VMÚE

maradék maradéka

írások
fényképek
beszélgetések

MARADÉK MARADÉKA

Délvidék felfedezése 3.

Szerkesztő Tóth Lívia

Készült a Magyar Nemzeti Tanács
támogatásával

MARADÉK MARADÉKA

Írások, beszélgetések, fényképek

Vajdasági Magyar Újságírók Egyesülete
Újvidék, 2018

A fotókat Ambrus Melinda, Borsi Balázs, Dávid Csilla, Farkas-Ráduly Melánia, Juhász Andrea, Léphaft Pál, Martinek Imre, Paraczky László, Petki Judit, Stanyó Gábor, Stanyó Tóth Gizella és Tóth Lívia készítette.

© Vajdasági Magyar Újságírók Egyesülete, 2018

ÚJSÁGÍRÓI KALANDOZÁSOK

Erzsébetlak és Versec után ismét különleges terepet választott harmadik riporttáborának helyszínéül a Vajdasági Magyar Újságírók Egyesülete.

Tudom, nem kellene felelőtlenül használni a különleges kifejezést egy-egy vidék leírására, hiszen azoknak, akik ott élnek, minden teljesen természetes és hétköznapi, és nem is értik, miért tör rájuk időnként egy-egy csoport kíváncsi újságíró. Ennek ellenére rendkívül barátságosan, kedvesen és türelmesen fogadtak minket, leültettek a hűs szobában, főzték a kávét, kínálták az üdítőt és a zamatos házi bort, ami igencsak jólesett a rekkenő hőségben. Mi, messziről jöttek pedig igyekeztünk leplezni rácsodálkozásunkat arra a világra, amely – mint kiderült – csak az első pillanatban más, mint a miénk. Mert az emberi küzdelem, derű és jóság mindenhol egyforma.

Az augusztus végi esemény húsz résztvevője az újvidéki Európa Kollégiumot választotta szálláshelyéül. A külhoni kollégák Brassóból,

Gáspár Sándor (Marosvásárhely), Léphaft Pál (Újvidék) és Ambrus Attila (Brassó)

Csíkszeredából, Marosvásárhelyről, Temesvárról, valamint Budapestről érkeztek, itthonról pedig a *Magyar Szó*, a *Hét Nap*, a *Pannon RTV*, a *Vajdasági RTV* és a szenttamas.rs hírportál képviseltette magát.

A munka két csoportban folyt. A népesebb tábor azt a kis, sajátos hangulatú falut kereste fel a Tarcal-hegység délkeleti csücskében, amelynek elég csak a nevét kimondani, és máris kiváló jellemzést kapunk a szerémségi szórványvidékről: Maradék. Sőt, Satrincával és Dobradóval kiegészülve már csak a maradék maradéka. De ezt csak a számok mutatják, az ott élők viselkedése teljesen mást tükröz. Pedig ezen a vidéken a magyarok közül sokan nem ismerik, vagy csak törve beszélik az anyanyelvüket, a katolikusok horvát misét hallgatnak a templomban, de az énekek minden alkalommal ékes magyar nyelven zengenek.

Maradékon éppen a reformáció 500. évének délvidéki központi ünnepségére készültek, mi pedig a nagy esemény előtt egy nappal toppantunk be. Zsongott szinte az egész falu, félezer vendégre főztek, az izgalom, hogy minden jól sikerüljön, szinte tapintható volt a levegőben. Ilyenkor más sem hiányzik, csak egy csapat kósza firkász – gondoltuk,

Szálláshelyünk az Európa Kollégium

de kellemesen csalódtunk! Ahogy az lenni szokott, az asszonyok megállás nélkül szorgoskodtak a hatalmas, fehér rendezvénysátor melletti konyhában, de a férfiaknak természetesen volt idejük beszélgetni.

Később Berta Géza bácsi, a maradéki Petőfi Sándor Művelődési Egyesület elnöke arra is vállalkozott, hogy elkísér minket Satrincára és Dobradóra – pontosabban Dobradópusztára, hiszen ez áll azon a táblán, amelyen a település neve magyar nyelven is szerepel. Segítségével sikerült riportalanyokat találni, ami azért sem volt könnyű, mert a legnagyobb dologidőben kopogtattunk.

Aztán másnap még egyszer visszamentünk Maradékra, hogy a számos vendég mellett mi is osztozzunk a helybeliek ünnepében. Jó érzés volt, hogy mosollyal, ismerősként üdvözöltek minket.

Ezalatt a riporttábor résztvevőinek kisebbik csoportja sem lazsált, ők azonban nem Szerémségben kalandoztak, hanem a Dél-bácskai körzetben található, közigazgatásilag Újvidék városi községhez tartozó két települést kerestek fel. Tiszakálmánfalván Milánovits Ottília, az ottani Petőfi Sándor Művelődési Egyesület elnöke és a közösség közéleti személyiségei fogadták az újságírókat, másnap Piroson Gyülvészi

Az újságírók csoportja Karlócán

Géza, a helyi Fehér Ferenc MME elnöke volt a házigazdájuk. (Végre egy művelődési egyesület, amelyet nem Petőfi Sándorról neveztek el. Az erdélyi kollégáknak ugyanis el kellett magyaráznunk, Vajdaságban miért viseli a legtöbb kultúrkör az 1848-as magyar szabadságharc lánglelkű költőjének a nevét.)

A munka mellett a látnivalókat sem hagytuk ki, egy rövid sétát tettünk Karlóca központjában, megnéztük – igaz, csak a kerítésen kívülről – a Békekápolnát, a híres karlócai békekötés (1699) színhelyét és a pétervárádi Havas Boldogasszony-templomot. Eljutottunk Zalánkemén (korábban Szalánkemén) magaslatára, ahonnan csodálatos kilátás nyílik a Duna és a Tisza torkolatára, és az 1691-es szalánkeméni csata emlékművéhez.

A Vajdasági Magyar Újságírók Egyesületének harmadik riporttáborát a Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt. támogatta. Az előző két rendezvényhez hasonlóan a terepen készült anyagokat ezúttal is könyv formájában kívánja megjelentetni az egyesület, a kiadványt pedig bemutatnák azokon a helyszíneken is, ahol a riportok készültek.

Tóth Lívia

MARADÉKNYI MAGYAR

Immáron harmadszor rendezték meg a vajdasági magyar újságírótábort. Jómagam első alkalommal vettem részt ezen az eseményen. A főhadiszállás Újvidéken volt, innen vette a csoport az irányt a Szerémség tájegysége felé. Ez az Újvidéktől délnyugatra eső vidék a legkülső szórvány. A falvakban már kevesen beszélnek magyarul, ide már nem ér át a földi sugárzású adás Magyarországról, sokaknak csupán az újvidéki magyar televíziós és rádiós tartalmak jelentik a magyar nyelvű audiovizuális médiát.

Az újságírók az egyetlen magyar nyelvű szerbiai napilap, a *Magyar Szó* szerkesztőségi épületében található étteremben reggeliznek és vacsoráznak. A köztes időszakban pedig a falvakat járják, a magyar megmaradás végvárait kutatva.

Az egyik település, ahol viszonylag sok magyar maradt, Maradék. Milyen beszédes név. Ez az Inđija községhez tartozó falu volt az újságírók egyik célpontja. (A volt Jugoszlávia utódállamaiban, Skandináviához hasonlóan, több település alkot közös önkormányzatot.)

Maradékon rendezték meg a reformáció központi ünnepségét. Még Kárpátaljáról is, ahol a Tisza ered, vártak vendégeket erre a vi-

dékre, ahol a korábban a legmagyarabbnak tekintett, mára azonban már több országon is keresztüláramló folyó torkolata is van. A helyi református egyházközség érdekesen alakult ki. Mivel nem kaptak magyarul beszélő papot a Vatikántól, a helyi magyarság kollektíven átállt a reformátusokhoz.

Néhány faluval arrébb, Dobradón, ahol csupán összesen száz fő él, és a közért csak reggel hét és kilenc közt tart nyitva, a néhány megmaradt magyar horvát nyelven hallgatja a katolikus misét. Közben éneklik a magyar egyházi népénekeket.

A helyi magyarok hálásak az újságírócsoport érdeklődéséért. Dobradón egy asszony – Fekete Mária – szorgalmasan főzi a kávét, miközben mesél: megözvegyült, a fia Novi Sadon dolgozik. (Konzekvensen a tartományi főváros szerb nevét használja az egyébként magyar nyelven megformált mondataiban.)

A folyamatosan sorjázó kávéadagok mellett újabb és újabb részletek derülnek ki az apró falu életéről: perspektíva lényegében véve nincs. Még a jugoszláv időkben volt helyben valami munka, mára már jóformán csak a háztáji termelés maradt. Aki csak tud, Nyugaton dolgozik, főként Németországban vagy Ausztriában. A lánya is Linz környékén él, ahonnan gyakrabban tud hazajárni, mint a korábbi, németországi munkahelyéről.

A fogyóban lévő közösség népdalkincsét – többek között – Bodor Anikó kutatta fel.

Dobradó mellett nagyobb falu Satrinca. Évtizedekkel ezelőtt volt még színjátszó kör a településen, a csoportvezető özvegye azonban elmesélte nekünk, hogy véget vetett a mókának. A kicsapongó, dolgozni nem szerető férjét döntés elé állította: vagy ő, vagy a színjátszók!

A jugoszláv felbomlás, a háború csak rontott a helyzeten és az etnikai arányokon. Mára már ott tartanak, hogy inkább megvásárolják a kiürülő ingatlanokat, még akkor is, ha nincs rá szükségük, mert ha nem így tesznek, akkor máshonnan érkezők települnek a szomszédságukba.

A lehangoló kilátástalanság ellenére igyekszik magát megtartani – amíg lehet – ez a maradéknyi magyar, a déli végeken…

Posta Ákos István

MARADÉK MARADÉKA

Mekkora közhelynek hallatszik, amit a beskai tanító, Özvegy György már szállóigeként idézhetett Széchenyitől a Szász Károly püspöknek írt levelében: „Nyelvében él a nemzet!" Azaz a nemzet megmaradásának záloga a nyelv.

Mekkora közhely ez ma is – mondhatják azok, akik nem jártak Szerémségben. A Tarcal-hegyen túli provincia sokak számára csak azt a régiót jelenti, ahová a római császár, Probius engedélyezte a szőlő telepítését Itáliából. Minékünk, magyaroknak ennél jóval többet: a magyar nyelvhez való ragaszkodás évszázados példáját.

Itt, Kamancon készült el a reformációt megelőző huszita bibliafordítás, melynek a magyar kultúra fejlődésére gyakorolt hatása ma már felmérhető. S ez a hatás pozitívnak könyvelhető el, akkor is, ha Marchiai Jakab inkvizítor máglyái – aki Pécsi Tamást és Újlaki Bálintot azzal vádolta, hogy az eretnekség ördögi gonoszságával hirdették magyarul az igét – és a törökök görbe kardjai elől elmenekültek a Délvidékről a magyarok, s csak hosszú évszázadok múltán tértek vissza. (A legismertebb város, amelyet a menekülők alapítottak, a moldvai Huszt – ma Huși. Az 1438-ban létrejött város lakosai magukkal hozták bibliafordításaikat is, és vallási jellegű irodalmi tevékenységüket tovább folytatták. A város jelentőségét bizonyítja, hogy a 16. században székhelyük volt a moldvai fejedelmeknek.)

A XIX. század második felében a bácskai katolikusok újra megtelepedtek a vidéken, amely akkor a Magyar Királyság részét képező Horvátországhoz tartozott. Maradékon a katolikus magyar hívek többszöri kérésére sem celebráltak a horvát papok magyar misét. Így az anyanyelvükhöz ragaszkodó maradékiak áttértek a református hitre. Ma Maradékon a református egyház intézményteremtő munkájának köszönhetően újraéledt a megmaradás reménye.

Az anyanyelv szeretete szinte a szerémségi magyarok természetes életérzése.

Egy alig száz lakost számláló faluban, Dobradóban járunk, ahol bekopogunk a Hajnal házaspár módos portájára. A jobb oldali ház is

Hajnaléké, s eladó a bal oldalon található ingatlan is, mondja a gazda. (Szerémségben a szomszédos házakat igyekeznek megvásárolni a gazdák, hogy ne költözzenek be oda a Boszniából máig érkező menekültek.)

Hajnal gazda ma több okból is szomorú. Mert megellett a tehén, s nem indult meg a teje. Mert elromlott az aratógép, s a here megérett. Mert amint mondja: „Nem lett elegendő eső, mert biztosan nem jól, mert horvátul imádkoztunk, mi, magyarok, s a Jóisten nem értett meg minket."

(Dobradó lakosságának zöme magyar, akárcsak a szomszédos Satrincának, ám a templomban horvátul folyik az istentisztelet, mint 130 éve Maradékon. Múlt és jövő, Szerémség és Erdély itt ér(het) össze. Vajon ez vár az erdélyi szórványra is?)

Van, amikor elhangzik a magyar imádság is Dobradóban. Hajnalné mondja: „Amikor temetünk, magyarul mondjuk el a megboldogult felett a miatyánkot."

Hajnalék sokat dolgoznak, nem érnek rá panaszkodni, megélnek. Fiuk most végezte a középiskolát. Otthon maradt, minden szülői noszogatás ellenére. „Szereti a földet" – mondja Hajnal, s hangjában büszkeséggel vegyül az aggodalom.

Az istállóból zene szűrődik ki. A tucatnyi tehén zenét hallgat. Elsütöm a poént: ugye, jobban tejelnek, ha jó zene megy. „Csak ha magyar zene!" – érti el Hajnal.

Dobradóban így csevegnek a magyar nyelvről. S így Maradékon is, ahol Halász Dániel lelkész pontosan tudja, hogyan kell azt a helyi közösséggel és a messziről érkezettel is közölni, hogy mekkora a magyarság, és mekkora az ereje. „Maradtunk még Maradékon százan!" Hányszor hallottuk Erdélyben: „Már csak százan, már csak ezren, már csak húszezren vagyunk!"

Cs. Simon István sorai járnak az eszemben: „de mindennek ellenére / maradunk / habár nekünk itt már / csak a maradék maradéka maradt!"

Szerémség példát nyújthat mindannyiunknak.

A MÚLT PÉLDÁJA

Az 1918 előtti Horvátország magyarságával foglalkozó kisszámú írásban állandóan fölbukkan, hogy a századfordulón a szerémségi katolikus magyarok tömegesen tértek át a református hitre. Említést tesznek arról is, hogy azért, mert hiába kértek a horvát egyháztól és papjaitól magyar nyelvű misét.

Maradék nevét 1498-ban említi először oklevél. A török hódoltság alatt magyar lakossága elpusztult, helyébe szerbek és horvátok költöztek. 1764-ben két másik vármegyével együtt Fiuméért cserébe Horvátország része lett. 1830 körül lakói túlnyomórészt szerbek voltak. A század közepe után dunántúli és bácskai református magyar telepesek érkeztek ide Temerinből, Moholról, Kúláról és Cservenkáról. Noha a népmozgás kiváltó okai nincsenek föltárva, bizonyára hozzájárult a dunántúli mezőgazdasági modernizálódással fölszabaduló munkaerőfelesleg és egyidejűleg a Dráván túli uradalmak munkaerőhiánya is. A szlavóniai nagy erdőirtások nyomán egy ideig földbőség is mutatkozott. A betelepülés az 1860-as évektől öltött nagyobb mértéket, ám – igaz, hogy kisebb méretekben – az első világháború kitöréséig tartott.

A gyarapodó számú református telepesek hitéletének gondozására missziói egyházakat szerveztek. 1884-ig, az irodalomtörténetből költőként, műfordítóként, tanulmányíróként is ismert Szász Károly püspökségének kezdetéig csak egyetlen missziói egyháza volt a Dunamelléki Református Egyházkerületnek, a szerémségi Beskán. Szász Károly fölismerte, hogy a polgárosodással, városiasodással, iparosodással a hagyományos gyülekezetek tagságának egy része földrajzilag szétszóródik, s ha az egyház nem akarja őket elveszíteni, utánuk kell mennie. Beskát mintaként tekintve ő létesíttette a szerémi Újbánovcét, a verőcei Szelistét és a Dunán innen, a Bácska legsűrűbben szerblakta vidékén, az egykori Csajkás kerületben Tiszakálmánfalvát. Ezek alkották számtalan szórványukkal együtt a délvidéki missziót, amikor 1898-ban a maradéki római katolikus magyarok egy csoportja áttérési szándékkal kereste meg a református egyházat. A maradéki magyarok a Kelet-Bácska Tisza menti helységeiből vándoroltak be, 1910-re ők váltak – megközelítően felét alkotva a lakosságnak – a település legnépesebb nemzetiségévé.

Az áttérés eseményeit két forrásból ismerhetjük meg: az 1898. év őszén az egyházkerület közgyűlésén elhangzott püspöki jelentésből, illetve három évtizeddel későbbről az akkori püspöki titkár, Csűrös István visszaemlékezéséből. Ezeket egészítik ki vagy pontosítják a püspöki levéltár dokumentumai.

Szász Károly generális vizitációja során 1894. május 16-a és 27-e között kereste föl a délvidéki missziót. Jóllehet kicsiny szórványokban is járt, és Maradék szomszédságában, Beskán több napig tartózkodott, az útjáról vezetett részletes naplójában nem tesz említést Maradékról.

Az 1898-as püspöki jelentésben viszont az áll, hogy két évvel azelőtt, azaz 1896-ban, Szász Károly megfordult Beskán, ahol megkeresték a maradéki katolikus magyarok, ugyan még nem áttérési szándékkal, csupán engedélyért, hogy a beskai református lelkész időnként magyar szentbeszédet mondhasson nekik. A püspök elutasította kérésüket, nem kívánván református egyházfőként katolikus hívek egyházi ügyeibe beavatkozni.

Az áttérési szándékról Schneider Pál beskai lelkész 1897. december 17-én írott levelében tesz említést, ám ez nem maradt fenn, miként a következő, 1898. január 12-én írt levele sem, amelyben az első huszonnégy római katolikus család után még hetven személy áttéréséről tudósított, ennek a levélnek még iktatókönyvi nyoma sincs. A harmadik, január 27-én fogalmazott jelentésében értesíti a püspököt, hogy a missziói lelkész az őt megkereső maradékiaknak tett ígéretéhez híven január 23-án elutazott a községbe, és megtartotta az első magyar nyelvű istentiszteletet. Újabb húsz személy jelentkezett reformátusnak, és kérték, hogy legalább havonta egyszer menjen el hozzájuk, prédikáljon nekik magyarul, amire ő igent mondott.

A püspök február 2-án a következő táviratot kapta: „A maradéki református egyház méltóságodnak hódoló tiszteletét küldi: Sárosi bíró." Szász Károly rövid, emelkedett hangú pásztori levélben köszönte meg a táviratot. Kifejezte örömét az önkéntes áttérés felett, új hitükben való állhatatosságra kérte a híveket, és mindenkori segítőkészségéről biztosította őket. Egy hónap múlva újabb válaszlevelet kapott Maradékról. Aláírói között először szerepel Özvegy György gondnokként.

Az Újvidék melletti, pirosi székhelyű esperes, Szabó Péter szervezte meg a püspök ünnepélyes látogatását. 1898. augusztus 28-án Szász Károly Cseh Ervin szerémi főispán, alsó-baranya–bácsi református gondnok, valamint Szabó Péter esperes, Schneider Pál lelkész és két egyházmegyei világi tisztségviselő társaságában érkezett Maradékra.

A püspök lelkesen írt a látogatásáról: „Fogadtatás az indóháznál; bevonulás a községbe, oly impozáns magyaros fénnyel történt, aminőt Szerém vármegyének szlávok lakta hullámos terein még nem láttak. Magyar zene, hosszú, zászlós kocsisor, magyar paraszt-bandérium, diadalkapu magyar színekkel ékesítve. A diadalmenetnek magyar nemzeti jellege bátran beillett volna Jász-Nagykun-Szolnok vármegye kellő közepébe…"

Szász Károly az iskola zsúfolásig megtelt tantermében prédikált. Bemutatta az általa kinevezett missziói segédlelkészt, akinek tanítói oklevele is volt. Bejelentette azt is, hogy központilag segélyezni fogja az új egyházközséget.

Az áttérés történetének kulcsfigurája Özvegy György. Életéről legtöbbet Csűrös István visszaemlékezéséből tudunk meg. Nyílt eszű, értelmes, érdeklődő fiatalember volt, aki Kaposvárra vonult be katonának, ahol „bekapcsolódott a magyar életbe, megismerte a magyar dalokat, a magyar népköltészetet, megbarátkozott a somogyi magyar fiúkkal, s akkor mély bánat és szomorúság fogta el arra a gondolatra, hogy a szlavóniai magyarok mindezt elvesztik, még a szép magyar nyelvet is elfelejtik, s a következő nemzedék már horvát lesz, s magyar fajra nézve elvesznek a szlavóniai magyar tömbök". Özvegy György könyveket vitt haza Maradékra, és azontúl fölolvasott családjának meg az összegyűlt szomszédoknak. Így formálódott, érlelődött egyre szélesebb körben a gondolat, hogy a maradékiaknak magyar iskola és magyar templomi beszéd kell. Előbb saját papjukhoz fordultak magyar istentiszteletért. Maradék akkor az ürögi plébánia fíliája volt. Csűrös István megjegyzi, hogy a katolikus püspök válaszul magyarul alig tudó papot küldött Maradékra, aki a korábbi lelkésznél is erőteljesebben kezdett el horvátosítani.

A maradéki katolikus magyarok különféle fórumokhoz fordultak, hátha mégis magyar papot és tanítót kapnának. Kértek vegyes nyelvű istentiszteletet is, ígértek külön fizetést a magyarul beszélő káplánnak. Hiába…

Margitai József Julián-iskolai tanfelügyelő megírta, hogy az ürögi plébános, bár jól beszélte, megtagadta a magyar nyelv használatát. Az áttérés nyelvi okokból történt. Némiképpen annak hatására, hogy Özvegy György rátalált Pál apostolnak a korinthusbeliekhez írott első levele 14. részének a 19. versére: „…inkább akarok öt szót szólani értelemmel, hogy egyebeket tanítsak, hogy nem mint tíz ezerét szólni idegen nyelvvel", s noha az apostol eredetileg a nyelveken szólást bírálta, a maradéki református ebből nyert biztatást az anyanyelv templomi használatához.

Szász Károly pásztorlevelében ezt a biztatást küldte maradéki híveinek: „Örülök annak, hogy a hitvalláson kívül még magyar hazafias indulatokat is ösztönzött, hogy istentiszteleteket őseitek nyelvén, a szép magyar nyelven végezhessétek, és Horvát–Slavon ország területén, hol csak a nektek idegen horvát nyelven imádhattátok az egy igaz Istent s megváltó Jézusunkat, a Szentlélek sugallata által megtérítve, nemcsak szívben és lélekben, de vallásban is magyarokká lettetek."

Özvegy György válaszlevelében a hála hangján szól arról, hogy a nehéz helyzetben levő magyarokat „…a legtisztább, a legmagasztosabb és legmagyarabb vallás az evangélium szerint reformált vallás ölébe" fogadja. Idézi Széchenyi István gondolatát is: „Nyelvében él a nemzet", amelyhez hozzáfűzi, hogy elhárult a veszély, hogy a „más nyelv más gondolkodást szül, más beszédmódot, más erkölcsöt, más áhítatosságot, más embert, más nemzetet teremt".

A KÖZELMÚLT FÜGGŐLEGES VESZEDELMEI

Özvegy György azonban túlzottan derűlátó volt. A múlt század hetvenes-nyolcvanas éveiben úgy tűnt, hogy elfogy Maradék maradék reformátussága, és éppen amiatt, amiért létrejött.

Dudás Károly két – 1971-ben, illetve 1977-ben írt – szívszorongató riportjában számol be az elkerülhetetlennek tűnő pusztulásról. Csak a kisebbségi magyar újságíró elnyűhetetlen hitével hiheti és hitetheti el

olvasójával, hogy lehetnek még csodák. Mint ama hetvenkettőben történt nagy tűz idején, amikor Fényszárosi Antalék rezignáltan könyvelték el, hogy a szél a portájuk felé sodorja a lángokat, recsegett-ropogott minden körülöttük, égtek a házak körös-körül, de Fényszárosiéket megkerülte valahogy…

Recsegett-ropogott a maradéki magyarság is körös-körül, maga az iskolaigazgató igyekezett meggyőzni a szülőket, hogy sokkal jobban érvényesül a gyerekük az életben, ha szerbhorvát nyelven szívja magába a tudományt, és sokkal könnyebb lesz a tanárnak és diáknak is, ha a felsőbb osztályokban nem kell a nyelvtanulással bajlódniuk. A hetvenes évek elején úgy tűnt, nem eredménytelenül érvel az iskolaigazgató a magyar nyelv ellen, egyik évben még tizennégy, a következőben már csak három család vállalta, hogy szembeszáll az igazgatóval és a közvélekedéssel, s magyar osztályba küldi mégis a gyermekét. Aztán egy év múlva hiába gondolta úgy Berger Mihály, hogy ha egyedül lesz is a lánya a magyar tannyelvű osztályban, csak azért is oda íratja, mert egy gyerekkel nem indítottak osztályt.

1978 őszén a maradéki általános iskolában megszűnt a magyar tannyelvű oktatás. Abban az évben tavasszal még volt egy összevont alsós magyar tagozat, ezt megszüntették (Nyilas Mihály, a tartományi kormány alelnöke, oktatási, jogalkotási, közigazgatási és nemzeti kisebbségi – nemzeti közösségi titkár szerint) teljesen indokolatlanul, hiszen elegendő számú magyar diák volt. Közel négy évtizeden át a maradéki magyarok számára az általános iskolában nem biztosították az anyanyelvi oktatást. Mára a mintegy ötszáz magyar lakost – ami az összlakosság egynegyede – számláló településen a nagyszülők még beszélnek magyarul, de számos szülő már nem.

Így történt aztán, hogy amikor a falu református lelkész nélkül maradt, az volt a fő ok, hogy éppen Urbán Angélát és Jakab Esztert kérték fel, vasárnaponként olvassanak fel egy-egy magyar nyelvű prédikációt, hogy ők voltak azok, aki tudtak szépen, hangsúlyosan olvasni magyarul.

– 2010 és 2012 között, mivel nem volt lelkészünk, és a fiatalabbak közül sem vállalta senki, én hosszas gondolkodás után elfogadtam ezt a szolgálatot – emlékezik vissza a most 28 éves Urbán Angéla. – Két évig végeztem, az iskoláskorú gyerekekkel is foglalkoztam.

► **Ön hol, kitől tanult meg magyarul olvasni?**

– Noha én is szerb iskolába jártam, mint a maradéki kortársaim mindenike, nálunk a családban, tőlük eltérően, csak magyarul beszéltünk. Olvasni meg önszorgalomból én magam tanultam meg, nem segített senki, csak édesanyám. Úgyhogy én tudok olvasni és írni is magyarul.

► **A mai gyerekek megtanulnak magyarul olvasni Maradékon?**

– Nehezen, mert a szülők odahaza nem beszélnek magyarul, akkor sem, ha mindketten magyarok, így nagy erőbefektetést igényel a gyerektől, a tanítótól az anyanyelv tanítása. De nem reménytelen, hiszen azért vannak az anyanyelvápoló órák, hogy megtanulhassanak.

► **A felkérés, hogy szolgáljon a felolvasásos istentiszteleteken, kitől jött?**

– A presbiterek részéről.

► **Hogy nézett ki egy ilyen istentisztelet?**

– Kaptam igehirdető könyveket, azokból kiválasztottam egy alkalomhoz, helyzetünkhöz illő prédikációt. Lassan, tagoltan, értelmesen olvastam, hogy mindenki – az is, aki csak bukdácsolva beszél már magyarul – megértse az üzenetet. Az énekeket is én magam választottam ki. A felolvasásos istentiszteletekre tizenöt–húszan mindig összejöttek a leghűségesebbek.

Kitartásuknak meglett az öröme, amikor a sárospataki teológia frissen végzett hallgatója, Halász Dániel lelkipásztor vállalta a maradéki szolgálatot.

JÖVŐBE NYÚLÓ JELEN

Maradék fiatal református lelkészével, Halász Dániellel a paplak irodájában beszélgetünk, miközben nagy körülöttünk a sürgés-forgás, a falu a reformáció 500. évének központi rendezvényére készül.

– Engem is meglepett, hogy az egész falu megmozdult, még olyanok is, akiket én soha nem láttam, nem is jártak templomba. Adakoznak, adományt hoznak, fizikai munkát, különféle szolgálatokat vállalnak. Kissé közösségépítőre is sikerült a felkészülés a jubileumi ünnepre, mint szinte minden munkánk, amelyet itt, Maradékon végzünk – mondja Halász Dániel, és némi elégtétellel teszi hozzá:

– Gyakran kérdezik tőlem, hogy hány református vándorolt ki Maradékról. Nos, amióta én itt szolgálok – egy évvel a kettős állampolgárság megszavazása után kerültem Maradékra –, senki sem vándorolt ki a híveim közül! Míg Vajdaság más falvaiban a kitántorgással küzdenek, addig Maradékon a gondot az asszimiláció, a vegyes házasságok és a nyelvvesztés jelenti, ami viszont sokkal könnyebben kezelhető, mint az elvándorlás.

Nem volt ez mindig így, mármint az, hogy a migráció ne tizedelte volna a közösséget.

– A hatvanas-hetvenes években, aztán a polgárháború éveiben, a kilencvenes években sokan Nyugatra költöztek. Korábban még hatszáz református élt itt, ma már valamivel többen, mint százan vagyunk. Reméljük, hogy a fogyás itt megáll, erre utal, hogy tavaly három gyülekezeti tagunkat temettük el, és négy kisgyereket kereszteltünk. És ez a százas szám is csalóka, sokan kis közösségnek tarthatják a maradéki református gyülekezetet, ám ez a legnagyobb élő magyar közösség a Szerémségben, és hogy az maradt, abban szerepe volt a református egyháznak is.

Halász Dániel református lelkész

► **Amikor 2012-ben Maradékra került, az az ön választása volt? Kinevezték, meghívták?**

– Is-is. A gyülekezet lelkész nélkül volt, és óhajtották egy lelkész szolgálatát, viszont kisszámú gyülekezet lévén igazából nem remélték, hogy egy lelkész ide kívánkozik, a nem éppen rózsás körülmények közé. Én viszont Dél-Bánátban, szórványban nőttem fel, s azt gondoltam, hogy mégsem lehet olyan rossz a helyzet. (Aztán hamar kiderült, hogy valójában még rosszabb, mint Dél-Bánátban.) Amikor én a teológiára jelentkeztem, megfogadtam, hogy Délvidékre jövök haza szolgálni. Maradék kínálkozott elérhető választásnak, és az akkori püspök is ide nevezett ki. Elkezdtük a munkát, és ma örömmel mondhatom, hogy rengeteget építkeztünk az elmúlt években. És ami a legnagyobb dolog, hogy magyar óvodát létesítettünk a gyülekezeti termünkben. Reméljük, hogy hamarosan elkezdhetjük a parókia udvarán az óvoda épületét is felhúzni, amit a magyar állam támogat.

► **Felül- vagy alulmúlta az elvárásait, amit Maradékon talált?**

– Nekem nem voltak elvárásaim. Amikor Maradékra kerültem, a gyülekezet a lelkészi fizetést és a parókia rezsiköltségeit tudta fedezni, no meg a harangozónak nyújtott tiszteletdíjat. Nem volt más bevétele. Azóta sikerült visszaszereznünk az egyház földjeit, noha sok huzavona volt körülötte, az egyik darab földet a mai napig nem sikerült visszakapnunk… Elkezdtünk pályázatokat is írni, rengeteget pályázunk. Ebben nagy segítségünkre vannak az újvidéki Apáczai Kollégium munkatársai. A kollégium egyébként a maradéki egyházközség tulajdona, és mintegy nyolcvan egyetemistának ad szállást.

► **Mi a tapasztalata: a református egyház intézményteremtő törekvései megvalósíthatók?**

– Az intézményteremtés, fenntartás nagyon fontos feladata az egyháznak. Még akkor is, ha a szerb állam semmilyen támogatást nem nyújt ebben. Ám elegendő alap az intézményteremtéshez, -működtetéshez az anyanyelvhez való ragaszkodás. Számunkra nem az anyagi haszonszerzés a cél, nem azt nézzük, hogy profitáljunk belőle, hanem hogy a közösség erősödjön, megmaradjon általa, még akkor is, ha ezért személyes és kollektív áldozatot kell hoznunk. Noha a magyar állam és a magyar református egyház is támogatja törekvéseinket, mindig csak

utólagos támogatásról lehet szó. Önerőből kell megelőlegeznünk, vagy más fontos közösségépítő terveket önerőből valósítunk meg.

Halász Dániel bevallja, a gyülekezet lelki programjait fokozatosan, mindig a hívek igényeire figyelve gyarapítja, álmait pedig velük egyeztetve szövi. Ha néha lankad, Ézsaiás könyvéből Izrael Istenhez megtérő maradékára figyel mint biztató példára:

– Mindig vannak, akik megmaradnak Isten mellett. Bár az asszimiláció, a gyermekvállalási kedv és az elvándorlás miatt Isten itteni magyar református népe is fogyatkozik, még mindig maradtak gyerekek és fiatalok, akikkel lehet foglalkozni, és tettre kész felnőttek is vannak, akikre lehet ebben a szolgálatban támaszkodni. Nincs veszve semmi, hiszen maradtunk még mindig százan… Én mint hívő keresztyén ember reménykedő ember is vagyok, tehát nem vesztem el a hitemet.

Halász Dániel lelkész a családjával

Ez a szó is, hogy Maradék, arra utal, hogy van egy bizonyos maradék, amely megmarad.

A REFORMÁCIÓ ÜNNEPE

Vajdaságban tizenhatezer református él, nagyon elszórtan. Tizenkét lelkipásztor szolgált 2017-ben, a reformáció 500. évében. A Szerbiai Református Keresztyén Egyház központi ünnepségét Maradékon tartották. Sokakban felhangzottak, mintegy magasztalásként, Jeremiás siralmai: *„Szeret az Úr, azért nincsen végünk, mert nem fogyott el az irgalma: minden reggel megújul."*

A Kárpát-medence minden tájáról érkezett ötszáz vendég és a maradékiak előtt főtiszteletű Halász Béla, a Szerbiai Református Keresztyén Egyház püspöke hirdette az Igét Pál apostolnak az efezusbeliekhez írt levele negyedik részének 5. és 6. verse alapján: *„Egy az Úr, egy a hit, egy a szeretet."*

Halász Béla leszögezte: „A reformáció nem a szakadásról szól. Hiszen mi, reformátusok kiváltképpen ragaszkodunk Isten Igéjéhez, és Isten Igéje teljesen mást mond." Arra is figyelmeztetett, hogy „nem a modern gondolkodásnak, világnak, környezetnek" kell hatással lennie az egyházra. „Sötét a mi XXI. századunk. Megosztott Európában élünk, amely mind kevésbé keresztény, amelyben – és szülőföldünkön is – mi, keresztények kisebbségben vagyunk. Szükséges az Úrra, Isten szavára figyelni: Egy az Úr, egy a hit, egy a keresztség" – mondta a püspök, majd hozzáfűzte: „Az egymásra figyelésünkre nagy szükség van napjainkban Európában. De nagy szükségünk van arra is, hogy egymásra figyeljünk a nemzetben is. Fájó szívvel tapasztaljuk, hogy köztünk, akik egy nyelven beszélünk, sokszor nézeteltérések vannak. Súlyos szakadások, amelyek gyengítik a közösséget." Ennek oka a református püspök szerint az: „Ötszáz évvel a reformáció után a szeretet eltűnik az emberekből, otthonaikból, a társadalomból, eltűnik a nemzeti közösségből. Hiány a szeretet – az elsődleges. Szeretet nélkül hiába hirdetjük az Igét, hiába állítunk fel szép elméleteket, hiába tűzünk ki szép célokat, ha nincs szeretet a szívünkben." Ezért arra hívott, hogy imádkozzunk a szeretetért. Végül kijelentette: „Az igazi jó pásztor maga Jézus Krisztus. Ő az

egyetlen, aki igazán jó útra tud vezetni minket. Őt kell követnünk! Ő az, aki a múltban, a jelenben és – mély meggyőződésem szerint – a jövőben is velünk lesz. Szeret és nem hagy el minket, akkor sem, ha egy társadalomban kisebbség vagyunk. Számbelileg. A statisztika szerint fogyunk, mind kevesebben és kevesebben vagyunk. Ez nemcsak a református egyházunkra vonatkozik, hanem a Kárpát-medencében élőkre és az egész kereszténységre is. Mégse feledjük az Úr Jézus szavait: Kik ketten vagy hárman összejönnek az én nevemben, köztük vagyok."

Halász Dániel köszöntőbeszédében arra a – bizonyára sokak által feltett – kérdésre is válaszolt, hogy miért a szórványok szórványában, Maradékon tartják a reformáció vajdasági központi ünnepségét. Jogos a kérdés, hiszen a reformáció idejében ezen a vidéken már nem voltak lakosok, nem volt kinek hirdetni Isten Igéjét, a török nagy népirtást végzett. „Mi a hangsúlyt az 1400-as évekre, az előreformációra, a huszitizmusra szeretnénk tenni, amikor Szerémség magyarok lakta vidék volt, és erős volt a huszitizmus kisugárzása. A magyar husziták, Pécsi Tamás kamanci és Újlaki Bálint belcsényi papok kezdték el először a latinból

A kárpátaljai Mezővári református gyülekezetének énekkara és a BorzsaVári zenekar

magyarra fordítani a Bibliát" – mondta Halász Dániel. Hozzátette: „Ma egész Szerémségnek mindössze 1%-a magyar, és mindössze 0,3%-a református. Olyan kevesen vagyunk, hogy sokan lemondanak rólunk, azt vallva: csak idő kérdése, hogy mikor fogunk eltűnni, elfogyni. Mi azonban továbbra is hisszük: minden az Úr kezében van, mert Jézus Krisztus is azt mondta a keresztyéneknek: Ti vagytok a föld sója. Mi a Szerémségben valóban megpróbálunk a föld sója lenni. Hisszük azt, hogy életünk – a magyarság és a reformátusság – az Úr kezében van, nemcsak itt, a szórványok szórványában, hanem az egész Délvidéken, a Kárpát-medencében. Ezért azt kívánjuk: a reformáció hozzon mindenkinek megújulást testben és lélekben."

Halász Dániel azt is hangsúlyozta, hogy a református egyháznak létkérdés az anyanyelv és a magyar kultúra. „A Kárpát-medencében a református egyház évszázadokon át összefonódott a magyar nyelvvel, a magyar kultúrával, a magyar irodalommal. Mi csak akkor maradhatunk meg, ha megtartjuk nemzeti öntudatunkat."

A római katolikus egyház nevében dr. Német László, a Nagybecskereki egyházmegye püspöke elmondta: „Születtek olyan nagy mozgalmak, amelyek hitből indulva szebb, jobb egyházat akartak. Elkezdtek együttműködni, és így született meg a reformáció. A reformáció életet adó közösséget teremtett."

Az ünnepség bensőséges, felemelő pillanata volt a Kárpátaljáról, Mezőváriból érkező száztagú kórus megjelent hatvan tagjának előadása. Sokáig munkált bennünk Tóth Elemér *Vers az anyanyelvről* című költeményének megzenésített változata:

„Magyar csak addig lehetsz,
amíg nyelvedet őrzöd.
Ezer év csodája ez,
akár a saját bőröd.
Mert az anyanyelv joga
a legmagasabb törvény.
(…) Ember csak addig lehetsz,
amíg nyelvedet őrzöd."

És munkált bennünk Istennek Igéje, amelyet Ézsaiás próféta jegyzett le: „a maradék megtér". Erről az igéről Pásztor Dániel, a Tiszáninneni Református Egyházkerület püspökhelyettese beszélt: „Az Isten gondoskodik a maradékról. A prófétai szó akkor hangzott el, amikor Isten választott népe fogságban volt. Nagy volt a kilátástalanság, a reménytelenség, a csüggedés. Senki nem tudta, hogy lesz-e maradék, aki hazatérhet. A Károli-fordításban a megtér szó a régi magyar nyelv szerint hazatérést jelent. Hazamenni. Egyáltalán nincs messze az Istenhez való megtérés gondolatától, mert a kettő egy és ugyanaz. Hazatérni egyenlő az Istenhez téréssel. Ti itthon vagytok ezen a helyen, maradékként is. Tudnotok kell, hogy nagyon fontosak vagytok. Az ötszáz év az Isten kegyelme, amely megtartott, és megtart mindannyiunkat. Isten kegyelme az egyetemes magyarság reménysége."

Ézsaiás próféta számára annyira fontos volt a maradék, hogy saját fiát is így nevezte el: Seár-Jásúb, azaz a maradék megtér. Bizonyságot szolgáltatott nekünk az Úr, hogy soha nem lesz, amikor mindenki hinni fog, de ez nem is fontos, hiszen nem a tömegek viszik tovább Isten üzenetét, nem a sokaságban van az erő, hanem a megtérő maradékban.

Maradékban erő van. A példaadás ereje.

Ambrus Attila

HAJSZÁLVÉKONY SEMMISÉG, AVAGY CÉRNASZÁLBÓL SZŐTT ARANYFONÁL

Délvidéken, a szerémségi Maradékra készülök riportot írni. Nem leszek első és utolsó sem, aki erre vállalkozik.

S hogy még nehezebb legyen a dolgom, a Vajdasági Magyar Újságírók Egyesülete (VMÚE) szervezésében, immár a harmadik kiadásához érkezett riporttábor okán, egy egész hadosztálynyi elit újságíróval kell megmérkőznöm a magam apró szeletéért abból a tragikusan időszerű téma-tortából, amelyet a szórványsorsot nevében a Kárpát-medencében talán legbeszédesebben összegző, a Tarcal-hegység délkeleti csücskénél fekvő település kínál.

Mert a szórvány – s Maradék ennek számít – az etnikai, kulturális tömblét olykor el nem ítélhető felsőbbrendűségével szemben, miközben a fogyatkozás kíméletlen tényszerűségét rögzíti, magában hordozza azt a néha hiú, de még létező reményt, amely az elkerülhetetlen végzetet a feltámadás hitével helyettesíti.

Ugyan ez nem azonos a szó krisztológiai értelmezésével, és messze nincs köze ahhoz az olvasathoz sem, amelyet – a máig kínzóan aktuális kérdésre, hogy *miért beteg a magyar foci?* – Hofi Géza úgy válaszolt meg: „Fel! Támadunk!"

FELTÁMADÁS NÉLKÜLI VILÁG

Ám még mielőtt bárki azzal vádolna meg, hogy elviccelem mindazt, amiben legkevesebb maga a humor – és itt tételesen is a szórványlétre gondolok –, mentségemre hívom Tamási Áront, aki a társadalmi ellentétek szociális hálójában vergődő kisebbségi lét feszültségeinek megjelenítésekor egyik legsikeresebb novellájának címéül egészséges paraszti humorral a Rendes feltámadást adta. Énekes bácsi, a püspöki udvar kocsisa, azért tűr minden megaláztatást, mert hisz a túlvilági életben, ám a szívtelen intéző még a szent könyvet is elveszi tőle, azért, mert „amíg olvas, nem dolgozik". Ám még ennél is nagyobb bűne volt az öregnek, hogy kocsis létére sohasem köpött és nem káromkodott. A jószágigazgató mindezért

új kocsist fogadott fel, ami csak tetézte Énekes bácsi megaláztatásait. Halála után fia úgy állt bosszút apjáért, hogy megölte az új kocsist. Sok-sok idő után eljött a feltámadás napja, az öreg és fia reménykedtek abban, hogy végre elnyerhetik jutalmukat, de bizony ekkor is ugyanaz a rend érvényesült, mint a földi életben: cím és rang szerint kellett sorakozni. Őket ismét hátra akarták küldeni az angyalok, de az öreg most már fellázadt, s a lábszárcsontjával verni kezdte a népet. Végül az Isten elé vezették őket, aki megerősítette: ha életében jó és szegény volt, akkor legyen most is az, és álljon a sor végére. Apa és fia azonban nem fogadtak szót, visszamentek a sírjukhoz, és inkább visszafeküdtek bele azzal a kiáltással: „Aztán nekünk többet ne trombitáljanak!"

Nem, nem az ilyen „lefújt" trombitaszóra vár a délvidéki magyarság megmaradásának reményében. Még akkor sem, ha – nem csak Maradékon – sokan családon belül is könnyebben értetik meg magukat a többségi szerb nemzet nyelvén, s a magyar fiatalok egymás között is legtöbbször szerbül kommunikálnak. Pedig az effajta nyelvelhagyástól egyenes út vezet a visszavonhatatlan asszimilációba, abba a feltámadás nélküli világba, amely előbb-utóbb egy közösség megszűnését jelenti.

Újságírók vendéglátóikkal Maradékon

Azért jutott eszembe a Tamási-novella, mert társadalmi, etnikai környezete koránt sincs annyira távol a Vajdaságtól, mint amennyit személygépkocsink kilométerórája Marosvásárhelytől Újvidékig mutat.

Maga a vidék (akár Satrincával, Dobradóval meg Nyékincával is kiegészülve) ma már csak a maradék maradéka, ahol a legnagyobb gondot a nincstelenség jelenti, amely elől, aki csak tud, hanyatt-homlok menekül Nyugatra, a jobb megélhetési lehetőség reményében.

Egyházi tanácsos apuka mesélte – lánya idegenforgalmat tanult, s Bécsben kapott munkát –, hogy gyereke egyszer azt mondta: „Apa, ha én csak tizenöt évet dolgozom odakint, már sokkal nagyobb nyugdíjam lesz, mint neked."

Az ilyen érvekkel pedig nehéz vitatkozni, mert nagyon is valósak.

Otthon, Erdélyben ez a folyamat tizenöt-húsz évvel korábban indult meg, mint a Vajdaságban, de maga a migrációs folyamat, változó célországokkal és intenzitással ugyan, máig kimutatható, a kitelepültek száma – hozzátartozókkal – mára megközelíti a 350 ezret. A számadat két évvel ezelőtt a Bálványosi Nyári Szabadegyetem és Diáktábor egyik panelbeszélgetésén hangzott el, ahol Népesedéstudományi Kutatóintézet munkatársa Magyarország vonatkozásában azt is elmondta, hogy ha a Kárpát-medencéből a migrációs folyamat nem indul meg Magyarország felé, akkor a magyarországi népesség 10 évvel korábban csökkent volna 10 millió alá. Ha pedig a folyamat megállna, akkor az anyaország lakossága az alapmodellnél egymillióval kevesebb, azaz 7 millió körül lenne 2060-ra.

Döbbenetes adatok ezek, melyek mögött a migrációs folyamatok Újvidéktől Marosvásárhelyig a kisebb-nagyobb közösségeket ugyanazokkal a gondokkal szembesítik.

Vajdasági újságíró-kollégáktól tudom, hogy harminc évvel ezelőtt a fiatalok – az idő önmagát ismétli – vidékről városokba mentek el jobb megélhetés után kutatva. Azok a fiatalok, akik mintegy tíz évvel ezelőtt szereztek egyetemi diplomát, az utóbbi években a kettős állampolgárság adta lehetőségeket kihasználva már elsősorban külföldön, Nyugaton keresik a szerencséjüket.

MINTHA ÚSZÓ KOPORSÓFEDELEN

„Az a baj, hogy a jobb megélhetés reményében legalább hetven diplomás fiatal hagyta már el Maradékot az utóbbi években, pedig sokat jelentenének a képzett emberek a falunak" – ezt Halász Dániel lelkipásztortól tudom, aki igazi kovász-embere nemcsak a településnek, hanem a szerémségi magyarságnak is.

Nemrég járt kezemben egy kiadvány, amely az Új Nemzedék Központ Nonprofit Kft. jóvoltából (fehér hollóként) bepillantást nyújt a Kárpátmedence magyar fiataljainak gondolatvilágában, terveibe, mindennapjaiba, többek között családalapítási terveikre, munkavállalással kapcsolatos megfontolásaikra, magyar nyelvű tanulási lehetőségeikre, nemzeti identitásukra, szabadidős szokásaikra vonatkozóan. Ennek végkövetkeztetései kísértetiesen egybecsengnek Halász Dániel szavaival, hiszen a gyorsjelentés szerint a fiatalok elvándorlásának motivációs háttérében a legmagasabb pontszámot a jobb megélhetés reménye kapta, orrhosszal megelőzve a személyes élettervek megvalósulásának esélyeit és a jövőbeli kilátásokat. Ennek fényében nem véletlen az sem, hogy 10 megkérdezettből átlagosan 2 már dolgozott külföldön. Erdélyi fiatalokra vetítve a számokat, 15 százalékuknak volt már állása magyarországi munkahelyen, 18 százalékuknak más külföldi országban is. A jövőben a 15–29 éves korosztály 47 százaléka dolgozna, míg 36 százalékuk biztosan nem dolgozna Magyarországon. Ha a más országokba munkavállalás céljából irányuló mobilitási szándékot nézzük, akkor az erdélyi magyar fiatalok 57 százaléka menne el, és csupán 26 százalékuk maradna biztosan itthon.

A szülőfaluját elhagyó hetven diplomás maradéki fiatal – közöttük a turisztikában diplomázott fiatal leányzó – egyben arra is felhívja a figyelmet, hogy a kivándorlók között igen magas az értelmiségiek száma. Értelmiség nélkül azonban egy nép – pláné kisebbségi létben! – elveszett. Valahol olvastam egy találó analógiát, amely valahogy így szólt: ha a háborúban egy futó katona fejét elviszi a gránátszilánk, a katona még fut pár lépést, de azután összeesik, meghal. Értelmiség nélkül (amely a nép feje) a nép is egy darabig még fut, viszi az életreflex, de azután vége, földre hull, elvérzik, meghal. Mindennek

nem lenne szabad közömbösen hagynia elsősorban az anyaországot, tágabb körben pedig Európát és egyáltalán a civilizált világot sem, hiszen az egyetemes gazdaság-, szellem-, politika- és kultúrtörténet szempontjából sem mindegy, hogy mi történik a történelem zivatarai által szerteszét szabdalt magyarság olyan sajátos régióval, mint Erdély vagy még inkább a Vajdaság.

Amint gépkocsink az országutak forró végtelenjén suhant tova, fülemben folyton egy vers négy sora kattogott: *„Mintha tutajon, billegőn, / járnák süllyedő háztetőn, / alámerülő szigeten, / úszó koporsófedelen"*.

Valahogy ilyennek képzelem a vajdasági Szerémséget, pedig Kányádi Sándor *Fekete-piros* című versét nem a Vajdaságról és nem a Szerémségről, de még csak nem is Maradékról írta, hanem arról a sajátosan erdélyi életérzésről, mely a szórványlét tragikumát kiáltja világgá.

És mégis, mennyire találóan illik minden sora erre a maradék vidékre, ahol Dudás Károly jeles délvidéki újságíró, előttem ugyanezt az utat járva, azon a gyötrő kérdésen töprengett: vajon a kultúránk is maradékkultúrává töpörödött-e, mint ahogy a Kárpát-medencei magyarság is maradékká őrlődött az elmúlt évtizedek kegyetlen malomkövei alatt?

EL NE MERÜLJÖN VÉGLEG E KIS SZIGET

Bevallom, anélkül hogy megnyugtató választ kaptam volna erre a kérdésre, hasonló kétségek gyötörtek engem is, amikor egy másik, a Magyar Újságírók Romániai Egyesülete (MÚRE) által a Beszterce megyei (Románia) Radnaborberekre szervezett riporttáborban azt próbáltam felgöngyölíteni, hogy miként lehet egy falut – nem is akárhol, hanem egy nemzeti park kellős közepén – úgy kettőbe osztani, hogy a felezővonal a falunak csak az egyik szélét érintse. Mindezt pedig csak azért, hogy törpe vízi erőművet lehessen építeni oda, ahova ezt nem lenne szabad, mert minden bizonnyal tudathasadásos állapot az, hogy a falu egyik fele (és most teljesen mindegy, hogy melyik fele) védett terület, a másik pedig nem.

És amíg a szomszédok elvitatkozgatnak azon, hogy a te állatod az én védett területemen harapja a füvet, a te kéményed pedig az én védett légteremet szennyezi (hogy arról ne is beszéljek, az udvar egyik felén a

betont légkalapáccsal, a másikon pedig csak kézi mozsártörővel lehet uniós direktívák szerint feltörni), addig a szórványlét – s Radnaborberek Maradékhoz hasonlóan ilyen – sorskérdései olyan szinten rekednek meg, mint Óradnán (Radnaborberek közigazgatásilag ide tartozik) az egyházi magyar nyelvű elemi oktatás, amelynek legfőbb akadálya – lévén az egyetlen osztályterem a plébánia udvarán – a helyi plébános fajkutyatenyésztési szenvedélye…

De van az éremnek másik oldala is, mégpedig az, hogy az egykor aranybányászatáról híres Radnaborbereken, ahol ma már szinte mutatóba sem élnek magyarok, a többségi román nemzetbe beolvadt egykori magyarok leszármazottai immár románul, de még büszkén vallják: „eu sunt maghiar" („magyar vagyok").

A nyelv és a nemzeti identitás valahogy így keveredik Maradékon is, ahol a magyarok közül sokan már nem ismerik, vagy csak törve beszélik az anyanyelvüket, a katolikusok pedig már hosszú ideje horvát misét hallgatnak a templomban. Magyarságukat mindössze abban élhetik meg, hogy – a hívek kérésére – minden második héten a miséken magyarul csendülnek fel az énekek, de az atya nem beszél magyarul, és csak sajnálja, hogy nem tanulta meg a nyelvet, pedig nyelvérzéke lenne, hiszen elmondta, megfigyelte, hogy mennyire másként hangzik az itteni (maradéki) és a horvátországi magyarok szájából ugyanaz a nyelv.

Ám ez a legtöbb, amit a tisztelendőről amúgy pozitív kicsengéssel az idelátogató elmondhat. Mert ha mélyebben nézünk a felszín alá, akkor a pap nem is igazán tagadja nyílt horvátosítási szándékait, mi több, időnként nemtetszésének is hangot ad – panaszolták a hívek – amiatt, hogy a katolikus gyerekek a református gyülekezeti terembe járnak anyanyelvápolásra, mert bár Maradékon s környékén a magyarok túlnyomó része katolikus, az anyanyelvápolás és a magyarságtudat ápolása jobbára csak a reformátusok körében él.

Az erőszakos horvátosítás komoly gondot okoz a maradéki katolikusoknak akkor is, ha a magyar állampolgárság igényléséhez egyházi iratokkal akarják igazolni származásukat. Nemcsak a kivonatok horvát nyelvűek, de még a nevüket is horvátosítva jegyezték be a papjaik.

Nota bene, Szerbiában, konkrétan pedig a Vajdaságban, ahol a szerb nacionalizmus elől csak az 1990-es évtizedben a becslések szerint mintegy 51 ezer magyar, a vajdasági magyarság mintegy hetede távozott szülőföldjéről: a déli végekről.

Azokról a déli végekről, ahol Bogdán József jelenleg Fehértemplomon élő vajdasági magyar pap költőből így szakadt fel a kisebbségi létért égre kiáltott, kétségbeesett fohász: *„Mennyei Atyánk, te vagy a végtelen, / derűdet hintsd szét a déli végeken. / Új évezred van, adj nekünk új szívet, / el ne merüljön végleg e kis sziget!"*

Ezek a sorok nem a harsány hazaszeretet hangjai, hanem a kisebbségi sors elégiája, amelyet a költő a *Fohász a déli végeken* című versében nem a nihilizmus és a demográfiai hullámvölgy megfogalmazására használ, hanem lélekharangot kongat vele, hangsúlyosan, egy nemrég még életerős kisebbség teljes asszimilációjára figyelmeztetve. Csendesen, mint az igazi imák: *„Harangok zúgnak a déli végeken, / kinyújtja lábát, pöfög a kényelem. / Üres a bölcső, susog a szemfedél, / szívünkben tél van, dermesztő hideg tél."*

ÖRDÖGKATLAN – ÉLMÉNYEK HŰVÖSÉVEL

A „dermesztő hideg tél" lelket behavazó hűvös érzésével indultam útnak Erdélyből a Vajdaságba egy olyan ördögkatlan tüzét okádó augusztusi forróságban, amely még a *chimney cake*-et is (angol nyelvterületen ez a kürtőskalács szó tükörfordítása, ami törökül mechanikai értelemben vett csigát jelent) fagylalttal töltené fel, csak hogy a mélyen tisztelt fogyasztó majszolás közben hőgutát ne kapjon.

Talán ezen a ponton nem veszi rossz néven a nyájas olvasó, ha a hőgutát megelőzendő, egy személyes élmény hűvösével fűzöm tovább mondandómat, annál is inkább, mivel az Bogdán József tisztelendőhöz kapcsolódik, és a körülmények furcsa összjátéka következtében köze van a már említett Radnaborberekhez is.

Egy korábbi VMÚE-riporttábor alkalmával táborzáró lazításként vendéglátóink a híres fehértemplomi tavak káprázatosan szép világába vittek bennünket, amolyan „feredős búcsúra" attól a világtól, amelynek Fehértemplom akár létszimbóluma is lehetne. Hiszen ott járt magyar

állami gimnáziumba Herczeg Ferenc, aki első műveit is ott írta, ám ma már alig lakja vagy harminc elszerbesedett magyar család, és ahol Bogdán atya volt az, aki eltemette az utolsó magyart, Bikádi Ilonkát, aki még tudott Herczeg Ferencről, Kosztolányi Dezsőről, Aranyról, Petőfiről…

Mielőtt Radnaborberekre indultam, egy kedves vajdasági barátom a neki tett szívességet viszonzandó, verseskötettel lepett meg, küldeménye postán érkezett, épp akkor, amikor a Radnai-havasok fele indultam, így a személygépkocsi száguldása közepette lapoztam fel a kötetet, melynek szerzőjéről – szégyen ide vagy oda – korábban semmit sem tudtam. De az ámulatból ámulatba ejtő versek között egyik költemény négy sora úgy égett lelkembe, mint derült égre a maghasadás: *„Rábén az utolsó háznál állok, / hol tolvaját szüli az alkalom. / Amerre nézek, törmelék, vályog, / Trianon néz be az ablakon.”*

Aki ilyet tud írni, bizony nem könyvekben olvasta a kisebbségi lét keserves gyötrelmeit, hanem egyes szám első személyben élte meg mindazt, amit az ablakon benéző Trianon jelent.

És ez a négy sor kísért végig radnaborbereki riportutamon, ahol, amerre csak néztem, ugyancsak „törmelék és vályog” volt, s „Trianon nézett be az ablakon”.

Bár riportomat annak rendje-módja szerint megírtam, mégis úgy éreztem, hogy van még valami mondanivalóm mindarról, amit láttam, tapasztaltam, s amihez kevés volt a riport témafüggő kerete, nem tudtam másként szavakba önteni, csak versben. Így született meg Az *Ünőkőnél* című poémapróbálkozásom, amelyhez az ihletet Bogdán József késként csontig hatoló négy sora adta, s amelyet csak azért másolok ide, hogy ezzel is illusztráljam, mennyire azonos az a sorsközösség, amely két egészen más földrajzi koordináták közt született emberben a szórványlétről ugyanazt az életérzést fogalmazza meg: *„Látod, a föld innen is kerek, / És boldog fenyőillat hempereg / A hegyről rád, Radnaborberek, / Hol a nyár nem annyira meleg, / Mint a völgyben az ördögkatlan / Réz üstjében a bányász-telep, / Mely még szép, de már-már lakatlan, / S a feledés lassan belep. / Arany többé nem gyújtja lángra, / Mulandóságtól tetten érten / Csak pislog, mint bányászlámpa, / Magyar szórvány – haza a mélyben.”*

Radnaborberekre a Bogdán József-féle négy sort vittem magammal, míg a vajdasági szórványba – talán némi szerénytelenséggel – ezt a saját költésű verset vittem iránytűnek mindahhoz, amit a közös gyökerek mentén szerettem volna felfedezni akkori riportútjaink helyszínéről, Versecről és környékéről, abból a kisebbségi létből, amelybe minket Trianon taszított.

A fehértemplomi „búcsúferedő" nem szerepelt az eredeti táborprogramban, így meglepetésként ért, hogy nagyvárosi léptékben egy légtérben lehetek azzal az emberrel, akinek költeményei első olvasásuktól kopjafákként cövekeltek meg lelkemben. Ezért a lágyan fodrozó víztükörben való önfeledt mártózásnál jobban vonzott az a nem várt lehetőség, hogy a „mestert" (számomra egy pillanatig sem volt kétséges, hogy nekem ő „mester") papilakában akár személyesen is felkereshetem. Titokban, hogy személyes üggyel a relax programot fel ne borítsam, egy óvatlan pillanatban elszöktem a tópartról, és elosontam papilakkeresőbe egy számomra teljesen ismeretlen terepen. Hajtott a vágy, hogy kezet szorítsak azzal az emberrel, akit én képzeletemben máris görög félistennek tekintettem, hiszen olyan mélyen, olyan őszintén, olyan felkavaróan tudott vallani a szórványlétről, ahogyan én is hitet szeretnék tenni róla a világnak.

Igaz, a szerbnyelv-tudással nagyon is csehül állok, de kezemben Bogdán József kötetével, viszonylag könnyen eltaláltam a papilakra, ám előtte megmagyarázhatatlanul földbe gyökerezett a lábam, s azt a néhány lépést, ami a kapun belüli létet jelentette volna, egyszerűen nem tudtam megtenni. Agytekervényeim labirintusában folyton az kattogott, hogy miként jövök én, parányi földi halandó, ahhoz, hogy egy ilyen szent embernek az életébe, hipp-hopp, ajtóstul berontsak, csak azért, mert egy gyönyörű költeményének négy sora engem is dalra ihletett…

Nem, ez nem elég ok, és indoknak is kevés ahhoz, hogy egy alkotó embert a saját egóm ünneplésével megzavarjak.

Így a kapu előtt álltam még néhány percet, majd lassan sarkon fordulva elindultam a közeli fák sátorlombja felé, melynek hűs rejtekében, háttal egy idős tölgynek dőlve, a nálam levő kötetből újraolvastam néhány Bogdán József-verset.

Olyan volt ez, mint egy határozott, férfias kézfogás, abban a szellemi és fizikai térben, ahol Trianon ugyanazt jelenti a Vajdaságban is, mint Erdélyben.

Arról pedig, hogy lányos zavaromban nem mertem belépni a papilakba, persze mélyen hallgattam, amikor észrevétlenül visszaszivárogtam a fürdőző társaim közé, s ha e sorokat olvasva az akkori szervezők enyhe rosszalló fejcsóválással nyugtázzák eme vallomásomat (hiszen egyszerűbb lett volna, ha szólok, mit is forgatok fejemben), mentségemre mondom, ma sem tudom, mi lett volna a helyesebb.

Viszont azóta is ahányszor reggelente lakásom nyílászárója előtt széthúzom a függönyt, nem tudok szabadulni attól a nyomasztó érzéstől, hogy „Trianon néz be az ablakon".

INEU – SZARVA KÖZT A TŐGYIT

Néhány éve, amióta a Vajdaságba járok, az ablakon benéző Trianon számomra új értelmet nyert, de ennél is beszédesebben érint meg az a falunév, amely arra emlékeztet, hogy bizony mindannyian, anyaországi határokon kívül rekedtek, maradékká lettünk. Erdélyben nemrég még másfél millióan, itt, Délvidéken talán még mindig valamivel több, mint negyedmilliónyian.

Bevallom, írásom címét Dudás Károly kiváló vajdasági újságírótól kompiláltam, mindössze annyit változtatva az ő szövegén, hogy mondata végéről – mely úgy szólt, hogy „meddig tart meg bennünket ez a hajszálvékony semmiség?, avagy marad a költői kérdés: vajon a maradék cérnaszálból szövődhet-e még aranyfonál?" – elhagytam a kérdőjelet. Nyilván nem tiszteletlenségből, hanem mert Maradék – hála a Jóistennek – azóta, mikor a fenti mondat leíródott, annyiszor és annyiféleképpen adott igenlő választ a költői kérdésre, hogy úgy éreztem, a maradékiak előtt tisztelegve le kell írnom a híres mondatot kijelentő módban is.

Mert az aranyfonál szorgos szövésének jómagam is tanúja lehettem, hiszen ottjártunkkor Maradékon éppen a reformáció 500. évének délvidéki központi ünnepségére készültek, zsongott szinte az egész falu, félezer vendégre főztek, az izgalom, hogy minden jól sikerüljön, szinte

tapintható volt a levegőben. Ilyenkor más sem hiányzik, csak egy csapat újságíró, vélte Tóth Lívia, a VMÚE elnök asszonya, de mindannyian kellemesen csalódtunk! Ahogy az lenni szokott, az asszonyok megállás nélkül szorgoskodtak a hatalmas fehér rendezvénysátor melletti konyhában, de a férfiaknak természetesen volt idejük beszélgetni.

Így minden nehézség nélkül találtam rá riportalanyomra, Berta Géza bácsira, a maradéki Petőfi Sándor Művelődési Egyesület elnökére, aki, amikor elmondtam, hogy a falu régmúlt és újabb kori életéről szeretnék vele beszélgetni, tréfásan azt mondta, hogy akkor méteres hó lesz a Fruška gora legmagasabb pontján, az 539 méter magas Vörös-bércen, mire a beszélgetést befejezzük.

Ami legelsőnek megütötte a fülem, az az volt, hogy még a hatalmas helyismerettel rendelkező intézmény-ember, ahogy Géza bácsit szokás emlegetni, Fruška gorát mondott arra a hegyre, melyet olvasmány-

Berta Géza bácsi

élményeim alapján én Tarcal-hegységnek tudtam. Mikor ezt szóvá tettem Géza bácsinak, hangjában egy árnyalatnyi csodálkozás nélkül bólogatva mondta: „Régebb mi is Tarcalnak híttuk, aztán a szerbek mindenhol Fruška goraként emlegették, így hát egy idő után mi is elkezdtük ennek mondani." Majd hamiskás mosollyal, nem minden célzás nélkül Radnaborberekre, hozzátette: „Meg aztán nálatok Erdélyben nem Ineunak mondják az Ünőkőt?"

„Szarva közt találta a tőgyit, Géza bácsi" – nevettem vissza, és elmondtam, hogy Marosvásárhelyről Újvidékig egész úton az Ünőkő lábainál elterülő Radnaborberek járt a fejemben. Nem véletlenül, hiszen a szórványok szórványának számító két település földrajzi értelemben is rokonítható, hiszen ahogy Radnaborberek az Ünőkő lábainál, úgy Maradék a Tarcal-hegység lankáin terül el. És bár legmagasabb pontja csak 539 méter, azért hegy mivoltát egyáltalán nem illő dolog alábecsülni, hiszen olyannyira hegység a Tarcal, hogy ő téríti el az addig nagyjából észak–déli irányban folyó Dunát keleti irányba.

Közben – ugyancsak Géza bácsitól – megtudom azt is, hogy a Fruška gorát a középkorban a magyarok még Álmos-hegynek (Mons Almus) és Köles-hegynek is nevezték, és csak jóval később lett neve a keresztségben Tarcal, de azt, hogy mit is takar a Fruška gora név, már egy újdonsült újvidéki ismerősöm fejtegette nekem, aki úgy mesélte, hogy az Nagyolasz (Mandelos) település latin nevének (Franca villa) régi szláv megfelelőjéből származik. Nem tudom ugyan, mi igaz ebből, mert hallottam egy másik változatot is, hogy a Fruška gora, ahogy a szerbek-horvátok nevezik, a frankok hegyét jelenti, bár ez a szófejtés sem állhat valami szilárd lábakon, hiszen a történelem során, a régmúlt időkben a frankok alig húsz évig tudhatták magukénak…

MIKOR VOLT TOKAJIT INNI KÉNYSZER?

Ám amíg Géza bácsival a Petőfi Sándor Művelődési Egyesület tágas közösségi terében az ünnepi sürgés-forgás közepette ráérősen beszélgetünk, valahonnan egy raktárnak használt mellékhelyiség mélyéről a házigazdák kedves vendégszeretetének jeléül néhány palack valódi szerémségi bor settenkedik az asztalra, amit újságírók többen is körül-

ülünk. S miközben az isteni nedű sűrű dicséretek közepette szaporán fogyatkozik a poharakból, a vidék szőlőtermesztéséről is szót ejthetünk.

Igaz, ehhez nem éppen Maradék a legilletékesebb hely, de földrajzilag maga a Szerémség sem akkora terület, hogy azon „ne tudná a jobb kéz, mit csinál a bal". Annál is inkább, mivel a Tarcal dús szemű szőlőt termő – pontosabban ma már újra termő – domboldalai délkelet irányban épp arra lejtenek, ahol Maradék kezdődik.

Ám amennyiben netán lokálpatriotizmussal illetnénk a helybélieket szerémségi boraik dicséretében, kétségtelenül az egyik legpártatlanabb ítész, akinek szavahihetőségéhez semmi kétség nem férhet, nem más, mint a nagy olasz humanista, Galeotto Marzio, aki többször is megfordulva Mátyás király udvarában (ahol a Szerémség borát egyszerűen csak a borok királyaként emlegették), eme lelkes sorokat vetette papírra: „Nem tehetem, hogy a Szerémség boráról hallgassak, mely annyira kellemes, hogy a föld kerekségén nehéz lenne párját találni."

Ezek után csodálkozik-e még valaki azon, hogy Ulászló királyunk az esküvőjére (1502) száz hordó szerémségi bort hozatott a kalocsai érsek pincészetéből? Meg hogy fiának, II. Lajosnak asztalán mindennap ott állt a szerémségi bor? De feljegyezték azt is a krónikák, hogy a törökök állandó betörései, majd térnyerése miatt II. Ulászló királyunk állítólag így kiáltott fel: „Immárost nagy baj köszönt reánk, elesett Szerém, arra kényszerülünk, hogy tokajit igyunk."

De ha még mélyebben nézünk a történelem feneketlen kútjába, az is felsejlik onnan, hogy a Kárpát-medence borvidékei közül, amelyikről ókori dokumentumokkal igazolhatóan elmondható, hogy már a római korban is létezett: ez a szerémségi. A vidék Sirmium néven volt Pannonia provincia része, és a római császárok – közöttük Domitianus, Traianus – tudatos gazdasági fejlesztéseik során a Szerémség egyik fontos ágazatává tették a szőlőművelést. Egyébként Pannonia provincia birodalmon belüli fontosságát jól mutatja, hogy a 3. század végén három császár vagy társcsászár is e térség szülötteként, az itt állomásozó légiók hathatós segítségével került a császári trónra. Közülük egy bizonyos Probus nevű császár, aki Kr. u. 276 és 282 között uralkodott, itt a Szerémségben engedélyezte Itálián kívül elsőnek a szőlőtőkék telepítését, amihez saját légiósait is bevetette. Meg is itta

eme tettének levét, de nemcsak zamatos nedű formájában, hanem sorscsapásként is. Ugyanis a harchoz értő és azt főtevékenységüknek tekintő legionáriusoknak nehezükre esett a szőlőtelepítéssel együtt járó földforgatás, trágyahordás meg ültetés, lévén mindez a katonák által mélyen lenézett paraszti munka, amit csak fokozott az a tény is, hogy a császár a vidék mocsarainak lecsapolását is a katonákkal végeztette. Azt írják a korabeli krónikák, hogy 282 októberében egy helyszíni szemle alkalmával a sáros katonák között piszkos ruhában parancsolgató civil annyira felbosszantott egy legionáriust, hogy leszúrta a fel nem ismert császárt, akinek így nem a bor, hanem a szőlő, illetve annak telepítése lett a veszte.

Ha pedig valakit eme apró történeteknél bővebben érdekel, hogy miként alakult a Szerémségben a szőlőtermesztés – hiszen a népvándorlás korában a gepidáknak és a longobárdoknak, majd az őket következő avaroknak is kimutathatóan nagy borfogyasztása bizton hozzájárult a szőlőskertek fennmaradásához –, annak el kell zarándokolnia a történelmi Magyarország valamelyik nevesebb könyvtárába, mert a szerémségi borkultúra történetére vonatkozó adat sajnos épp a Szerémségben a legkevesebb.

ISTEN KÖZELÉBE JÁRVA

A marosvásárhelyi Teleki Téka helyzeti előnyét kihasználva gyűjtöttem magam is csokorba a fenti s az elkövetkező történelmi adalékokat, mert itt a helyszínen a szőlőtermesztés meg a vele kapcsolatos tudnivalók tárháza is annyira összezsugorodott, mint számszerűségében a szerémségi magyarság maga.

Pedig a Királyi Magyar Statisztikai Hivatal 1875-ben közreadott kataszteri felmérése (még a filoxéra országos pusztítása előtt) a Szerémségben 22 223 kataszteri hold szőlőt rögzített. Aztán jött a nagy járvány, de az azt követő, államilag támogatott szőlőrekonstrukció sem tudta visszaadni a szerémségi borok egykori dicsőségét. Mi több, a szomszédos homoki szőlők felvirágzása hosszú időre háttérbe szorította a Szerémség borait, aminek további hanyatlása a trianoni békediktátummal folytatódott, mivel a Szerb–Horvát–Szlovén Királyságba került

borvidék minden kapcsolata megszűnt Magyarországgal. És ugyancsak stagnált a nagy jelentőségű borvidék termelése Tito Jugoszláviájában is, ahol a politikai berendezkedés gazdasági logikája szerint szőlőt magánszemélyek csak úgy termeszthettek, ha a termést leadták az állami gazdaságokba. A minőségi szempontok helyett a mennyiségiek kerültek előtérbe, az édes dalmát borok elárasztották a belföldi piacot. Mindez tovább zilálta a szerémségi borvidéket, amelynek jelentősége nagyon lecsökkent. Jugoszlávia szétesése után ugyan a magángazdaságok szőlő- és bortermelése kiszabadult az állami gúzsbakötésből, de az ágazat tétova léptekkel elindult újraélesztési kísérletei nyomán, az alagút végén a fény egyelőre még alig látszik.

S ha már a hagyományos maradéki gyümölcspálinkát oly méltatlanul háttérbe szorító borozgatásunk ilyen távoli időkbe való kalandozásokra is elragadtatott, a teljesség igénye nélkül még szólnom kell legalább egy magyar vonatkozású sikeres kísérletről, amely a szerémségi borokat próbálta meg – utólag elmondhatjuk: nem is kis sikerrel – visszahelyezni Európa bortérképére.

A történet az 1990-es évek elején kezdődött, amikor a szabadkai, palicsi, horgosi homoki szőlőkben gazdálkodó, az országhatár másik oldalán fekvő Királyhalmán született Maurer Oszkár régi szőlész-borász dinasztia tagjaként felvállalta a szerémségi fajták megmentését. A Karlóca határában található kadarkatáblája ugyan mutatóba maradt a régi fajták közül az új divatú francia szőlők között, de a közeli Krisztus-dűlőben a táj másik ősi szőlője, a mézes fehér díszlik, és terem kiváló bort.

Az ősi fajták visszatelepítésének alapja a családi fajtaiskola volt: „Büszkék vagyunk arra – nyilatkozta Maurer Oszkár –, hogy nálunk található a világ legrégebbi őskadarka-ültetvénye, a tőkéket még 1880-ban ültették, és van egy 1912-es telepítésű kadarkaültetvényünk is."

Innen került vissza Karlóca határába az egyre népszerűbb kadarka, de ezek a tőkék adják a szaporítóanyagot az Arad-Hegyalja, Szekszárd és Villány újabban telepített ültetvényeinek is. A fehér szőlők közül a bakator, a szerémi zöld és a mézes fehér szintén a fajtaiskolából került vissza a Tarcal déli lejtőjére. Ezek a legősibb Kárpát-medencei fajták újból kiváló borokat teremnek a Szerémségben – ha egyelőre még kicsiny területen is. És ezzel együtt a majdnem eltűnt borvidék szőlőfajtái

visszakerülnek a magyarországi termelésbe is, mert a Szerémség segíti a hungarikumok megerősödését. Igaza van Maurer Oszkárnak: „A lélek gyakran keveredik vitába a józan ésszel, ami abban segíti az embert, hogy helyes döntéseket hozzon. A bor ilyen szempontból fontos ital. Aki nemes bort iszik, egy kicsit maga is megnemesül általa. A nemesedés pedig nem más, mint a tökéletesedés felé vezető út, amelyen ha járunk, közelebb kerülhetünk Istenhez is."

CSEREBERE FIUMÉÉRT

A szerémségi borok ilyen istenes gondolatokkal történő dicsérete közben szellemi kalandozásainkkal is lassan-lassan végül csak megérkeztünk Maradékra, egészen pontosan a település múltjának felidézéséhez, amiről Géza bácsinál aligha tud valaki többet.

Elsőnek arról kérdeztem, hogy honnan is ered a település neve, mire a tudós helytörténész három eredetmítoszt is elmondott.

Az egyik szerint Maradék úgy jött létre, hogy két, más-más falubeli ifjú szerelmes ezen a helyen kelt egybe, és épített magának házat, mert

egyikük falujában sem maradhattak, ugyanis szerelmüket családjaik ellenezték. A lányt *Mará*nak hívták, az fiút *Diko*nak. A legenda szerb változata szerint ezért lett a falu neve *Maradik*.

A magyaroknak is megvan a saját eredetlegendájuk: a település helyén valamikor véres csata dúlt, melynek végeztével kő kövön nem maradt – csak egy ház és annak a tornáca. Ebből eredeztethető a Maradék elnevezés, hiszen a *megmaradt* ház köré épült a jelenlegi falu.

A harmadik változat arról szól, hogy földosztáskor a földesúr szétosztotta fiainak a környékbeli földeket, de ez az egyetlen rész *kimaradt*, mégpedig azért, mert nem tudták egyenlő arányban elosztani.

Ember legyen a talpán, aki az eredetmítoszok közül meg tudja mondani, hogy melyik a hitelesebb, de tény, hogy a település kisebb-nagyobb megszakításokkal a legrégebbi időktől lakott. 1985-ben a falu területén 1. és 3. századi római település nyomaira bukkantak. Első írásos említése 1498-ból származik, Poss. Maradék néven, az úgynevezett kruševaci krónikában.

A török hódoltság előtti szőlő- és borkultúrájának köszönhetően a Szerémséget a magyar történelmi borvidékek egyikeként tartja számon a szakirodalom, de a hódoltság ideje alatt a területet teljesen tönkretették a hadműveletek, minek következtében a magyar lakossága elpusztult, elmenekült, helyébe a 16–17. században dél felől szerb és horvát telepesek vándoroltak ide.

Mi több, 1764-ben a Szerémség két másik vármegyével együtt Fiume városáért cserébe Horvátország része lett. Fényes Elek – a 19. század közismert közgazdasági statisztikai és földrajzi írója, a honismereti szemlélet és munkálkodás magyarországi megteremtője – Maradékot még az 1800-as években is „rác, sok rác falujaként" említette.

A legutóbbi népszámlálási adatok szerint a lakosság mintegy 24 százaléka, szám szerint mintegy 500-an vallották magukat magyarnak. Ők azoknak a telepeseknek a leszármazottai, akik a török hódoltság idején kipusztult magyarságot újraélesztendő, a 19. század közepétől egyrészt Kúláról, Cservenkáról, Moholról és Temerinből (reformátusok), másrészt a Dunántúlról és Bácskából (katolikusok) vándoroltak ide.

A helyi magyarság megmaradásában döntő jelentőségű volt az, hogy a maradéki magyarok többsége a 19. század végén áttért a református

vallásra. Történt mindez azért, mert a hívek többszöri kérésük ellenére sem kaptak magyarul tudó papot Josip Strossmayer horvát katolikus püspöktől, akinek nyíltan magyarellenes intézkedései miatt először 24 katolikus család, majd még 70 személy tért át a református vallásra. A horvát katolikus egyház a maradékiak áttérése után 1898 tavaszán három jezsuitát küldött a faluba, akik sikertelenül próbálkoztak a hívek visszatérítésével, a református egyház viszont már az 1898-ban épült imaházban azonnal megkezdte a maradéki magyar gyerekek magyar nyelvű oktatását, s azóta is fontos szerepet vállal a magyar nyelv, a magyar identitás ápolásában.

MEGBECSÜLJÜK ELŐDEINK ÖRÖKSÉGÉT

A hallottak nyomán egy régi emlék tolakodik emlékeim közé, amikor hat-hét évvel ezelőtt Erdélyben a Maros felső folyását feltérképező riporttáborban Gödemesterházán, pontosabban a kőbányájáról híres Mesterházán jártam, ahol a Tímár testvérek furcsa történetével ismerkedtem meg. Családi gyökereik a Hargita megyei Csíkszentdomokosra vezethetők vissza, tehát magyar katolikusok lennének. Mégis, amikor megkérdem, hogy ebben a mesterházi, zömében román környezetben járnak-e a szomszédos gödei katolikus templomba, kissé zavartan vallották be, hogy nem. „A mesterházi ortodox templomba járunk, mert hát, ha egy Isten van, nem mindegy-e, hogy hol és milyen nyelven dicsérjük az Urat?" – kérdezett vissza Ferenc a beolvadás filozófiájának tuti nyerő logikájával. De nem lepődtem meg, mert kedves ismerősök előre figyelmeztettek: ne ütközzek meg, ha a beszélgetés magyar nyelven esetleg döcögni fog, hiszen a testvérek még maguk közt is többet beszélnek románul, mint magyarul. Ferenc töredelmesen beismerte azt is, hogy gyermekei már egyáltalán nem tudnak magyarul. Így ők ketten a magyar kisebbség Mesterházán a mintegy 450 lakosból, s ha beszélnek is még magyarul, magyarságukat már nem élik meg, legfennebb múltjuk magyar.

Géza bácsi a katolikus egyház horvátosító szándékával kapcsolatosan egyik falusfeléről, Urbán Jánosról mesélt, akinek még a dédapja tért át a reformátusokhoz, családi perpatvar lett belőle, még az anyja

is kitagadta. Ennek ellenére felesége katolikus, de őt egy olyan bácskai faluból hozta, ahol magyarul szól a mise, a történetben pedig további csavar, hogy a horvát nyelvű mise miatt az asszony a férjével a reformátusokhoz jár templomba. Annyira szigorú nagymama hírében áll, hogy azt beszélik róla, hogy amikor valamelyik unokája szerbül szólal meg, azonnal rászól, hogy az utcán úgy beszél, ahogy akar, de házában a magyaron kívül mást nem akar hallani.

Egy másik tanulságos történetet is hallottam, melyben két, horvát édesanyától származó lány felrótta magyar édesapjuknak, hogy miért nem tanította meg őket magyarul, mert így nem kérhetik a magyar állampolgárságot. Prikkel András nem is vitatta a maga és sok más szülő felelősségét, beismerte, hogy nem úgy nevelték a gyerekeiket, hogy gyakorolhatták volna a magyar nyelvet és a református hitet, és ennek a keserű felelősségre vonás lett a következménye.

Egyébként a magyar katolikusok mostanság azért is gondban vannak, mert ha a magyar állampolgárság igényléséhez egyházi iratokkal akarják igazolni származásukat, nemcsak a kivonatok horvát nyelvűek, de még a nevüket is horvátosítva jegyezték be a papjaik.

Mindezek ellenére a katolikus, a református és a faluban élő nazarénus magyarok a Petőfi Sándor Művelődési Egyesület keretein belül igyekeznek saját kultúrájukat és hagyományaikat együtt ápolni.

Ezt hangsúlyozza Géza bácsi, aki elmondja, hogy a Petőfi Sándor Művelődési Egyesület 2015-ben ünnepelte megalakulásának 65. és újraalapításának 15. évfordulóját. Hatalmas ünnep volt, meséli, és büszkén sorolja, mennyi főember vett részt az eseményen: Pásztor István, a Tartományi Képviselőház és a VMSZ elnöke, Hajnal Jenő, az MNT elnöke, Szász Krisztián, Magyarország Belgrádi Nagykövetségének titkára, Pánczél Károly, a Magyar Országgyűlés Nemzeti Összetartozás Bizottságának elnöke, Nyilas Mihály, a tartományi kormány alelnöke, Petar Filipović, Inđija község polgármestere, Orosz Attila, a Szerbiai Református Keresztyén Egyház esperese és mások. Azt mondja Géza bácsi, hogy náluk a Petőfi Sándor Művelődési Egyesületnek küldetése van, éppen ezért nem hangoztatják, hogy reformátusok, katolikusok volnának, hanem arra helyezik a hangsúlyt, hogy mindnyájan magyarok.

„Azon vagyunk, hogy megbecsüljük elődeink örökségét" – hangsúlyozza a megbecsült művelőséi kovász-ember, s hogy ezt mennyire komolyan gondolja, emlékezetből sorolja az 1950-ben megalakult egyesület alapító tagjait: Bergel Antal (elnök), Vranyosovits István (pénztáros), Vavra István, Heretek Ferenc, Báró György, Birinyi János, Berta Dénes, Hilek Ferenc, Molnár Tamás, Koroknai István és Berta Lajos.

„Az egyesületnek már megalakulásakor színjátszó csoportja, énekkara és zenekara volt, de feladatának tartotta – ma már ezt így nevezznénk – a hagyományápolást is" – gombolyítja tovább az emlékezés fonalát Géza bácsi, elmondva azt is, hogy az egyesület munkájában a múlt század hetvenes éveinek végétől és a nyolcvanas években pangás állott be. Ezt csak 1997-ben sikerült megtörni, Pál Károly bácsfeketehegyi lelkes művelődésszervező és Béres Károly mérnök-lelkész kezdeményezésére, azzal, hogy vegyes kórusuk részt vett a Muzslán megszervezett Durindón, majd a zentai csata évfordulóját jegyző rendezvényen, amit topolyai és bácsfeketehegyi vendégszereplések követtek. Aztán másfél évtized alatt mindenhova elmentek, ahova csak meghívták őket.

A korábban már említett kettős évfordulón Inđija község (ahova közigazgatásilag Maradék tartozik) polgármestere, Petar Filipović is azt tartotta fontosnak kiemelni, hogy Inđija község számára külön jelentősége van a Petőfi Sándor Művelődési Egyesületnek, mert a község jó hírét viszi mindenhova, ahol vendégszerepel, és minden, amit Maradékon tesz, egyaránt szolgálja a falu lakosságának, a magyar közösségnek az érdekeit.

HOLDRA SZÁLLÁS MINT SZÓRVÁNYMEGMARADÁS

Talán nem tévedek, ha azt mondom, hogy a művelődési egyesület az évtizedek alatt Géza bácsi második otthona lett, s bár a faluba látogató legkülönfélébb médiumoknak egyik megkerülhetetlen szereplője Géza bácsi, én emberi, gazdálkodói mivoltában is meg szerettem volna ismerni azt a közéleti szereplőt, akiről a falubeliektől hallottam, hogy a gazdák között is az elsők között emlegetik. A Berta család, amellett, hogy sokat foglalkoztak a közösségi élet szervezésével a magyar ér-

telmiség nélkül maradt faluban, mindig elöl járt a gazdálkodásban is – tudtam meg több egybecsengő beszélgetés végkövetkeztetéseként a maradékiaktól. S bár jómagamnak nem sikerült személyesen megismerni Németországban élő, informatikus fiát, Lacit, azt büszkén mondta el róla édesapja, hogy Laci, nem feledve gyökereit, Németországból is évente járt haza aratásra. És ugyancsak Németországból vásároltak egy szinte új, hatalmas teljesítményre képes kombájnt, amelyet hajóval hoztak Újvidékig. A számítógép vezérelte csodagéppel – nem lenne Laci a Laci, ha nem ilyen masinériát vásárolnak – bérbe is jártak aratni, mert a hatalmas vasmonstrum annyi munkát képes elvégezni egy nap, amennyit más csak két-három nap alatt.

Maradékon sokan, akik a mezőgazdaságban utaznak, a kalászosok mellett a gyümölcstermesztésre fogadnak, nem véletlen, hogy a falu határában már most is 800 hektár gyümölcsöst jegyeznek.

Berta Ilona azt is elmondta, hogy a gyümölccsel a legnagyobb gondot az eladás jelenti, főleg a kistermelőknek, mert a nagyoknak, a 20–30 holdasoknak megvannak az állandó vevőik, nemegyszer nagy orosz kamionok viszik a termést, ami az amatőröknél jobb híján pálinkaként végzi, ám ez utóbbit nehéz eladni, mert mindenkinek megvan a sajátja.

A fiatalok, mint Tomica Vince gyümölcsészeti szakmérnök, mégis meggyőződéssel vallják, hogy 10–20 év múlva például a barack jövedelmező termés lesz, mert nagy a valószínűsége annak, hogy Oroszország előbb-utóbb megszünteti a Lengyelországgal és az unióval szembeni embargóját, ezért maradnának a baracknál. Ez a gyümölcs ugyanis jól terem a vidéken, biztosabb az eladása, és olcsóbb hozzá a munkaerő.

S ha a maradéki gyümölcstermesztőknek van is némi jövőképük, a jelen állapotok rendezetlenségén, Maradékon éppúgy, mint a Vajdaság más vidékein, sokan megütköznek.

Egy sokat megért asszonyság, akit mindenki csak Eszter néninek szólít, Maradék 20. századi történelmét címszavakban így foglalta össze: volt itt királyvilág, usztasavilág, Tito-ország, most meg ebben a rendetlenségben élünk. Az egymást követő állandósult átmeneti állapotokban csak egy dolog volt biztos, hogy mi eddig is megmaradtunk, és ezután is megmaradunk magyarnak, ami a Monarchia idején, Horvátország

közigazgatási részeként sem volt könnyű, mint ahogy a Trianon utáni SZHSZ Királyságban és Ante Pavelić Horvátországában sem volt könnyű. Ma sem az, de mi a meddő csüggedés helyett helytállunk. Azt hiszem, Kennedy elnök mondta a híres mondatot, hogy „nem azért, mert a feladat könnyű, hanem azért, mert nehéz". Igaz, ő ezt a holdra szállásra értette, de a szórványban megmaradni magyarnak sem kisebb feladat, mint a holdra szállás.

Egy év távlatából, amikor e sorokat számítógépbe pötyögöm, még mindig Dudás Károly sorai lebegnek szemem előtt:

„Mostanra már új értelmet nyert, még beszédesebbé vált a falunév: bizony, maradékká lettünk mindannyian. Mi itt, a Délvidéken az egykor hatalmas egész, Trianon után pedig a még mindig több mint félmilliós nemzetrész maradékává. Jó, ha vagyunk még negyedmilliónyian. Ennyiünk számára kell újságokat kiadnunk, folyóiratokat, könyveket megjelentetnünk, rádió- és tévéműsorokat készítenünk, színházat, filmet csinálnunk, művelődési rendezvényeket szerveznünk; kultúrát őriznünk, ápolnunk és teremtenünk.

Vajon a kultúránk is maradék-kultúrává töpörödött?"

Azt nem állítom, hogy a kínzó kérdésre jómagam erdélyi magyar újságíróként néhány rövid vajdasági út alatt megtaláltam a megnyugtató választ, mint ahogy otthon, Erdélyben sem leltem meg, mert lehet, hogy ilyen nincs is. De azt már tudom, hogy Versectől Maradékig a Vajdaságban is ugyanazokat a gondokat tapogathattam le, mint odahaza, Erdélyben, Temesvártól, a nagyvárosi szórványtól a hajdan magyar volt Zsil-völgyi Lupényon át a Beszterce megyei Radnaborberekig, hiszen gondjaink a sorsközösségben ugyanazok. De mindenhol jó volt megtapasztani, hogy a baljós jelek ellenére nincs még minden veszve. Még a legelhagyatottabb végeken sem. Van még miért, van még kikért dolgozni, s – József Attilával szólva – „ez a mi munkánk; és nem is kevés".

A MAGYAR ATLANTISZ ÉL

Itt akár pontot is tehetnék riportom végére, ha végszóként nem kívánkoznának még ide Pásztor István VMSZ-elnöknek a már többször említett maradéki kettős ünnepen elhangzott szavai, nem, nem a szá-

mára kötelező kincstári optimizmus miatt, hanem lényeget összegző felvetései okán:

„A maradék szót, mint csírát élem meg, melyből újra lehet életeket varázsolni. Maradékban maradva az elkötelezett emberekkel, lelkésszel, művelődési tagokkal együtt a »maradékból« előre lehet haladni. Sok nagyobb vajdasági közösség számára Maradék példa lehetne: kitartásból, szívósságból, elkötelezettségből és reménységből."

Ennek a közösségnek van jövőképe, hite, ereje és csapata is hozzá, hogy e magyar Atlantisznak is nevezett vidéken álmait valóra váltsa.

Bögözi Attila

MEZÍTELEN AZ ISTEN
Katolikusok Maradékon

A mi emberünk szeret leülni és elbeszélgetni az Istennel. Egyszerűen, emberként, alázattal. Azon a nyelven, amelyikben van angyal, kenyér, család, vétek, bánat és miatyánk, ördög és mennyország.

A mi emberünk úgy megy a saját templomába, hogy ott a Teremtő érti a szavát, könyörgését és hálaadását. Ha más nyelven szól le hozzá, a mi emberünknek idegen és mezítelen az Isten. Hideg templomban könnyen megfázhat, ezért öltözteti saját ruháiba az ember. Így teljesülhet örökös vágya, rá hasonlíthat az Isten. Van, aki díszes aranyban, van, aki sötét kaftánban, mások méltóságteljes fekete palástban járatják. A mi emberünk testvérként öltözteti ünneplőgúnyába, fehér ingbe és mellénybe, kalapot is tesz a fejére. Hétköznap is vele van, átkozza keserű szavaival, vagy kéri alázattal. Dologidőben mezőre viszi kapálni, aratni, műhelybe forgácsot seperni, erdőbe fát vágni vagy folyóra halászni, hiszen egymás nélkül úgysem lehet Isten és ember.

Van, hogy semmi sem igaz ebből, mert úgy tűnik, szabadságon van, messze jár a Teremtő, esetleg más tervei vannak, vagy a világ túlsó felére ment, és itt helytartóira bízta az őrangyalokat, a túlvilág kulcsait és az embert. Sokszor olyan hitszónokokra, kikkel az embernek nem talál a nyelve. *Očenaš* lesz a *Miatyánk*, és *Blažena djevica* az *Isten anyja*. Így összezavarodik sűrűn a saját imájában, és végül elhallgat az ember. Mogorva lesz, végül otthagyja a rá szabott helytartót, és önmagában keresi meg és féli az Istent.

Szerém megyében gyakran előfordult a századok során, hogy nem értette a más nyelven közvetített Isten szavát az ember. Az írások tanúsága szerint 1898-ban történt, hogy Maradékon ilyen okból ünneplőt vett, kocsi elé fogta a lovakat, és hittársaival együtt, megértésben bízva megkereste a püspök székhelyét Diákováron (Đakovo) az ember. Mivel – a helyi legendárium szerint – excellenciás Josip Juraj Strossmayer püspökhöz bebocsátást nem nyert, és horvátul csukták rá az ajtót, egy istenveledet mondott a magyarbarátnak aligha mondható főpapnak, és kemény szavait morzsolgatva addig járt kiábrándult társaival, míg

először huszonnégy katolikus családdal (negyvenhatan), majd még hetven személlyel áttért a református hitre, és megtalálta, ahol újra magyarul szólt hozzá a prédikátor által az Isten. Mindegy volt, milyen ruhában jött el hozzá, az volt a fontos, hogy munka végeztével mellé ülhetett, és kevés szóból, anyanyelvén is megértette, társa volt az Isten.

Ha nem szólt, akkor hallgatott.

Ilyen volt errefelé az ember.

És mi van ma Maradékon?

Meleg. Nyárelő. A bolt előtt söröznek, traktor és teherautó halad, kerékpárosok a főutcán. Valaki szerbül köszönti szomszédját. Odébb almát kínál egy árus.

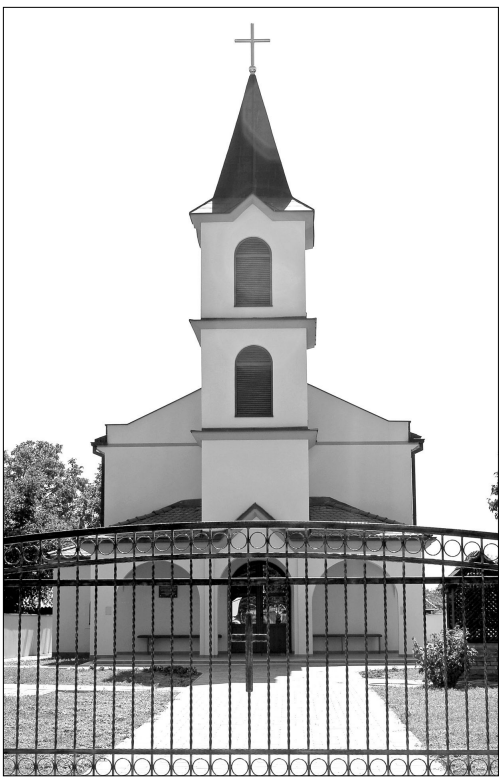

A Szent Anna-templom Maradékon

Régen elmúlt már a csendes, könnyes zsoltárok és esti vecsernyék ideje.

A horvát–magyar egymásnak feszülés több mint száz éve változatlan. A horvát nyelven kiadott maradéki plébániatörténet (és béskai egy kötetben) aligha mondható elfogulatlannak. A horvát–magyar és katolikus–kálvinista viszonyokat külön fejezet tárgyalja. Ebből és általánosságban az egész kötetből érződik, a maradéki plébánia területén annak létrejötte óta horvát dominancia van, és nagy ellenszenv a protestantizmussal szemben. A folyamatosan magyar papot követelő maradéki magyarok számlájára két markáns kritika is olvasható a monográfiában. Egyrészt az, hogy milyen jogon kérnek magyar lelkipásztort

Varga István, Csőke Csaba, Varga Sándor és Ürge Károly a szentélyben

a többségben levők, ha a falu még egy papot sem adott a katolikus közösségnek. Másrészt azt is a magyar szülők szemére veti (részben jogosan), hogy Maradékon a magyar gyerekek nem is tudnak magyarul. A vaskos krónika erényeként említhetjük többek között azt is, hogy pontos adatokat közöl az impérium- és rendszerváltások áldozatairól, a kivégzett, megfélemlített és elűzött németekről, a partizánok helyi áldozatairól, valamint a közelmúltban, a délszláv háborúk alatt Béskát, Maradékot és Inđiját elhagyni kényszerülő horvátok lajstromát. Szomorú és fontos számbavétel, amely megszívlelendő.

Ennyit arról, hogy *És mi van ma Maradékon?* A horvát lelkipásztora ma sem nézi jó szemmel, hogy hívei eljárogatnak a református templom portáján található Petőfi Sándor Művelődési Egyesületbe. Lehet, hogy egy, az egykori Julián-iskola helyén felépítendő magyar művelődési ház kevésbé bántaná a plébános szemét. Mák Ferencet idézve röviden szorítsuk zárójelbe a Julián Egyesület lényegét: *(Az 1904. április 16-án létrejött Julián Egyesület elsőrendű feladatának tekintette a Dráván túli magyarság ügyének felkarolását, ezen belül magyar iskolák létesítését, magyar egyesületek és könyvtárak alapítását és nem utolsósorban a közösség politikai és jogi képviseletének megszervezését. A Julián Egyesület célja volt, hogy az intézményei segítségével »magyar maradjon a szlavónországi magyar«, miközben tisztelje annak az országnak a törvényeit, szokásait, ahol él, és szerezzen magának állampolgári jogokat.)*

Ma a falu kétezer lakosából ezerkétszázan vallják magukat szerbnek, talán négyszázan magyarnak, valamivel többen, mint százan pedig horvátnak. A népesség arányait tekintve majdnem visszaállt a 19. század első fele, amikor túlnyomórészt szerbek lakták Maradékot. Mi szívesebben gondolunk a századforduló utáni kilencszázas évekre, amikor a faluban a magyarok voltak a legnépesebb közösség. Őket ma két templom vigasztalja, a katolikus horvátul, a református magyarul. A magyarság kisebb hányada jól beszéli anyanyelvét. A reformátusokat – számuk nyolcvanra tehető – ebben egyházuk is segíti. A barokk stílusú Szent Száva-templom 1778 óta nemcsak az ortodox vallásúak, hanem az egész falu ékessége.

Ottjártunkkor ünnep volt, annak tiszteletére, hogy Luther Márton 500 éve a wittenbergi templom ajtajára szögezte 95 tételét. Ennek emlékére itt sátrakat emeltek, bokrétákat kötöttek, ünnepeltek. Nem csak a reformátusok.

A Varga fivérekkel és Ürge Károllyal átsétálunk a katolikus parókiára. Takaros épület, kellemes közösségi térnek mutatkozik. Varga Sándor szerint ünnepekkor, egy bográcsosra vagy roston sült húsok kellemes illatára a plébánossal együtt húsz–harmincan is összegyűlnek. A fenyők méretéből ítélve a parókiát nem ma alapították. A felújított, kicsinosított épületből átmegyünk az utca túloldalán levő templomba. Arányos, méreteivel a környezetébe illeszkedő új templomuk van a maradéki római katolikusoknak. Szent Anna, az új templom régi patrónusa igencsak bevethette tekintélyét, ha az egyház és a támogatók pénzén, valamint a helybeliek szorgalmas keze nyomán három év alatt ilyen takaros templom épült. Felszentelése tavaly volt. – Száznyolcvan helybeli segédkezett a régi templom bontásánál és az új építkezésénél – mondja nem kis büszkeséggel Varga István, akinél a kulcsok vannak. A templom bejárata mellett márványtábla, horvát nyelven hirdeti, itt Isten kegyelméből 2017-ben templomot avattak.

Varga István, Varga Sándor és Ürge Károly

A templom fénnyel teli. A művészi igénnyel készített üvegablakokról többek között Szent II. János Pál üvegképe is figyel. Az egyház itt ad az időszerűségre. Lehet, hogy mindez segít az evangélium hirdetésében és a feltámadás reményének megerősítésében. Ezt nem vonhatjuk kétségbe, de elgondolkozhatunk azon, hogy Isten házában otthon érzik-e magukat a többségében magyar hívők, hogyha nem anyanyelvükön hirdetik nekik az örömhírt, és nem magyarul szólhatnak a saját Istenükhöz. Továbbá, hogyha az anyakönyvekbe az Istvánok és Sándorok csak Stjepanként és Aleksandarként kerülhetnek bele, a Hajnalkák és Arankák pedig Zorica és Zlata név alatt. Beszélgetőtársaim a Béskáról kijáró plébános tettrekészségét, szorgalmát hangsúlyozzák. Én azt is értem, amit nem mondanak. Persze, arról még nincs szó, hogy befogják a lovakat, és elhajtanak Szávaszentdemeterre, az új püspöki székhelyre, és magyar papot kérnek. Arról sincs szó, hogy az 1898-as példát megismételve apáik vallását elhagyják, és a protestáns templom tornya alá húzódnak, ahol anyanyelvükön szólhatnának az Istenhez. Hallgatnak, de remélem, magukban magyarul fohászkodnak Szent Annához még

A Szent Anna-templom oltára

akkor is, hogyha a maradéki katolikus templomban az írott és beszélt nyelv, néhány kivételtől eltekintve, kizárólag horvát.

Zokszó nem esett. Tisztelettel körbejártuk a templomot, a sekrestyét és a közösségi termet is. A plébános körtepálinkáját sem hagytuk ki. – Itt harminc gyerek is összegyűlik egy-egy hittanórára – mondja Varga István, aki a plébánia mindenese. Felcsillan a szemem a hír hallatán, hiszen van remény a magyar nyelvű oktatás feltámasztására. Lelkesedésem rövid életű, házigazdáink ugyanis közlik, hogy a hittanoktatás kizárólag horvát nyelven folyik. Tudjuk, hogy az *Očenaš* is az egekbe száll, akárcsak a *Miatyánk*. Csupán annyi a különbség, hogy a nagymama segítségével esetleg megtanított imádság talán jobban a szájára illik a szerb általános iskolába járó magyar gyermekeknek, mint horvátul a *Zdravo Marijo, milosti puna*. Itt sem az iskola, sem a hittan nyelvét nem választhatják meg a magyar diákok. Legalábbis eddig nem, de összefogással és a közösség hathatós támogatásával hamu alól feléledt egy pislákoló parázs, egy pici remény, amelyet a faluban 1978-ban megszüntetett és most újraindult magyar oktatás élesztget

A maradéki Petőfi Sándor Művelődési Egyesület előtt: Csőke Csaba, Varga Sándor, Berta Géza, Gáspár Sándor, Bögözi Attila, Varga István, Tóth Lívia és Petki Judit

az emberekben. Annyi év után ismét vannak magyar elsősök. Öt nebuló ül a reményt adó iskolapadokba. Verejtékes munka vár azokra, akik az iskoláskorú gyermekek szüleiben ismét felélesztik és megerősítik az anyanyelvi oktatás iránti igényt, valamint annak tudatát, hogy az anyanyelvi oktatás érdemlegesen semmivel sem helyettesíthető. A magyar nyelv és kultúra iránti közömbösség lassan változni látszik, de még mindig nagy, az emberek elfásultak, belefáradtak a folytonos harcba és kilátástalanságba. Lehet, hogy nemcsak önmagukat hagyták cserben, hanem mi, a közösség, az írástudók is cserben hagytuk nemzettársainkat, akik évek alatt belenyugodtak az anyanyelvi oktatás megszűnésébe, melyhez ők is hathatósan hozzájárultak, amikor tájékozatlanságból vagy tudatosan szerb osztályokba íratták gyermekeiket. Ha ennek az öt elsősnek a biztató példája nem csak ellobbanó szövét-

A maradéki református templom

nek lesz, akkor talán nem történik meg az, ami Ürge Karcsival sok-sok évvel ezelőtt megesett.

Akkor szép hó hullott advent idején. Itt, a Tarcal enyhe lankáin alkonyatkor festői táj fogadott bennünket. Úrjövet volt, és hozzá illő hangulat. Németh Istvánnal, Matuska Mártonnal, Lennert Gézával és Papp Ferenccel látogattunk el többek között Maradékra is. A régi hittanteremben szerény csomagokkal kedveskedtünk a gyermekeknek, akik ezt szavalatokkal, rajzokkal hálálták meg. Németh István kérdésére, hogy milyen ünnep közeleg, csend volt a válasz. – Tudjátok-e, hogy kicsoda a kis Jézus? – A csend még fájdalmasabb lett, és valósággal belénk hasított. Én papírlapokat osztottam szét, és rajzolásra bátorítottam az apróságokat, arra is, hogy mindenki írja alá a saját munkáját. A szűk hittanteremben duruzsolt a kályha, a gyermekek kezében ügyesen jártak a színes filctollak. Akkor történt, hogy az egyik legényke elpityeredett a rajzlap fölött. Többszöri kérdésemre, hogy mi baj van?, válaszolt a fiúcska. Leszegett fejjel vallotta be. – Nem tudom magyarul leírni a nevemet. – Ez a jelenet kitörölhetetlenül megmaradt emlékezetünkben.

Visszaballagunk a református templom portájára. Itt alapították újra 2000-ben az 1952-ben bejegyzett, majd megszűnt Petőfi Sándor Művelődési Egyesületet. A forró szél felkapja az abroszok szélét, poharak koccannak. Bort iszunk, mások pálinkával kívánnak jó egészséget egymásnak. Egy család vagyunk. Jó érzés. Amikor megfordulok, mintha az emberek között ülne a padon, hallgat az Isten.

Léphaft Pál

ASSZONYOK A SZÓRVÁNY SZÓRVÁNYÁBAN

Ünnepnap van a maradéki református templomban. A bejáratánál makulátlan fehér ingben helybeli férfiak igazítják el a vendégeket. Szikrázik a napfény, még csak délelőtt van, de lehet már sejteni, hogy szinte elviselhetetlen lesz a meleg.

Az udvaron hatalmas fehér sátor, alatta fehér abrosszal terítették le az asztalokat. Körülöttük sürgölődik néhány asszony, szalvétákat helyeznek el. Érkeznek a vendégek is, lassan mindenki elfoglalja a helyét, ki a templomban, ki az asztalok mellett.

AKI PÉTERRÉVÉRŐL JÖTT IDE NEGYVENHÁROM ÉVVEL EZELŐTT

Már egy nappal korábban megismertük Urbán Veronát, aki vidáman újságolta, hogy szeretettel készülődnek a reformáció 500. évfordulójának ünneplésére.

– Örülünk, hogy éppen Maradékot jelölték ki arra, hogy ezt a szép ünnepet megtartsa – magyarázta a mosolygós asszony. – Vendégeket várunk Ukrajnából, Horvátországból, Újvidékről, mindenfelől, majdnem négyszáz személyre számítunk. Mi itt együtt élünk katolikusokkal és pravoszlávokkal is, tőlük is várunk résztvevőket. Az asztalra először tömény ital, szörpfélék kerülnek, majd egyéb italok is. Amit bírtunk, összesegítettünk, mivel mi kis gyülekezet vagyunk, csak nyolcvankilencven a létszámunk. Összefogtunk, összeadtuk, ami a levesbe való volt, a többit megvettük. Szeretetmunkával hozzájárultunk, és szívesen fogadtuk ezt a napot. Először túrós pogácsát, sós süteményeket szolgálunk fel, később lesz húsleves, malacpecsenye, rántott disznóhús, báránypecsenye, végül süteményeket kínálunk. Ezeket a finomságokat két szakácsnő készíti, akik a lakodalmakra is szoktak főzni itt, Maradékon. Rajtuk kívül még vagyunk öten-hatan, akik besegítünk a zöldségpucolásba és rántott húst készíteni.

▸ **Az ifjúság segít-e a készülődésben? – érdeklődöm.**

– Fiatalok elég kevesen vannak. Azok közül, akik itt segítenek, a legfiatalabb 20-22 éves, ők majd csak holnap, az ünnep napján jönnek kiszolgálni, ma még munkában vannak. Nekem van egy lányom, 29 éves presbiter, a napokban együtt kapáltuk itt a kiskerteket, mindenbe besegített. Férjem is itt volt egész héten, holnap az egész család itt lesz.

Nincs minden évben konfirmálás. Az idén sajnos csak két gyerek konfirmált, egy fiú és egy lány. Két-három évig nem hiszem, hogy lesz, mert nincsenek gyerekek. De minden héten tartunk istentiszteletet, amikor a nyolcvan személyből általában húsz–huszonöten megjelennek a templomban. Vannak idősek is, akik már nem tudnak jól menni a koruk miatt. Összejövünk, még összetartunk.

Urbán Verona

▸ **Hova járnak iskolába az itteni gyerekek? – teszem fel az újabb kérdést.**

– Nálunk nincs magyar iskola, ezért az itteni gyerekek az újvidéki magyar iskolába járnak. Egy autó mindennap beviszi őket Újvidékre. Kevert házasság sok van minálunk. Sok szülő inkább ide, a maradéki szerb iskolába íratta a gyerekét. Itt csak magyarórák vannak, de hát az még mind kevés.

A lányomnak nagyon sok szerb barátnője van, de azok ha bejönnek hozzánk, mondják, hogy: „Jó estét kívánok!" Ők már tudják, hogy ha ők „Dobar dan!"-t köszönnek, én mondom, hogy „Jó napot, gyerekeim!", és kész.

AKI SÁROSPATAK MELLŐL KÖLTÖZÖTT MARADÉKRA ÖT ÉVE

Az ünnepséget megelőző napon két szőke kisgyerek jött kíváncsian az újságírók közelébe. Az óvodáskorú kisfiú hosszasan tájékoztatott a lába előtt lévő gödörről, arról, hogyan élnek a hangyák, és arról, milyen játékai vannak a kistáskájában. Aztán egy idő után kijelentette, hogy nem tud már mit mondani, mert „már nincs több szó a szájamban". Kis idő múltával mégiscsak akadt újabb mondanivalója Bencének. Ha a húgát kérdeztük, akkor is ő válaszolt: Naomi szégyenlős – magyarázta a kisfiú. Halász Dániel református lelkipásztor két idősebb gyerekét ismertük meg – tudtuk meg később. Az ünnep napján alkalmunk adódott Halász-Sándor Gyöngyvér diakónussal, Halász Dániel református lelkipásztor feleségével is beszédbe elegyedni. Nem maradhattunk azonban sokáig magunkra, mert a karonülő Márk az anyukáját hiányolta. Így aztán hármasban beszélgettünk.

▸ **Mi az, ami nehéz, és mi az, ami kellemes egy lelkész feleségének a mindennapjaiban?**

– Nekem az a nehéz, hogy nincs beosztva a Dani munkaideje. Nincs az, hogy napi nyolc vagy tizenkét órában kell dolgozni. Bármikor jöhet valaki napközben, néha este tízkor vagy reggel hétkor mennie kell. Ez a kiszámíthatatlanság nehéz három gyerek mellett. A jó az, hogy együtt szolgálhatunk egy gyülekezetben. Én szociális munkás – diakónusként végeztem Nagykőrösön. Most a gyerekek mellett nem sokat tudok tényked ni a gyülekezetben, de amennyit bírok, szívesen segítek. Irodai

munkában, adminisztrációban is szoktam segíteni, de van úgy is, hogy együtt megyünk látogatni az időseket.

▸ **Hogyan fogadta önöket az itteni közösség?**

– Öt éve vagyunk itt. Nagyon szívesen fogadtak, mert előttünk majdnem két évig nem volt lelkész, és nagyon örültek, hogy végre jött valaki. Az egyházközség keretén belül minden évben megszervezik az anyanyelvápoló tábort itt, a templom udvarán. Néptáncot, beszédfejlesztést, játékokat, kézműveskedést tanulnak a gyerekek táncosoktól, színészektől, tanítóktól. Amióta mi itt vagyunk, azóta hittan- és anyanyelvápoló tábort szervezünk. Reggelente áhítattal kezdjük a tevékenységeket, és keresztény énekeket is tanulnak a gyerekek. Csütörtök este pedig a gyerekek előadják a falu népének azt, amit itt tanultak egész héten.

▸ **Most hallottam, hogy óvodát indítanának Maradékon.**

Halász-Sándor Gyöngyvér és a karonülő Márk

– Hétfőtől péntekig működik óvoda a gyülekezet termében, ami azonban államilag nem elismert. Reggel nyolc órától délután egy óráig foglalkozik a gyerekekkel egy óvónő, aki Újvidékről járt ki. Hét-nyolc gyerek van ebben a csoportban. Ez egyelőre mobil óvoda, ide pakolunk, oda pakolunk a gyülekezeti teremben. Viszont egy korszerűen felszerelt óvodába a szülők is hamarabb beíratnák a gyerekeket; a templom udvarán lévő új épületben államilag is elismert intézmény működhetne. Reméljük, hogy lesznek gyerekek. Amúgy mutatkozik pozitív változás már most is. Van olyan gyerek, aki egy szót sem tudott magyarul, amikor mi idejöttünk. Most meg lehet vele beszélni. Az óvodai dadusnak akkor született a legkisebb gyereke, amikor mi ideköltöztünk. A kisebbik gyerekkel már magyarul is beszélt otthon, úgyhogy ő eleve elsajátította mindkét nyelvet, de a két idősebb gyerek csak az iskolában tanulta meg. Most már otthon is beszélnek magyarul.

▸ **Miért nem beszélnek magyarul a magyar családokban?**

– Ez a legnagyobb problémánk, hogy először a szülők fejében kellene rendet rakni. Számomra is érthetetlen – én magyarországi vagyok –, hogy miért nem. Szerintem csodálatos lehetőség lenne a gyerekeknek, hogy eleve két nyelvet megtanulhatnak. Sokan úgy gondolják, úgy lesz könnyebb a gyereknek, ha szerbül beszél. Holott sokkal könnyebb neki, ha két nyelvet tud – összegezett a fiatal lelkészné.

AKI A SZÁVA PARTJA MELLŐL JÖTT IDE FÉRJHEZ

Berta Ilona az idősebb generációhoz tartozik. Élénk kék szeme, fürge mozgása azonban meghazudtolja korát.

– A Száva folyó jelentette valamikor az Osztrák–Magyar Monarchia határát, az mitőlünk csak tíz kilométerre van. Én ötvennégy éve jöttem el onnan – magyarázza Ilona. – Tudod, Rózsa, mondtam a sógornőmnek valamelyik nap, az az én első húsz évem, a gyerekkori barátnőim, az ott maradt a szülőhelyemen, az nekem itt kiesésben van. Vitathatatlan, hogy az első húsz évre mind szívesen gondolunk vissza.

▸ **Azért itt is vannak barátnői, nem?**

– Barátnősködni nem érek rá. Összejövünk, de annyira nem barátnősködünk. A gyerekkori barátnők jóformán elmentek már. Olyan

közösség volt, hogy egyik szomszéd szerb, a másik horvát volt. Mi voltunk a közepében magyarok. Ha kimentünk az utcára játszani, szerbül beszéltünk – a horvátok és a szerbek egy nyelvet beszélnek, csak most próbálják egy kicsit a horvátok kicsavarintani –, de bent a házunkban mi négyen, testvérek csak magyarul társalogtunk. A barátnőm pedig nem beszélt magyarul, de mindent megértett.

▸ **Most itt hogyan beszélnek a magyar családban?**

– Mondhatom, hogy szerencsés vagyok, mert mindkét menyem magyar. Az egyik idevalósi, de most Németországban élnek. A másik meg pirosi, Újvidék közeléből. A fiaink magyar iskolába jártak. Akkoriban, a hetvenes években még volt itt négyosztályos magyar iskola, utána meg elkerültek szerb iskolába. Az unokák, akik itt laknak Maradékon, azok Újvidéken jártak iskolába. Akik Németországban élnek, azok is tudnak magyarul, de német iskolába járnak. Az ottani menyemnek a mostohaapja olasz. Amikor az asztalnál ülnek, ha egy

Berta Ilona

is van, aki nem beszéli a nyelvet, akkor fordítani kell. Valószínűleg a közös nyelv a német.

A fiatalabb fiunk, aki Németországba került, az nagyon szereti a mezőgazdaságot. Aki itt maradt, az nyomdászmérnök. Úgy volt, hogy Laci, a fiatalabb marad velünk, Zoli meg tanul tovább. De hát a sors nem úgy hozta. Jött ez a délszláv háború. Behívó érkezett a katonaságtól, hogy menni kell a harctérre. Akkor mondtuk nekik: Pakoljatok, Laci, menjetek Németországba! Elmentek, jó munkahelyet kaptak, jól feltalálták magukat. Mikor belegondolok… mire hívjuk őket ide vissza?

▸ **Hogy tudott ilyen fiatalos maradni, Ilonka néni?**

– Sokat dolgozom, pedig van pacemakerem is. Dolgozom, míg ki nem fáradok. Van kertem, van szőlős, nagy ház, rengeteg virágom. Ha szabadidőm van, nézem a Magyar Televíziót, a Duna tévét.

Népdal hallatszik be kintről. Fiatal lány énekhangja hatol át a fehér sátorból az új épület falán, zajlik az ünnepség. – Jaj, de szép! – kiált fel Berta Ilonka néni. – Elmegyünk, megnézzük?

Megnéztük. Meghallgattuk a kárpátaljai csoportot. Megkóstoltuk a pecsenyét is az egybegyűlt ünneplőkkel együtt. Volt, aki Svájcból jött haza erre az eseményre.

A szállásunk felé vezető úton láthattuk – a számunkra egzotikusan hangzó – Inđija körzet hatalmas termőföldjeit, a szőlővel beültetett domboldalakat és az utóbbi években elterebélyesedő dohánytáblákat.

Petki Judit

TÖRTÉNELMET ÍRTAK MARADÉKON

Ottjártamkor a helybeliek még csak reménykedtek abban, hogy végre beindul az önálló magyar nyelvű első osztály a szerémségi Maradékon; mindehhez érdeklődő szülőkre és legalább öt gyerekre volt szükség.

Szerencsére azóta minden akadályt sikerült elhárítani, így 2017. szeptember 4-én elkezdődhetett az oktatás a Branko Radičević Általános Iskolában. Pavlik Milan, Petakov Alekszandra, Halász Bence, Ipacs Matej és Petričević Teodora együtt ismerkedtek meg a betűvetéssel, amit Bárdos Lívia tanítónő igyekezett minél egyszerűbben, játékosabban elsajátíttatni velük.

HATALMAS ELŐNNYEL INDULT

2017. augusztus 25-én két kisgyerekre lettem figyelmes a maradéki református templom és parókia udvarán. A felnőttek a reformáció 500.

Naomi és Bence

évfordulójára szervezett, másnapi ünnepségre készülődtek, a kicsik pedig igyekeztek megtalálni a helyüket a nagy sürgés-forgásban. Egyikük, Halász Bence, folyékony, választékos magyarsággal mesélt a vége felé közeledő szünidőről, a nem sokkal azelőtt befejeződött nyaralásról, sőt azt is megemlítette, hogy a kishúga, Naomi még óvodás, ő viszont első osztályba készül.

Arra a kérdésemre, hogy várja-e az iskolát, csillogó szemmel, magabiztosan felelt: „Hát persze hogy várom. Már van iskolatáskám, tolltartóm meg vonalzóm is, csak a számokat nem tanultam meg annyira, de már egyedül járok boltba. Tudom egyébként, hogy mi mennyibe kerül ott…" Mesélt és mesélt, ahogy ő fogalmazott: „Beszélni is szoktam egyfolytában, csak most már nincs több szó a számban…"

Mint később kiderült, Naomi és Bence Halász Dániel református lelkipásztor gyerekei, a családban pedig csak magyarul beszélnek.

A MAGYAR OKTATÁS MOZGATÓRUGÓJA

Bár tömérdek munka volt aznap, Halász Dániel mégis szakított néhány percet a kíváncsi újságírókra. Elmondta többek között, hogy amikor 2012-ben megérkezett Maradékra, megdöbbent azon, hogy a gyerekek zöme nem tud magyarul, ráadásul hittanórán is szerbül kellett nekik magyaráznia. „Akkor fogalmazódott meg bennem, hogy mindenáron változtatni kell ezen, ha továbbra is magyarul akarjuk hirdetni Isten igéjét" – ecsetelte az első tapasztalatokat a lelkipásztor.

Végül 2013 szeptemberében a Generális Konvent (Kárpát-medencei református egyházak közös képviseleti testülete) segítségével elindítottak egy hétvégi óvodát, majd 2014-ben a magyar állam jóvoltából a gyülekezeti teremben berendezett óvodában kezdték meg a mindennapos oktatást. Bár ez egyelőre nem akkreditált, Halász Dániel bízik abban, hogy a közeljövőben sikerül felépíteni egy olyan ingatlant, amelyben végre hivatalosan is működhet az óvoda.

Iskolai szinten ugyancsak előbbre léptek az elmúlt években: 2013-ban a Magyar Nemzeti Tanács iskolabuszprogramjának köszönhetően öt gyereket szállítottak nap mint nap az újvidéki Petőfi Sándor Általános Iskolába; ez a program a mai napig működik. Két évvel később egy ösz-

szevont, 1–4. osztályos magyar tagozat indult Maradékon, a 2017-ben útnak indított első osztály pedig újabb sikernek számít. Főként azért, mert az 1978-ban megszűnt magyar oktatást csak az elmúlt néhány évben sikerült újjáéleszteni.

ÉNEKKEL ÉS TÁNCCAL

Sokáig csak az anyanyelvápoló táborokban tanulhattak magyarul a helybeli és a környékbeli gyerekek. Az elsőt a település néhai református lelkésze, Béres Károly szervezte meg 1996-ban az újjáépített parókián. Azóta csak a 2008-ban bekövetkezett halála utáni egy-két évben maradt el a tábor, amelyet végül a maradéki református gyülekezet mellett a Vajdasági Magyar Pedagógusok Egyesülete is felkarolt.

Idén augusztusban összesen hetvennyolc gyerek találkozott a szerémségi településen, a helybelieken kívül pedig Nyékincáról, Herkócáról, Platicsról, Újvidékről, Muzsláról és Nagybecskerekről is érkeztek óvodások és iskolások. Az oktatók beszédgyakorlatokkal,

Az anyanyelvápoló tábor résztvevői Lukács Gabriellával

szövegértelmezésekkel, kézműves-foglalkozásokkal, illetve népdalokkal és néptáncokkal igyekeznek közelebb vinni hozzájuk a magyar nyelvet és kultúrát.

„Maga a tábor megmaradásunk egyik alapköve. Évente egyszer jönnek össze a gyerekek ezekből a szórványfalvakból: látszik az előrehaladás, főleg a néptánc és a beszédkészség szempontjából. Táborlakóink közül sokan már hét-nyolc éve ismerik egymást, és nagyon várják ezt az öt napot, hogy ismét együtt lehessenek" – mesélte Lukács Gabriella tanítónő, a tábor vezetője, aki több mint tizenhárom éve tagja a szervezőcsapatnak.

A Szekeres László Alapítvány által is támogatott keresztény szellemiségű anyanyelvápoló tábor gálaműsorral zárult, ahol a gyerekek bemutatták, hogy mit is tanultak a különféle foglalkozásokon.

SOK MÚLIK A SZÜLŐKÖN

Mivel Maradékon egyre több a vegyes házasság, sűrűn előfordul, hogy a gyerekek nem tanulják meg mindkét szülő nyelvét, jó esetben csak a nagyszülőkkel beszélnek magyarul. A szülők jó része ugyanakkor kizárólag az óvó nénire vagy a tanító nénire bízná a magyar nyelv oktatását, ami egyáltalán nem előnyös a gyereknek. Főként azért, mert így nem helyezik le otthon az alapokat, és az iskolában tanultakat sem tudják közösen megbeszélni.

Szerencsére pozitív példák is vannak, ezek nélkül nem beszélhetnénk az elmúlt évek kisebb-nagyobb sikereiről. Halász Dániel lelkipásztor egy háromgyerekes családról mesélt, ahol a két nagyobb tud magyarul, a legkisebb viszont nem. „Amikor meglátogatták az Észak-Bácskában élő rokonaikat, az első unokatestvérek nem tudtak értekezni, ami kellemetlenül érintette a szülőket. Rájöttek, hogy jó lenne, ha a harmadik gyerek is megtanulna magyarul, ezért beíratták a magyar osztályba" – mondta a lelkipásztor.

Sokan példát vehetnének Urbán Veronáról, akinek a családjában csakis magyarul beszélnek; a hatvanegy éves asszonyt az ünnepségre való előkészületek közepette sikerült megszólaltatni. „A lányom 1988-ban született, és amikor három másik református gyerekkel együtt

iskolaköteles lett, sokat harcoltunk a szülőkkel, hogy induljon be a magyar osztály, de nem jártunk sikerrel. Így szerb iskolába ment, ahol folyékonyan megtanulta az ország nyelvét, de magyarul is kiválóan ír, olvas és beszél" – mesélte Urbán Verona, aki 1974-ben Péterrévéről, Bácska szívéből költözött Maradékra.

Akkoriban egyáltalán nem tudott szerbül, az utcára sem mert kimenni, de most már elég jól megérteti magát, és bár ragaszkodik az anyanyelvéhez, a többségi nemzet nyelvét is tiszteletben tartja.

A KÉTNYELVŰSÉGEN VAN A HANGSÚLY

Noha még rengeteg munka van – többek között a környező településekről is kellene toborozni gyerekeket –, jó irányba haladnak Maradékon, sőt már számos családban másként állnak hozzá a kétnyelvűséghez. Még olyanok is enyhítettek a szigorú elveiken, akik mostanáig csakis szerbül akarták taníttatni a gyermekeiket, arra hivatkozva, hogy később jobban érvényesülnek, ha kifogástalanul beszélik az ország nyelvét. De valójában azok a gyerekek vannak előnyben, akik már kiskorukban megtanulnak két-három nyelvet, az eddigi tapasztalatok szerint felnőttként is jobban boldogulnak majd.

Farkas-Ráduly Melánia

TEMPLOM ÉS ISKOLA

„Ti nem akartok semmi rosszat,
Isten a tanútok reá.
De nincsen, aki köztetek
E szent harcot ne állaná.
Ehhez Isten mindannyitoknak
Vitathatatlan jogot ád:
Ne hagyjátok a templomot,
A templomot s az iskolát!"

Valahányszor Szerémségben, a szórványok szórványában magyarok (is) lakta városokban, falvakban – Maradékon, Satrincán, Dobradópusztán, Szávaszentdemeteren (Mitrovicán), Árpatarlón (Rumán), Fénybereken (Platicson), Nyékincán, Herkócán – jártam az elmúlt 25 esztendőben, szinte mindig eszembe jutott Reményik Sándor *Templom és iskola* című költeménye. Ide kívánkozna minden sora! S nemcsak idézni, szavalni kellene (olykor), hanem tenni azért, hogy ne tűnjön el máról holnapra mindaz, amit a negyed évszázad alatt – jelképesen értelmezve – verejtékes munkával, összefogással hozott létre nemzeti közösségünk. Jórészt az itt élő idősebb nemzedékeink eszmélésének, a magyarságukat ismét tudatosan, nyilvánosan is vállalók kitartásának köszönhetően. Ez lenne a legfontosabb, amire lehet(ne) tovább építeni. Intézményesen és ténylegesen is. Így gyarapodhat(ná)nak a maradék maradók, a viszontagságokkal terhes évtizedek után. S új tartalmat kaphatna idézett költőnk minden sora, a záró versszakkal együtt: *„Kicsi fehér templomotokba / Most minden erők tömörülnek. / Kicsi fehér templom-padokba / A holtak is mellétek ülnek. / A nagyapáink, nagyanyáink, / Szemükbe biztatás vagy vád: / Ne hagyjátok a templomot, / A templomot s az iskolát!"*

A többszörös kisebbségi létük hosszú évtizedeken át könyörtelenül halmozódó következményeinek további gyarapodását szerették volna megállítani a szerémségi magyarok azzal, hogy újraalakultak a művelődési egyesületek. Az összefogás megnyilvánulásai, a nemzeti közösségünket erősítő mindennapi cselekedeteink továbbra is meghatározóak lehetnek, amennyiben ki tudnánk egyezni a nemzeti

minimumban, amelyért kiállunk-kiállnánk minden körülmények között. Itt lenne az ideje ennek is végre, gondoltam kissé emelkedettebb hangulatban, amikor a gyerekek, a fiatalok fellépéseit néztem egy-egy ünnepi rendezvényen. Értünk is, de főképpen értük – szülőföldünkön való megmaradásunkért – kellene megtenni ezt sürgősen.

Azok, akik másként vélekednek, jöjjenek el egyszer (annyiszor leírtam ezt is, más-más vonatkozásban) Szerémségbe, s érezzék át személyesen, mire volt képes az eszmélést tudatosan vállaló maroknyi magyarság. Főleg az idősebbek kezdeményezésére zárkóztak fel a fiatalabbak. Közülük sokan már nem is beszélték anyanyelvüket, az újratanulása, mint mondták, nem olyan egyszerű. Minden bizonnyal sokkal könnyebb lenne, ha az illetékesek megoldást találnának a magyar nyelv intézményes tanulására azokban a helységekben, amelyek általános iskoláiban erre eddig nem volt lehetőség. A művelődési egyesület vezetői azt is tudják, hogy ez sem olyan egyszerű, széles körű erkölcsi és anyagi támogatás nélkül nehezen megvalósítható. Az elmúlt tíz–húsz évben jól látható ugyan a fejlődés az újraalakult kultúregyesületekben, de több helyen máris megmutatkozik az utánpótlás problémája. Ki viszi tovább a most még világító fáklyát? A jó vezetőkön eddig is sok múlott. Az utánpótlás kérdése nagyon időszerűnek tűnik. Mint eddig, továbbra is helyben lakó, a közösséget összetartani képes, jó szervezőre gondolnának a kultúregyesületek idősebb vezetői. Nem tévesztve szem elől azért az adatokat sem, miszerint Szerémség összlakosságának mindössze egy százaléka magyar. Csakhogy a fiatalokat Szerémségben is a menni vagy maradni kérdés foglalkoztatja… Azért, hogy itthon, a szülőföldjükön boldoguljanak, sokkal többet kell tenniük nemzeti közösségünk világi és egyházi vezetőinek, méltóságainak.

A gazdasági, a megélhetési lehetőségek biztosítása mellett az anyanyelv megtartása lenne a legfontosabb. Ez szavatolná a Szerémségben (is) élő magyarok nemzeti, kulturális identitásának megőrzését. Jól ismerte ezt fel évtizedekkel ezelőtt a politikum, az egyház és a civil szféra is. Többnyire jelen is vannak, és aktívak is, főleg Maradékon, a szórványban élő magyarság központjának számító faluban. A helybeliek nem is szűkölködnek az elismerésekben, de hozzáteszik, a jobb együttműködéssel még eredményesebbek lehetnének. Maradékon például a református

parókián működő magyar óvoda akkreditálását kellene sürgősen megoldani, hogy magyar iskola-előkészítőbe járjanak a leendő elsősök. Egyelőre úgy látszik, erre csak az új óvoda felépülése után kerülhet sor…

ANYANYELVÁPOLÁS – JÁTÉKOSAN

Ünnepnek számít minden nyáron az immár hagyományossá vált egyhetes anyanyelvápoló tábor a református parókián. Jelenőségét ki is emelték a szervezők a tavalyi zárórendezvényen, amelyet 2017. augusztus 17-én a parókia udvarában, a Petőfi Sándor Művelődési Egyesület épülete előtt tartottak meg.

A vidám gyereksereget nézve eszembe jutott az első anyanyelvápoló tábor, amelyet az újjáépített parókián 1996-ban szerveztek a falu néhai református lelkészének, Béres Károlynak és feleségének, Irénkének a vezetésével. Béres tiszteletes halála (2008) után volt év, amikor elmaradt a tábor, a helybeliek, főleg a nagyszülők és a szülők legnagyobb sajnálatára. Fordulópontot jelentett, amikor a maradéki református gyülekezet és a Vajdasági Magyar Pedagógusok Egyesülete (VMPE) közösen vállalta az anyanyelvápoló tábor további megszervezését. Ezen minden évben csaknem nyolcvan gyerek vesz részt. 2017-ben a házigazda maradékiak mellett Nyékincáról, Herkócáról, Fényberekről (Platicsról), Újvidékről, Muzsláról és Nagybecskerekről érkeztek az óvodások és diákok, összesen hetvennyolcan. Valamennyien családoknál voltak elszállásolva, de a parókián étkeztek. Az intenzív foglalkozásokat részben a Szent István-napi ünnepre, részben a reformáció 500. évfordulójának délvidéki központi ünnepségére való készülődés hangulatában tartották a szervezők.

– Nagy köszönet illeti a gyülekezetet, a szülőket, nagyszülőket és a falu lakosainak jó részét, hogy áldozatos munkával és természetbeni hozzájárulással vállalták, hogy méltó házigazdái lehessenek mindkét rendezvénynek – mondta Halász Dániel református lelkipásztor, aki egyben köszönetet mondott a Szekeres László Alapítványnak és a VMPE-nek az anyanyelvápoló tábor megszervezésének lehetőségéért. – Fontos, hogy ezt az eseményt a jövőben még tartalmasabbá tegyük, és lehetőséget találjunk a maradéki gyerekek számára a téli tábor

megszervezésére is. Emellett állandósítani kívánjuk a heti anyanyelvi külön foglalkozást. Azt szeretnénk, hogy a gyerekek minél jobban megtanulják, újratanulják anyanyelvüket, a magyart. Azért is, hogy az összevont (1–4.) tagozat mellett magyar első osztály indulhasson. Erre már ettől a tanévtől lehetőség lenne, mert van elég magyar elsős, ha közülük mind beiratkozik a magyar tagozatra Maradékon.

Az anyanyelv megőrzésének jelentőségéről beszélt Lukács Gabriella tanítónő, a tábor vezetője, aki már 13 éve vesz részt a foglalkozásokban. A gyermekek csak gazdagabbak lehetnek, ha anyanyelvükön is ki tudják magukat fejezni. Olyanok ők, akár a napocskák; ragyognak, ha több nyelven beszélnek, tette hozzá Nagy Margit, a VMPE elnöke. Szerémségben a gyerekeknek lehetőségük van arra, hogy mindkét, a magyar és a szerb nyelvet is anyanyelvi szinten megtanulják. A játékos gyakorlatok minden nyelv tanulásánál jelentősek. Itt különösen, hiszen a legtöbb magyar gyerek újratanulja anyanyelvét, fűzte tovább a köszöntők fonalát Molnár Róbert, a beszédgyakorlatokat vezető tanár. Hetedik alkalommal vesz részt a tábor munkájában, és látja a fejlődést. Az idén nemcsak az eddig megtanultakat ismételték, hanem rövid szövegértelmezéssel is próbálkoztak.

Az anyanyelvápoló tábor keresztyén szellemiségű. A foglalkozások áhítattal, énekekkel kezdődtek és zárultak mindennap. A diákokkal Halász Dániel, Lukács Gabriella, Molnár Róbert, Lukács Anna (óvodások), Volas Cibula Eleonóra (kézműves-foglalkozás), Varga Viola és Gazsó Tibor (népdal-néptánc) foglalkozott. A gyermekek a záróműsoron mutatták be, mi újat tanultak meg az egy hét alatt. Tanáraik közreműködésével ők készítették a színpad óriásdíszletét is, amelyen Szent István király, Gizella királyné, valamint a magyar címer látható, kezeik színes lenyomatának ölelésében.

ANYANYELVEN (IS) TANULNI

A 2017/18-as tanév újabb lehetőségeket és kihívásokat hozott a szerémségi magyarok központjának számító Maradékon. Elsősorban a szülőknek, a Branko Radičević Általános Iskola igazgatójának, valamint a széles körű összefogásnak köszönhetően. A Magyar Nemzeti Tanács, valamint

a Tartományi Oktatási, Jogalkotási, Közigazgatási, Nemzeti Kisebbségi – Nemzeti Közösségi Titkárság támogatása révén 2017. szeptember 4-én öt kisdiákkal megkezdődött a tanítás a magyar első osztályban.

Ezt megelőzően néhány szülői értekezletet tartottak, és a családokat is meglátogatta az iskola igazgatójával Halász Dániel református lelkész és Berta Zoltán, a Petőfi Sándor ME elnökségi tagja, a VMSZ aktivistája. A szomszédos faluban, Satrincán és Dobradón is elbeszélgettek azzal a néhány szülővel, akinek kisiskolás gyermekük van. Érdeklődés lenne a részükről, hiszen Maradék közelsége szinte kínálja a lehetőséget. Az is lényeges, hogy anyanyelven, magyarul tanulhatnának a gyerekek. A szerb nyelvű általános iskola elsőtől negyedik osztályig Satrincán működik. Ide járnak az összevont (1., 3. és 2., 4.) osztályokba a dobradói kisdiákok is. A szülőkkel való beszélgetés után Zvonimir Čaušević igazgató a következőket mondta:

– A helyzetet az is bonyolítja, hogy a két falu Ürög községhez tartozik, Maradék pedig Inđijához. Amikor én az iskolánkba kerültem, több mint húsz évvel ezelőtt, ez nem jelentett gondot. Maradékra jártak a környező falvakból: Krušedolról, Prnjavorból, Satrincáról és

Maradéki diákok tanító nénikkel

Dobradóból a gyerekek. Ha a két község vezetősége megtalálná a megoldást, mindent előkészíthetnénk, és már jövőre (a 2018/19-es tanévben) ide járhatnának a diákok 1–8. osztályig. A lehetőségek ezzel csak bővülhetnének. Jelenleg a negyedik osztály után Ürögre utaznak a felsős diákok iskolába. Örülünk viszont annak, hogy hosszas előkészület után az idei tanévben első osztály nyílhatott magyar nyelven az iskolánkban. Megmarad továbbra is a kombinált tagozat a harmadikos és a negyedikes tanulóknak. A magyar első osztály jelentős előrelépésnek számít, reméljük, hogy a jövőben is szépen együttműködünk a szülőkkel, azokkal is, akik vegyes házasságban élnek, valamint a Magyar Nemzeti Tanáccsal, a Tartományi Oktatási Titkársággal és a Köztársasági Oktatási Minisztériummal. Sokat jelentene, ha a gyerekek megtanulnák és beszélnék a szüleik nyelvét. Élni kell-kellene ezzel a természetes lehetőséggel.

Becsöngettek! elnevezéssel köszöntötték az elsősöket a Branko Radičević Általános Iskolában a negyedikesek. Az ünnepség keretében dr. Antal Szilárd, az MNT Végrehajtó Bizottságának a tagja minden elsős kisdiáknak a szerb és a magyar tagozaton összesen 24 beiskolázási ajándékcsomagot adott át. A magyar osztályba induló elsősöket Gulyás Anasztázia, Berta György, Majstorović Stefan és Harák Boján tanulók köszöntötték Bárdos Lívia tanítónővel együtt.

A magyar osztályba iratkozott tanulók: Pavlik Milan, Petakov Alekszandra, Halász Bence, Ipacs Máté és Petričević Teodora. Kevéssel a tanévkezdés után hivatalosan is bizonyossá vált, hogy a kis elsősöket külön tanítónő, Halász Hargita tanítja. A napközis foglalkozást a református parókián tartják, ahol a magyar óvoda is működik. Ebbe bekapcsolódott Szabó Nóra, a Petőfi-program ösztöndíjasa. Az uzsonnát és az ebédet az MNT-vel közösen biztosítják a gyerekek számára.

AZ ELSŐ BIZONYÍTVÁNY

A magyar első osztály kisdiákjai az első bizonyítványaikat 2017. december 27-én kapták meg a Branko Radičević Általános Iskolában Maradékon, Szerémségben. Az esemény azért is jelentős, mert négy évtized után, a két évvel ezelőtt létrejött összevont magyar tagozat

mellett, szeptemberben megnyílhatott a Köztársasági Oktatási Minisztérium jóváhagyásával a magyar tannyelvű első osztály. A beiratkozott öt kisdiákból végül négyen maradtak, de ők szüleik támogatásának köszönhetően kitartanak, s mint mondták, kezdik megszeretni és folyamatosan tanulják is a magyar nyelvet. Igaz, a lassan egybeolvasott, összekötött betűk, az új szavak jelentőségét tanítónőjük, Halász Hargita segítségével értik meg és gyakorolják be, egyszerű mondatokba formálva.

A tanító néni külön is megdicsért minden tanulót: Teodóra szépírásban, Milán tornából, Máté logikus következtetésekből, térérzékből, Bence pedig számtanból tűnt ki. A bizonyítvány átvétele után felolvastak néhány szót a gyerekek az ajándékba kapott kis könyvekből, majd a házi faladatul kapott szóválogatásból. Gyakorolni mindennap kell, hogy ne felejtsék el a megtanultakat. Maradékon ez nem egyszerű, mert otthon többnyire szerbül beszélnek a gyerekek.

Halász Hargita tanítónő átadja az első bizonyítványokat

A tanév tehát újabb kihívást, de egyben lehetőséget is hozott a szerémségi magyarok központjának számító Maradékon. Az ott élő nemzeti közösségünkön múlik, hogy tartós lehet-e a zsenge kezdeményezés.

MEGŐRIZNI, TOVÁBBADNI AZ ŐSI ÖRÖKSÉGET

Vidám hangulatban, népviseleti ruhában búcsúztatták az óesztendőt 2017 végén a Petőfi Sándor Művelődési Egyesület tagjai Maradékon. Megemlékezve egyben a kis jubileumi évükről is, hiszen tavaly múlt húsz éve, hogy újra bejegyezték az eredetileg 1950-ben alakult, majd negyedszázad után megszűnt művelődési egyesületüket. Az akkori néptáncosok, színjátszók az ének- és zenekarral együtt igyekeztek megőrizni, továbbadni őseik örökségét egészen a hetvenes évek derekáig…

A Petőfi idősebb tagjai még szerepeltek a népszínművekben, táncoltak, énekeltek vagy zenéltek, idézte fel a régi időket a maradékiak népszerű legendája, Berta Géza, a Petőfi Sándor ME elnöke. Azok, akik még

Az ajándék könyvekbe mindjárt beleolvastak a kisdiákok

tehetik, aktívan részt vesznek ma is a kultúregyesület munkájában, és oszlopos tagjai a vegyes kórusnak, amely minden évben fellép a Durindón. Jórészt nekik köszönhetően sikerült 1997-ben a bácsfeketehegyi Feketics Művelődési Egyesület vezetőségének, kiemelten Pál Károlynak, az akkori elnöknek a támogatásával újraszervezni a művelődési életet a magyarok körében Maradékon. Elismerően szólt az eredményeikről évzáró összefoglalójában Berta Zoltán, a Petőfi elnökségi tagja:

– Negyedszer szervezzük meg ezt az év végi, immár hagyományosnak nevezhető találkozónkat. Az elsőt is karácsony után, újév előtt tartottuk, és ezt a szép szokásunkat a jövőben is meg szeretnénk őrizni. Jó alkalom ez arra, hogy oldottabb hangulatban társalogjunk, beszélgessünk, emlékezzünk mindarra, ami szép volt, hogy még bizakodóbban várjuk az új évet. Úgy érzem, eredményes és sikeres volt az óév minden téren. A vegyes kórusunk, a tamburazenekarunk, a néptáncosaink felléptek a XLI. Durindón és az LIV. Gyöngyösbokrétán Bácskossuthfalván, valamint más rendezvényeken. Március 15-én

Kovács Andrej, Ipacs Dávid és Ipacs Iván

megemlékeztünk az 1848-as szabadságharc 169. évfordulójáról. Helyi programokat, műsoros estet, bált szerveztünk. Részt vettünk a Maradéki Ősz elnevezésű falunapi rendezvényen, Satrincán a libanapon, Nyékincán és Platicson a templombúcsún és falunapon, Mitrovicán a Szerémség Magyar Művelődési Egyesület évzáró koncertjén is felléptünk, a temerini barátainkkal együtt szerveztük meg a táncházat.

Szabó Nóra, a Petőfi-program ösztöndíjasa főleg a magyar tagozatosok napközis foglalkozásában vesz részt. Az elmúlt fél évben tapasztaltakat összefoglalva mondta:

– A programom főleg Szerémségre koncentrálódott. Itt is lakom a református parókia egyik vendégszobájában. Maradékon kívül Satrincára és Nyékincára járok néptáncot tanítani. Nyékincán annyival nehezebb, hogy szinte nem is értenek magyarul a fiatalok. Tavalyelőtt Újvidéken az Európa Kollégiumban laktam, több időm elment az utazásra. Most, hogy itt lakom Maradékon, sokkal könnyebb, és többet tudok a gyerekekkel is foglalkozni. Fél év után máris érzem a minőségi különbséget. Jobban be tudtam kapcsolódni a falu mindennapi életébe. Ilyen szempontból összehasonlíthatatlanul jobb, érzékelhetőbb a változás. Újvidékről tavaly csak hetente néhányszor jöttem ki Maradékra, most meg a hét napból ötöt itt vagyok. Teljesen más megélni a faluval együtt a hétköznapokat. Az első félévben csak a napköziben foglalkoztam a

A maradéki vegyes kórus és tamburazenekar

kisdiákokkal. A tavalyi tanévhez viszonyítva jelentős a változás, hiszen külön tanító néni tanítja az elsősöket. Így az összevont (3–4.) tagozatosokat teljes egészében Bárdos Lívia, az elsősöket pedig Halász Hargita oktatja. A napköziben nyelvi fejlesztő és kézművesórákat szoktam tartani. Másfél éves rálátás után mondhatom, hogy érzek változást. Például a tavalyi tanévben volt, akivel nem igazán tudtam beszélni magyarul. A mostani elsősökkel minden külső segítség nélkül meg tudtuk érteni egymást. Olykor „kézzel-lábbal" mutogatással, de eredményesen. Elindult egy folyamat, és ez érződik. Nem nagy változásra kell gondolni, ahhoz hosszú időre, türelmes, szeretetteljes foglalkozásra van szükség. Elmozdulást viszont látok, és ez már óriási előrelépés.

A magyar óvoda akkreditálására mielőbb nagy szükség lenne. Kell egy olyan magyar iskola-előkészítés az óvodásoknak, hogy ne induljanak szinte nulláról a magyar első osztályba. Az alapokat az óvodában kapják meg a majdani kisdiákok. Csak támogatni tudom azokat az indítványokat, hogy már ősztől, a következő tanévtől megoldódjon a magyar nyelvű iskola-előkészítő kérdése.

Satrincán tíz év után tavaly áprilisban újították fel a Petőfi Sándor ME tevékenységét. Zdenyák Katica elnök szerint nagy az érdeklődés,

A petőfisek 2018-as naptárképe

főleg a fiatalok körében. A néptánccsoportot húsz taggal már meg is alapították, próbákat is tartanak heti rendszerességgel:

– Egyedül a kórusunk volt aktív a korábbi években is. Ők is bekapcsolódtak a Petőfi programjába. Örülünk, hogy minden támogatást megkapunk a maradéki Petőfi kultúregyesülettől. Először is a népviseleti ruhákat szeretnénk megvarratni a táncosainknak, utána a kultúrotthont kellene felújítani. Terveink vannak, a faluban is kitartásra biztatnak. Annak is örülünk, hogy ősztől van anyanyelvápolás az iskolában. Amikor én Satrincán iskolába jártam, két évig tanultam magyarul. Annak köszönhetően tanultam meg írni és olvasni. Amióta megválasztottak a Petőfi elnökének, igyekszem többet beszélni magyarul, mert otthon a család inkább szerbül beszél. Az egyesületben mindenki támogat, ott főleg magyarul beszélünk.

A *Magyar Szó* napilapban megjelent írások alapján összeállította: Stanyó Tóth Gizella

BERTA ZOLTÁN HŰSÉGE

Maradék… Maradik… Ez áll a fejlécén annak a semmihez sem hasonlítható, friss nyomdaillatot árasztó, nyolcoldalas kiadványnak, amellyel Berta Zoltán ajándékozott meg faluja nagy ünnepén, a reformáció 500. évfordulója alkalmával szervezett ünnepségen.

A műnyomópapírra nyomtatott újság két nyelven, magyarul és szerbül lexikoncímszó-tömörséggel mutatja be a maradéki iskolák rövid történetét, a helyi Petőfi Sándor Művelődési Egyesületet, a település múltját, illetve magyarul a református templomot, valamint szerbül a pravoszláv és a római katolikus templomot. Ugyanott Pásztor István, a Vajdasági Magyar Szövetség és a tartományi parlament elnöke ünnepi gondolatai, no meg helyi politikusok – Detelin József, Petar Filipović, Saša Milošević – üzenetei olvashatók. Beszédesek a különféle eseményekről közölt képsorok is.

„A termékeny szántók, gyümölcsösök övezte Maradék a Fruška gora lankáin, a Szerémségi körzetben, Inđija község nyugati részén fekszik. Írásos emlékeink 1498-ban említik először Maradék néven, bár a római korból fennmaradt, az ásatásokkor (1985) felszínre került leletek azt bizonyítják, hogy az ókorban is lakott terület volt. Az írások szerint Maradékot településként először 1702-ben említik. A történelem folyamán gyakran változott a lakosság összetétele, főleg a háborúk okozta vándorlások miatt.

Az utóbbi népszámlálások a lakosság csökkenésének tendenciáját jelzik: 2002-ben még 2298 lakosa volt, 2011-ben már 2095. Maradék mindig is multietnikus, multikonfesszionális, multikulturális település volt. Napjainkban a faluban többnyire szerbek, magyarok, horvátok és más, kisszámú nemzetiségek élnek.

A villamosítással 1928 tavaszán új fejezet kezdődött a maradékiak életében is.

Három temploma a történelmi-kulturális örökség részét képezi" – olvasom a *Maradék története* című írásban.

Beszélgetőtársam, Berta Zoltán nyomdaipari mérnök elégtétellel nyugtázza, hogy „most mindenki Maradékról beszél".

– Nyilvánvaló, mert a reformáció 500. évfordulóját Maradékon ünnepeljük, úgyhogy most rivaldafénybe került a település – jegyzi meg.

A települése történetéről olvasottakat azzal egészíti ki, hogy Maradék a Tarcal-hegység déli lankáin fekszik, a Szerémség része. Mint mondja, ez a tájegység a történelmi Magyarország virágzó része volt, aztán jött a török pusztítás, elnéptelenedett. Majd újratelepítették a három birodalom határán meghúzódó területet. A maradéki magyarok elődei Bácskából érkeztek. Azt már későbbi olvasmányaimból tudom, hogy a Szerémség az egyik leghányatottabb sorsú terület volt a nyugati és a keleti kereszténység határán, illetve a keresztény és az oszmán világ érintkezési vonalán: a Római Birodalom idején Sirmium volt a neve, és Pannonia provinciának volt része. Az Avar Kaganátus idején timocsánok lakták, később bolgár fennhatóság alá került. 827-ben a Frank Birodalom részévé vált a Szlavóniai Hercegség részeként. A tizedik században Magyarországhoz került, lakosságának többsége

Berta Zoltán Sarány Istvánnal

ekkor magyar volt. A mohácsi vészt követő időszakban rövid ideig a szerb Cserni Jován vette birtokba, majd 1541-ben következett a török megszállás, a terület kisebbik része 1688-ban, a többi 1718-ban szabadult fel, és került Habsburg-fennhatóság alá. A török hódoltság ideje alatt a térség magyar lakossága nagyon megcsappant, majdnem teljes mértékben elpusztult. Az uralomváltás után németeket, szlovákokat, cseheket, ukránokat és albánokat telepített az osztrák hatalom, az első magyar telepek a 18–19. században jelentek meg, dunántúliakat és bácskaiakat telepítve Inđija és Ürög mellett Maradékra is. A Szerémséget – Verőce és Pozsega vármegyékkel együtt – Fiuméért cserébe 1764-ben Horvátország kapta meg.

– Ennek aztán az lett a következménye, hogy a đakovói (diakovári) püspökség alá került Maradék, s akkor a đakovói püspök horvát papokat küldött a térségbe, és horvátosítottak – vázolja a történteket Berta Zoltán. – Elődeinket akkor választút elé állították: vagy megmaradnak katolikusnak, és beolvadnak a katolikus horvátok közé – mert ugye meg kellett változtatni a nevet, úgy anyakönyveztetni –, vagy találnak maguknak egy olyan vallást, amelyben szabadon gyakorolhatják az anyanyelvüket.

S elmesélte, hogy a maradékiak előbb a diakovári püspököt, Josip Juraj Strossmayert keresték fel kérésükkel, hogy biztosítsanak számukra magyar papot, de kérésük süket fülekre talált.

Utólag értettem meg, hogy miért: a Linzből Eszékre költözött német, osztrák családban született Strossmayer a horvát nacionalista Nemzeti Párt vezetője volt, támogatta a horvát nemzeti törekvéseket, az 1848–49-es szabadságharcban Josip Jelačić seregeit segítette a magyar forradalmárok elleni harcokban, később a magyar politikával szemben fellépő horvát ellenzék vezéralakja, a magyarokkal való kiegyezés ellenzője volt. Így hát nem csoda, hogy a maradékiak nem leltek nála meghallgatásra.

– Elődeinket nagyon durván elutasította Josip Juraj Strossmayer – folytatja a történetet Berta Zoltán –, ezután Pestre mentek, ott azt mondták nekik, hogy a református hitben szabadon lehet az anyanyelvet gyakorolni, és lelkészt is adnak. Így történt Maradék visszamagyarosítása. Ez 1896-ban volt, 1996-ban ünnepeltük református egyházunk százéves

fennállását. Most ott tartunk, hogy még létezünk, még vagyunk – nyugtázza elégtétellel.

Mint mondja, nem túl népes a település közössége, s máris sorolja a számadatokat, az arányokat:

– Maradék körülbelül kétezer lelket számlál, ennek fele – lehet, hogy valamivel kevesebb is, mint ezer – magyar, s ebből a feléből nagyjából hetven százalék római katolikusnak vallja magát, harminc százalék meg reformátusnak.

Véleménye szerint a római katolikus plébános a korábbi horvát gyakorlatot folytatja, erőteljesen asszimilál, „úgyhogy az Istvánok Stepanok, az Arankák Zlatók". Tény, hogy míg a Vajdaság többi magyarlakta részén magyar papok szolgálnak, vagy más anyanyelvű papok révén, de biztosítják a magyar nyelvű szolgálatot, addig a Szerémségben a katolikusok lelki gondozását horvát papok látják el, horvát nyelven. A plébánia a szávaszentdemeteri (mitrovicai) római katolikus püspökséghez tartozik, a püspökséget XVI. Benedek pápa hozta létre, leválasztva a hajdani diakovári püspökségtől. S bár az egyházmegye diakovári–eszéki érsekségnek van alárendelve, püspöke nem tagja a horvát püspöki konferenciának, hanem a belgrádi székhelyű szerb római katolikus püspöki konferencia tagja.

Berta Zoltán a terem falain látható fényképekre hívja fel a figyelmet, mondván, hogy a felvételek dokumentálják a település sokszínű és sokrétű magyar művelődési életét. A terem is, amelyben beszélgetünk, a Petőfi Sándor Művelődési Egyesület tulajdona, itt találkoznak a magyar közösség tagjai – felekezeti hovatartozástól függetlenül.

A művelődési egyesület székháza a református templom udvarán áll, a templomban zajló történésekről az udvaron elhelyezett hangszórókból szerzünk tudomást. A templomi szertartás véget ért, egyházi és világi méltóságok ünnepi beszédben méltatják a fél évezredes eseményt.

Szó esik az egyházaknak a pártállami időszakban betöltött szerepéről.

– Ez az időszak a második világháborútól a berlini fal lebontásáig, összeomlásáig tartott – határolja be időben a vizsgált korszakot Berta Zoltán, megjegyezve: – Akkor másod- vagy harmadrangú szerepet szántak az egyháznak, mintegy kiközösítették a mindennapi életből. De azért a magyarok nem fordítottak hátat az egyházuknak, a vasárnapi iskola

is működött, az istentiszteletekre is eljártak. És nem lehet azt mondani, hogy itt valaki kemény, szélsőséges megkülönböztetésben részesült, ha vallásos életet élt. Inkább… hogy is mondjam?… megtűrték az egyházat a szocialista világban. Nyilvánvaló, hogy annak idején aki nem volt párttag, vezető beosztást nem kaphatott, de nem voltak üldöztetések.

Az egyházak szerepéről ír a már idézett, friss nyomdaillatot árasztó lap is, amelyet Berta Zoltántól kaptam:

„A templomok és az iskolák mindig is meghatározóak voltak a maradékiak életében. Az 1905-ös népszámlálás adatai, valamint a karlócai érsekség iratai szerint Maradékon négy iskola létezett: a szerb, a római katolikus kommunális, a magyar egyházi és az evangélikus-református iskola. Az első szerb nyelvű iskolát 1826-ban nyitották meg. A magyar nyelvű oktatás a református egyházközség megalakulása után, 1898-ban az imaházban kezdődött, majd a XX. század elején felépült iskolákban folytatódott.

A mai nyolcosztályos, egyemeletes iskola 1969-ben épült fel, és a neves szerb költőről, Branko Radičevićről nevezték el. A költő születésnapja, március 15-e az iskola ünnepe. Jelentős eseménynek számít, hogy a 2015/16-os tanévben, 37 év után ismét megnyílt a magyar tannyelvű, összevont tagozat I–IV. osztályig" – olvasható *A maradéki iskolák története* című írásban.

Az egyház mellett az iskola is jelentős szerepet játszott a helyi magyar közösség életében, noha a magyar nyelv kiszorult a római katolikus hitéletből, s mintegy négy évtizede a magyar oktatás is megszűnt a faluban. Berta Zoltánnak még szerencséje volt, ő még magyarul tanulhatott az elemiben.

– Intézményes magyar nyelvű iskolai oktatás 1978-ig működött Maradékon, utána megszűnt. Hogy miért szűnt meg? Én akkor ahhoz túl fiatal voltam, hogy azt tudjam, csak úgy másodkézből, másoktól hallottam – vág bele a szomorú történetbe. – Az az igazság, hogy akkor, a szocializmus idején a magyar értelmiségiek, a magyar politikum nem nagyon törődött a szórvánnyal, inkább a saját pozíciójuk volt a fontosabb. Nem verték félre a harangot. S nemcsak a maradéki magyarok, de a szerémségi magyarok is magukra lettek hagyva. Bár Újvidék közel van, s a magyar politikusok is itt voltak, de különféle indokok miatt – talán

nem akarták, hogy a pozíciójuk bánja, vagy magukat nacionalistának tüntessék fel – nem kérték ezt számon, úgyhogy megszűnt.

Az iskola megszűnte után a maradéki magyar szülők vagy szerb tannyelvű iskolába íratták gyermeküket, vagy vállalták az ingázást Újvidékre. S bár nem nagy a távolság, a Tarcal-hegység szerpentinjein nem könnyű az átkelés, főleg télvíz idején.

Berta Zoltán az utolsó generációk egyikének tagja volt, akik még magyarul tanulhattak az elemiben.

– Én az utolsó generáció – nem a legutolsó! – vagyok, aki a négy osztályt Maradékon fejezte be, összevont tagozaton – meséli iskoláztatásának történetét. – Utána felsősként szerb tagozaton tanultam Maradékon, később egy részét Inđiján – ez egy kis városka Maradék közelében –, utána Újvidéken, majd pedig Zágrábban jártam főiskolára, az egyetemi tanulmányaimat pedig Újvidéken fejeztem be.

Gyermekeit mindvégig magyar iskolába járatta, vállalva, hogy naponta ingáznak Újvidékre. Szerencséjük volt, hogy ő is, meg a felesége is Újvidéken dolgoztak, és dolgoznak mind a mai napig, így a gyermekek naponta való utaztatását meg tudták oldani.

– Igen, Újvidékre jártak iskolába, mert akkor még itthon nem működött magyar iskola, nem adódott lehetőség – vázolta a gyermekek ingáztatásának okát. – Nem voltak adottak a körülmények ahhoz, hogy el lehessen ezt az iskolát indítani, úgyhogy ők ott jártak. De aktívan részt vesznek az itteni kulturális életben…

Mint mondja, sokkal könnyebb, kényelmesebb lett volna beköltözni a városba, mert ott van a munkahely, valamint a gyermekek iskolája, de fontosnak tartotta mindvégig azt, hogy az értelmiségi jó példával járjon elöl a közössége számára.

– Énnekem sokkal egyszerűbb és könnyebb lett volna, hogy áttelepedjek Újvidékre, és ott legyek közel a munkahelyemhez, a párom is ott dolgozik… A példamutatás az a hiteles… Nem bort iszunk s vizet prédikálunk, hanem tessék bizonyítani!

És Berta Zoltán elkötelezett társaival együtt bizonyított. Munkájuknak, hitüknek eredménye is lett.

– Két évvel ezelőtt nagy-nagy erőfeszítések árán újból sikerült Lázárt feltámasztani a sírjából: sikerült újraindítani, igaz, összevont tagozattal,

hat tanulóval a magyar nyelvű oktatást – közli elégtétellel –, pislákol az a láng. Ha minden úgy lesz, ahogy szeretnénk, az idén még több diák lesz az iskolában. Nap nap után a maradéki iskola igazgatójával akciózunk nemcsak Maradékon, hanem a környékbeli falvakban is. Tegnap is szülői értekezlet volt Satrincán, ahol ecseteltük az anyanyelvű oktatás előnyeit, fontosságát, a lehetőségeket, amelyek most adódnak, úgyhogy bízunk, reménykedünk. Nagyon fontos, hogy ne történjen újból kiesés, hanem amit megindítottunk, az éljen.

Elégtétellel nyugtázza, hogy a Magyar Nemzeti Tanács programja révén a magyarul tanulni vágyó magyar gyermekeket iskolabusszal szállítják Újvidékre, „de fontos lenne itt helyben tanulni, mert a gyermekek az utazással naponta egy órát veszítenek".

– Közel van, igaz, Újvidék, de a Tarcal-hegység kanyargós, ezek az utak tudnak viszontagságosak lenni… – hangsúlyozza a helyben való tanulás fontosságát.

Ha már az ingázásról esett szó, kíváncsi voltam arra, hogy mennyire mobilis a maradéki magyar közösség, mennyire kényszerülnek rá arra, hogy másutt keressék meg a napi betevőt, illetve mennyire érintette meg az itteni fiatalságot a Nyugaton való boldogságkeresés kényszerű divatja.

Beszélgetőtársam válaszaiból azt szűrtem le, hogy a maradékiak inkább helyben maradnának.

– Főleg földművelésből élnek itt az emberek, viszont Maradéknak jó az elhelyezkedése, mert itt vannak a kisebb-nagyobb városok, s a földművelés mellett több családtag munkát is vállalhat – sorolja. – Nem nagyobb szakképzettséget igénylő munkákról van szó, hanem máról holnapra betanítottról, de ennek köszönhetően innen nem nagy az elvándorlás.

Mint mondja, erre a környékre nem jutott el az, ami a tömbben, a határ mentén zajlik: nemcsak a falvakból, hanem a városokból is nagy az elvándorlás.

– Itt azt tapasztaljuk, hogy nem nagy az elvándorlás, kivált, hogy – s ezt ki kell mondani! – támogat minket a politikum: a nemzeti tanács, az anyaország mögénk áll a különféle programok révén. Ilyen még nem volt, csak bele kell kapaszkodni! – hangsúlyozza Berta Zoltán. – Nos,

erre kell buzdítani az ittenieket, hogy éljenek a lehetőséggel, hogy bátran vállalják a magyarságukat.

S a bátorságnak, a magyarság vállalásának, no meg annak, hogy hajlandóak tenni is érte, az eredménye is megvan: öt évvel ezelőtt sikerült kétnyelvű táblát elhelyeztetniük a település bejáratainál, „mikor jöttek be, láthatták".

– Össze is lett firkálva, de hozzá kell szoktatni a többségi nemzetet, hogy igenis létezünk, és igenis büszkék vagyunk arra, hogy létezünk – hangsúlyozza, megjegyezve, hogy óriásiak a lehetőségek, és „nagyon fontos az itteni emberek példamutatása".

Berta Zoltán tudatosan vállalta a példamutató értelmiségi szerepét. Mint meséli, a faluban és Inđijában, illetve a közeli nagyvárosban, Újvidéken folytatott tanulmányai után Zágrábban szerzett nyomdamérnöki diplomát, majd Újvidéken teljesítette ki tanulmányait. A nyomdaiparral már korán eljegyezte magát: a szakmában kezdte gyakornokként 1987-ben, s a szakmában érte el karrierje csúcsát is: a Vajdaság legjelentősebb nyomdaipari vállalatának, az újvidéki Magyar Szó Lapkiadó Kft.-hez tartozó Forum Nyomdának az igazgatója.

A nyomdászat ezen a vidéken másként honosodott meg, és másként fejlődött, mint Európa más tájain. Gutenberg találmányát, a mozgatható betűelemekkel való könyvnyomtatás születését 1456-ra keltezik a művelődéstörténészek. Magyarországon már húsz évvel később könyvet nyomtatnak: Budán 1473-ban jelenik meg Hess András nyomdájában az első két könyv, a *Chronica Hungarorum* (Budai krónika) és a Magnus Basilius: *De legendis poetis* – Xenophon: *Apologia Socratis* (A költők olvasásáról – Szókratész védőbeszéde), ez utóbbi két mű egy kötetben látott napvilágot. A Balkánon húsz évvel később, Montenegróban jelennek meg az első könyvek. Tevan Andor, a neves nyomdász, könyvművész, kiadó és nyomdászati író *A könyv évezredes útja* című, jelentős nyomdatörténeti művének *Szomszédaink könyvnyomtatásának története* c. fejezetében írja: „Ivan Crnojevics montenegrói fejedelem a törökök elől Velencében keresett menedéket. Itt ismerkedett meg Andrea Torresanus de Asolával, Aldus Manutius apósával. Ez az ismeretség a magyarázata, hogy visszatérése alkalmával teljes nyomdafelszerelést vitt magával Cetinjébe. Macarij szerzetes 1493–94-ben ezzel a felszereléssel négy liturgikus szláv nyelvű

könyvet nyomtatott, köztük egy Oktoiht (az ortodox templomokban szokásos reggeli és esti imák gyűjteménye). Macarij 1496-ig működött Cetinjében. Tizenkét évvel később román földön, Târgovistében találjuk mint Nagy Radu fejedelem szívesen látott vendégét."

Tevan szerint „Belgrádban állítólag 1552-ben alapították az első nyomdát. A Raguzából származó belgrádi nyomdász neve Trojan Gundulić". Mint írja már idézett művében, „minthogy Belgrád már 1521 óta török uralom alatt volt, kétségesnek tűnik, hogy a törökök nyomda felállításához beleegyezésüket adták volna". Állítását támasztja alá az a tény, hogy II. Bajazid szultán 1483-ban törvényt hozott, amelyben halálbüntetéssel sújtotta azokat, akik könyvnyomtatással foglalkoznak, 1515-ben I. Szelim szultán megújította ezt a törvényt. Belgrád ugye 1521-ben esett el, Buda pedig 1541-ben. Tehát Bajazid könyvnyomtatást tiltó törvénye a török hódoltság alatt lévő területeken is érvényben volt egészen 1718-ig, azaz a török hódoltság végéig. Törökországban amúgy 1726-ban (más források szerint 1727-ben) alakult meg az első török nyomda, korábban szórványosan kaptak engedélyt vándornyomdászok egy-egy adott mű kinyomtatására. Az első török nyomda alapításának is van magyar vonatkozása, ugyanis III. Ahmed szultán Ibrahim müteferrikát bízta meg a nyomda vezetésével. Kortársai szerint Ibrahim Kolozsváron született 1670 körül, húszéves korában került török fogságba. Mohamedán lett, és tolmácsként meg követként szolgált a Portán. Éveken át a rodostói száműzetésben élő II. Rákóczi Ferenc fejedelem tolmácsa és sztambuli ügyeinek intézője volt.

Ibrahim müteferrikának Isztambulban és Rodostón is szobrot emeltek, jómagam a rodostói szobrot koszorúzhattam meg évekkel ezelőtt a magyar–török kapcsolatok és a törökországi Rákóczi-emlékek jeles kutatója, Beder Tibor csíkszeredai nyugalmazott tanár társaságában. Müteferrikáról 1919-ben ír először a német szakirodalom, Kós Károly 1924-ben a Pásztortűz folyóiratban közölt tárcát arról, hogy miként szerzett tudomást a kolozsvári származású török nyomdászról. Az általa vezetett nyomdában 17 történelmi munka és szótár jelent meg 24 (más forrás szerint 25) kötetben, a kötetek összpéldányszáma 12 500.

A török hódoltság után az osztrák fennhatóság alá került területeken az új lakosság betelepedésével együtt honosodtak meg vagy éledtek

újra a különféle foglalkozások, köztük a nyomdászat is. A témába vágó írásokat keresve az interneten találtam meg Borovszky Samu Magyarország vármegyéi és városai című monográfiáját, amely azt írja, hogy „1769-ben keletkezett az első nyomda a vármegye területén, Újvidéken", Tevan Andor már idézett művében pedig az áll: „Belgrád 1831-ben kapta az első nyomdát. Montenegróban, ahol a török megszállás előtt 1496-ban nyomták az utolsó könyvet, 1834-ben állítottak fel ismét nyomdát."

A nyomdával együtt megjelentek a lapok is, s a Berta Zoltán által vezetett üzem nagyjából egy évszázaddal az első újvidéki nyomda üzembe helyezése után jött létre, itt is – természetesen – lapokat és folyóiratokat is nyomtatnak.

Három évtizedes nyomdászpályafutása alatt a szakember megérte és végigkísérte az iparág rohamos fejlődését.

– Amikor odakerültem, akkor még működött a magasnyomású ólomrotációs gép, ismertem még a cinkográfiát, a kézi szedést meg a gépi szedést. S akkor átmentünk az analóg technikára, megjelent a fényszedés, és négy évvel ezelőtt ebből az analóg világból – a szikétől s a filmektől, ugye – áttértünk a digitális világba – vázolta röviden a fejlődés menetét.

Én is tanúja lehettem ennek a fejlődésnek, kezdetben lapunkat, a Hargita Népét – akárcsak a rendszerváltás előtti elődjét, a Hargita napilapot – orosz linotipeken szedték, a sorokat fémtálcán rendezték oldalba, a címbetűk egy része pedig még a két világháború között működő, 1948-ban államosított Szvoboda-féle nyomdából származott. A kész oldalakat kalanderezték – különleges vastag kartonba préselték, még őrzök pár kalanderívet –, a kalanderpapírt fél henger alakú formába helyezték, és kiöntötték a rotációs ólomformát. Két forma, négy A3 méretű újságoldal került egy ólomhengerre, ezeket szerelték a keletnémet gyártmányú Plamag rotációs gépre. Ugyanilyen gépekkel dolgoztak Berta Zoltánék is.

– Ezeket a hatvanas-hetvenes években vásárolták, s a keleti piacon ezek voltak a vezető gépek – mondja beszélgetőtársam. – No de azután a következő rotációs gépeket már Nyugatról szereztük be. Az égvilágon semmi gond nem volt azokkal a gépekkel, nagyon jók voltak az akkori világban, jól is működtek.

A Forum Nyomda a nyomtatványok széles palettáját készítette, Berta Zoltán megfogalmazása szerint „mindenevő nyomda".

– Van a rotációs, a könyveket magasnyomáson, utána síknyomáson készítettük, de újságok, hetilapok, katalógusok, gyönyörű könyvek, prospektusok is kerültek ki tőlünk – hangsúlyozza. – És most ott tartunk, hogy a Forum nyomja Vajdaság két napilapját, a *Magyar Szó*t és a *Dnevnik*et.

– Nagyon széles a skálánk – mondja elégtétellel a nyomdaigazgató. – Amire nagyon büszkék vagyunk, s ez az egyik referenciamunkánk: postabélyeget is nyomtatunk három országnak, Montenegrónak, Szerbiának és Boszniának. A postabélyeg-nyomtatás a nyomdatechnológiának a csúcsa – fűzi hozzá, megjegyezve, hogy a bélyegnyomtatás „ott van a pénznyomtatás mellett, de értékben ugyanott áll, mert minden kis bélyegecskének megvan a nominális értéke, sőt a piaci értéke még ezerszer is több lehet".

Jólesett a világ – magyar világ? – másik végén elbeszélgetni egy olyan emberrel, akit ugyanazok a dolgok érdekelnek, mint engem. S jólesett beszélgetni egy olyan emberrel, aki a közösségi értékeket is fontosnak tartja, s nemcsak fontosnak tartja, hanem cselekszik is a közösség érdekében.

– No, mondom, maradéki vagyok, a gyökereim itt vannak, ebben a közösségben élek, ennek a közösségnek próbálok segíteni, s ezt nem kötelezettségként vagy feladatként teszem – mondja hittel és meggyőződéssel. – Tehát délelőtt a nyomdában dolgozom Újvidéken, délután meg itt vagyok Maradékon. Van szőlőskertem, és büszke vagyok a boromra, én támogattam ezt a rendezvényt a saját készítésű borommal – mondta mintegy mellékes, természetes dologként. – Ez az, ami éltet – zárja beszélgetésünket.

A borosüveg címkéjén a Petőfi művelődési egyesület neve olvasható, meg egy versike. Azt már nem mondta, de gyanítom, hogy a borosüveg címkéje is az általa vezetett nyomda terméke, akárcsak az a friss nyomdaillatú, kétnyelvű lap, amelynek fejlécén olvasható: Maradék… Maradik…

Sarány István

ÁLLANDÓ MEGÚJULÁSBAN

Luther Márton: Itt állok, másként nem tehetek

Latin nyelvbe, tilalomba zártan
Hevert az Írás olvasatlanul.

…a wittenbergi vártemplom falára
októberi éj sötétje borul.
Nyugtalanul alszik lenn a város,
hűlő kéményekben gubbaszt a gond.
Hangtalanul kondul a harang,
ütése most egy emberszívben kong:
elszánt léptek riasztják a csendet,
szögek koppannak kalapács alatt,
árkuspapír fehérlik az ajtón,
s mire fölkel a Nap,
a könyv-veretről lepattan a csat!
(Lukátsi Vilma:* Virradat*)

Fél évezred múlt el azóta, hogy Luther Márton Ágoston-rendi szerzetes (Martin Luther, azaz Luder; Lutherstadt Eisleben, 1483. november 10. – 1546. február 18.; sírhelye a wittenbergi vártemplomban található) 1517. október 31-én kiszögezte a wittenbergi vártemplom kapujára 95 pontos vitairatát/tételét, amelyben hitet tett a hit általi üdvözülés tanítása mellett, elítélve a búcsúcédulák (feloldozó levelek) árusítását. A tételek futótűzként terjedtek a Német-római Birodalomban. „Ennek a tanításnak azért volt ilyen nagy hatása, mert a reformátor a Szentírásra alapozta meglátásait, amelyeket nem lehetett megcáfolni. Mert: »A teljes írás Istentől ihletett, és hasznos a tanításra, a feddésre, a megjobbításra, az igazságban való nevelésre, hogy tökéletes legyen az Isten embere minden jó cselekedetre felkészített.« (2Tim 3 16-17)" – írja a Szerbiai Református Keresztyén Egyház (SZRKE) püspöke, Halász Béla az egyház évkönyvének (2017) a reformáció jelentőségét, Luther Márton és Kálvin János (Jean Calvin) tanait is érintő köszöntőjében.

A világban végbement és azóta is tartó változások igazolják a reformáció általános jelentőségét. A reformok sorozatát indította el az élet minden területén. Mai ismereteink birtokában még inkább értékelni tudjuk, mennyire fontosak lehettek Luther tételei ötszáz évvel ezelőtt, ha mindössze tizennégy nap alatt bejárták az akkori német birodalmat. Ezt maga Luther jegyezte le. Szavait a katolikus főpapsághoz intézte, de a híveket, a népet is megérintették. A szemfüles nyomdászlegénynek, a kor fogékony, újat sejtő szellemi képviselői, kis időre elcsenték a 95 tételt, kinyomtatták, és azonnal terjesztették. Az eredetit pedig visszaszögezték a vártemplom kapujára. Voltak, akik felolvasták, és latinról németre fordították a tételeket. A kapu előtt állók közül sokan nem tudtak olvasni, és nem is értették a latin szöveget. Az írásokból azt is tudjuk, hogy Luther eredetileg vitára szerette volna szólítani a tudós teológusokat a római katolikus egyházban tornyosuló gondok megoldására. Eredetileg nem új egyházat szeretett volna alapítani, csak *rendet és erkölcsi tisztaságot* a régiben.

„Az a dudva, amely szerint az egyházi szabályok által kiszabott vezeklésnek a tisztítótüzében kell lefolynia, úgy látszik, abban az időben vettetett el, mikor a püspökök aludtak.” (Luther Márton 11. tétele)

A rend helyreállítása, a letisztulás helyett a szelek a viharfelhők közeledtét jelezték Luther számára. 1518. október 12-én tartották meg Augsburgban a birodalmi gyűlést, amelyen Luthernak vissza kellett volna vonnia a tételeit. Ezt akkor és később, 1521. április 16-án sem tette meg a Wormsban megtartott birodalmi gyűlésen. Itt hangzott el a közismertté vált hitvallása: „Ha nem győznek meg a Szentírás bizonyságával vagy világos észokokkal – mivel nem hiszek egyedül sem a pápának, sem a zsinatoknak, amelyek nyilvánvalóan gyakran tévedtek, és ellentmondtak egymásnak –, úgy a lelkiismeretemhez és Isten Igéjéhez vagyok kötve. Ennélfogva nem tudok, és nem akarok visszavonni semmit, mert sem nem bátorságos, sem nem tanácsos (…) bármit is a lelkiismeret ellen cselekedni. (…) Itt állok, másként nem tehetek. Isten engem úgy segéljen!”

Az eretnekséggel vádolt Luther a segítői révén megmenekült a máglyahaláltól. Bölcs Frigyes szász választófejedelem szolgái még a birodalmi gyűlést megelőzően megsúgták neki, hogy Wartburg vá-

rába menekítik. A római katolikus egyházzal való szakítás gondolata 1518 végén kezdett érlelődni Lutherban, és 1521-ben következett be végérvényesen.

A legjelentősebb műve a *Szentírás* németre fordítása. Wartburgi tartózkodása alatt először az Újtestamentumot ültette át németre (1522). A görög Újszövetséget és a latin Bibliát, a Vulgatát használta a fordításhoz. A wittenbergi barátok segítettek neki e nagy munkában, és Melanchthon Fülöp (Philipp Melanchthon), a görög nyelv kitűnő ismerője. Lotter Melchior nyomdász szép formában és minőségben nyomtatta ki az első német Újtestamentumot 1522 szeptemberében. Az Ószövetség héber, azaz zsidó nyelvről való lefordítása még több időt vett igénybe. A teljes Biblia német nyelven 1534-ben jelent meg. Luther Mártonnak ez a fő műve. „Németjeim számára születtem, nekik akarok szolgálni" – mondta. Bibliájának nyelvezete, az élőbeszéd érintette meg leginkább az embereket. A lutheri Bibliát nemcsak megvették, hanem olvasták is, kézről kézre adva. Alig maradt ránk néhány eredeti az első német nyelvű Bibliából, pedig közel egymillió példányban adták ki abban az időben! A nagybetűs Könyv fordítójának ez jelenti a legnagyobb elismerést. A Luther-fordítású Biblia formálta egységessé a német nyelvet. A sokféle dialektus mellett szót kezdtek érteni egymással a németek. Luther bibliafordításának nyelvezete alapján született meg a német irodalmi nyelv, amelyet azóta az iskolákban is tanítanak. (A rövid áttekintést Richard Friedenthal *Luther élete és kora* c. művére és Kanalas Jánosnak, a Horvátországi Református Keresztyén Kálvini Egyház lelkipásztorának az évkönyvükben megjelent írására alapoztam.)

Vidékünket illetően a Biblia első fordításáról szólva nem kerülhetjük meg az előreformációt sem. Erről részletesen ír Móricz Árpád, a bácskossuthfalvi (moravicai) református egyházközség lelkipásztora eszszétanulmányában, amely a SZRKE Évkönyvében (2016) jelent meg. Itt olvashatjuk többek között: „A magyarországi huszita mozgalom a Délvidék egyik Duna menti városából, Kamancból indult ki. Nem más ez, mint a szívkórházáról ma messze földön híres Sremska Kamenica. Itt kezdték el először latinról magyarra fordítani a Bibliát; Pécsi Tamás (Kamac szülötte) és Újlaky Bálint (Belcsény/Beočin) magyar huszita papok. Az inkvizíció elől kénytelenek voltak Moldvába menekülni, és

egyes írások szerint itt fejezték be a Biblia fordítását 1439-ben, más források úgy tudják, hogy még Kamancon végeztek a nagy munkával. Az első magyar nyelvű Szentírás huszita biblia néven maradt ránk, szövegrészei megtalálhatóak a Bécsi, az Apor- és a Müncheni kódexben."

A teljes Biblia első magyar nyelvre való fordítása Károlyi Gáspárhoz fűződik, akinek eredeti családneve Radics vagy Radicsics volt, és Nagykárolyban született (1529, 1530? – Gönc, 1592. január 3.). Később, művelt kortársaihoz hasonlóan, a szülőhelye iránti tisztelet jeléül választotta a Carolus Gasparus (Caspar Caroli), magyarítva a Károlyi (Károli) Gáspár nevet. A Wittenbergi Egyetemre 1556-ban iratkozott, az egyetem évkönyvében Caspar Carolus Pannonius néven szerepel. Élet- és történelemszemléletének alakulásában különösen Philipp Melanchton teológus (Bretten, 1497. február 16. – Wittenberg, 1560. április 19.) előadásai játszottak kulcsszerepet. Erről is ír *Két könyv* című művében. (A reformáció.hu alapján.)

A kutatások szerint Károlyi Gáspár az 1580-as évek elején kezdte el fordítani a Bibliát, és 1588 őszére készült el vele. Segítői voltak Thúri Mátyás, Paksi Cormaeus Mihály és mások. A fordítók az eredeti bibliai nyelvekből dolgoztak. A Biblia *Elöljáró beszéd*ében írja Károlyi: „Meggondolván azért az anyaszentegyháznak az mi nemzetségünk között ez dologban való fogyatkozását és jövendő épülését, másfelől az mi tisztünket, az Istennek nevét segítségül híván, minekutána hozzákezdtem volna egynéhány jámbor, tudós atyafiakkal, kik nékem az fordításban segítséggel voltak, meg nem szűntem addig, mígnem véghöz vittem az Bibliának egészlen való megfordítását. Melyben munkálódtam közel három esztendeig, nagy fáradsággal, testi töredelemmel, de oly buzgóságos szeretettel, hogy én egy szempillantásig ez nagy munkát el nem untam."

Újabb gondfelhők a Biblia kinyomtatása kapcsán tornyosultak felettük. Bártfán próbálkoztak először. Gutgesell Dávid azonban nem merte vállalni, mivel a karhatalom szinte minden esetben drákói szigorral járt el az „eretnekséget" terjesztő nyomdászokkal szemben. Hosszas előkészületek után határozták el, hogy az első magyar Bibliát Vizsolyban nyomtatják ki, ahol főúri támogatással, kifejezetten ebből a célból létesítettek egy vándornyomdát. Vizsolyban üres volt Rákóczi Zsigmond

udvarháza, ahol helyet kapott a tipográfia, sőt a lengyel származású vezető nyomdász, Mantskovit Bálint is a segédeivel együtt. Az udvarházban 1589. február 18-án kezdődhetett el az érdemi munka, amely Isten kegyelme révén serényen és zavartalanul folyt másfél esztendőn keresztül, és 1590. július 20-ára készült el. A Biblia terjedelme 2412 oldal lett, a betűk száma oldalanként 1850, összesen mintegy négy és fél millió betűt kellett a nyomdászoknak a szedőfába elhelyezniük. Pontosabban a négy szedőnek naponta tízezer betűt, a 450 munkanap alatt. Becslések szerint a vizsolyi bibliából 800 példány készült el, de a pontos számot nem tudjuk. A kisebb-nagyobb pontatlanságok ellenére is azt mondhatjuk, hogy Károlyi Gáspár munkája máig a legszebb és legjobb bibliafordításunk. A legtöbbet olvasott könyvünk magyar irodalmi nyelvünk meghatározó forrása lett. (reformacio.hu) A már idézett *Előszó*ban olvashatjuk: „Nemcsak azt akarja Isten, hogy a papok olvassák a Szentírást, és a község azoknak a szájából hallja – hanem azt is akarja, hogy az Ó- és Újtestamentum könyvei minden nemzetségnek nyelvén legyenek, és azokat olvassák, hányják-vessék mindenek, szegények, gazdagok, kicsinyek, nagyok, férfiak és asszonyok. Mert az Isten egyaránt minden rendbéli embereket akar üdvözíteni. Azért nemcsak a templomban hallgassátok azt mit mondunk, hanem mikor otthon vagytok is, a Szentírást olvassátok." Károlyi fohásza meghallgatásra talált a Teremtőnél: „Csak az Isten addig éltessen, míg a Bibliát kibocsáthassam, kész vagyok meghalni, Krisztushoz költözni." A Biblia lefordításával, kinyomtatásával Károlyi a *jámbor, tudós atyafiakkal* együtt felhelyezte a koronát a magyarországi reformáció XVI. századi nagy művére.

A reformáció fél évezrede alkalmából Magyarországon vízkereszt napján, 2017. január 6-án Budapesten a Művészetek Palotájában hivatalosan is megkezdődött a reformáció emlékéve. Ebből az alkalomból több mint ötszáz rendezvényt tartottak szerte a Kárpát-medencében. Vajdaságban is számos megemlékezést szerveztek a protestáns egyházak.

„Ecclesia semper reformanda est." (Az egyházat folyamatosan javítani/újítani kell.) Ezzel a latin mondással kezdte köszöntőjét a római katolikus egyház nevében dr. Német László SVD, a Nagybecskereki

egyházmegye püspöke a Szerbiai Református Keresztyén Egyház központi ünnepségén, melyet a reformáció 500., a Magyar Református Egyház megalakulásának 450. évfordulója alkalmából tartottak meg Szerémségben, a szórványok szórványában, Maradékon 2017. augusztus 26-án. S meg is indokolta, miért: „Egyházatyáink az első három évszázadban foglalták össze azt, amit Krisztus hagyott tanítványaira: »Éljetek keresztény módon, de mindig újuljatok meg, hogy minden kornak meg tudjatok felelni.« A Krisztus óta eltelt 2000 évben különféle nagy mozgalmak, néha rendek születtek. De születtek olyan nagy mozgalmak is, mint amilyet ma ünneplünk. Ötszáz évvel ezelőtt azok az emberek, akik hitükből indulva szebb, jobb egyházat akartak, elkezdtek együttműködni, és így született meg a reformáció. A reformáció egy maradandó jelenség, maradandó, életet adó közösséget teremtett, amely ma is jelen van, hála Istennek, itt körünkben is. *Három* dolog, ami megmarad örökre, amit a reformációnak köszönhetünk: A Biblia felfedezése az egyszerű emberek számára. A második: visszatérés Krisztushoz. A harmadik érték (de biztos van több is), amelyet a reformáció hagyott ránk, az a világiaknak a nélkülözhetetlen szerepe."

A SZRKE püspöke, Halász Béla országos egyházunk központi ünnepségén a Pál apostolnak az efézusbeliekhez írt levelére (4,5-6) alapozott igehirdetésében a reformáció mai olvasatáról szólva hangsúlyozta: „…az nem a szakadásról szól. Hiszen mi, reformátusok kiváltképpen ragaszkodunk Isten igéjéhez, mert: »Egy az Úr, egy a hit, egy a keresztség.« Hitvalló református keresztyénként érzem az egységet a katolikus, az ortodox és a többi keresztyén hívővel, mert egységben vagyunk. Teljesen más dolog, hogy a történelem folyamán megalakultak a különféle egységtestek. Mi, protestánsok ebben az évben emlékezünk meg a reformációról, amely a XVI. században, félezer éve történt. Időben nagyon távol van tőlünk, és sokszor úgy érezzük, valamiképpen az a világ teljesen más volt. Sokan úgy gondolják, hogy a keleti–nyugati egyházszakadás, a reformáció előtt az egyház nézetkülönbség nélküli teljes egységben volt – *a tanításban, a gyakorlatban*. Pedig elég, ha a Szentírást olvassuk. (…) Tehát, már a kezdetek kezdetén érzékelhetőek voltak a különbségek, és az megmaradt a XXI. században is. Vannak keresztyének, akik másként gondolkodnak. Sokan a középkort sötét

középkornak nevezik, a történelemórán is úgy tanultuk. A XX., a XXI. század elején sem változott e téren semmi. Jogos lehet a kérdésem: A középkor mennyivel volt sötétebb a XXI. századnál? Ma is beszélhetünk sötétségről, konfliktusokról. Holott egységes családot, egységes egyházat, egységes nemzetet szeretnénk. De be kell, hogy lássuk, nemzetünkben, a kört szűkítve, református egyházunkban is sok ellentétes vélemény jelenik meg. Sokszor még a családban is konfliktusok vannak. Testvéreim, mégse feledjük: »Egy az Úr, egy a hit, egy a keresztség.« Nekünk, keresztyéneknek, ebben az elég sötét XXI. században is egységre kell törekednünk."

Kárpát-medencei viszonylatban két ünnepségen elhangzott köszöntő jelentős a számunkra. Egyaránt üzenetértékűek *jelenünknek, jövőnknek*. Kolozsváron a Farkas úti református templomban (2017. szeptember 30-án) Orbán Viktor miniszterelnök nemzetünk megtartásának fontosságáról szólva kiemelte:

„A mi küldetésünk kiharcolni, hogy szülőföldünkön boldoguljunk, magyarul tanulhassunk, magyarul boldogulhassunk, magyarként élhessünk. (…) Ha ötszáz év történelmi súlya alatt is megálltunk egyenesen, akár a tölgy, akkor meg fogunk állni a következő ötszáz évben is. (…) Öt évszázada a reformáció jelölte ki a magyaroknak is a megmaradás ösvényét, megteremtette a magyar nyelvű irodalmat, és felépítette a nemzeti ellenállás végvárrendszerét: a protestáns iskolákat.

Az egyházak mai üzenete Európa, a nyugati világ, a magyarok számára is: Maradjatok azoknak, akiknek a Jóisten megteremtett benneteket. Maradjatok meg nemzetbéli, nembeli és hitbéli mivoltotokban. Tartsátok meg a rendet, és a rend megtart benneteket. Tartsátok meg a templomot, az iskolát, tartsátok meg kereszténységetek, és kereszténység is megtart benneteket. (…) A magyarok határokkal elválasztva és szétszórva is egy közös test tagjai. Olyan egységes magyar nemzetet építünk, amelynek közösek a céljai, a feladatai, és már közösek a döntései is."

Orbán Viktor a teológus ifjúsághoz szólva kifejtette:

„A fogyatkozás és a beszorítottság évei után a növekedés, a gyarapodás, a térnyerés, a felemelt fő és a nemzetbüszkeség korszaka következik, nemcsak Magyarországon, hanem az egész Kárpát-medencében, és ebben a munkában a protestáns gyülekezetek a magyar nemzet

előretolt helyőrségei. Az önök feladata lesz, hogy szolgálati helyükön összegyűjtsék családjaikat, és elmondják nekik: A jövőt magyar nyelven írják. Arra és addig jutunk, amíg a bátorságunk, elszántságunk, tehetségünk és a becsületünk elegendő."

A mának és a jövőnek/jövőnknek is üzen a Reformáció emlékműve, amelyet Budapesten, Sashalmon, a Reformátorok terén, a református templom mögött 2017. október 29-én avattak fel. Az R. Törley Mária szobrászművész (közbeszerzési pályázaton nyert) terve alapján elkészült egész alakos szoborcsoport a lélek felüdülését, a keresztség életet adó erejét szimbolizálja: Luther Márton (evangélikus) az egyház megtisztulását; Kálvin János (református) puritán szemléletével a Szentírást; Bocskai István a reformációt, a vallásszabadságot. S talán ami a legfontosabb: a szoborcsoport párbeszédet sugall a felekezetek között, valamint a hívő és a nem hívő között. Tér- és szoborcsoport-avató köszöntőjében Balog Zoltán, az emberi erőforrások minisztere hangsúlyozta:

„Luther Márton, Kálvin János reformátorok és a bécsi békét aláíró Bocskai István emlékműve a reformáció üzenetére figyelmeztet: »Tartsd meg a hitet, újítsd meg és erősítsd meg a hitet, és akkor ez a hit megtart téged.« A reformáció ötszázadik évfordulóján a magyar nép történetében az ezer-, az emberiség történetében a kétezer éves keresztyénségre is emlékezünk. A keresztyénség üzenetét a keresztények/keresztyének egysége nélkül nem lehet hitelesen megjeleníteni. Ezért a XXI. század kereszténysége/keresztyénsége csak akkor lesz erős, ha hitben is összefogunk." Reménységben és szeretetben. „Látható, hogy a lelkeknek a purgatóriumban arra van szükségük, hogy mind félelmük fogyjon, mind szeretetük szaporodjék." (Luther, 17. tétel)

A Vajdaságban a SZRKE szervezésében (is) megtartott jelentősebb megemlékezéseket napilapunk, a *Magyar Szó* és a *Református Élet* szerkesztősége különkiadásban (2017. december 28-án jelent meg, 15 000 példányban) foglalta össze, a *Magyar Szó*ban, a *Református Élet*ben, a *Hét Nap*ban megjelent írások és az Újvidéki Rádió hanganyaga alapján. Különkiadásunkat a SZRKE maradéki gyülekezete indítványozta, megjelenését támogatta Magyarország Kormányának Reformáció Emlékbizottsága.

Az *Állandó megújulásban* című különkiadásban olvashatjuk többek között: A reformáció emlékévének nyitórendezvénye a SZRKE szervezésében Bácskossuthfalván volt (2017. április 5-én), az első akkreditált, hivatalosan is elismert szerbiai egyházi óvoda, a Napsugár Református Óvoda 12 éves történetét összefoglaló monográfia bemutatásával. A SZRKE központi megemlékezését, mintegy félezer vendég részvételével, a maradéki gyülekezetben 2017. augusztus 26-án tartotta meg egyházunk. Kiemelt rendezvényünk volt a 41. Durindót és az 54. Gyöngyösbokrétát megnyitó ökumenikus istentisztelet Bácskossuthfalván 2017. június 10-én. Topolya Község Múzeumában két hónapig tekinthették meg az érdeklődők az *R500* elnevezésű kiállítást. Újvidéken (2017. szeptember 14-én) az Apáczai Diákotthon Fiúkollégiumában bemutattuk az újvidéki református egyházközség kiadásában, a VMPE erkölcsi támogatásával megjelent, *Megtört nád* című, a jubileum alkalmából kiadott könyvünket, amelyben tanulságos, hitet erősítő vallomásokat olvashatunk a délvidéki/vajdasági reformátusok életéből. Köszönjük az Emberi Erőforrások Minisztériumának, Kövér Lászlónak, a Magyar Országgyűlés elnökének és a Nemzeti Kulturális

Alapnak a támogatást. A református és az evangélikus egyház közös szervezésében 2017-ben két jelentős, az 500 éves reformáció jegyében megtartott megemlékezésre, találkozóra került sor. Szeptember harmadik hetében, a hagyományos *kirváj ünnep*en rendezték meg Hertelendyfalván (Vojlovicán) a faluból elszármazottak III. világtalálkozóját. Nagybecskereken október 7-én tartották meg a történelmi Békés–Bánáti református egyházmegye utódegyházmegyéinek V. találkozóját: „Visszatekintve a múltba és méltatva az ősök emlékét egyúttal a jövőnknek is megvetjük alapjait." A rendezvény mottója: *„Letelepedtünk és megtartattunk!"* Bácsfeketehegyen 2017. október 29-én ünnepi istentiszteleten emlékeztek meg a reformáció jubileumáról, és bemutatták Csete Szemesi István nyugalmazott református püspök *Só, világosság, hegyen épült város* c. könyvét.

Olvashattunk még a megújult pacséri református templom ünnepéről (anyák napján, május első vasárnapján volt), a tízéves református imaházról (június 10.), a Bánáti református egyházmegye kórusainak Magyarittabén megtartott XV. találkozójáról (október 24.).

Stanyó Tóth Gizella

EGY AZ ÚR, EGY A HIT, EGY A KERESZTSÉG…

„Szeret az Úr, azért nincs még végünk, mert nem fogyott el irgalma: minden reggel megújul." Jeremiás próféta siralmainak könyvéből vett igeszakasszal (JSir 3,22-23) indultak útnak a levelek, melyek a Szerbiai Református Keresztyén Egyház (SZRKE) központi ünnepségére invitálták és várták a meghívottakat. Augusztus 26-ára, a szerémségi Maradékra.

A Szerbiai Református Keresztyén Egyház központi ünnepsége az ötszáz éves reformáció tiszteletére formálódott kerek egésszé. Ráadásul egy olyan településen, amelynek lakói nemcsak felekezeti, de nemzeti és nyelvi hovatartozásukat illetően is valódi szigetet képeznek a Szerémségben. A délelőtti istentiszteleten Halász Béla, a SZRKE püspöke hirdette az Igét, majd tartotta meg prédikációját. Több, első hallásra különálló fonalszálon induló, mégis szervesen egybetartozó gondolattal tolmácsolva Pál apostolnak az efezusiakhoz írt levele kiemelt sorait (Ef 4,5-6). Egy az Úr, egy a hit, egy a keresztség…

Halász Béla és Halász Dániel

A szervezők meghívásának eleget téve az ünnepséget több egyházi és világi elöljáró is megtisztelte jelenlétével. Az egyházak köszöntő gondolatai előtt a hertelendyfalvi református egyházközség énekkara szolgálta énekhangjával az Urat, Kerekes-Székely Zita kántornőjük vezényletével. Halász Béla püspök urat követően Csáti Szabó Lajos, a Horvátországi Magyar Református Kálvini Egyház püspöke, Pásztor Dániel, a Tiszáninneni Református Egyházkerület püspökhelyettese, dr. Német László SVD, a Nagybecskereki egyházmegye püspöke, Orosz Attila bácskai és Kiss Nándor bánáti esperes mondott alkalmi köszöntőt. Az ún. világiak szólásra emelkedését megelőzően a kárpátaljai Mezőváriból érkező, eredetileg százfős gyülekezeti énekkar küldöttsége tolmácsolta a nyelvi és felekezeti együvé tartozás üzenetét. Teljessé téve mindezt az ugyancsak mezővári BorzsaVári családi zenekar énekhangi és hangszeres szolgálatával.

Orbán Viktor miniszterelnök levelét dr. Latorcai Csaba társadalmi és örökségvédelmi ügyekért, valamint kulturális beruházásokért felelős helyettes államtitkár, Potápi Árpád János nemzetpolitikáért felelős

Halász Dániel tiszteletes és dr. Német László SVD, nagybecskereki megyés püspök

államtitkár levelét pedig Halász Dániel, az ünnepség moderátori szerepkörét is vállaló maradéki lelkipásztor olvasta fel. Őket követően Pásztor István, a VMSZ, illetve a Tartományi Képviselőház elnöke, valamint mgr. Hajnal Jenő, az MNT elnöke mondott köszöntőt.

A XC. zsoltár, a Nemzeti ima és a befejező imádság utáni sokadalom a templomkertben állított sátorban folytatódott, mindvégig családias hangulatban. Közszemlére tétetett benne egy, az alkalom idejére időzített riportkönyv is, Megtört nád címmel. Az újvidéki református egyházközség és az újvidéki Apáczai Diákotthon közös gondozásában megjelent hiánypótló kötet a délvidéki református magyarság kisebbségi létét, illetve nyelvi és felekezeti fennmaradásáért folytatott szívós küzdelmét mutatja be. A könyvvel párhuzamosan egy kisfilm is készült, melyből ugyancsak kaphattak ízelítőt az egybegyűltek. A helyi Petőfi Sándor Művelődési Egyesület helyiségében megformázott ún. huszita kiállítást a projektum megálmodója és létrehívója, Hetzmann Róbert, a Magyar Patrióták Közösségének az elnöke méltatta.

Maradék, 2017. augusztus 26.

Az ünnepség délutáni programját az ebédet követő hangverseny zárta, a kárpátaljai Mezővári református gyülekezete énekkarának és a BorzsaVári zenekarnak a szolgálatával. Cselekvésre fordult az idő! – hozták félreérthetetlenül az üzenetet a látottak, hallottak. Menyhárt István mezővári tiszteletes úrnak az újbóli mielőbbi találkozás reményében megfogalmazott búcsúgondolatai után csoportfotó készült, majd mi is elköszöntünk a maradéki „maradéktól".

Az újbóli találkozást és a mielőbbi viszontlátást hirdető emberi ígérettel ugyan, ám mindvégig a Gondviselő megtartó erejében bízva!

Martinek Imre

„MA MÁR A MAGYAR GYEREKEK IS SZERBÜL BESZÉLNEK OTTHON”

Satrinca a Szerémségi körzet Ürög községéhez tartozik. Több környező településhez hasonlóan itt sincs magyar nyelvű oktatás, habár, ahogyan beszélgetőtársaink mondják, a faluban majdnem mindenki magyar.

A török hódoltság alatt Szerémség szinte teljesen elnéptelenedett, őslakos magyarsága kipusztult, majd a vészterhes időszak megszűnte után elkezdődött a bevándorlás. A szerbeken és horvátokon kívül németek, szlovákok, csehek, ruszinok és magyarok érkeztek a tájra – az utóbbiak zöme Kishegyesről, valamint a Dunántúlról költözött ide. A római katolikus templom 1850-ben épült fel, védőszentjéül Szent István királyt választották.

A falunak jelenleg a hivatalosan fellelhető adatok alapján majdnem négyszáz lakosa van, riportalanyaink viszont ennél többet említettek. A háztáji gazdaságokat a libatenyésztés határozza meg. Sokan ebben az ágazatban látják a fellendülést, amihez a 2005 óta létező, nagyszabású októberi libanap rendezvény is hozzájárul.

A település három nagyobb utcából áll, a felsőből, a középsőből és az alsóból. Az elsőben és az utolsóban vannak az újabb házak, a középsőben a régiek, amelyekben jobbára megözvegyült idős asszonyok és férfiak élnek. A pravoszláv és a katolikus templom egy udvarban áll, de az egyik az alsó, a másik pedig a középső utcára néz. Az iskola, a helyi közösség irodája, az ifjúsági otthon és a művelődési egyesület (amely a helyi vadászegyesülettel osztja a termet) mind egy épületben található. A már pár éve működő tájházat a szabadtéri színpaddal az alsó utcában kereshetjük. A létesítmény – javarészt a helybeliek építették tartományi pénzekből – a környék idegenforgalmát hivatott fellendíteni. Az elképzelés az volt, hogy a közelben járó utazók betérhessenek – egyelőre megpihenni, később esetleg aludni és étkezni is – a háromszobás, XIX. századbeli, felújított parasztházba. A közelben halastavat is terveznek, amelyben a vajdasági vizekben őshonos fajtákat nevelnének. Pár évvel ezelőtt termálforrásra bukkantak a falu közelében, de anyagiak hiányában nem aknázták ki a természet adta lehetőséget.

Satrincán 2001 óta jegyzik a Petőfi Sándor Művelődési Egyesületet. A maradéki Berta Géza bácsi, aki a civil szervezet létrejötte körül szorgoskodott, a népes újságírócsoportot Sitter János és Mariska házába vezette, ahol az alakuló ülést tartották.

Az egyesület elnöke, Birinyi Margit 2008 óta tölti be ezt a tisztséget, a nyári látogatásunk idején azonban nem tartózkodott odahaza. Egy korábbi interjúban mondta, régebben sokkal nagyobb volt a pezsgés a művelődési körben. Időközben azonban a táncos gyerekek megnőttek, családot alapítottak, vagy éppen szétszéledtek, és csak a népdalkórus maradt.

Vendégfogadó háziasszonyunktól megtudtuk, remélhetőleg újraéled a tánccsoport is, mert szerencsére van iránta érdeklődés. Az idősebbek reménykednek, nem velük ér majd véget a falu magyar kulturális élete.

Sajnos, Satrincán is már csak az idősebb korosztály beszél magyarul, hiszen a végeken szinte nincs olyan fiatal vagy gyermek, aki az iskolában anyanyelvű tagozatra járt volna. A lakosságnak csak a 10–15 százaléka szerb, ennek ellenére a gyermekek szerbül tanulnak az iskolában, összevont osztályokban, elsőtől negyedikig, a felsősök pedig jobbára a szomszédos Ürögre ingáznak, ahol szintén szerb nyelvű tanítás várja őket.

A templomba Ürögről jár misézni a horvátul prédikáló pap, de az asszonyok közül néhányan magyarul énekelnek a miséken és a temetéseken is.

Miközben a hosszú asztalt körülülve a saját termésű szőlőből készült bort kóstolgatjuk, Mariska a régi időkre emlékezik.

– Valamikor nagyon szép volt itt, szombaton és vasárnap táncot tartottak, ünnepkor három napig vigadtunk. Az emberek összejártak kártyázni, de mostanra mindez megszűnt, mindenki megy, amerre lát. A fiatalok se nagyon társalognak, csak nyomogatják ezeket az internetes telefonokat. Igaz, a faluban sincs sok minden. A lakosság száma négyszázötven körül alakul, a 85 százalék magyar. Valamikor volt magyar iskola, még az én lányom is oda járt, 1972-ben szűnt meg. Aztán egy ideig szerveztek anyanyelvápolást, de most már az sincs. A faluban négyosztályos iskola működik szerb nyelven, aztán az ötödikesek a 32 kilométerre lévő Ürögre utaznak mindennap. Középiskolába is ott járnak, vagy Rumán, esetleg Újvidéken. Maradék közelebb lenne, csak

Sitter Mariska

12 kilométer, valamikor mentek is oda a gyerekek, de manapság nincs autóbusz. Most már a magyar gyerekek is szerbül beszélnek otthon, ami nem jó. Magyar család, de szerbül beszélnek.

A katolikus templomban a mise horvát nyelvű, csak búcsúkor, Szent István napján tartják magyarul.

A gazdasszony elmondja azt is, hogy a falu lakossága főleg mezőgazdasággal foglalkozik, de sokan dolgoznak Ürögön, Rumán, Inđiján. Megjegyzi, hogy aki akar dolgozni, az talál munkát, csak a lusták nem.

A faluban egykor, az ötvenes, hatvanas években gazdag művelődési élet zajlott, különösen a színjátszó kör tagjai voltak aktívak. Át is hívják a szomszéd nénit, a 85 éves Szabó Ilonát, akinek a férje, Szabó Péter, az amatőr színészek vezetője volt.

Csakhamar kiderül, hogy Ilonka néni nem pártolta különösebben a „színészkedést".

Szabó Ilona

– Én nem játszottam a darabokban, hogyan is játszhattam volna, nem értem rá ilyesmire – mondja kissé felháborodottan. – Itt volt a sok jószág, disznók, végezni kellett, sokszor azt sem tudtam, hol a fejem, annyit dolgoztam. A férjem mindent dolgozott, csak a földet nem szerette. Én szerettem, és szeretném még ma is, de már nem bírom.

Aztán megtudunk még egyet-mást a férj viselt dolgairól, aki nem átallott karonfogva járkálni a fiatal színésznőcskékkel, amit a feleség igencsak zokon vett. Szó esik az unokákról is, akik külföldön vannak, és ezek a mondatok visszatérítenek minket a színjátszók bohém világából a mai valóságba.

Később szedelőzködünk, és elindulunk a három kilométerre lévő Dobradóra.

Tóth Lívia

Újságírók Sitteréknél

SZENT ISTVÁN-TEMPLOM – A SATRINCAI KATOLIKUSOK „ÉKSZERDOBOZA”

„Ah, hol vagy, magyarok tündöklő csillaga?
Ki voltál valaha országunk istápja!
Hol vagy, István király?
Téged magyar kíván,
gyászos öltözetben teelőtted sírván. (…)
Reménységünk vagyon benned s Máriában,
Mint magyar hazánknak hív királynéjában.
Még életedben minket ennek ajánlottál,
És szent koronáddal együtt feláldoztál.”

A satrincai Szent István-templomban augusztus 20-án, a templombúcsúkor bemutatott szentmisén mindig ezt az éneket éneklik, mondta Birinyi Erzsike kórusvezető az 1848–49-es szabadságharc 170. évfordulóján Maradékon megtartott ünnepség után.

Templomukról, a „kis ékszerdobozként” őrzött, eleik építette szentélyről kezdtünk beszélgetni vele és Radisics Arankával. Javaslatukra vettem fel a kapcsolatot a több mint 40 éve az ürögi plébánián szolgáló plébánosukkal, Blaž Zmaićtyal. Az Ürögön, Redneken (Vrdniken), Dobradópusztán a Szentlélek-templomban és Satrincán miséző, az iskolában hittant oktató lelkipásztor végül postázta a történelmi leírásokat, a Satrincára, a hívek életére vonatkozó adatokat. Két kötetben – *Župa Irig, 1817–2010* (Ürögi plébánia) és *Ovdje smo, 2010–2015* (Itt vagyunk) – monográfiaszerűen fel is dolgozta az említett négy település egyházi életét.

Az írásos emlékek 1702-ben említik először Satrinca nevét. A török hódoltság alatt Szerémség teljesen elnéptelenedett, őslakos magyarsága kipusztult. Az 1732-ből származó források szerint a templomokat is lerombolták. A török idők után megkezdődött a vidék újbóli benépesítése. Szerbek, horvátok, németek, magyarok és mások érkeztek a sivár településekre. A szerbeknek már 1761-ben volt templomuk, a jelenlegit 1856-ban építették fel a régi helyén.

A magyarok, főleg katolikusok Kishegyesről és a Dunántúlról érkeztek Satrincára. Templomukat egyes írások szerint 1850-ben közadakozásból építették 1500 forintért. Zmaić plébános az ürögi plébánia 1855. évi kánoni vizitációjában még egy adatra bukkant. Eszerint a katolikus templom 1847-ben a hívek adományából épült, védőszentjéül pedig a magyar királyt, Szent Istvánt választották, mivel Satrincán a katolikusok magyarok. A plébános szerint a két évszám vonatkozhat a templomépítés kezdetére és befejezésére.

Az ürögi plébániáról szóló könyvben Zmaić plébános részletesen leírja István király élettörténetét, koronázását a II. Szilveszter pápa küldte koronával. E korona országai voltak Magyarország, Horvátország, Szlavónia és Dalmácia. A plébános ír arról is, mennyire közkedvelt volt

A satrincai Szent István-templom

István király Horvátországban. Számos hozzá fűződő relikviát őriznek ma is, például Zágrábban a katedrálisban, Dubrovnikban a Szent Dominik-kolostorban. Az oltárfestmények az idősebb királyt örökítik meg, szakállal, koronával a fején, palásttal a vállán, a kezében jogarral és az országalmával.

Satrincán a Szent István-templomon több nagyjavítást végeztek. Jelentősnek számít a torony felújítása (1904). A gyertyagyújtások következtében teljesen elszürkült a kistemplomuk belseje, ezért a hívek elhatározására és adományaikból 1967-ben festették újra a templombúcsúra. Közben folyamatosan szépítették a belterét, az oltárasztalt. A vihar 1971-ben nagy kárt tett a torony tetőszerkezetében. A hívek ezért a tetőcsere mellett döntöttek, és kívülről is befestették a templomukat. A teljes összeget (643 705 dinárt) adományokból fizették ki. „Mindenről a tisztességes, nemes érzésű gondnok, Szegedi Mihály gondoskodott. A harangozó ebben az időben a rendszerető Birinyi Erzsébet volt."

Az új oltárt Kovács Ferenc építette 1973-ban. A téglapadlózatot 1975-ben betonra cserélték. A fő munkálatokat Pacek János végezte,

Zmaić plébános Birinyi Katicával és Jánossal (2011)

mellette Szegedi gondnok segédkezett. 1983-ban a Szent István-napra befejezték a templom előtti kerítés építését.

A templombelső teljes felújítását 1991-ben kezdték meg. Blaž Zmaić plébános Budapestre utazott, hogy méltó oltárképet hozzon Szent Istvánról. „A képek alapján Mirko Nikolić újvidéki képzőművész kezdte megfesteni az oltárképet. A nagy munkát a Sóvé faluból származó (Ravno Selo, Óverbász községben) Jovanka Dragičević fejezte be. Szent István magyar királyt trónján ábrázolta az őt körülvevő magyar néppel. A templom falaira a magyar uralkodók és szentek miniatűrjeit festette meg. A templom teljes kifestése jelentős összegbe került. Ennek nagy részét a pravoszláv Jovo Beljanski adományából fizették ki. A festőnő, a mesterek ellátásáról, megvendégeléséről Sitter Bözsike és Novák Katica gondoskodott. A nagy munka végén, 1992. augusztus 20-án, a hálaadó szentmise után az egész falu ünnepelt."

„Satrincán többnyire magyar katolikusok élnek. Mellettük van néhány pravoszláv család. A faluban két templom van: a kisebb a katolikus, a nagyobb a pravoszláv. A templomok egy telken vannak ugyan, de

Radisics Aranka és Birinyi Erzsike

két utcára néznek, és csupán a kerítés választja el őket. Templomaik ünnepeit is egy nap különbséggel, augusztusban tartják: előbb a pravoszlávok 19-én, majd a katolikusok 20-án. Ősidők óta békében élnek egymással. A magyarok egymás között magyarul beszélnek. Az elmúlt nyugtalan évek (1991–1995) nyomot hagytak a falu életében. Egy beköltözött menekült összetörte a katolikus templom előtti feszületet és villanymegvilágítást. A templombúcsúra 1997-ben Blaž Zmaić gondoskodott a megjavításukról, és új villámhárítót is felszereltek. A költségeket a hívek, néhány pravoszláv család és mások adományaiból fedezték. Ebben az évben a hálaadó ünnepi szentmisét Sztrikovits János újvidéki plébános celebrálta, Zélity Mihály újvidéki segédlelkész közreműködésével. (…) A templomot 2002-ben két színnel teljesen újrafestettek kívülről" – olvashatjuk az ürögi plébániáról szóló első könyvben.

A másodikban főleg a négy település, Ürög, Rednek, Dobradópuszta és Satrinca katolikus híveinek életéről, vallásgyakorlásáról és mindennapjairól ír. Mindenről és mindenkiről név szerint, részletesen beszámol a híveit szerető, értük szolgáló lelkipásztor. Egyszer, ha sok ideje lesz, mint mondta, azt is kiszámolja majd, hány ezer kilométert tett meg a több mint 40 éves szolgálata alatt.

Stanyó Tóth Gizella

MEGVALÓSULHATNAK A MERÉSZ ELKÉPZELÉSEK?

Néhány éve még merésznek tűntek az elképzelések az idegenforgalmi központ létrehozásáról Satrincán. A falubeliek közül többen kételkedve fogadták, és nem is hittek a megvalósulásában.

Az első bizakodásra okot adó jelek már 2017-ben megmutatkoztak, Takács János, a helyi közösség tanácsának elnöke pedig 2018 áprilisának végén már a beruházási, kivitelezési tervekről beszélt.

De hogyan kezdődött minden?

A 2001-ben újraalakult Petőfi Sándor Művelődési Egyesület vezetői azt remélték, hogy a faluháza, vagyis hangzatosabb nevén: az etnoház felépítésével elkezdődhet terveik megvalósítása. Ehhez minden biztatást megadott Varnyú Ernő, aki még nemrégen a vajdasági kormány idegenforgalommal megbízott gazdasági titkárhelyettese volt, és aki most is a VMSZ Szerémségi Körzeti Szervezetének elnöke. Szavára, javaslatára odafigyeltek az emberek. Bár a szelek mozgása olykor irányváltoztatva lassította az elképzeléseik megvalósítását. Legutóbbi beszélgetésünk során ismételten megerősítette, immár nyugdíjasként: „Nyolc éven át igyekeztem a szerémségi magyarok javát szolgálni úgy, hogy az itt élők életvitelét is megkönnyítsem. Ezért is terveztük együttes erővel létrehozni a turisztikai és rekreációs központot a libalegelő egy részén, az Alsó soron, ahogy a faluban nevezik. Úgy gondoltuk, hogy 2015-ig a gyógyfürdőn kívül minden megépül, ami vonzóvá tehetné Satrincát a turisták számára. Az elültetett facsemeték lassan megerősödnek, a gémeskút is megvan, amelynek környékén lenne a libalegelő."

Nem véletlenül, hiszen a Libaszemle – amelyet általában október első hétvégéjén tartanak – Satrinca egyik jellegzetessége.

Az eredeti elképzelésekből 2009-re csak az etnoházat fejezték be. A régi időket idéző ház sajátos falumúzeum is lehetne, gondoltuk többen is, miközben megcsodálhattuk három szobáját: a tisztaszobát, a hátsó szobát a kemencével és a középsőt, ahol és a házhossznyi gangon elköltöttük a magunkkal hozott ebédünket…

Lenne még tennivaló bőven a libalegelő egy részére épült etnoházban, a környéken és tágas udvarában, ahol a több funkciónak is megfelelő nyári színpad található. A fellendülés éveiben volt, amikor itt tartották a Libaszemlét, vásári hangulatban, körhintával, a bográcsokban pedig lassú tűzön rotyogott a libapaprikás. Ilyenkor mindig benépesült az etnoház udvara. A vendégek Herkócáról, Nyékincáról, Fényberekről (Platicsról), Árpatarlóról (Rumáról), Szávaszentdemeterről (Mitrovicáról) érkeztek főként. Művelődési egyesületeik tagjai: a néptáncosok, a kórusok, a szavalók pedig felléptek.

A libáiról híres Satrincán az utóbbi években megcsappant az állomány. A libalegelő valamikor fehérlett a libáktól. Nem is olyan régen még 2000 libát tenyésztettek, neveltek a gazdaasszonyok. Mára a libák száma évről évre változik. A helybeliek becslése szerint 500 körül lehet az alig négyszáz lelket számláló faluban.

„A megtorpanás ellenére ígéretes esztendők elébe nézhetünk." Ezt már Takács János mondja bizakodó hangon a telefonba. Elnézést is kér nyomban, amiért inkább szerbül beszél, igaz, magyarnak vallja

Az etnoház

magát, de szerinte nem szépen tudja kifejezni magát nyelvünkön. A jobbára magyar falura is ez jellemző. De amikor egymás között vannak, főleg az idősebbek, akkor magyarul beszélnek.

– Összetartó, egymás segítségére siető a mi falunk. Igazán elmondhatjuk: jóban, rosszban együtt vagyunk. Jártam Ürögön, az önkormányzatban, és most már valóban kijelenthetem: megvalósulhat az idegenforgalmi rekreációs központ. A létesítmény megépítését támogatják a tartományi illetékesek, és Magyarországról is komoly ígéretek hangzottak el. Ennek alapján már elkészültek a tervek, amelyeket jóváhagyott Ürög község. Ígéretesek az elképzelések, és ha a közeljövőben megvalósulnak, az fellendítené Satrinca kulturális életét. A turisztikai központot jól kiegészítené a közelben levő két mesterséges tó, ahol majd halászni és fürödni is lehet. Az elsők között kell kiépíteni a néhány kilométeres utat Satrinca és Ruma között, mert most csak Ürögön át lehet megközelíteni a falut. Viszont azzal a rövid útszakasszal közelebb kerülnénk Rumához, a Belgrád–Zágráb autópályához. Sokat jelentene ez az idegenforgalom szempontjából is, a mi lehetőségeinkről nem is

Anyanyelvápolást és néptáncot tanított Satrincán a Petőfi-programos Szabó Nóra

beszélve. A Libaszemle például eddig is nagyon népszerű volt Szerémségben, de az útszakasz kiépítésével vonzó lehetne a turisták számára is. Ha létrejön az etnoház körüli központ, lehet, hogy ismét ott tartjuk meg. Az utóbbi két évben a Felső soron rendeztük, mert közelebb van a falusiakhoz, és napközben könnyebben el tudták látni jószágaikat. De ez részletkérdés, megoldjuk, csak tartsunk ott.

Sokan járnak ismét Rumára és Ürögre dolgozni. Most szinte nincs is munkanélküli a faluban. Még a 45-50 év körüliek is (akik korábban technológiai felesleggé váltak) kaptak munkát a környéken. Bár köztudottan földműveléssel, jószágtenyésztéssel, gyümölcsészettel, kertészettel foglalkoznak a helybeliek, de jó, ha a családokból van valakinek állandó munkája.

Nem hagyhatta ki helyzetismertetőjéből Takács János az utánpótlásra vonatkozó aggodalmát:

– Komolyan szembe kell néznünk az iskolakérdéssel. Kevés ugyanis a kisgyerek a faluban, az idei (2017/2018) tanévben két elsős kisdiákunk van. Jövőre sem lesz másként. A szerb tannyelvű iskolánkban két összevont (1., 3. és 2., 4.) osztályunk van jelenleg, két tanító nénivel. Van anyanyelvápolás is rendszeresen. A hittant az ürögi plébános, Blaž Zmaić tartja. Ha másként nem lesz: egy összevont osztállyal kell működnie az iskolának. A gond ott van, hogy egyre jobban öregszik a falu. Talán az idegenforgalmi rekreációs központ megépülésével vonzóbb lesz a falunk a fiatal, gyermekeket vállaló családok számára is. Ezzel fellendülhetne az élet Satrincán.

Stanyó Tóth Gizella

CSALÁDI KÉPESLAP DOBRADÓPUSZTÁRÓL

Manapság, legyen egy közösség kicsi vagy nagy, a megélhetésért mindennapos küzdelmet kell folytatnia. Ebben nem különbözik a tömb a szórványtól. Különösen a 2017-es nyár után, amikor az aszály nem kímélt egyetlen vidéket sem.

Észak-Vajdaságban ugyanúgy panaszkodnak a gazdák, mint a Tarcal-hegység (Fruška gora) lankáin elhelyezkedő Dobradón vagy Dobradópusztán. Mi maradjunk az utóbbinál, hiszen ez áll azon a táblán, amelyen a település neve magyar nyelven is szerepel.

Dobradópuszta kicsiny falu Szerémségben, Ürög községben. A néhány évvel ezelőtti újságcikkek még mintegy 130 lakosról számolnak be, de mára az ott élők száma száz alá csökkent. A településen szinte mindenki magyar, de ezt úgy kell érteni, hogy a középkorosztály és az idősebbek beszélik jól az anyanyelvüket, a fiatalok és a gyerekek már inkább az állam nyelvén társalognak. Talán ezen sem kellene csodálkoznunk, ha tudjuk, hogy ők nem járhattak magyar iskolába, ugyanis anyanyelvű oktatás már réges-régen nem létezik.

A Hajnal családhoz egy augusztus végi délutánon, rekkenő hőségben toppantunk be. Csak a gazdasszonyt, Annát találtuk otthon, férje a földeken volt, de mint megtudtuk, hamarosan hazaérkezhet, mert elromlott a kombájn. Emellett az egyik tehén is beteg, vagyis beigazolódni látszik a mondás, hogy a baj sohasem jár egyedül.

Vendéglátónkat arra kértük, meséljen a faluról, de szabadkozni kezdett, hogy ő nem sokat tud mondani. Akkor beszélgessünk a családról – javasoltuk, amibe Anna asszony bele is egyezett. Persze, a család életét nem lehet úgy bemutatni, hogy a településről, az ottani lehetőségekről ne essen szó.

A Hajnal család földműveléssel és jószágtartással, főleg tehenekkel foglalkozik. Tizenkét tehenük van, és náluk rendezték be a falu tejfelvásárló helyét.

– Most már nincs sok tehén a faluban, csak egy-kettő családonként. Nekünk van a legtöbb, és mivel mi sok tejet adunk át, a prémiummal együtt 30 dináron felül kapunk egy literért. De még így se nagyon éri

meg ezzel vergődni, mert mindig fizetni kell valamiért. Ha lebetegszik valamelyik jószág, drága az állatorvos, rengeteg a papírmunka, hiszen mindegyik állatról külön kartont kell vezetni, a tejet folyamatosan ellenőrzik, az sem ingyenes. Régebben nem volt ennyi követelmény, és jóval kisebb volt a költség – meséli a háziasszony. Kérdésünkre elmondja, korábban feldolgozással is bajlódtak, de most már a termékek piaci értékesítéséhez is mindenféle dokumentáció kell, ezért inkább a felvásárlóra bízzák, hogy mindennap vigye el a tejet. – Így is van vele elég gond – teszi hozzá. A család disznókat is hizlal, de inkább csak saját felhasználásra, a földeken szóját, búzát, kukoricát, herét termesztenek, vagyis főleg azt, ami a jószágnak szükséges.

– Tizenöt hold földünk van, és árendába is tartunk, nem akartunk többet, mert nem tudtuk, hogy a gyerekek itthon maradnak-e. Sokan vásároltak nagy földterületeket, aztán a gyerekek elmentek, a szülők megöregedtek,

Hajnal József és Anna

és nincs, aki a határban dolgozzon. El kell adniuk a földeket, pedig milyen sokat küzdöttek eddig vele. A fiatalok a környező nagyobb városokban telepednek le, de Németországba, Ausztriába is sokan mennek, különösen, amióta van magyar útlevelük. Pedig régen milyen sok gyerek volt a faluban, abban az időben, amikor még a mieink is kicsik voltak.

Hajnalék 26 éves lánya a férjével Rumán él, a 24 éves fiuk viszont hazaköltözött.

– Amikor elvégezte az iskolát, elindult, hogy valahol munkát találjon, de aztán meggondolta magát, most itthon van velünk, segít a gazdaságban, nagyon szereti a földet.

Mivel Dobradópusztán sem óvoda, sem iskola nincs, Hajnalék gyermekei is Satrincán fejezték be az általános iskola alsó négy osztályát, majd felsőbe Maradékra jártak. Természetesen szerb nyelven tanultak, mert nem volt más lehetőség.

Szerettünk volna a fiúval, Tiborral is találkozni, mert azt hallottuk róla, hogy azon kevés fiatal közé tartozik, aki nagyon szépen beszél magyarul, sőt zenész is, és sok magyar dalt ismer. Ezt azonban csak az édesanyja tudta megerősíteni, mert a szomszédos faluban, Satrincán lakodalom lesz, és az ifjabb gazda is a hívogatók között van. Mert ezen a tájon még él a szokás, hogy vőféllyel invitálják a vendégeket a lakodalomba. A mulatságban viszont már „kevert" zene szól, vagyis szerb és magyar nóták is felcsendülnek. Beszélgetésünk folytatásában megpróbáljuk összehasonlítani a bácskai, bánáti és szerémségi lakodalmi szokásokat, majd a háziasszony megemlíti, hogy náluk pünkösdkor még igazi, nagy templombúcsút tartanak. Olyankor mindenki hazajön, tele vannak a házak vendégekkel.

– A templomban a mise horvát nyelvű, de búcsúkor mindig jön magyar plébános is. A miséken horvátul imádkozunk, de az asszonyok magyarul énekelnek. Csak temetésen szoktuk a horvát mellett magyar nyelven is elmondani a miatyánkot.

Kiderül, a faluban nem nagyon vannak eladó házak, mert aki teheti, az udvar miatt megveszi a szomszédságban megüresedő portát. Meg azért is, hogy ne olyanok költözzenek melléjük, akiket nem szívesen látnának.

Közben megérkezik a gazda, Hajnal József, és letelepszik mellénk. Teszi ezt annak ellenére, hogy sietős a dolga.

– Muszáj mindig szaladni, mert ebből élünk. Most is beteg a tehén, elromlott a kombájn, nagy volt a szárazság, kukorica nem lesz, és az ember még ideges se legyen?

Néhány mondatot váltunk a 2001-ben alakult falubeli Petőfi Sándor Kulturális Egyesületről, amelynek még mindig a házigazdánk az elnöke, habár saját bevallása szerint az utóbbi időben nem igazán volt ideje ezzel foglalkozni. Az egyesületben a tánccsoport megszűnt, az asszonykórus viszont még aktívan működik, és minden évben részt vesznek a Durindó népzenei szemle műsorában.

Végül Hajnalék végigvezetnek minket a rendezett, tiszta gazdasági udvaron, megnézzük a teheneket, a kutyával lakó varjút (már évek óta náluk van, talán a fészekből esett ki, és a kutya vette pártfogásába), néhány fotót készítünk, majd elbúcsúzunk. Kicsit még poénkodunk azon, hogy a varjak állítólag kétszáz évig élnek, mire a gazda mosolyogva megjegyzi, arról ő is szeretne megbizonyosodni.

Tóth Lívia

Különös barátság

VÁLTOZÓ IDŐK DOBRADÓPUSZTÁN

Dobradópusztát is elérte a változások szele. Pedig a faluba érve első látásra úgy tűnt, hogy itt megállt az idő.

A település határában dolgozott pár gép, de embert alig lehetett látni. Bizonyára a kánikula miatt menekültek árnyékba vagy be a házukba, más munkát végezni a gazdák, vagy ki-ki dolgán volt a városban vagy a szomszédos településeken. Tény, hogy a falu kihaltnak tűnt.

A tikkasztó melegben kopogtunk be Hajnalékhoz. A gazdasszony, Anna szívélyesen fogadott, s egy árnyas lugasban kínált friss vízzel, hűsítővel, hogy szomjunkat oltsuk. Megszusszanva, lehűsölve immár erőt vett rajtunk a kíváncsiság, s mindenféle kérdést szegeztünk vendéglátónknak, szegény azt sem tudta, hogy a gazdaságra, a gazdálkodásra, a családra, a népszokásokra vonatkozó kérdésekre válaszoljon a kíváncsi újságíróknak.

A takaros portán körülnézve elégtétellel állapíthattam meg, hogy Hajnalékat elérte a változások szele. A gondosan berendezett, rende-

zett élet – így mondják mifelénk, a Székelyföldön – arra vall, hogy a gazdaság tulajdonosai, lakói jó gazdák: mindenhol takaros tisztaság, a nagy mezőgazdasági gépek, a traktorok, kombájn, s még ki tudja miféle töfögő herkentyűk, amelyeknek a magamfajta városi legény nem ismeri okát és célját, katonás rendben sorakoztak a kocsiszínben. Az istállóban jól tejelő fajtehenek kérődzve élvezték az árnyékot, és zeneszóra termelték nagy tőgyükben a tejet, hogy majd az esti fejésnél a gazdasszony elégedett legyen velük.

Szó szót követett, s hogy, hogy nem, a lakodalmas szokások kerültek terítékre. Megtudhattam, hogy régebben déltájra, 11 órára hívták a vendégeket, rozmaringgal, „de mióta mennek a resztoranokba, délután mennek". Mikor már a háznál vagy az udvaron felhúzott sátorban elegen összegyűltek, a nyoszolyólányok és a vőfélyek elmentek a násznagyokért – itt komáknak nevezik őket –, és zenével kísérték őket a mulatság helyszínére.

– S akkor idevezették a sátorba, s mikor összegyűltek a menyasszony felől is, akkor az öreg nyoszolyó – mert mindig van egy fő nyoszolyó, legtöbbször a legöregebb – elveszi az aranyalmát – vázolja a lakodalom kezdetének koreográfiáját Anna.

Az aranyalmát rigmusok kíséretében a násznagyok elé teszik. Az utóbbi időben nem sok lakodalomban kellett részt venni, így a rigmusok is csak foszlányokban bukkannak fel az emlékezet mélyéről. No meg nem mindenki tartja a hagyományokat, az új módi a lakodalmas szokásokat is felülírta.

A helyi hagyomány szerint a fiatal párt a komák vezették be. A menyasszony kikérése manapság el-elmarad, még Anna lánya sem akarta, hogy ez megtörténjen a lakodalmán, mert megsiratta volna a szép ceremóniát, pedig Anna szerint „abban az a szép".

Közben összehasonlítjuk a szerémségi, a bánáti meg a székelyföldi lakodalmas szokásokat, és kiderül, mindenütt dívik a menyasszonytánc.

Anna férje, aki időközben hazaérkezett a mezőről, a kombájn meghibásodása okozta bosszúsága ellenére vidáman kapcsolódik be a tereferébe:

– Mi is akkor kerestünk kicsi munkával sokat, kis idő alatt, azóta soha többet! – idézi fel saját lakodalmukról a menyasszonyi táncot. – S még ráadásul volt az a sok nulla.

Bánáti kolléganőm, a táborszervezői teendőket remekül ellátó Tóth Lívia elmondja, hogy náluk felé menyecsketánc is van, kiderül, hogy azt a Szerémségben is járják. Hogy megcsillogtassam a felcsíki, csíkszentdomokosi lakodalmas szokásokban való jártasságomat, megkérdezem, hogy itt van-e álmenyasszony, kicserélik-e a menyasszonyt a lakodalom valamelyik mozzanatában. Domokoson tirihazainak nevezik. Lívia a cigánymenyasszonyról számol be, rendszerint férfiak játsszák ezt a szerepet, „kifestik, belisztezik, meg jól berúzsozzák, mindenkit megcsókolgat, s akkor ővele is táncolnak". No meg arról, hogy az így begyűlt (nem sok) pénzt náluk a zenészeknek adják.

– Itt is úgy volt… – jegyzi meg házigazdánk.

– Nálunk a menyecsketánc a fontosabb, akkor szokták a piros ruhában lévő újasszony kötényét telerakni pénzzel, főleg nagyobb címletű bankókkal, gyakran euróval – fűzi hozzá Lívia.

S nemcsak a lassan feledésbe merülő lakodalmas szokásokról beszélgetünk, hanem arról is, hogy milyen új szokások jelentek meg.

A dobradópusztai katolikus templom

– Hát most mit találtak ki?! – méltatlankodik Anna. – Beleírják a meghívóba, hogy mit hozzanak!

– Egy ismerősünknél voltunk legutóbb lakodalomban, s ott is azt mondták, hogy inkább pénzt adjunk, mert már mindenük van – toldja meg kolléganőm.

József, a házigazdánk pragmatikusabban áll hozzá a kérdéshez:

– Azért van benne valami, mert mi is, amikor csináltuk a lányunknak a lakodalmat, hét mikrót kaptunk. S akkor mit csináljál vele? Ha tényleg van valakinek, akkor jobb, ha pénzt adsz.

Anna azonban kitart a hagyományos ajándékozás mellett, s véleményét érvekkel támasztja alá:

– Én a testvérem gyermekének megmondtam, hogy nem adok pénzt. Mondják meg, hogy mi kell, mire van szükségük, s én megveszem arra az összegre, amit én gondoltam. Mert akkor, amikor nézi az ajándékokat, tudja, hogy ez ettől van, az attól. S akkor mitőlünk nincs semmi?

Mivel mifelénk többnyire pénzt adnak lakodalomban, csak kapkodom a fejem, mikor beszámolnak arról, hogy milyen ajándék dukál az ifjú párnak: mosógép, sparhelt, konyhabútor,

– Most is, ahova megyünk, valami ilyesmi kell: mosógép vagy villanysparhelt – közli Anna. – Vagy valami nagyobbat…

– Akkor egy tehenet! – oldja meg a dilemmát férje, ötletét nagy kacagással nyugtázzuk.

Újabb divat a fényképezés, az albumkészítés.

– Aztán meg a képeket nem bírjuk kifizetni – így Anna. – Csak vetetnek… Belerakják albumba, s hozzák…

– Mikor a fiunk volt, kérdem: mi nem kapunk képet? – meséli József. – S erre mondja, hogy albumot! S minden képen egyforma vagyok, nézek, mint a bagoly!

Aztán elhangzik, hogy bajnak baj a hagyományok gyors változása, de nem ez a legnagyobb gond, hanem a nagymértékű elvándorlás.

– Most ez a divat – nyugtázza Anna. – Mondom, mindig újabbnál újabb divat van…

A brassói Ambrus Attila elmondja, náluk„volt olyan lakodalom, hogy előbb megtartották az esküvőt, utána rögtön a keresztelőt”…

– Ezek szerint koraszülött volt a baba – jegyzem meg.

A nap továbboldalgott az égen, perzselő sugarai arra késztettek, hogy átrendezzük sorainkat az árnyas lugasban. Új helyre ülünk, újabb témát boncolgatunk. Ezúttal az időjárást, az attól nagymértékben függő mezőgazdasági munkát osztjuk-szorozzuk.

– Most csak a munkára gondolunk, nem, mint valamikor, amikor volt időnk mindenre – sóhajt fel József. – Muszáj azon gondolkodnunk, mert abból élünk, ugye? Éppen máma mondja nekem valaki: Mi van veled? Olyan szomorú vagy! Hát hogy ne lennék szomorú: ott van a tehén, egy megellett, jó tehén volt, volt jócskán teje, s most hogy megellett, nincs neki teje. Avagy a másik lebetegedett, kivezettük az istállóból, mert beteg, s már négy napja, hogy nem eszik. Akkor ne legyél ideges?

A következményekre Anna figyelmeztet: kukorica nem lesz, szárazság van…

S mesélik, hogy most már sok mezőgazdasági munkát nem akkor végeznek, amikor régen szokás volt végezni, hanem amikor az idő lehetővé teszi, vagy amikor a gazda jónak látja. Anna azon méltatlankodik, hogy augusztusban már ültetik a napraforgót, februárban

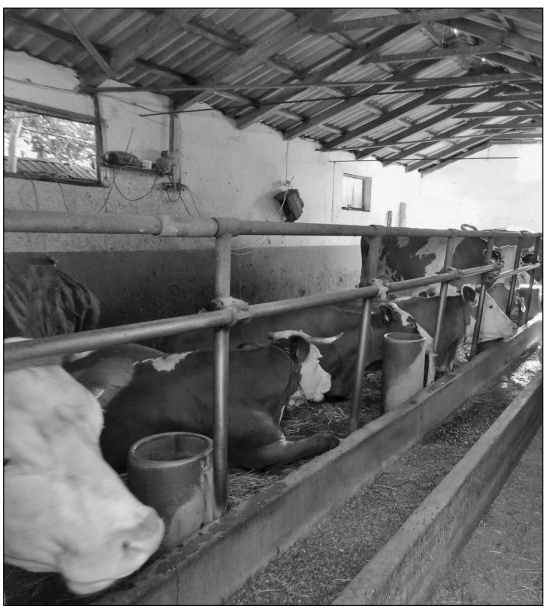

a szomszédságban „már elkezdték a kertet tenni". „Hát igen, az egyik elkezdi, s akkor mindenki csinálja utána" – hangzik el.

– Ilyen hülyék vagyunk. Már ötszáz éve csináljuk, mindennek kellene tudjuk az idejét – teszi helyre a dolgokat József. – Milyen hülyeség!

A nagy szárazság okát keressük.

– Nem járunk a templomba. Elromlottunk… – így József.

– Nem magyarul imádkozunk, hanem horvátul, s nem érdemeljük meg – toldja meg Anna.

– Mi magyarul imádkozunk, s mégse volt eső… – vigasztalja őket Lívia. – Úgy látszik, a Jóisten most így gondolta…

– Nem kedvel bennünket – állapítja meg József. – Nem elég, hogy ezek a fejesek izélnek bennünket, még a legnagyobb fejes is…

Az idők szele jócskán megcsapta huzatos térségünket. A kisebbségi lét, a paraszti létforma rohamos átalakulása, a polgárosodás, az igények és elvárások változása, a politikai és a gazdasági kényszerítő körülmények, no meg a jobb élet reményében vállalt elvándorlás felzaklatta közösségeinket. József és Anna példája azonban azt mutatja, hogy nincs minden veszve: amíg él a ragaszkodás a megtartó földhöz, a megtartó faluhoz, a megtartó közösséghez, addig a remény is él, hogy megbirkózunk a nehézségekkel, legyen szó elvándorlási hullámról, kedvezőtlen politikai széljárásról vagy éppen rekkenő hőségről.

Sarány István

A DOBRADÓI SZERB KUTYÁK

A szórványlét kialakulása nagyon kevés, egymáshoz nagyon szorosan kapcsolódó elemtől függ. Ha úgy tetszik, a magyar identitásunk nagyon kevés elemből tevődik össze, és ahogy ezek közül egy elem kiesik, egyre nehezebbé válik magyarnak maradni.

Általában ha az identitáshordozó elemek közül csak egy is sérül, nem is sikerül a megmaradás, és két-három generáció alatt megtörténik az identitás-, nemzetiségváltás, a magyarból a többségi nemzetbe való átmenet.

Az identitást általában a közös nyelv, kultúra, történelem, eredettudat és vallás mentén szokták meghatározni, ahogy ezek közül egy-egy gyengül, eltűnik vagy lecserélődik, gyengül az identitásérzet, és egyre jobban idomul, asszimilálódik más identitáshoz – kisebbségi helyzetben a többséghez – az egyén vagy a közösség.

Ezt a jelenséget többször tapasztaltam az erdélyi szórványtelepüléseken szervezett táborokban, és ezeket a szórványléthez kapcsolódó tényezőket „fedeztük fel" Vajdaságban, Szerémségben járva is. Ugyan-

Egy szebb időket is látott parasztbarokk homlokzat előtt

azokat a történeteket mesélik Erdély legelrejtettebb településein, amelyeket Maradékon, Satrincán és Dobradón is hallottunk: megszűnt az iskola, a gyerekek nem tanultak meg magyarul, nem a magyar a felekezeti nyelv, nincsenek anyanyelvű kulturális rendezvények stb.

Nehogy azt higgye a kedves olvasó (és remélem, a kötet elolvasása után nem is hiszi azt!), hogy ahhoz, hogy ezek a folyamatok lejátszódjanak, évszázadok kellenek. Egyetlen emberélet elég ahhoz, hogy a szórványlét és az asszimiláció minden vetületét végig lehessen követni, egy ember is átélheti a szórványosodás minden lépését. Ezt mesélte el nekem és két, hozzám hasonlóan fiatal újságírónak Dobradón Takács Katalin. Élettörténetét követve a szórványlét kialakulásának, összetételének összes elemét kipipálhattuk: mesélt az iskola helyzetéről, arról, hogyan adományozott telket édesapja a katolikus egyháznak, de arról is, hogyan vált szerbbé a családja fiatalabb rétege. Ezeket az élettörténeti momentumokat használva mutatnám be, hogyan is asszimilálódott Katica néni családja, és vált szerbbé saját bevallása szerint…

*

Dobradó a legédesebb és legpicuribb falu, amelyet valaha láttam, amelyben valaha jártam, mindössze öt utcából áll, egy utcában pedig megközelítőleg tizenöt ház áll. Takaros kis kertek, tiszta utcák és dohánylevél-szárítók között nevelkedett Takács Katalin, innen ment férjhez Tiszakálmánfalvára.

A faluban tett rövid sétánk – a falu méretére való tekintettel nem is lehet hosszú sétát tenni a településen – felkeltette az ott lakók figyelmét: érdeklődő arcok jelentek meg az ablakban, kicsoda-micsoda ez az autóbusznyi ember. A szomszédainál bátrabb Katica néni (ha Erdélyben a három utcával odébb lakó János bácsi is szomszéd, hiszem, hogy Dobradón, amely csak öt utcából áll, mindenki mindenkinek a szomszédja) az utcára is kijött megbámulni minket, oldalán a csak szerbül értő, de rendkívül játékos és barátságos kutyájával, aki a beszélgetésünk kezdeményezője is volt.

Katica néni szerbül utasítgatta a kutyust, majd magyarul szidta nekünk, hogy nem tud kutyául viselkedni, és mindenkihez bátran odamegy, mindenkivel örömmel játszik. „Nem túl jó házőrző, de nagyon okos kutya ez.

Sokan is kérték már tőlem, hogy adjam oda, de én nem adom" – közölte Katica velünk, majd az újságírói eszközöktől, felvevőtől, kamerától és mikrofonoktól egyáltalán nem visszariadva mesélni kezdett.

A beszélgetés legaktívabb résztvevője talán a szerbül értő kutya volt, amely folyamatosan, a sok játéktól kifáradva, lihegett mellettünk, állandóan kérve, dobjuk neki el a követ, amelyet visszahozva mindig valamelyikünk lába elé tett le. Így játékkal vegyítve ismerhettük meg Katica néni családjának történetét.

Kedves, érdeklődő, egyáltalán nem zárkózott, a kutyához hasonlóan rendkívül barátságos néni Katica, akinek az élete nem volt túl egyszerű, de amelyen ő vidámságát megőrizve ment végig, minden akadályt fáradhatatlanul véve, és mindig találva valami indokot az örömre. Szegény sorsa meséjéhez kellő humor és naivitás társult.

Miután megtárgyaltuk, kik vagyunk, és miért jöttünk Dobradóra, Katica néni örömmel közölte – immár magyarul – a kutyával, hogy benne

Takács Katalin a stábbal

lesz a tévében. A kutya, mivel szerbül ért, nem fogta fel a célzást, hogy most már azért viselkedni kéne, és ugyanúgy nyargalt, loholt tovább az utcán, mit sem törődve a magyar kamerával és a magyar adással.

A beszélgetés során kiderült, a családi ház kapuja előtt ácsorogtunk végig, a házban most Katica néni fekvőbeteg fia lakik, hozzá jött látogatóba éppen, csak jövetelünk felkeltette az érdeklődését, azért nézett ki a kapu elé. Kérdésünkre Katica néni elmondta, már rég nem Dobradón lakik, Tiszakálmánfalvára ment férjhez. Sajnos, nem tudni, a beteg fia után kire marad a ház, családja Újvidékre költözött, ott jobbak a munkalehetőségek, és van jó iskola. Igaz, szerb tannyelvű…

– Az egész család magyar, de a gyerekek csak szerbül beszélnek, mert szerb iskolába jártak – közölte Katica néni, mit sem sejtve mondandója súlyáról.

Saját tanulmányait még magyarul végezte, derült ki a számos szomorú meséből, ahogy az is, hogy gyermekei már nem Dobradón tanultak írni-olvasni-számolni, hisz busszal mentek mindennap az iskoláig. Így – a település méretére való tekintettel – nem nehéz kikövetkeztetni, hogy valamelyik szomszéd faluba, városba kellett már járniuk.

*

A beszélgetésünkhöz rövid időre egy Laci nevű helybéli, középkorú lakos is csatlakozott, törve a magyar nyelvet, érdeklődve kérdezte, mifélék vagyunk mi, mit keresünk a faluban, majd hol magyarul, hol szerbül szólt néhány szót Katica nénihez. Érdekes módon a kutyával ő is szerbül beszélgetett, de magyarul szidta, ha nem hozta vissza a követ. A dobradói kutyák, úgy tűnik, már csak szerbül értenek, ezért magyarul szabad szidni őket.

Laci, bekapcsolódva a beszélgetésbe, nem is az újságírók, hanem Katica néni kérdésére mondta el: már ő is szerbül végezte az iskolát.

– Akkor már csak szerb nyelvű iskola volt. Magyarul tudok beszélni, de írni és olvasni nem, azt csak szerbül tanultam meg – mesélte, majd felváltotta Katica nénit a kődobálásban.

Így két ember történetén át lehettünk fültanúi a talán legfontosabb identitáshordozó elem, az iskola megszűnésének és a többségi nemzet tannyelvén való tanulás következményeinek.

*

A Takács család, Katica néni elmondása szerint, katolikus vallású volt, nem váltottak át a református hitre, annak ellenére sem, hogy magyar felekezeti nyelven nem tartanak már vallási szertartásokat.

Sőt, Katica néni csak úgy mellékesen, szinte véletlenül jegyezte meg, családjuknak mekkora szerepe volt a falu vallási életében, hiszen a házuk mellett található katolikus templom telkét az édesapja adományozta az egyháznak, hogy legyen a dobradói katolikusoknak is saját templomuk. Igaz, jegyezte meg szomorúan, csak horvát nyelven folynak a misék, pedig örült volna neki, ha magyarul is hallhatott volna néhány jó prédikációt.

Ezzel az asszimiláció második elemét is érintettük a beszélgetés folyamán.

*

Miután Laci távozott, és Katica néni a templomuk történetét is elmesélte dióhéjban, a lelkesedése lankadt, kicsit elcsendesedett: szidta szerbül a kutyát, majd újra dobta el neki a követ magyar szidással ötvözve. Míg a kutya egyszer elvesztette azt, és a bozótosban szaglászott, Katica néni az úttest másik oldalán található nagyobb házra mutatott, és újabb mesébe kezdett.

– Az volt ott a kultúrház. Oda jártunk táncolni, szinte minden héten, szépen felöltözve. De már sajnos az sincs, ahogy látják – és a ház betört ablakaira, lakatolt ajtajára irányította a figyelmünk.

*

Már éppen elköszöntünk volna, amikor két fiatal lány vonult el a ház előtt, babakocsit tolva. Az egyik gyorsan odafutott Katica nénihez, kedvesen üdvözölte, majd szerbül mondott neki valamit. A gyors szóváltást követően visszament barátnőjéhez.

– Gyalog mennek a szomszéd faluba. Sétálnak – mondta nekünk Katica néni, immár magyarul. A rokona volt a fiatal lány, akinek sajnos már akkor kellett az iskolapadot koptatnia, amikor csak szerb nyelvű oktatás zajlott, ezért tud csak szerbül – magyarázta kedvesen.

– De ettől függetlenül kedves, ügyes lány – mondta.

Egyórás beszélgetés után végül Katica néni közölte, ideje megnéznie, mit csinál a kisfia, szerbül szólt a kutyának, befelé!, majd újra összeszidta magyarul, hogy nem fogad szót… Kicsit talán szomorúan vette, hogy már a kiskutyájával sem beszélgethet magyarul a családban.

Sarány Orsolya

EGY OROSZ NYELVÉSZ KUTATÓ NYOMÁBAN DOBRADÓPUSZTÁN

Milyen kicsi tud lenni a világ, jutott eszembe, miközben Fekete Sándorné Hajnal Mária megpróbált válaszolni kérdéseink özönére, a szorgos kezek munkáját dicsérő otthonában Dobradópusztán.

Beszélgetéseink valójában rögvest elkezdődtek, mihelyt családi házának rendezett portájára a kiskapun át beléptünk. Végül a hűs ebédlőben elevenítette fel kis falujuk népszokásait, a régi énekeket, nép- és katonadalokat, amelyekre Bodor Anikó is felfigyelt (Bodor Anikó: Vajdasági magyar népdalok – IV., V. kötet).

Mária igyekezett mindenről beszélni, miközben meleg vendégszeretetét élveztük. Megdicsérte azt 2016 nyarán egy orosz nyelvész kutató is, dr. phil. Gleb Pilipenko, az Orosz Tudományos Akadémia (OTA) Szlavisztikai Intézete (SZI) Szláv Nyelvtudományi Osztályának munkatársa.

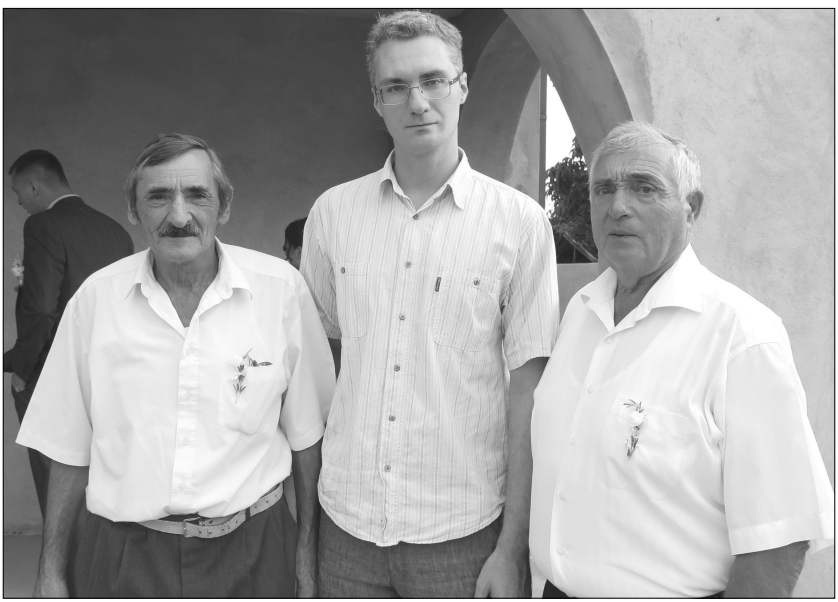

Gleb Pilipenko (középen) adatközlőivel: Csepregi Pállal (balról) és Szabó Józseffel

A jó modorú, magyarul, szlovénul és szerbül jól beszélő fiatal tudósembert szívesen fogadták Maradékon, Satrincán és Dobradópusztán. Őt minden érdekelte, a leginkább mégis az: hogyan élnek a helybeliek, milyenek a szokásaik, mennyire beszélik a magyarok az anyanyelvüket, a többségi, szerb nyelvet, valamint milyen a szerb/horvát nyelv hatása a magyar nyelvre? Hogyan maradhat meg egy nyelv (például a magyar) a többség nyelvének környezetében? A kutató, főleg ha nagyon messziről jön, és korábban nem járt azon a vidéken, csak akkor kaphat megközelítően pontos válaszokat kérdéseire, ha hosszabb időt tölt egy-egy környezetben. Ezt Pilipenko is megerősítette többszöri beszélgetésünk során.

Maradékon volt erre alkalmam Berta Gézának, feleségének, Ilonkának, valamint Szabó Józsefnek és feleségének, Ilonkának a jóvoltából. A Szabó házaspárnak köszönhetően – akiknek a vendége is volt aznap, 2016. augusztus 13-án az orosz kutató – részt vehettünk egy négyszáz személyes, fehér selyemsátoros lakodalomban. A menyasszonyt, Markovics Erzsébetet, Betit Dobradópusztáról hozta a maradéki vőlegény, Lendvai József. A menyasszony rokonsága, de főleg a nagyszülei, Markovics Ilonka és János arra kérték szeretett unokájukat, ne felejtse el a dobradói kistemplomot. Akkor se, ha a maradéki, újonnan felépült Szent Anna-templom szebb és díszesebb. Közben amiatt is szomorkodtak, igaz, csak rövid ideig, hogy unokalányuk férjhezmenetele után évekig nem lesz *eladósorba lépő lány* Dobradópusztán…

A kutató számára sokatmondó volt a fiatalok lakodalma, a szokások, a templomi, horvát nyelvű szertartás, amelyet Božidar Lusavec maradéki plébános mutatott be. Az énekek azonban magyarul hangzottak el. A maradékiakkal együtt énekelt az ürögi katolikus vendégkórus is – magyarul. Általában ez a szokás Dobradópusztán és Satrincán is a minden második vasárnap megtartott szentmiséken. Horvátul hangzik el az Ige, magyarul az ének. Igaz, a templombúcsúkor, olykor karácsonykor és húsvétkor is a vendég lelkipásztorok magyarul miséznek.

A *hetedhét országra szóló*, híres (főleg az orosz vendég miatt) maradéki lakodalomban azonban már főleg szerb dalokat játszottak a zenészek, és csak nagyon ritkán magyart, jobbára az idősebb vendégek kérésére…

A Gleb Pilipenkóval készült beszélgetésemet Fekete Mária juttatta eszembe Dobradópusztán. Úgy érzem, hogy mit sem vesztett időszerűségéből, talán azért sem, mert a kutatásait már a közeljövőben folytatni szeretné Szerémségben, főleg az itt élő magyarok körében. Észrevétele szerint a szerémségi magyarok helyzete sokkal összetettebb, mint a Bácskában vagy Bánátban élőké. Az asszimiláció Szerémségben kifejezettebb, és egy hosszabb folyamat következménye. A fiatalok, a gyerekek már alig beszélik anyanyelvüket. Nincs ez másképp Dobradópusztán, a Szerémségben szinte egyetlen magyar faluban sem (valamivel több, mint 100 lakosának 90 százaléka magyar).

Gleb Pilipenko a Moszkvai Állami Lomonoszov Egyetem Filológia Karán 2007-ben diplomázott. A szerb/horvát és a magyar nyelvet; irodalmat és szociolingvisztikát külön tanulta, majd az Orosz Tudományos Akadémia Szlavisztikai Intézetében doktorált 2011-ben. Disszertációjának fő témája a vajdasági magyarok szerbnyelv-tudása volt.

Gleb Pilipenko az ifjú párral és a boldog nagyszülőkkel: Lendvai Károllyal és Terézzel (Maradék), Markovics Jánossal és Ilonkával (Dobradópuszta)

– A téma továbbra is érdekel, ezért újabb módszerekkel folytatom a kutatásaimat. A lingvisztikai antropológia, az élőbeszéd érdekel a leginkább, és hogy az hogyan változik a különféle körülmények hatására – mondta akkori beszélgetésünkkor Gleb Pilipenko.

– Először 2012-ben jártam Vajdaságban, Bánát déli részében, a székelyek életét kutattam. Hertelendyfalván a reformátusok, a többi faluban pedig a katolikusok élete érdekelt. 2013-ban főleg Újvidéken, a telepi magyarok körében gyűjtöttem, 2014-ben a Tisza mentén, Adán, Adorjánon, Moholon, főleg a tömbmagyarság helyzetét vizsgáltam. 2015-ben Nagybecskereken, Muzslyán, Erzsébetlakon jártam, és most, 2016-ban, végre Szerémség is sorra kerülhetett. Kutatásaim során inkább a mindennapok kisembereinek életét vizsgáltam, nem

A maradéki élő legendának, Szalács Istvánnak (ül) elbeszéléseit órákon át rögzítette a kutató. A képen: Szabó József, felesége, Ilonka, Gleb Pilipenko, Csepregi Pál és Léki Rózsa

kutattam az intézményekben, a politikai szférában. Az újvidéki Magyar Tanszékre viszont ellátogattam, még a korábbi években. A szerémségi magyarok nyelvi helyzetét össze szeretném hasonlítani a Bácskában, Bánátban élő magyarokéval. Hogy miért, milyen társadalmi körülmények hatására beszélik mind kevésbé magyar anyanyelvüket a gyerekek Szerémségben, még Maradékon is, ahol ismét tanulhatnak magyarul a gyerekek az iskolában. Ennek tanulmányozásához minél több anyagot össze kell gyűjtenem. Ezért a jövőben is együttműködik majd a belgrádi Balkanológiai Intézettel az orosz Szlavisztikai Intézetünk – hangsúlyozta akkori beszélgetésünk során dr. Gleb Pilipenko.

Stanyó Tóth Gizella

A KIRÁLYOK BORVIDÉKÉN

A hegyek nem találkozhatnak, de az emberek igen

„Végül is ketten maradnak. Isten és a bor."
Hamvas Béla

Eltelt egy kevéske idő, és újra útnak indulunk mi, újságírók. Jelen pillanatban Szerémségben járunk. Riporttábort tartunk, és küldetésünk van. Nyomot hagyni az utókornak, és napot vinni az embereknek. A szórványmagyarságot látogatjuk meg.

Útnak indulunk, ám a beomló háztetőket látva nincs kedvem népességfogyással foglalkozni. Valami vidámabb témát keresek hát magamnak. Eszembe is jut, hogy Szerémség egykor a királyok bortermő vidéke volt. Ennél édesebb témát nem is választhatok – gondoltam… tévesen.

A LANKÁK KÖZÖTT

A síksághoz szokott szemnek furcsa a dombokkal, völgyekkel tarkított táj. E domborzati játék miatt úgy érzem magam, mintha másik országban lennék. Ennyire földhöz ragadtam volna, kérdem magamtól. Ha becsukom a szemem, szőlőket látok a dűlőkön. Tudom, ez csak a múlt, a jelen már más. A dűlők vagy bokrokkal vannak benőve, vagy valami más takarmányt termelnek. Szomorú látni a sok kukoricát és napraforgót. A dombok között valahogy idegennek tűnnek. Nézve a tájat, határozottan azt érzem, hogy kívánja a föld a szőlőtőkét.

Becsukom a szemem, és a lelki szemeim előtt, úgy ötven–száz évvel ezelőtt, azt látom, hogy a férfiak fehér bő gatyában kint ülnek a padon a ház előtt, és bort isznak. A nap vörösesen nyugszik a lankák alá, és ugyanilyen lassan, kortyonként válik a szerémségi föld eggyé az ott lakókkal. Képzeletemben így éltek ezek a falvak, és nem tévedtem sokat. Igaz, úgy tűnik, szőlő csak mutatóba maradt.

Mivel másabb, mint a nyugat-bácskai táj? A régi falusi házak szinte ugyanolyanok, talán csak rövidebbek, ott van a gang, ám az egész csak feleakkora, mint otthon. Amivel viszont többek, az a borospince. Azok,

úgy tűnik, hosszabbak (voltak), mint a maga a ház. Amilyen barátságosak a lankák, olyanok a helyiek is. A vendégszeretetüket érezve az ember nem akar hazamenni. Bor és az Isten kavarog a gondolataim között. Az utóbbi mintha tényleg köztünk volna, ám nem a bor miatt. Az emberek miatt.

ELTŰNTEK A KIRÁLYOK

Szerémség dombos, lankás része szőlő- és gyümölcstermelő vidék. Ahol szőlő, ott rendszerint bor is van. A környéken pedig mindenki büszke a borára, mintha a napsütötte dombok között robotoló emberek szerves része lenne. Van is miért, hiszen az első kortynál észrevenni, hogy tényleg szőlőből van a bor, és nem holmi tablettákból, ugyanakkor érezni, hogy a szőlő tényleg jól érzi magát a szerémségi földben. Néhány korty, és a bor beleissza magát az ember lelkébe, érezni a napot, a dombokat és a munkát is benne. Úgy tűnik, mintha a napsütötte dombok között robotoló emberek szerves része lenne, ám elvétve látok csak szőlőt a vidéken.

Első megállónk Maradék. A helyiek a reformáció 500. évének megünneplésére készülnek, a beszélgetés során házi bor és a pálinka kerül az asztalra. Berta Géza bácsi nyolcvankét éves, mindenki ismeri a faluban. A maradéki református templom egykori presbitere (1964 és 2017 között), maga is borászkodik, a reformáció 500. éve kapcsán megtartott ünnepségre is a saját pincéjéből hozta a nedűt a vendégeknek. Szóba elegyedünk, természetesen egy pohár bor mellett. Tőle tudom meg, hogy Szerémségben, amíg nem terjedt el a gyümölcs- és a dohánytermesztés, addig a szőlőtermesztés és a borászat volt az uralkodó, hiszen a Tarcalnak eme lankáján első osztályú szőlőföldek vannak.

– Legénykoromban szinte mindenkinek volt szőlője. Negyvennyolcban kétszázvalahány tőkét, ötvenben pedig négyszázvalahány tőkét ültettünk édesapámmal. Sok borunk és pálinkánk volt. Fiatal koromban megtanultam muzsikálni, harmonikázni, sőt később, a kilencvenes években még a templomban is orgonáltam. Legényként este elmentünk a lányoknak zenélni, és amikor befejeztük hajnal fele, akkor a következő utunk valamelyikünk pincéjébe vezetett – emlékezik vissza.

A fiatalság akkoriban ivott, hiszen más szórakozási lehetőség nem volt. Még csak mutatóba volt rádió és televíziókészülék, okostelefonokról, internetről pedig ne is beszéljünk. Az emberek kocsmába jártak.

– Az Örzse néninek és az Imre bácsinak volt kocsmája. Oda mentek a magyarok. Itt tartottak táncokat és mulatságokat. A Živkovićhoz pedig a szerbek jártak. Az ötvenes években már elkészült az ifjúsági otthon, ahova a szerbek és mi, magyarok a testvériség-egység szellemében már egy helyre jártunk. A zenészeknek mindig hoztam egy ballon bort – mondta Géza bá.

A szórakozásnál maradva beszélgetőtársam megjegyzi, hogy az első rádiót 1959-ben vették, az első televízió pedig 1969-ben került a családhoz. Ez utóbbi már megváltoztatta a társalgási szokásokat is, hiszen az ismerősök, barátok kocsmai vagy az utcai beszélgetés helyett már televíziózni jártak el egymáshoz, vagyis ahhoz, akinek volt készüléke.

Berta Géza bácsi

Bort üzletben is lehetett vásárolni, ez a lehetőség annak jött jól, aki már termelt szőlőt, de vidékről is jöttek vevők.

– A karlócai és a maradéki borok igen híresek voltak. Sokan vásároltak vidékről is – Géza bá visszaemlékezése szerint.

Bár minden háznak volt szőleje, nem futotta mindenkinek eladásra, hiszen a kommunizmus alatt a falusiak csak pár hold földdel rendelkezhettek.

– Öt-hat holdas gazdák voltak akkor. Ezen ha volt valakinek pár száz kvadrát szőleje, abból hordott a piacra is, és készített a maradékból magának bort. Előfordult, hogy elfogyott újévre, de volt, akinek karácsonyig tartott csak ki. Ahogy ekkor mondták, öt-hat nótára való volt. Ha elfogyott, akkor mástól, rendszerint nagyobb szőlőgazdáktól vásároltak. Mi például egy hold szőlőt műveltünk, így mindig volt eladó. Kazánunk is volt, pálinkát is főztünk. Volt egy termünk, oda kora reggel betértek, megittak egy pálinkát, vettek elvitelre egy kevés bort. Úgy, mint a büfében – mondja.

A kérdésemre, hogy miért pártoltak el az emberek a bortól, Géza bácsi is azt mondja, mert sok munkát igényel, munkaerő pedig már nem akadt.

– A szőlő megkívánja, hogy mindennap foglalkozzunk vele. Ha az ember elszalajt egy-két napot, és eközben megtámadja a szőlőt egy betegség, akkor bajba kerül, hiszen nem marad termése, legfeljebb annyi, hogy egyen pár fürtöt – figyelmeztet.

A szőlőtermesztés és a borkészítés a hatvanas évekig virágzott, attól kezdve hanyatlásnak indult.

MA MÁR A SÖR AZ ÚR

Ma már kevesen vágnak bele a készítésébe, bár az utunk során akadt egy-két háznál finom bor és pálinka. Most már nem csak törkölypálinkát főznek, hiszen egyre többen kezdenek gyümölcstermesztéssel foglalkozni. Almát és őszibarackot termelnek az orosz piacra, de marad gyümölcs pálinkára is. Így van vele Ipacs Béla is, aki főként a helyi piacokon értékesíti portékáját, a sárgabarackot. Maradékon négy sor szőleje van. A kertben megbúvó tőkék mellett például egy ötvenéves sárgabarackfa is küzd az idővel. Ágai megroskadtak, hiszen

számtalan mázsányi termést hozott, látott napot, esőt. A szőlőtőkék egyike-másika viszont idősebb a mézédes gyümölcsöt termő matuzsálemnél.

– Már hétéves koromban ugyanilyen vastagok voltak a tőkék – mutatja büszkén Béla az alkarvastagságú, érdes, mélyen barázdált, sötétbarna színű tőkéket, miközben körbevezet a portáján. A szőlészetre és a borkészítésre édesapja tanította meg. Borászkodni annak idején természetes elfoglaltságnak számított.

– Manapság a nagy szőlészetetek borászkodnak, a helyiek már csak elvétve. Sokkal inkább a sör és a házi pálinka folyik mostanság – jegyzi meg, majd hozzáteszi, hogy sokan azért hagytak fel e hagyománnyal, mert sok munka van vele.

A kertből átsétálunk az udvarba. A háza alatt, ahogy annak a rendje, borospince található. Néhány idős fahordó mellett ott áll egy modernebb fémhordó is, és számtalan pálinkás demizson pihen a lelket simogató hűvösben. Megkóstoljuk a barackpálinkát. Érezni a friss gyümölcs illatát, az íze viszont intenzívebb, mintha baracklekvárt majszolna az

Ipacs Béla a szőlőjében

ember. A boroshordók sem árválkodnak, bort azonban már csak saját magának készít.

– Nem lehet eladni – panaszolja –, ahogy divatba jött a sör, úgy leáldozott a bor.

Továbbutazunk. Egy még kisebb település az úti célunk: Satrinca. A falu kissé távolabb fekszik az ideális dűlőktől, de még mindig találni szőlőt. Sitter János gazda fogad bennünket, és az asztalra természetesen házi bor is kerül. Jóféle fehér, érezni lehet a szőlőt. Beszédbe elegyedünk: kukorica, szója, napraforgó, ez az, amire jó a föld – mondja házigazdánk. Gyümölcsöknek nem jó. A szőlő viszont megterem.

– Régebben a prokupac és a francia szőlők mellett a vörös lanka volt divatban, ezeket keveset kellett permetezni. Ma a vörös lanka (piros lanka – a szerző megj.), neprskanac, amit nem kell permetezni, és karmen terem errefelé.

Kérdésemre, hogy a borkészítés csínja-bínja apáról fiúra szállt-e, mosolyogva válaszolja, hogy a falubeliek egymástól lesték el a fortélyokat.

Sitter János

– Egykor minden háznál volt szőlő, száz-kétszáz tőke, mindenki készített magának bort. Most már csak én készítek keveset, két-háromszáz liternyit, és még pár személy a faluban – sóhajt János, és hozzáteszi, Satrincán jó húsz éve „ment ki a divatból" a bor. – Most inkább sört isznak az emberek, nem bort.

A történet talán savanyú, de a bor nem. Itatja magát, nem érezni idegen ízeket. Nem is az a bolti vegyszeres valami, de nem is olyan tiszta. Karakteres, érezni a nap és a föld gondoskodását. Szót ejtünk a magyarságról, a megmaradásról, majd továbbutazunk. Zalánkeménre, a Duna és a Tisza találkozásához igyekszünk, közben Géza bácsival beszélgetek, természetesen a szőlőről. Chardonnay, cabernet, hamburg, mind megterem itt, mondja.

Lassan alkonyodik, és meg is érkezünk az úti célunkhoz. Átvágunk a kukoricáson, és nem messze ismerős látvány fogad. Szőlő. A Duna méltóságteljesen hömpölyög a távolban, a Tisza épphogy megcsiklandozza nyugalmát. A part és az égbe szökő meredek, mondhatni függőleges dombfal között csupán pár száz méter van. Buja, zöld, ártéri élővilág terül el a lábunk alatt. Itt a dombon pedig mi más lenne a hirtelen leszakadó fal és a fennsík kukoricása között, ha nem szőlő. Házat, embert, járművet messze nem látni, csak egy hajót a Duna nyugodt fodrán. A tőkék pedig mintha mindig is ide tartoztak volna. Valami időtlen, ősi kötelék érezhető. Ez a hegy a szőlőnek, a bornak lett teremtve.

A VILÁG LEGJOBB TERMŐHELYE

Az utazást követően valami nem hagyott nyugodni. Bárkivel beszéltem, dicsérte a Tarcalt, kiváló borvidéknek nevezte, mégis csak elvétve láttam szőlőt. Nincs más megoldás, újra a bor nyomába szegődök, irány Karlóca. Kicsit utánajárok a dolgoknak, és egy bizton állítható: a Kárpát-medence borvidékei közül a szerémségi már a római korban is létezett. A borászattal foglalkozó lapok szerint a medence déli részén a Duna folyását is nyugat–keleti irányba kényszerítő középhegység lejtői és az előtte található lankák adták és adják e híressé vált szőlőtermő vidék ültetvényeinek helyszínét. A Duna jobb partján 78 kilométer hosszúságú és 10–15 kilométer széles hegyvonulat dél felé lezárja a

medence középső sík vidékét, melynek legmagasabb pontja az 518 méter magas Vörös-bérc. A szerémségi borokat dicsérő legrégebbi feljegyzés pedig 1217-ből származik.

A szőlőtermesztés és -kereskedelem központja Karom (a mai Karlóca) volt, melyet 1308-ban említ először egy forrás. Az Újvidékhez közeli településen több kilométer hosszú, sok évszázados pincékben tárolták a borokat. (Ma is 14 kilométer hosszúságú a pincehálózat.) A 14. században kiváló bor termett Péterváradon, Zalánkeménben, Szerlökön és Kőszentmártonban is.

Mátyás király is a szerémi borért rajongott, amelyet abban az időben karomi borként is tiszteltek, és állítólag a visegrádi palotájának szökőkútjából is váltakozva szerémi fehér- és vörösbor folyt. Péterváradtól Zalánkeménig húzódtak annak idején a Hunyadi-birtokok.

A Szerémségi borvidék titka a hajdújárási Maurer Oszkár borász szerint a talajban és a klímában rejlik. Maga a hegy ötszázmillió évvel ezelőtt keletkezett, vulkanikus és üledékes kőzetekből áll. Ezenkívül vizekben gazdag – 39 vízesés található a Tarcalon –, több száz patak

Maurer Oszkár méri a szőlő cukortartalmát

folyik le a hegyről, és jobbról-balról, minden irányból megfelelő a termőhely és a klíma a szőlő termesztésére. Mintha csak Isten is erre teremtette volna a hegyet.

– A világ egyik legjobb termőhelyén vagyunk – mondja a borász –, a török előtti két évszázadban a világ legjobb borai készültek itt. Úgynevezett főborok voltak, vinum regumok, vagyis a királyok borai. Ma azonban óriási hátránya a borvidéknek, hogy nem rendelkezik őshonos fajtákkal, így önálló arculattal sem.

Beszélgetésünk alatt kiderül, hogy Maurer Oszkár a szabadkai, palicsi, horgosi homoki szőlőkben gazdálkodó régi szőlész-borász dinasztia tagjaként 2007-ben vállalta fel a szerémségi szőlőfajták megmentését, és telepíttette vissza Karom, vagyis Karlóca dűlőibe a szerémi zöldet, a kadarkát és a furmintot. Azóta elszánt és kemény munkával műveli a Tarcal dűlőit, és finomabbnál finomabb borok kerülnek ki asztalára. Haragoszöld bokrok között kanyarodó, dimbes-dombos földes úton autózunk a Karlócához közeli szőlészetébe.

– Bármennyire is jó egy termőhely, ha megspóroljuk az emberi munkát, és a vegyszerekre építünk – gyomirtó szer, rovarölő szer, műtrágya stb. –, akkor olyan mértékben szennyezzük a talajt, hogy az hasonló lesz, mint amikor egy páciens az orvos által felírt napi egy tabletta helyett fél dobozzal venne be, vagyis túladagolja magát. Azokban az ültetvényekben, ahol intenzívebben vegyszereznek, megtapasztalható, hogy a szőlő immunrendszere gyengébb, ezért többször kell permetezni, a must ízvilága pedig sokkal szegényesebb, mint ahol bioműveléssel dolgozunk – mondja Oszkár.

A sötétkék, szinte bordó fürtöket hozó tőkékhez közelítve a borász megjegyzi, hogy 1920-ban a szerémi borvidéken a Tarcal-hegyen 16 ezer hektár szőlő volt, amiből bő 10 ezer hektár kadarka termett.

– Kilencvenpár esztendő múlva a kadarkát úgy telepítettem vissza, hogy az akkor élő vincellérek közül egy-kettő hallott róla, hogy létezik a kadarka, de nem találkozott vele – mondta, majd hozzátette, hogy 2009-ben a Nagy Krisztus-dűlőből származó kadarkája elnyerte a világ legjobb kadarkája címet. – Óriási helyzeti előnyünk van, hiszen a Hajdújárás melletti Noszán található a világ legidősebb kadarkaültetvénye: 1880-ban telepítették. A mi művelésünkben van, és onnan tudjuk a

szaporítóanyagot hozni. Olyan génállomány áll rendelkezésünkre, amellyel nehéz versenyezni.

Megkóstolunk pár kadarkaszemet, ellenőrzi a gyümölcs cukortartalmát, majd tovább beszélgetünk. Megjegyzi, hogy a tájidegen, nemzetközi fajták (sauvignon blanc, tramini stb.) a negyven Celsius-fokos melegekben szétégtek, elveszítették savaikat, túl magas lett a cukorfok, vagyis a szélsőséges hatásokra sokkal érzékenyebben reagáltak, míg az itteni fajtáknak az égadta világon semmi bajuk nem volt. Úgy viselték a negyven Celsius-fokot, mint a mínusz húszat.

– Itt születtek ezek a fajták, és ezért verhetetlenek – vallja.

Felvetődött bennem a kérdés, hogy mely szőlőfajták születtek ezeken a napsütötte dűlőkön, mit tekinthetünk őshonos szerémi szőlőknek. Oszkár nem sokat gondolkodik, azonnal elkezdi sorolni, és én csak meglepődve hallgatok: mézes fehér, bakator, piros és a sárga magyarka, csókaszőlő, rózsás, kövidinka, furcsin, tarcali kék, lúdtérdű, bálint szőlő, rakszőlő, sárga és fekete muskotály, kékoportó, kékfrankos, furmint, amelyet egykor szigetinek hívtak (Szerémséget hajdanán Szigetnek nevezték) és karlócai olaszrizling…

– A karlócai rizlingre sokan mondják, hogy őshonos fajta, nincs bizonyítva igazából az eredete, de kétségkívül a karlócai rizling fogalom volt. A Kárpát-medencén belül a legismertebbek a karlócai és a badacsonyi rizlingek voltak. Szerémség egykor a világ legjobb borvidékének számított, és a világ legkeresettebb borai, az aszúborok készültek ott – hangsúlyozza a borász.

Megjegyzi, hogy Szerémben nagyobb mértékben aszúsodnak a borok, mint Tokajban. Sokkal nagyobb a borvidéke is, mint Tokajnak, valamint évről évre megfelelő minőségben és mennyiségben tudtak aszúborokat előállítani. Ezzel senki sem tudta felvenni a versenyt. Sokan meggazdagodtak, a családok polgárosodtak, a gyerekeket külországok egyetemein taníttatták. – Ezért volt a huszitizmus itt igen élénk. Ennek hatására itt fordították Kamancon először magyarra a Bibliát 1430 körül – ez az úgynevezett huszita biblia – teszi hozzá Oszkár.

A Tarcal-hegy körös-körül szőlővel volt betelepítve, sok tízezer hektárnyi szőlővel. Potenciálisan 100 ezer hektár termőterülettel rendelkezik a hegy, ennek pedig ma nem egész 2 százaléka van kihasználva.

– A történelmi dűlők ma parlagon hevernek – jegyzi meg beszélgetőtársam keserűen.

A CSAPÁSOK

A Tokaji borvidék csak azért tudta átvenni a szerémi helyét, mert a török elfoglalta a vidéket. Ettől a ponttól számítható a borvidék „hanyatlása".

– A török támadás a hirosimai atomtámadáshoz volt mérhető Szerémségben, azzal a különbséggel, hogy a természetre gyakorolt hatásának felezési ideje sokkal kisebb volt, mint az atombombának, viszont az emberre, a közösségünkre és kultúránkra gyakorolt hatásának felezési ideje sokkal nagyobb. Nagy kérdés, hogy mikor tud ez a táj újból olyan lenni, mint volt hajdan, és egyáltalán fog-e, mert Szerémség egy kultúrtáj volt: a királyok és a császárok borvidéke. Ma pedig egy olyan rendszerbe kényszerült bele a teremtésnek eme gyöngyszeme, ahol minden érték lepusztul, és az emberi tényező nélkül ez a borvidék nem fog újból talpra állni. A török pusztítás Magyarország legnépesebb és leggazdagabb vármegyéjét néptelenítette el, és számolta fel a sok évszázados kultúráját – hangsúlyozza.

Felvetem nem régi tapasztalatomat, miszerint bárhol jártam Szerémségben, sok helyütt azt mondták, azért nem foglalkoznak az emberek a szőlővel, mert sok a munka vele.

– Az előző rendszer megalázó helyzetbe hozta a kétkezi munkásokat, míg ők minimálbéren tengődtek, az irodai dolgozók jól megéltek. Ennek nem így kellene lennie. Bizony a fizikai munkát jól meg kellene fizetni és becsülni. Szemléletváltásra lenne szükségünk, nem kellene megijednünk a kétkezi munkától, nem harap, nem bánt. Persze kifárad benne az ember, de nem rossz dolog kint lenni a természet lágy ölén, és ott elfáradni a jó tiszta levegőn. Nem kell attól félni, hogy az ember bepiszkolja a kezét és a ruháját, nem kell attól félni, hogy egy kis izomláza lesz – mondja.

A törökök elmentek, de a szőlő maradt, németek vették át a termelést. Volt járvány is, majd a második világháború után a németek és velük együtt a maradék őshonos szőlő is eltűnt Szerémségből.

– Nagy csapás volt a németség kitelepítése. Karlóca, valamint Kamanc belvárosában és a környező vincellértelepüléseken egyaránt németek éltek. Szinte mindannyian szőlővel és borral foglalkoztak. Az ezt követő rendszer pedig egyáltalán nem kedvezett a termelőknek. Az állam szabta meg ekkor a szőlő felvásárlási árát. Garantált volt a veszteség. Érdekes, hogy ma egy maroknyi magyar rajzolja vissza a világ bortérképre ezt a szőlőhegyet. Móricz Árpád tiszteletes úr, Sagmeister Ernő és jómagam – mondja.

Keserédes szájízzel ülök le megírni riportomat. Az elnéptelenedés és a pusztulás nyomait látom az egykor szebb napokat megélt falvakban, ugyanakkor egy maroknyi magyar elszántsága és napi küzdelme az, ami igazán tetten érhető. A múló idő viharai, kényszerítő változása talán megváltoztatta az egykori Szerémség arculatát, de még mindig terem szőlő, és magyar is van e napsütötte szép vidéken. Karlóca és Kamanc környékén sokan ma is nagyban borászkodnak, palackjaikat meg lehet találni a boltokban is, de többnyire tájidegen a szőlejük, és bár megélnek a szerémi dűlőkön, nincsenek igazán otthon. A történelem halad a maga útján – látszólag érzelemmentesen –, ám amíg egyetlenegy magyar is ott áll az egykori Hunyadi-birtokok árnyékában, nem adhatjuk fel. Mindannyiunknak feladata van e történetben, hiszen a hegyek nem találkozhatnak, de az emberek igen. Össze kell fognunk, és újra gyökeret eresztenünk, majd nehéz, izzasztó munkával be kell érlelnünk a termést. Mert csak így lesz Isten asztalán igazán ízletes az a bor.

Diósi Árpád

TÖRÖKVERŐ LENYOMATOK – KARLÓCA ÉS TEKIA

A szerémségi Karlóca (Sremski Karlovci) 1699. január 26-ától, a Pétervárad melletti Tekia neve pedig 1716. augusztus 5-étől, Havas Boldogasszony napjától datálva került be a hadászati és egyéb történelmi visszaemlékezések nagykönyvébe.

Noha benne vannak napjainkban is, történelmi emlékhelyeink lényegét, illetve üzenetét sajnos egyre ritkábban érti és érzi át az átlagember. Nyári jegyzeteim között lapozgatva hirtelen egy soha le nem forgatott játékfilm epikus jelenetében találom magam. A történelemtanár feleltetni szeretne bennünket, és a tétel is fenn van már a táblán: *Törökverő lenyomatok*. Síri csönd. Végül egy kéz mégiscsak a magasba emelkedik,

A karlócai Békekápolna homlokzata

majd a *megmentő* egész lénye. Katángszínű tekintete ragyogó, szólása akár a csermely. Jéghideg, tiszta és torokszorító.

„Oké, rendben. Győztünk – vág a leány azonnal a dolgok sűrejébe –, a vesztes pedig elvitte a balhét. Na és? Mi ebben a nagy pláne? Vajon az, hogy az akkori keresztény Európa vezető nagyhatalmai, egymással végre közös akaraton, 1699 januárjában béketárgyalásokra kényszerít(h)ették az addig szinte csak terjeszkedni és hódítani tudó Oszmán Birodalmat? De hiszen tanár úr, ezt a különbékét még huszonöt évig sem tartották tiszteletben a törökök! Vissza is szivárogtak hadaik, mihelyt alkalmuk adódott reá, s nem is akárhogyan. Hiszen épp maga mesélte el a múlt órákon, hogy korabeli krónikák sora jegyzi a szövetséges erők komoly vérveszteségeit. Ugye emlékszik? Igen, a szövetségesekét, akik időközben – láss csodát – keményebb fajsúlyú közös ellenséget nem lelvén, újból egymást kezdték el gyepálni. Kész szerencse, hogy a kisázsiai *famíliánk* – legalábbis a szájhagyomány szerint – az idő tájt még nem szakított teljesen a babonás világszemlélettel. Így aztán, amikor augusztus első napjaiban a spontánul *becsavarodott* (vagy már akkor is megbuherált?!) időjárás nyomán fényes nappal hózápor zúdult a tájra, a fehér mundéros császáriakra és a lófarkos ellenre, ez utóbbiak teljesen demoralizálva léptek vissza a csatamezőről. Pedig eleinte, *sej!*, de másképp volt a csillagok állása."

A képzeletem szülte celluloidtekercs e mondattal hirtelen félbeszakadt. Rémálom. Bár… Tőlünk és hiteles viselkedésünktől is függ, könnyűnek találtatunk-e majdan a megmérettetésünk idején. Kiváltképpen a feltörekvő fiatal nemzedékeink kiválasztottjai által, kikből – hiszem – minden társadalmi megpróbáltatásaik ellenére sem sikerül teljesen kiölni a független és kritikus véleményt formáló, illetve szókimondó készséget.

Karlóca. Hangulatos és fejlődő kisváros a Duna szerémségi oldalán. Megidézett történetünk idején egy romokban heverő falu a Fényes Porta tulajdonában maradt európai területek legészakibb határán. A híres karlócai békeszerződés ratifikálásának helyszíne, ahol és melylyel lényegében a törököket a Magyar Királyság területéről kiűz(end)ő, 1683 és 1697 között folytatott, Habsburg–török háború zárult le. Pontban háromnegyed tizenkettőkor. A több hónapon át elhúzódó

tárgyalások idején jön képbe elsőként a fizikai valójában is kerek *diplomáciai kerekasztal*, a fontosabb pontok megvitatása és elfogadása előtt pedig gyorsfutárok indultak Bécs, illetve Drinápoly irányába. Az akkortájt nagyrészt lakatlan, mocsaras Temesköz, vagyis a mai Bánság egy ideig még török kézen maradt.

A békekötés helyszínén egy kápolna épült a XIX. század elején. Körülötte napjainkban kovácsoltvas kerítés is van, melynek egyik görbületére ottjártunk előtt valaki magyar nemzetiszín pántlikát kötött. Az objektum lényegét egy szerb és angol nyelvű információs tábla szövegei méltatják, miképpen teszi azt az Újvidék felől nyíló kápolnaajtó fölötti árkád horvát nyelvű szövege is. Nincs is ebben semmi hiba, legfeljebb a dátumok között van némi eltérés. Csekélység szinte az a pár nap „időeltolódás". Kiváltképp egy olyan esemény feljegyzése kapcsán, amely másfél évszázadnyi pöffeszkedése után végre kiadhatja útját *az töröknek*. Sajnos, idővel helyet és teret biztosítva e hadászati mozzanattal az érkező korok újabb labancainak is.

A békekötés értelmében az Oszmán Birodalomban a keresztény alattvalók szabadon gyakorolhatták vallásukat, a felek egymás országaiban szabadon kereskedhettek, a foglyokat kicserélhették, vagy mérsékelt váltságdíjért szabadon engedhették. A határszéli várak jó állapotát fenntarthatták, de a felek újakat nem építhettek. A huszonöt évre megköttetett béke/fegyverszünet idejére a szultán ígéretet tett, hogy semmi szín alatt nem támogatja a Habsburg-ellenes magyar erőket.

„A szerződés aláírása után kitárták a tanácskozás színhelyéül szolgáló faház négy égtáj felé néző ablakait és ajtajait, hogy a szél a világ minden része felé hírét vigye az egyezségnek. A két közeli végvár, a török Belgrád és a császári kézen lévő Pétervárad díszlövésekkel tudatta a közelben táborozó csapatokkal, hogy elérkezett a békesség ideje." (Tóth István György: *Karlócai béke*, 1699, rubicon.hu)

Terepjáró szolgálatunk aznapi záróponjtjául Tekiát választottuk. A dél-bácskai katolikus magyar lakosság mindenkori búcsújáró templomának körbejárását, közvetlenül a belgrádi országút mellett. Helyén a XIII. századtól egy Szűz Máriának szentelt imahely volt, környékén pedig forrás, a közeli Pétervárad ra érkező ciszterciek gondozása alatt. A rendet IV. Béla királyunk hívta be, s telepítette le ezen a vidéken.

Az 1526 után rajtoló „török világ" idején a forráshoz látogató török nagyurak adományaiból az ideköltöző dervis aszkéták famecsetet és minaretet építettek, saját nyelvükön *tekké*nek, illetve *tettyé*nek nevezve el. Az 1693-ban Pétervárádra érkező jezsuiták tevékenységének nyomán Tekia újra keresztény lett, a mecsetet pedig a Szűz Mária szeplőtelen fogantatásának szentelt kápolnává alakították át. Több jel is utal rá, hogy éppen ez utóbbiak hozhatták magukkal a római Fekete Madonna másolatát, mely képnek a környékbeliek csakhamar csodatevő, leginkább pestistől védő erőt tulajdonítottak. Tekia hírnevét az 1716. augusztus 5-ei, döntő fontosságú pétervárádi győzelem is öregbítette, mely diadalban Savoyai Jenő mellett a magyar Pálfy Jánosnak is jelentős szerepe volt.

„A hagyomány szerint az 1716-ban Havas Boldogasszony napján (…) vívott, törökök elleni ütközet napján hó hullott, amitől a törökök megijedtek. Egy másik legenda szerit a szent forrás melletti fa ágain egy Szűz Mária-festmény jelent meg a csata előtt (…) Savoyai Jenő herceg, a keresztény egységek főparancsnoka a képnél mondott fohászokat,

A tekiai katolikus templom homlokzata

majd a fényes győzelem után hálája jeléül katonái örömujjongása közepette a kápolnába bevitte a festményt. A jezsuiták a pétervárádi Sveti Juraj (Szent György) templomukban helyezték el." (Forrás: tekije.com)

Tiszteletére annak, hogy 1754. július 26-án visszatért a Jenő főherceg által ajándékozott fogadalmi festmény, a nevezett dátum az ún. kis Tekia-ünnep lett. Miután XII. Kelemen pápa 1730. augusztus 5-én általános bűnbocsátást hirdetett, a hely felértékelődött. A kegykép és a forrás körüli csodatevő kultusz tovább erősödött, zarándokok ezreit szólítva meg, évente akár többszöri alkalomra is. A nagy Tekia-ünnepre mindenképpen.

Előttünk egy sárgára festett, zöldeskék süvegű neogótikus kőtemplom. Épült 1881-ben Josip Juraj Strossmayer eszéki német katonai határőrvidéki családból származó horvát püspöknek, a XIX. századi horvát nemzeti mozgalom egyik vezéregyéniségének írásos engedélyével. A főhomlokzaton a templom két harangtornyot kapott. Három haranggal bennük, melyek közül a legkorábbi – felirata alapján – 1719-ben készült Bécsben.

A Karlóca irányába tekintő kupolás torony tetején a félholdra állított kereszt a kereszténység győzelmére utal.

Martinek Imre

A TISZAKÁLMÁNFALVIAK MINDANNYIAN IGAZI HÍVŐK

Tiszakálmánfalva nincs messze Újvidéktől, de újságíró barátaimmal mégis lassan döcögünk a Nagybecskerek felé vezető úton. Óriási a forgalom, a város szélén pedig dugóba kerülünk.

Az augusztus végi forróságban a kocsiban minden tartalék víz szinte percek alatt felmelegszik. Miközben az utat figyelem, jobb kézzel hol a váltó, hol a kormány után nyúlok, hiszen a bal kezem foglalt. Egész úton fogom az ajtót, mert tönkrement rajta a kilincs, és folyamatosan kinyílik. Az egyik mögöttem ülő kolléga hangosan meg is jegyzi, hogy ha a hátborzongató vagy inkább bűvészies mozdulatok közepette sikerül vonalban tartanom a kocsit, és balesetmentesen visszaérünk Újvidékre, annyi sört ihatok meg, amennyi csak belém fér. Csupán egy órával azelőtt viszont éppen arról beszélgettünk, hogy egyáltalán nem

A tiszakálmánfalvi katolikus templom

fogyasztok alkoholos italt. Jót derülünk ezen, de a szomjúság továbbra is kínoz mind az ötünket.

Egy kis kérdezősködést követően végre megtaláljuk a Kör épületét, ahol Milánovits Otília kapcsolattartónak köszönhetően már többen is várnak bennünket. A rövid felfrissülést követően kiosztjuk a terepi helyszíneket, a beszélgetőtársakat és az elérhetőségeiket: név, utca, házszám, telefonszám. Nekem az épület tőszomszédságában lévő templom jutott. Miután a kocsit sehogyan sem sikerül hűvösben parkolnom, titokban örülök annak, hogy a templomban legalább hűvös lesz.

Dr. Szöllősi Tibor temerini káplán 2017 májusában került Tiszakálmánfalvára. Mint mondja, a település plébános nélkül maradt, ezért a püspök atya először adminisztrátornak, azaz plébániai kormányzónak nevezte ki. Ez azt jelentette, hogy Temerinben lakott, és kijárt Tiszakálmánfalvára. Az ingázás három hónapig tartott, majd augusztus 1-jétől végleg átköltözött a faluba. A kérdésre, hogy jelenleg hány hívő él a faluban, elmondja, az idénre még pontos adatok nincsenek, folyik az elvándorlás, és nem tudni pontosan, hányan maradnak közülük tartó-

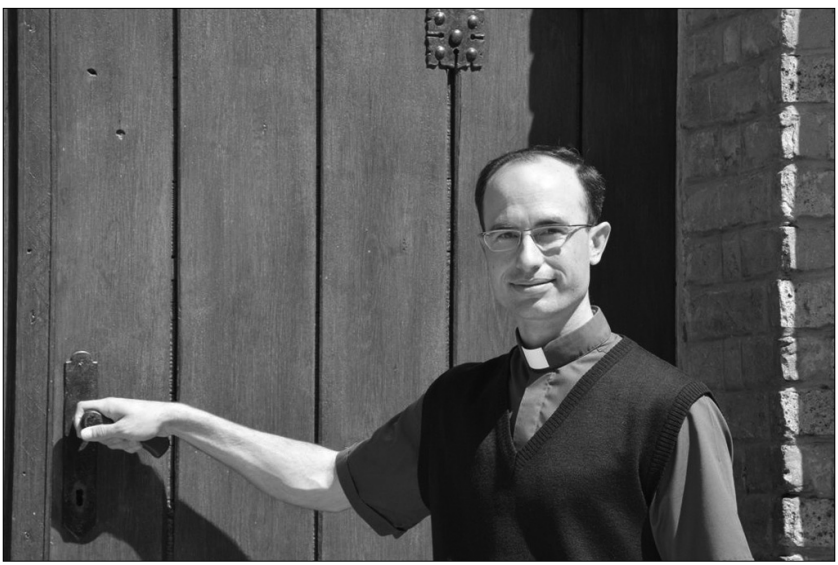

Dr. Szöllősi Tibor helyi plébános

san külföldön. Feltehetőleg nyolcszáz és ezer között mozog jelenleg a magyar katolikus hívők száma.

– Amikor idekerültem, nagyon meglepődtem, hogy vasárnaponként folyamatosan megtelik a templom, nyolcvan–százhatvan fő folyamatosan jár a szentmisére. Ez egy nagyon szép szám, főleg ha nyári időszakról beszélünk. Ráadásul a település valóban kicsi, és ha például Újvidéket, Szabadkát vagy éppen Temerint vesszük alapul, ahol a nyári időszakban sokkal kevesebben járnak templomba, ez a szám valóban szépnek mondható. Nagy örömömre szolgál, hogy a nehézségek ellenére a tiszakálmánfalviaknak fontos a hitük, és rendszeresen járnak templomba. A másik nagy öröm számomra, hogy az idei Szent István-napi ünnepség alkalmával tele volt a templom, és azt tapasztaltam, hogy nagyon tehetséges gyerekek vannak a településen. Az ünnepségre ugyanis gyönyörű szavalatokkal készültek, amit hibátlanul elmondtak a templomban lévőknek. Ezek a 10–14 éves gyerekek is azt bizonyították, hogy vannak a faluban tehetségek, van mit ápolni. Ez egyúttal azt is jelenti, hogy nagyon jó nevelőik, tanáraik vannak, akik foglalkoznak velük, és átadják nekik a költészet szépségét – magyarázza a fiatal plébános. Hozzáteszi, kellemesen meglepődött, amikor Tiszakálmánfalvára költözött, és egy gyönyörű cédét kapott ajándékba, melyet az itteni fiatalok és vegyes kórus készített.

– Miután meghallgattam a lemezt, rájöttem, hogy egy gyönyörű, egyedi és maradandó alkotásról van szó, amelyből egyértelműen kiderül, az itteniek nemcsak a hitüket ápolják, hanem fontosnak tartják a kultúrájukat, anyanyelvüket, népzenei hagyományukat, és ragaszkodnak gyökereikhez, az ősi hagyatékhoz. Csodálatos felfedezés, amit nehéz szavakba önteni – mutat rá az atya. Elmondja, a hitoktatás iránt is van érdeklődés, külön hitoktatójuk van a gyerekeknek, de jómaga is tanít hittant. Ugyanakkor a faluban élénk művelődési zajlik, és ezt is teljes mellszélességgel támogatja.

Közben visszapergetjük az időt, és szóba kerül a több mint 100 éves templom, továbbá a római katolikus hitközség tulajdonában lévő Kör épületének története.

TISZAKÁLMÁNFALVÁTÓL BUDISZAVÁN ÁT TISZAKÁLMÁNFALVÁIG

A Bács-Bodrog vármegyéhez tartozó Tiszakálmánfalva magyar településként jött létre 1884-ben, a kimondottan szerb Sajkásvidéken. 1920-tól a falu hivatalos neve Budisava (Budiszava), mely a magyar lakosok szóhasználatában is elterjedt, és így emlegették hosszú-hosszú évtizedeken keresztül. A Tiszakálmánfalva nevet 2016-ban kapta vissza, amely az új helységnévtáblára is felkerült. A helyiek ezt több mint tíz évig tartó küzdelem során érték el.

A faluban, amely közigazgatásilag a felsőkaboli községi hatósághoz tartozott, a Magyar Állami Kincstár támogatásából 1885-ben épült fel a községháza, amelynek külalakja a mai napig sem változott. Építésének idején nagyon sok célra használták: itt volt többek között a jegyzői, segédjegyzői és segédszemélyzeti iroda, a tanácsterem, a pénztárnok szobája, az irattár, a rendőri szoba, ugyanakkor itt kezdődött el a magyar és a német nyelvű oktatás. A szentmiséket vasárnaponként eleinte a szabad ég alatt, 1886-tól a községházán, majd 1887 októberétől az újonnan felépült római katolikus népiskola egyetlen tantermében tartották. A falu plébánosa akkor Garay Károly volt, akinek kezdeményezésére a hívek 205 forintért vásároltak egy harangot, amelyet később egy másikkal a leendő iskolaépület bejárata elé haranglábra és bükkfára szereltek. Ebben az időben a lakosság 90 százaléka a római katolikus, 10 százaléka pedig a református egyházhoz tartozott (Galambos, 2014, 50–51.).

Garay plébánost követően a kalocsai érsekség Nespolyi János bezdáni káplánt nevezte ki új lelkésznek, aki az érsekséggel folytatott kétévi levelezést követően kijárta, hogy 1891-ben egy különleges, L alakú plébánialak épülhessen a településen.

A neogótikus stílusú katolikus templomot 1908-ban építették, és a Magyarok Nagyasszonya tiszteletére 1913 októberében szentelték fel. A Kör épülete 1912-ben épült Milla Imrének, dr. Városy Gyula kalocsai érseknek, valamint a falubéli magyarság támogatásának köszönhetően. Milla Imre plébános a Körben látta a biztosítékot arra, hogy lerakja a tiszakálmánfalvi magyarság kultúrájának, hagyományának alapjait, hisz a magyar katolikus hívek száma 1899-ben meghaladta az

ezerháromszázat, és a szorgalmasan működő Katolikus Olvasókörnek otthont kellett adni. A Katolikus Olvasókör 1914-től 1929-ig működött a Kör épületében, majd miután beszüntette munkáját, a budiszavai magyarság egy ideig egyesület nélkül maradt.

1930-ban új akció indult meg a hiány pótlására és egy új egyesület alakítására. 1931 februárjában létrejött az első Polgári Dalegylet, melyet az évek során több alkalommal kiemelkedő díjakkal jutalmaztak. Az egyesület keretében megalakult a műkedvelő színjátszó csoport, mely többnyire népszínműveket adott elő nagy sikerrel. A háborús évek alatt megszakadt a folyamatos művelődési élet. 1946-ban újraszerveződött a magyarság, és ekkor alakult meg hivatalosan a Petőfi Sándor nevét viselő művelődési egyesület. 1955-ig önállóan működött, majd miután egyesítették a szerb nyelvű kultúregyesülettel, működése időszakossá vált.

1990-től néhány fiatal lelkes szülő összefogott, gyerekeket toborzott, így sikerült újra életre kelteni az egyesületet. Kezdetben csak jelesebb ünnepekre készítettek alkalmi műsorokat önerőből. 2001-től a VMSZ újvidéki alapszervezetének támogatásával sikerült bejegyeztetni a szer-

Templombelső

vezetet, így létrejött egy kezdeményező bizottság, melyből kinőtt a mai Petőfi Sándor Művelődési Egyesület elnöksége. Alapvető célkitűzésük anyanyelvünk és hagyományaink ápolása, a helyi szokások felidézése, a lakosság bevonása a művelődési egyesület munkájába, életébe. Ennek eredményeként megalakult a néptánccsoport, a színjátszó, hagyományápoló és szavalócsoport, az ének- és zenekedvelő gyerekek csoportja, a vegyes kórus, a moderntánc- és a kézimunkacsoport. A művelődési egyesület berkein belül elkészült a falu büszkesége, az emlékház (tájház).

A vezetőség igyekszik jó baráti kapcsolatot teremteni és ápolni az országon belül, valamint a határon túli civil szervezetekkel is. Ezért előadásaikon, rendezvényeiken mindig telt háznak örvendenek, de a vendégszereplések sem maradnak el.

Jelesebb rendezvényeik és fellépéseik az év folyamán: a falunap megünneplése februárban, húsvéti locsolkodóbál, kézimunka-műhelymunkák és teadélutánok májusban és novemberben, évzáró és ballagási ünnepség júniusban, vendégszereplés júliusban, tésztafesztivál októberben, a Sulisztár novemberben, majd a Mikulás-napi ünnepség, a karácsonyi ünnepség és a szilveszterezés. Rendszeresen részt vesznek a Kőketáncon és a Durindón.

MIT MUTATNAK A SZÁMOK?

Bár az egyházi statisztika szerint folyamatosan csökken a magyar katolikus hívők létszáma a településen, Tibor atya derűlátó, annál is inkább, mert, mint mondja, bízik abban, hogy azok, akik elmentek, egyszer visszajönnek. Az irodában lévő nagy szekrény aljából előkerülnek az egyházi jegyzőkönyvek, és lapozzuk őket. Mint kiderül, a helyi magyarság lélekszáma 1981-ben volt a legnagyobb, 1430 fő. Ez a szám 2011-ben (a népszámlálási adatok szerint) 1070-re csökkent. „Tény, hogy ezt a létszámcsökkenést jelentős mértékben a külföldi munkavállalás (mert ebben az országban nincs munka), a gyermekvállalási kedv állandó csökkenése, az 1991 és 1999 közötti háborús helyzetből való menekülés, a vegyes házasságok növekvő száma, a magukat jugoszlávoknak nevezett »népcsoport« megjelenése és az asszimiláció idézték elő." (Galambos, 2014, 262.)

Az egyházi jegyzőkönyvek szerint 1991-ben a faluban 1250 katolikus és 113 református, nazarénus vagy más vallású magyar élt, míg 2013-ra a katolikusok száma 920-ra tehető. 1991 és 2012 között a magyar katolikusok száma 297-tel csökkent, ami közel 24 százalékot tesz ki. A demográfiai mutató (akárcsak az elmúlt harminc évben) tovább zuhan, a pontos adatokhoz azonban meg kell várni a 2021. évi népszámlálást.

– Nem jók a mutatók, de az optimizmus azért jelen van a faluban. Az óvodától az iskoláig mindenütt csökkent a létszám, hatalmas méreteket ölt az elvándorlás, ennek ellenére úgy gondolom, a gyökerek túl erősek, és nem mindegyik szakad el a külföldre távozást követően. Többen azért mégsem adják el családi házukat, földjüket, ami arra enged következtetni, hogy egyszer vissza szeretnének jönni – fejti ki gondolatait az atya.

A plébánia adatai szerint 1991-ben 12 gyermek született a faluban, 8 házasságkötés volt, az elhunytak száma pedig 24. Öt évvel később, 1996-ban 15 gyermek született, 5 pár kötött házasságot, és 35 temetést jegyeztek. A 2000. évi adatok szerint ez 13/8/16, míg 12 évvel később 7/1/25 az arány.

– 2015-ben 9, 2016-ban pedig 5 keresztelő volt. Az elhunytak száma 2015-ben 30, 2016-ban pedig 23 volt. Az esküvőket illetően még inkább kifejezésre jut az, amit már mindenki tud: 2014-ben 1, 2015-ben 0, 2016-ban 2 házasságkötést jegyzett a plébániahivatal. Tiszakálmánfalván 10, míg Kátyon 3 elsőáldozónk volt. Bérmálkozás legutóbb 2015-ben volt a faluban, amikor 30 gyermek vette magához ezt a szentséget – sorolja az adatokat Tibor atya.

A megjegyzésre, hogy a hívők csökkenésével a papság, illetve a nővérek létszáma is csökkenőben van, elmondja, hogy a templomban nagy segítséget kap a harangozótól.

– Mindennapi munkája mellett szépen megszervezi a templom takarítását, a díszítést, kikészíti a szentmise bemutatásához szükséges dolgokat, de mellette még rengetegen segítenek. Amikor nemrégiben ideköltöztem, több mint tíz férfi és asszony jött segíteni, takarítani, emellett a templomkertet is szépen gondozzák. Mindent összegezve, nagyon szorgalmas emberek élnek itt. Összetartóak. Mindebből pedig jól kivehető, hogy fontos számukra a templom és a hitük. Ezt éppen

tegnapi, első, hivatalos találkozásunk alkalmával erősítette meg a pravoszláv paptestvér. Szerinte az itt élő közösség nagyon összetartó és erős, szeretnek templomba járni. Ha tudjuk, hogy a szerb hívők száma legalább kétszerese a magyar katolikus hívők számának, egy ilyen nyilatkozat valóban nagy dolognak számít – fejtette ki gondolatait a plébános.

Elmeséli azt is, hogy gyönyörű volt az idei úrnapi ünnepség és körmenet, összesen négy oltárt díszítettek fel a hívek.

– Gyönyörű körmenetet tartottunk, ministránsokkal, gyertya- és keresztvivőkkel, és sokan kísérték az oltáriszentséget a templom körül. Szép volt látni, hogy mennyien összejöttünk, minden generáció itt volt. Egyébként fontosnak tartom, hogy szóljak a ministránsokról is, ugyanis májusban, amikor idejöttem, tizenhárom gyerek ministrált, ami egy ilyen közösségben igen szép szám. Mostanság vasárnaponként négy–hét gyerek rendszeresen ministrál a szentmisén. Nem kevésbé fontos az sem, hogy nyáron több a fiatal a templomban. Akár középiskolásokról, akár egyetemistákról legyen szó, akik év közben nem tudnak eljönni a tanítás és a tanulnivaló miatt, azok nyáron jönnek. Szép látni a padsorokban ülő fiatalokat, és ez is egy jele annak, hogy a tiszakálmánfalviaknak fontos a hitük – hangsúlyozza Tibor atya.

A beszélgetés során megtudom, hogy Kátyon és Kabolban (Kovilj) imaházakban misézik, és azokon a településeken sokkal jobban érezhető a magyarság megfogyatkozása.

– Kátyon minden vasárnap reggel 8 órakor van kétnyelvű (magyar–horvát) szentmise, és harminc körüli a templomba járók száma. Fontos megjegyezni, hogy itt is négy-öt ministráns van, közöttük középiskolások is. A településen hetente egyszer megszervezik a magyar nyelvű oktatást, mivel az iskolában csak szerbül beszélnek. Kabolban hivatalosan négyszázötven körüli a katolikusok száma, de biztos vagyok abban, hogy mintegy négyszázan vannak. Itt még nem találkoztam a szerb atyákkal. Kéthetente van horvát nyelvű szentmise szombatonként 18 órától. A legutóbbi alkalommal (Nagyboldogasszony ünnepén – a szerző megjegyzése) tizenöt hívő jött el a misére, közöttük több középiskolás és egyetemista. Valószínűleg a kisebb ünnepek alkalmával vagy például házszenteléskor hamarosan kiderül, mennyi magyar

maradt még a településen. Nagyon nagy szükség van az ilyen kisebb közösségekben az összefogásra, és szerintem ezt sokan érzik is. Másképp nem tudnánk fenntartani még az imaházat sem. Reménykedem abban, hogy az anyaországban lesznek olyan pályázatok, amelyekre mi is pályázni tudunk, hogy ezekben a közösségekben továbbra is fennmaradjanak templomaink – mondja.

Közben szomorúan megjegyzi, a tiszakálmánfalvi templom tetejét sürgősen meg kellene javítani, több helyen beázik, és veszélyezteti a templomban lévő festményeket és kegytárgyakat. Van továbbá egy gyönyörű, nagy méretű Szent István-festmény, valamint egy régi oltárkép, amelyeket jó lenne restaurálni. Rengeteg olyan dolog van még, amit a közeljövőben sürgősen meg kell(ene) oldani, és ez támogatás nélkül nem megy.

Odakint közben izzik az augusztus, és ezt újra észrevesszük, amikor a hűvös irodából a szépen gondozott és ápolt rózsafák között átmegyünk a templomhoz. Dél van, az utcákon szinte megállt az élet, a templom melletti hosszú utca végén pedig megjelenik a délibáb. Körbefotózom a templomot, az előtte lévő kertet, majd Tibor atyát, amint kinyitja a hatalmas ajtót. Odabent hűvös és persze csend fogad bennünket. Mindkét oldalon festmények, az oltárkép alatt magyar nemzeti színű szalag, az oltár előtt pedig búzából font koszorú jelzi, hogy nemrégen volt a Szent István-napi ünnepség. Lencsevégre kerülnek a szobrok: Szűz Mária, Jézus szíve, Szent Antal, a missziós kereszt, a faragott motívumokkal díszített gyóntatószék, az orgona... Jobb oldalról a falon sötétszürke márványtáblán olvashatók a II. világháborúban elesett budiszavai hősök nevei. Tibor atyával az oltárhoz megyünk, ahol azonnal szembetűnik, hogy a bal oldalon található Szent István-festmény eléggé sérült. Valahol befolyik a tető, a falon lefolyó víz pedig látható nyomokat hagy maga után. Erre gondolt tehát az atya, amikor a tetőfelújítást hozta szóba.

Szó szót követ, és sok minden elhangzik az itt szolgálatot teljesítő papokról, kántorokról, ismert és kevésbé ismert közéleti személyekről és egyszerű falubeliekről, akik a pasztorális tanáccsal szorosan együttműködve, fáradtságot nem ismerve (és sokszor eszközöket adományozva) tekintették szívügyüknek az épület rendezését, karbantartását, festését. Megtudom például azt, hogy a templom 1921-ben két új harangot kapott,

a villanyáram 1957-ben lett bevezetve, 1941-ben pedig felszentelték az első világháborúban elesettek tiszteletére emelt emlékművet, amelyet azóta lebontottak. A templom néma falai elmondják, hogy annak idején Gulyás Károly lelkész 1921-től kerek négy évtizeden át hűen szolgálta a falu lakóit, amúgy pedig csöndes, takarékos és méltóságteljes ember volt. Nagyon sokat tett a templom és a Kör felújításáért, de az utána jövő káplánok és plébánosok is kivétel nélkül vigyázták, ápolták, újították az ősök hagyatékát.

Közben próbálok fotót készíteni a templomról, ami az előtte lévő fák lombjai miatt szinte lehetetlen. Tibor atya javaslatára átmegyek a túloldalon lévő futballpályára, amelynek jobb oldali lelátójáról már sokkal jobban látszik a templom. Miközben kattog a fényképezőgép, folyton az a mondat lebeg előttem: *„A tiszakálmánfalviak mindannyian igazi hívők, ápolják hagyományaikat, de vallási szokásaikat még jobban.”*

Paraczky László

Felhasznált irodalom:

Galambos László: *A múlt, jelen és a jövő szorításában. Budiszava Tiszakálmánfalva története 1884–2014.* Újvidék, 2014, Forum Könyvkiadó.

FALUN IS KELL VALAKINEK VILÁGÍTANIA

Tiszakálmánfalva köztiszteletben álló tanító házaspárja Milánovits Tibor és neje, Milánovits Karolina. Mindketten szépkorúak – 1931-ben, illetve 1930-ban születtek –, de a falu élete továbbra sem közömbös számukra. Beszélgetésünk során a régmúltat az életpályájukra visszatekintve idézték fel.

– Budiszaván születtem, a tanítónőm volt az ideálom, ezért én is tanítónő szerettem volna lenni. Mivel az édesapám betegen jött haza a háborúból, reményem sem volt arra, hogy iskolába járhassak – kezdte a saját történetét MILÁNOVITS, leánykori nevén SZAJKÓ KAROLINA. – Az

A Milánovits házaspár egykor...

elemi iskolát itt, a faluban végeztem, kitűnő eredménnyel, majd, éppen amikor Újvidéket bombázták, különbözeti vizsgát tettem német és magyar nyelvből. A háború fordultával megnyílott a magyar gimnázium Újvidéken, és elismerték a két polgárit két gimnáziumi évnek, amihez befejeztem a harmadik és a negyedik osztályt is. Utazó diákok voltunk, vonaton, kamionon, gyalog ingáztunk a 14 kilométerre lévő városba. Később elkezdtem dolgozni a szövetkezetben, az irodában. Egy nap édesapám olvasta az újságban, hogy Újvidéken magyar tannyelvű tanítóképző nyílik, és lehet ösztöndíjat kapni. Így kerültem be az évfolyamra, az internátusban laktam, nagyon szerettem tanulni, és be is fejeztem a képzőt. Az első tanítói kinevezésemet Temerinbe kaptam, de nem fogadtam el, inkább kimentem Kamendinre, a birtokra. Ott nagyon szerettem dolgozni, a gyerekek is kedveltek. Időközben jegyesek lettünk Tiborral, és amikor hazajött a katonaságtól, áthelyeztek minket Kátyra, mert ott két tanítónak kínáltak munkát. Egy év után azt mondták, jöjjünk haza. Így történt, hogy 33 évig tanítottam a

...és most

szülőfalumban, most már 31 éve nyugdíjas vagyok – mondta Milánovits Karolina, majd hozzátette:

– Én szigorú tanítónő voltam, mert azt tanultam, hogy legyünk következetesek, amit kérünk a gyerekektől, azt ellenőrizzük is. A diákok elfogadták a szabályokat, például levetették a kinti cipőt, felhúzták a köpenyt, sőt én is megvarrtam magamnak és viseltem az iskolaköpenyt. Varrótanfolyamot is szerveztem a faluban. Szabás-varrást tanultunk, legalább húszan elsajátították a tananyagot. Nekem is van diplomám, lehetnék akár varrónő is, ha a látásom még a régi lenne.

– Én is itt születtem, Budiszaván, 1931-ben. A régi Jugoszláviában szláv–magyar tagozatra jártam, mert az anyanyelvem ugyan magyar volt, de mivel két generációra visszamenőleg szláv gyökereim vannak, az akkori törvények alapján olyan iskolába kellett mennem. Cirill betűkkel tanultam írni és olvasni három évig – vette át a szót a feleségétől Milánovits Tibor. – 1884 után, amikor a településünk létesült, kétnyelvű – magyar és német – oktatás folyt egészen 1919-ig. 1941–45 között szintén a magyar és a német volt a kötelező, 1945 után a tanítást ismét magyar és szerb nyelven szervezték meg. Hála istennek, még mindig van kétnyelvű oktatás és nyolcosztályos iskola a faluban, habár már nagyon megfogyatkoztunk. Majd megmutatom a fotókon, hogy mekkora létszámú osztályokat tanítottunk, amikor 1953-ban elkezdtünk itt dolgozni – mesélte Milánovits Tibor, és így folytatta a történetet:

– Mi szerettünk volna egy helyen tanítani, amit csak úgy lehetett, ha megesküszünk. Felültünk a kerékpárra, én pedáloztam, a menyasszonyom a vázon ült, elmentünk Szőregre összeházasodni, de nem vittük magunkkal a szükséges okmányokat. Onnan Újvidékre folytattuk az utunkat, de ott is iratokat kértek tőlünk. Végül hazajöttünk, de itthon is különféle akadályok hárultak elénk. Az anyakönyvvezető évi szabadságon volt, és az épületben is munkálatokat végeztek, betonozták a folyosót, de addig rimánkodtunk, hogy 1952. szeptember 17-én összeadtak minket. Lakodalmat nem tartottunk, az egyházi esküvő októberben volt, hajnalban, titokban. Kátyon a párom vezette az 1–3., én a 2–4. tagozatot, szép számú diákseregggel. 50-52 tanulóval dolgoztunk, bekapcsolódtunk a kultúréletbe, jól éreztük magunkat, de 1953 augusztusában végzést kaptunk, hogy áthelyeztek minket Budiszavára,

illetve Tiszakálmánfalvára. Nálunk hatosztályos elemi iskola működött, de az volt a cél, hogy felfejlesszük nyolcosztályos általános iskolává. A feleségem a harmadik osztályt, én a negyediket kaptam, majd miután továbbképzés zajlott a tanerő körében, és az akkori igazgató feleségét berendelték zeneoktató tanfolyamra, átvettem az első osztályt. Itt is 40-42 gyermek járt egy-egy tagozatra. Emellett szerb nyelvet is oktatnom kellett, valamint testnevelést a felső tagozaton, és kézimunkát. Az iskolában naponta 9–11 órát töltöttem el, sőt amikor a feleségem szülési szabadságra ment, az ő osztályát is tanítottam. A kultúrmunkával és a politikai tevékenységgel kezdetben békén hagytak, de 1955-ben behívott bennünket az igazgató, és figyelmeztetett, hogy iskolán kívüli feladatokat is vállalni kell. A magyar kultúregyesületben kezdtünk dolgozni, habár Hegedűs Zénó kollégámmal és a feleségével már előtte létrehoztunk egy mozgatható bábszínházat az iskolában. Büszke vagyok rá, hogy például a János vitézt is eljátszottuk.

– A bábszínházat vasárnaponként kellett csinálni, és mesedélutánokat is szerveztünk, hogy a gyerekek ne menjenek a templomba – egészítette ki férje mondanivalóját Karolina néni, majd ismét hagyta, hogy Tibor bácsi meséljen tovább:

– A bábozás néhány év múlva abbamaradt, színdarabokat kezdtünk tanítani, amelyeket Szabadkáról kaptunk Garay Bélától. Minden évben küldött nekünk legalább két szöveget. Nehéz volt összeszedni a fiatalokat, de adventben és nagyböjtben nem mentek táncra, és olyankor sorozatban készítettük a színdarabokat. Én rendeztem, a feleségem volt a súgó és a segítőtársam. Habár mindig a háttérben ügyködött, ő volt az én biztos pillérem. Sőt, ma is a recenzensem, amikor a gyerekeket készítem fel egy-egy műsorra, mert még nem hagytam abba a munkát. Rengeteg szabadidőnket áldoztunk a művelődési élet gazdagítására. Nótaesteket rendeztünk, megszerveztük a mozit, 16 mm-es filmeket hoztak ki hetente egyszer Újvidékről a faluba. Az ötvenes évek táján összeálltunk az akkori tanítókkal, és zenekart alakítottunk. Hét hónapig, amíg meg nem jött létre egy újabb, modernebb együttes, vasárnap délutánonként, esténként csühöltem a dobot és a gitárt. Történt olyan is, hogy a Szabadkai Népszínház felajánlotta nekünk, elhoznak néhány előadást, ha megszervezzük a közönséget. Örömmel fogadtam az

ötletet, és akkora siker volt, hogy nyolc előadást mutattak be nálunk, de a gyermekszínház és az újvidéki bábszínház is rendszeresen járt az iskolába – mesélte, majd hozzátette:

– Nemrégiben a kezembe került egy tanítói breviárium, amelyben azt olvastam, hogy a tanító első a parasztok között és utolsó az urak között, vagyis a nép napszámosa, ami az én esetemben igaz is volt. Noha már nehezemre esik a járás, még mindig azt mondják nekem, tanító bácsi, de jól néz ki! Én meg erre azt válaszolom, hogy a legjobban akkor, amikor az ablakon nézek ki. Az iskolában 38 és fél évig dolgoztam, a szerb és a magyar nyelvet egyaránt tanítottam, 1968-ban technikatanári vizsgát tettem, közben egy rövid ideig iskolaigazgató is voltam. 1990-ben mentem el nyugdíjba. Most is azt mondom, hogy a kicsinyeket, az ártatlan, szép szemű gyerekeket a legszebb tanítani, 6–10 éves korig.

– A falu művelődési életébe akkor kapcsolódtam be ismét, amikor 2001-ben megalakítottuk a Petőfi Sándor Művelődési Egyesületet – folytatta Tibor bácsi. – A szakosztályai közül talán a kézimunkázók a

Egy népes osztály Karolina tanító nénivel

legaktívabbak, emellett működik az irodalmi és a zenei szakcsoport is. Jóval kevesebben vagyunk most már, de azért még jönnek a gyerekek, vannak versmondók, akikkel továbbra is foglalkozom. Azokra a régi színdarabokra én terveztem a plakátokat, amiről még ma sem szoktak le, a nagy plakátokat továbbra is én készítem a művelődési egyesületnek.

(Ide kívánkozik, ha csak zárójelben is, az a megjegyzés, hogy mindezek mellett a tanító bácsi ügyes fafaragó mester is, amiről a házban számos, saját kezűleg készített tárgy tanúskodik.)

– 1990-ben felépítették a volt Harangozó-telken a mi kis emlékházunkat, én pedig elvállaltam a párommal és a kézimunka-szakosztállyal, hogy összegyűjtjük a még meglévő tárgyi hagyatékot a faluban. A településen Tisza Kálmánnak emléktáblát állítottunk, amelyet minden évben megkoszorúzunk. Mindketten úgy érezzük, az embernek nem

A Kidőlt a májusfa című színielőadás résztvevői

csak a családjáért kell élnie, ha tud, segítsen a környezetén is. Büszke vagyok, hogy az eddigi 60 éves munkásságom alatt a szülőfalumban nem pénzért dolgoztam, hanem az élmény szépségéért. Kerestek a rádióból, hívtak lektornak, ami jobban fizető állás lett volna, de mindig az jutott eszembe, amit a magyartanárom mondott, hogy falun is kell valakinek világítania. Azóta pislákolok itt a magam erejéből – mondta Milánovits Tibor, majd így zárta mondanivalóját:

– Két kedves versem van, az egyik Ady Endrétől az *Őrizem a szemed*, a másik Kiss Judit Ágnes *Szó* című költeménye. Az utóbbi mai problémával, az elvándorlással foglalkozik. Elmondtam a falunapkor, valamint a tanítványaim 50 éves találkozóján, de elmondom magamnak is mindennap, mint a miatyánkot.

„Hazádból, hogyha még bírod,
Ne menj el, ó, magyar.
Hogy menekülj, lesz mindig ok,
És mindig, hogy maradj.
Itt áldozat, s vajon mi ott?
Bevándorló lehetsz,
Nem tudhatod, végül melyik
A súlyosabb kereszt.”
(Kiss Judit Ágnes: *Szó*)

Paraczky László és Tóth Lívia

OPTIMISTÁN TERVEZIK A JÖVŐJÜKET

Tiszakálmánfalva vagy Budiszava szórványmagyar közösségnek számít, ők mégsem tartják annak magukat mindaddig, amíg van iskolájuk. A magyar tagozaton azonban ma már csak évfolyamonként öt-hat gyermek tanul, míg korábban huszonöt–harminc fős osztályok indultak.

A településen napjainkban a lakosság alig egyharmadát teszi ki a magyar közösség, amely mégis aktív kulturális életet él, és a lehetőségeket megragadva próbálja ápolni magyarságtudatát. Nagy terhet vállalt a Petőfi Sándor Művelődési Egyesület, amikor zászlajára tűzte a tiszakálmánfalvi magyar közösség megerősítését, mégis vannak eredményeik, mert az itt maradottak jelentős részének még nem közömbös származása, kultúrája és hagyományai.

Újvidéki szálláshelyünkről indulunk útnak a Vajdaság egyik legfiatalabb településére, a dél-bácskai körzetben fekvő Tiszakálmánfalvára. Beszédes nevű nagyközség, Tisza Kálmán magyar miniszterelnökről kapta a nevét megalakulásakor, 1884-ben. Manapság e veretes magyar megnevezés helyett, főleg a fiatalabb generációk körében, inkább a

Budisava vagy magyarosítva a Budiszava településnév él a köztudatban, hiszen sokáig nem használták a magyar nevet, ki sem folt függesztve a bejáratoknál. Ez 2016-ban változott meg, amikor egy bő tízéves törekvést sikerült tettekre váltania a helyi magyar közösségnek, illetve Újvidék magyar képviselőinek, és ismét, ünnepélyesen kihelyezték a helységnévtáblákat a falu határában. Így most már a Budiszava mellett ott olvasható a Tiszakálmánfalva is.

Vajdaság más, magyarok által is lakott településein sokkal korábban, a 2000-es évek közepén megtörtént az eredeti magyar településnevek visszaállítása, ám Budiszaván azok akasztották el az ügyet, akik Tisza Kálmán miniszterelnök bizonyos cselekedetei miatt úgy gondolták, hogy az egykori magyarországi vezető cselekedetei nem feleltek meg a békés együttélés szabályainak. A Vajdasági Magyar Szövetségnek, a Magyar Nemzeti Tanácsnak, Újvidék város, valamint Tiszakálmánfalva polgárainak és a civil szervezetek képviselőinek azonban az volt a fontosabb, hogy a történeti hűség kedvéért bátran fel kell vállalni a település eredeti megnevezését, hiszen maga Tisza Kálmán rendelte el a falu létrehozását.

AKTÍV KÖZÖSSÉGBE ÉRKEZHETÜNK

Mintegy húsz percet, tizenhat kilométert autózunk gazdagon termő földek, gyümölcsösök és hatalmas dinnyeültetvények között a célállomásig, a háromszázezres nagyvárosból a mintegy négyezer lakosú Tiszakálmánfalvára. Csendes kis falu a párhuzamos utcáival, főterén a római katolikus templommal. A magyarok aránya napjainkban alig haladja meg a népesség 30 százalékát, de a 60 százaléknyi szerb lakosság mellett élnek még itt jugoszlávok, ukránok, horvátok, csehek és montenegróiak is. A magyar közösség egyházi és kulturális hagyatéka, valamint jelenkori élete és értékmegőrző munkássága számottevő, településalapító és -fejlesztő munkássága elvitathatatlan. Öt évvel Tiszakálmánfalva létrejötte után már a római katolikus és az evangélikus anyaegyház is megalakult, és mindmáig élénk egyházi és kulturális élet jellemzi az itteni magyarságot.

A Petőfi Sándor Művelődési Egyesületnek a római katolikus templom melletti székházában fogad Milánovits Otília, a Kör elnöke és Pongó Lajos nyugalmazott zenei producer. A Körnek – ahogy a helybéliek emlegetik – az épülete tágas, a főbejárat utáni első teremben a szek-

Milánovits Otília

rények polcai roskadoznak a sok serlegtől, éremtől, amit az egyesület csoportjai nyertek az évtizedek során. A falakon rengeteg fénykép illusztrálja a pezsgő kultúréletet.

Hamar beszélgetésbe elegyedünk, és ismertetik – nagy vonalakban – falujuk múltját és jelenét. Mint kiderül, sajnos Tiszakálmánfalva esete sem tér el a szerbiai magyar településeken tapasztaltaktól: nagymértékű az elvándorlás és a lakosság elöregedése. A fiatalok jobb esetben csak a környékbeli városokban, Újvidéken, Szabadkán, Nagybecskereken vagy Belgrádban keresik a boldogulást, de nagyon sokan Magyarországon vagy Nyugat-Európában próbálnak szerencsét. Vendéglátóink elbeszéléséből azonban kitűnik, hogy azok, akik maradnak vagy visszatérnek, igyekeznek optimistán tekinteni a jövőbe, és vállalják a feladatot, hogy megtartsák és szervezzék a közösséget, illetve ennek életét. Milánovits Otíliától megtudjuk, a Petőfi Sándor nevét viselő kultúregylet is számos programmal büszkélkedhet, és odafigyel az óvodásoktól kezdve a nyugdíjasokig mindenkire. Ugyanakkor a kor kihívásaival néha nehezen tudják felvenni a versenyt – teszi hozzá Pongó Lajos. Az iskolában már jelentősen megcsappant a magyar diákok száma, az ifjúság pedig a 21. században teljesen új kihívásokkal néz

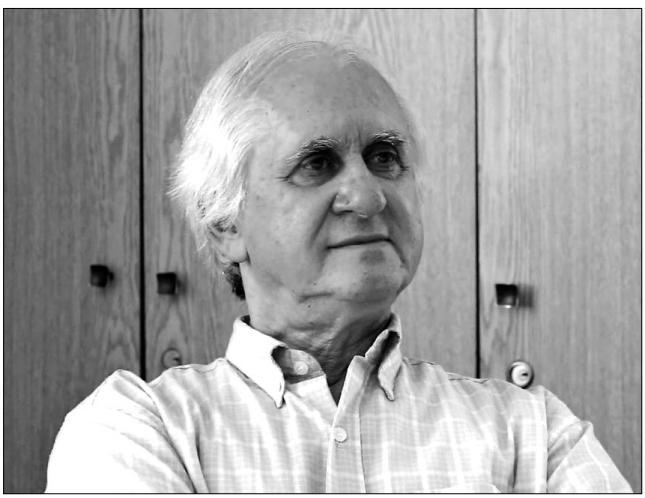

Pongó Lajos

szembe, és nehéz rávezetni őket a hagyományos kultúra befogadására és népszerűsítésére, a kör tagjainak mégis vannak kézzelfogható eredményei.

Szoros testvértelepülési kapcsolatot ápolnak a magyarországi, Csongrád megyei Baks községgel és a Békés megyei, magyar–román országhatár menti Geszttel baráti kapcsolatot tartanak fenn, ugyanis Tisza Kálmán az Arany János bölcsőjeként ismert Nagyszalonta melletti Geszten született. A tiszakálmánfalviaknak nagy örömük, hogy az egykori miniszterelnöknek, településük megalapítójának és díszpolgárának emléktáblát állíthattak, amelyet Patay Tibor, Tisza Kálmán ükunokája leplezett le. Ezt a táblát minden esztendőben rendszeresen megkoszorúzzák a Gesztről és Baksról érkező vendégek is.

PEZSGŐ MŰVELŐDÉSI ÉLET

A művelődési élet a faluban már 1904-ben elkezdődött az első olvasókör megalapításával, és azóta is működik, kisebb-nagyobb megszakításokkal. 2001-ben új fejezet nyílt, ugyanis ekkor jegyeztették be hivatalosan is.

– Néhány szülő önerőből indított be egy nagyon aktív művelődési életet, magyar anyanyelvünkön természetesen, verseket, dalokat, táncokat adtak elő a gyerekek, karácsonykor a pásztorjátékot, húsvétkor az ünnepkörhöz tartozó előadásokat. Erre a Vajdasági Magyar Szövetség (VMSZ) felfigyelt, és úgy gondolta, alkalmat ad arra, hogy törvényesen is megalapozzuk a munkánkat, így került sor 2001-ben a bejegyzésünkre Újvidéken, amikor folyószámlát kaptunk, és attól a pillanattól kezdve pályázni tudunk, pályázati pénzekből élünk, és tartalmas művelődési életet folytatunk. Első elnökünk Urbán Zsuzsanna volt, második Juhász Andrea, most pedig én hordozom ezt a terhet, mert sok munkával és lemondással jár egy művelődési egyesületet vezetni – magyarázza Milánovits Otília, a Petőfi Sándor Művelődési Egyesület jelenlegi elnöke, majd így folytatja: – Nekünk az a célunk, hogy magyar identitásunkat, anyanyelvünket, kultúránkat, hagyományainkat megőrizzük, mert annak a népnek, amelyiknek nincsen múltja, nincsen jövője sem, és mi erre szeretnénk megtanítani a gyermekeket, ápolni magyarságunkat, magyarságtudatunkat.

Az egyesületnek körülbelül százhúsz aktív tagja van, és öt szakcsoportban folyik a munka. A legnépesebb az Árvácska kézimunkacsoport, ebben mintegy hatvanan tevékenykednek, gyermekek és felnőttek egyaránt. Emellett három néptánccsoportot működtetnek, a legkisebbek a Galagonya csoportba járnak, a középgeneráció (a másodikosoktól a hetedik osztályosokig) a Gubancolók csoportba tartozik, a középiskolások pedig a Derenduca csapatban táncolnak.

– A néptánccsoportok vezetője Milánovits Sándor, ő a művelődési egyesületből nevelkedett ki, sokat táncolt, szavalt, versenyezett, és most ezt a tudását átadja a kisebb gyermekeknek, és fantasztikus eredményeket érnek el, bárhol megjelennek. A budiszavai lakodalmast vitték nagy sikerrel színpadra, és ezzel a műsorral Magyarországon is többször szerepeltünk. Ebben a darabban megörökítjük Tiszakálmánfalva lakodalmi szokásait – meséli a Kör vezetője.

A zenei szakosztály szintén nagyon aktív – mondja Milánovits Otília –, ide sorolja a húsztagú vegyes kórust és a szólistákat, akik sok előadáson fellépnek Vajdaság-szerte vagy Magyarországon, Bakson, Tápén és Budapesten, Újvidéken rendszeresen szerepelnek, továbbá a Vajdasági Televízióban is nagy sikerrel mutatták meg tudásukat. Említésre méltó még az irodalmi szakosztály, amelyben szintén mintegy húsz gyermek szaval, ők óvodáskortól egészen nyolcadik osztályig jelen vannak, de még a középiskolás gyermekek is vissza-visszajárnak, és a tanítóval feldolgoznak egy-egy költeményt, majd alkalomadtán előadják.

Egy új csoport is létrejött, a Kukkantó, ebbe az óvodások tartoznak, és egyelőre csak játszadoznak, azért jönnek a Kör épületébe. Belőlük fogják kinevelni később az aktív tagjaikat. – Elmondhatom, nagyon szorgalmasak vagyunk, mert szinte minden hónapban van valamilyen rendezvény – hangsúlyozza az egyesületi elnök. – Középtávon arra törekszünk, hogy minél több embert bevonjunk a művelődési életbe, ugyanakkor új programokat szeretnénk kitalálni és megszervezni, testvértelepülési kapcsolatokat kialakítani Erdélyben és Magyarországon, szeretnénk minél többet utazni, és minél több vendéget fogadni, magyar előadásokon részt venni, és itt helyben is megszervezni – ismerteti a céljaikat Milánovits Otília.

SOSEM UNATKOZNAK

A Petőfi Sándor Művelődési Egyesület szakcsoportjai szinte minden héten találkoznak, és ennek eredménye, hogy számos programot tudnak megszervezni. A hagyományos ünnepek sora minden esztendőben a falunap megtartásával kezdődik februárban, ezután következik március 15-e, majd anyák napja, húsvét, azután a ballagási ünnep van soron, amikor elbúcsúztatják a nyolcadik osztályt végző tanulókat.

Nyaranta néptánctáborokat szerveznek és teadélutánokat tartanak, utóbbiakra vajdasági meghívottakat fogadnak, és mintegy kétszáz érdeklődő jelenik meg ezeken az eseményeken. Rendszeresen részt vesznek a Durindó népzenei szemlén, valamint Bakson a falunapokon. Augusztusban, Szent István napján megszervezik a kenyérszentelési ünnepet, szeptemberben már készülnek a tésztafesztiválra, a Sulisztár tehetségkutató vetélkedőre, a Mikulás-várásra, Luca-napra és a karácsonyi ünnepekre.

ÖSZTÖNZIK A GYERMEKEKET

Pongó Lajos nyugalmazott zenei producer, több mint harminc évig volt az Újvidéki Rádió zenei osztályának a vezetője és tizenöt esztendeig a Big Band tánczenekar producere. Nyugdíjazása előtt és után is a tiszakálmánfalvi Petőfi Sándor Művelődési Egyesület zenei szakosztályának a munkáját irányítja, a vegyes kórust vezeti, az énekeseket, szólistákat készíti fel, emellett az egyesület műsorainak, előadásainak zenei biztosításáért felel. Ugyancsak Pongó Lajos az, aki Milánovits Otília segítségével összegyűjtötte az egyesület valamennyi rendezvényéről, fellépéséről készült videofelvételt több mint tíz évre visszamenőleg, és ezekből kétrészes dokumentumfilmet készített.

– Minden, ami Budiszaván történt, amióta az egyesület be lett jegyezve, tehát 2001 óta, az szerepel ebben a két filmben, amelyeket megnézve mindenki teljes egészében betekintést kap abba, hogy itt mi folyt – értesültünk Pongó Lajostól. – Vannak kimondottan zenei rendezvények, például a Sulisztár, amelyet az előző elnök asszonnyal, Juhász Andreával találtunk ki. Rengeteg ilyen fesztivál van Vajdaságban, ahol a gyerme-

kek fellépnek, a tehetségeseket kiválogatják és versenyeztetik. Mi csak abban különbözünk, hogy nem tartunk selejtezőt. A gyermekek, első osztálytól nyolcadikig, jelentkeznek, és mindannyian felléphetnek, de természetesen csak az arra érdemesek kapnak díjat és elismerést. Immár tizenegy Sulisztárt szerveztünk meg, eleinte csak a környékről jöttek az érdeklődők, de most már egész Vajdaságból érkeznek, legutóbb hetvennél is több résztvevő volt, ami tényleg szép eredmény. Minden évben kapunk támogatást a várostól vagy a tartománytól, mert ez nagy dolog, és érdemes a diákokkal foglalkozni. Természetesen csak magyar nyelven énekelnek, hiszen mi magyarul foglalkozunk a gyermekekkel – magyarázza az énekes vetélkedő mibenlétét Pongó Lajos.

FORRONG A VILÁG

– Évről évre harcolunk a gyermekekért, mert egyszerűen fogyunk. Nagyon sok család elvándorolt. A diákok, amikor befejezik az elemi iskolát, a városban kezdik meg a középiskolát, és ritka az, aki azután is dolgozni akar az egyesületben. Ők már bent vannak a városban, más környezetben, megváltozik az érdeklődési körük… Azt hiszem, mindent megteszünk, hogy a fiatalokat visszacsábítsuk, hogy jöjjenek, és vegyenek részt az egyesület életében. Ez részben sikerül is, de amióta itt dolgozom, tehát több mint tíz éve, észre lehet venni a fogyást – mondja Pongó Lajos.

Nincs gyerek – állapítja meg a nyugalmazott zenei producer, és hozzáteszi, hogy az ő fiatalabbik fiának az osztálya huszonöt tagú volt, és ez volt az utolsó ilyen nagy osztály a magyar tagozaton, az ezután következőnek a létszáma már lecsökkent tizenkettőre, és most már öt-hat tanulónál tartanak osztályonként. – Nagyon siralmas a helyzet, de mindent megteszünk, amit csak lehet. Törekszünk arra, hogy azok a gyermekek, akik vegyes házasságban élnek, inkább a magyar tagozatra iratkozzanak. Néha sikerül, néha nem. Úgy látszik, ez egy olyan dolog, ami megállíthatatlan.

A fiatalság, a magyarok helyben tartása tehát egyelőre megoldhatatlannak tűnik. Pongó Lajos szerint bármit is mondana nekik, hogy miért maradjanak, azonnal három olyan érvvel vágnak vissza, amelyik-

kel azt igazolják, hogy miért ne maradjanak. – A legfontosabb dolog mégis az, hogy a fiatalok ápolják az anyanyelvüket, közreműködjenek a kulturális vagy sportegyesületekben, amelyekben fejleszteni tudják magukat, és kibontakoztatni. Az egész világ egy csoda forrongó dolog, főleg manapság, ami összehasonlíthatatlan azzal a világgal, amikor én fiatal voltam. Tehát nem tudok mit mondani, csak hogy tanuljanak, dolgozzanak, legyenek szorgalmasak, mert ez a jövő, semmi más.

Borsi Balázs

SZÍVVEL, KÉZZEL, KITARTÓAN

Meg Cabot úgy tartja: „A lelkes embereket mindenki szereti, még akkor is, ha történetesen az autómosásért, a kerti grillezésért vagy a kézimunkáért lelkesednek."

Mátyás Ágnes, a Petőfi Sándor Művelődési Egyesület keretén belül működő Árvácska kézimunkacsoport alapítója és vezetője a tiszakálmánfalvi közösség elismert és megbecsült tagja. Többek között a kézimunkázás új tendenciáiról és a kézimunkacsoport közösségben betöltött szerepéről beszélgettünk.

▸ **Mikor és hogyan alakult meg az Árvácska kézimunkacsoport?**

– Tizenhat éve működik ez a szakcsoport. Úgy kezdődött, hogy megalakult a művelődési egyesület, kiválasztották az elnököt, az elnökségi tagokat, én bekerültem az ellenőrző bizottságba, és elkezdtünk a szakcsoportokon gondolkodni. Volt modern tánc, néptánc, kórus, én ezek mellé ajánlottam a kézimunkacsoportot. Milánovits Karolina tanító néni

Mátyás Ágnes

annyit mondott, hogy jól van, Ági, én majd segítek neked. Jó tíz évet együtt dolgoztunk, a tanító néni most már idős, az életében nagyon sok szép kézimunkát készített. Négy évig eléggé passzívan működtünk, nem volt helyiségünk, nem tudtunk összeülni, de miután a katolikus egyház épületében helyet kaptunk, minden hétfőn összeülünk, és a hónap második szombatján a gyerekeknek tartunk kézműves-foglalkozást.

▸ **Miket készítenek ezen alkalmakkor?**

– Az idősebb kislányok most már hímeznek keresztöltéssel, a kisebbek papírral dolgoznak, a dekupázs technikát szeretik nagyon, fára, kerámiára, porcelánra, üvegre, tojásra is kipróbáltuk már. Ugyanakkor műhelymunkákra járunk Szenttamásra, Csókára, a kézimunka-szakcsoport a Vajdasági Kézimunka-kedvelők Szövetségének is tagja, minden évben részt veszünk a szervezet által megálmodott nagy nemzetközi kiállításon. Ez a szövetség 48 szakcsoportból áll, közülük körülbelül húsz szakcsoporttal tartjuk a kapcsolatot, közös találkozókat tartunk, évente két teadélután megszervezését vállaljuk mi, olyankor jönnek hozzánk a vendégek. Húsvét előtt az ünnepre készülve tematikus műhelymunkát tartunk, erre körülbelül száz érdeklődő érkezik. Nyilván ekkor a tojás a központi elem, habtojást alkalmazunk, dekupázs technikával díszítjük, vagy gyöngyöt fűzünk rá, legutóbb fából készítettünk nyuszikat, valamint szalvétatartókat is. Nagyon fontosnak tartom, hogy funkcionális termékeket állítsunk elő, olyanokat, amelyeket hasznosítani tudunk a mindennapokban. Ez a kézimunkázás új irányzata, hogy ne dísztárgyakat alkossunk, hanem a használati tárgyainkat díszítsük, eszközöket, például neszesszert, tálcát stb. állítsunk elő. Ezek mellett még van egy nagyon szép rendezvényünk, hetedik alkalommal szervezünk tésztafesztivált, erre is meghívjuk barátainkat. Nagyon híres a csigatészta, amit a pirosi asszonyok készítenek, minden évben eljönnek, hozzák a szerszámaikat, és csinálják. Ugyanakkor levestésztát is készítünk, volt alkalom, amikor lakodalmas kalácsot sütöttünk. Ez régen, amikor a lakodalmas menet végigment az utcán, nagyon népszerű volt. Még ma is van olyan pék, aki ért hozzá, az ő irányításával készítettük el. Sütöttünk már mézeskalácsot, palacsintát, hagyományos rétest is… Minden évben más-más tésztát választunk ki, idén a Luca-pogácsa lesz terítéken. A gyerekek nagyon élvezik, és közelebb kerülnek a gasztrokultúrához.

Az idősebbekkel hímzünk: kalocsai mintákat, fehér hímzést, házi áldást, képet stb. Újabban a foltvarrást is felvettük az eszköztárunkba. Táskákat, takarókat, terítőket, kis kötényeket varrunk ezzel a technikával.

► **Folyton arról hallunk és olvasunk, hogy felgyorsult, rohanó világban élünk. Van az embereknek idejük kézimunkázásra?**

– Én ápolónő voltam, most már nyugdíjas vagyok. A rengeteg munkám mellett mindig találtam és találok időt, hogy a kézimunkával is foglalkozhassak, és vezessem a csoportot. Mert az, hogy kézimunkázik az ember, szép és jó, ugyanakkor meg is kell mindenfelé jelenni. Hogy tudjanak rólunk. Hogy tudják, létezünk, dolgozunk és akarunk dolgozni. Ha valaki valamit szívből csinál, arra mindig talál időt. Legfontosabb a kitartás. Idén jártam Hevesen, a szövészeti konferencián. Ott is nagyon sok szakemberrel találkoztam, rengeteget tanultam, itthon próbálom mindazt továbbadni. Nem csak elméleti, tapasztalati tudásátadásra is szükség van. Gyakorlat kell. Meg kell próbálni. Az elmúlt tizenhat év bizonyítja, hogy a legfontosabb a kitartás. Mert nem volt mindig könnyű, de kitartok a csapatom mellett, azon vagyok, hogy minél több emberrel összehozzam őket, minél többen tudjanak rólunk, hogy vagyunk, és akarunk dolgozni.

► **Mit jelent ez a kézimunkacsoport ennek a közösségnek az életében?**

– A kézimunka-szakcsoportnak 53 állandó tagja van, ami itteni viszonylatban jelentős létszámú közösségnek számít. Ha megy valahova a művelődési egyesület, mi készítünk ajándékot.

► **A kézimunkázás alapvetően egyéni tevékenység. Miért jó ezt közösségben művelni?**

– Ez a csoport elsősorban azért fontos, mert közösséget jelent az embereknek. Elég sok özvegyasszony van, aki különben teljesen elmagányosodna. A családtagok elmennek külföldre, vagy nem érnek rá foglalkozni az idősebbekkel. Nem mindenkit a kézimunka szeretete hoz ide. Van, aki eleinte úgy kapcsolódik be, hogy csak hallani akarja a híreket, vagy emberek társaságára vágyik. Itt mindenkinek lehetősége van elbeszélgetni valakivel, kinyílik számukra a világ, megtudják, mi történik a faluban, a nagyvilágban. Emellett ugye egy kicsit dolgozgatunk is. Senki nem szeret egyedül lenni, mindenkit csak a kényszer visz rá, minden falunak szüksége van egy ilyen közösségre. Azért is

járom a világot, hogy mindig új technikákat taníthassak nekik, hogy ne veszítsék el az érdeklődésüket. Igyekszem mindig többet nyújtani. Hevesen megismerkedtem valakivel, aki pamutot fest természetes anyagokkal, diófa levelével, termésével, cickafarkkal, bodzával, ezt is ki fogjuk próbálni.

► **A gyerekek már nem annyira szeretnek kézimunkázni, inkább a kijelzőn tornáztatják az ujjaikat. Hogy lehet velük újra megszerettetni a kézimunkázást?**

– A gyerekeket igenis vissza lehet csábítani a kézimunkázáshoz, mégpedig úgy, hogy nem hímezni próbáljuk megtanítani őket, hanem a sokkal izgalmasabb szalvétatechnikával ismertetjük meg őket. Képrámát, csészét készítettünk velük, ezeket nagyon élvezték. Ha látják a hasznát – mert hasznos tárgyakat készítünk, például tolltartót, valamint gyertyát is öntöttünk –, akkor van remény. Egyre több gyerek jön, úgyhogy bizakodó vagyok.

► **A nemzeti identitás megőrzésében milyen szerepe van az Árvácska kézimunkacsoportnak?**

– Vajdasági motívumot, pipacsot, búzakalászt, búzavirágot gyakran festünk a tárgyakra, az asszonyok szeretik ezeket hímezni, a gyerekek pedig festeni. De önmagában az is erősíti a tagokban a nemzeti identitást, hogy itt magyarul beszélnek, magyar nótát dúdolnak, miközben jár a kezük.

► **Mi a legnagyobb elégtétel ebben a munkában?**

– Az a tény, hogy a csoportot sikerül összetartani. Ami tizenhat éven keresztül nem egyszerű. Annál nagyobb lelkesítő és ösztönző erő nem kell, mint látni ennek az élő közösségnek a tevékenységét: kiállításokat rendezünk, táborokban veszünk részt, a Kátai-tanyára, a Vajdasági Kézimunka-kedvelők Szövetsége által szervezett kézművestáborba tizenkét éve minden évben elmegyünk… Nem sok csoport éli meg ezt a kort ilyen aktívan! Nagy szót mondok, de a kézműveskedés az életem.

Ambrus Melinda

SZÖVETKEZNIÜK MÁRPEDIG KELL A GAZDAEMBEREKNEK

Ad, nem ad az állam, termelni kell

Tiszakálmánfalva (vagy ahogyan korábban nevezték, és nevezik megszokásból most is, Budiszava) Dél-Bácskában, Újvidéktől 16 kilométerre fekvő, 16 nemzetiségű, 30 százalék fölötti magyarsággal rendelkező település.

Itt találkoztam Kalapáti Mihály mezőgazdász vállalkozóval, a VMSZ helyi elnökével, aki egy személyben faluelnök is.

Érdekes hely ez a 120 évnél épphogy csak idősebb Tiszakálmánfalva. A Magyar Királyi Államkincstár kétszáz magyar család letelepítését irányozta elő, de a sajkásvidéki szerbség között a vártnál kevesebb telepes akart új otthont teremteni, ezért a kincstár a jelentkező 121 magyar telepes család mellett 31 német család letelepítését is lehetővé tette. A magyar kormány célja 1884-ben egy életerős magyar község megteremtése volt a Sajkásvidéken. 1894. június 27-én, az önálló nagyközséggé nyilvánításának napján a község vezetősége Tisza Kálmánt – a létrehozását szorgalmazó és támogató miniszterelnököt – a falu díszpolgárává választotta. A kései alapítás meglátszik a falu képén is. Egyenes, hálószerűen beosztott, egymást mértani pontossággal keresztező utcák alkotják.

Kalapáti Mihály a 90-es évek elején egy hajóvállalatnál dolgozott, amelynek három jégtörője volt a Dunán. 1996-ban hagyta ott a vállalatot, s lett az első bejegyzett gazda Tiszakálmánfalván. Kezdetben kölcsönből indított, de felhasználta az állami támogatást is, ami akkor tizennégyezer dinár volt, aztán tizenkétezerre csökkent, majd hatezerre, s most négyezeren stagnál. Jelenleg a gazda csak magára számíthat. Az a négyezer dinár, amit támogatásként megkap, „élni kevés, meghalni sok". Ezt mi az unióbeli gazdálkodóinknak akár példaként is említhetnénk. Romániában a területalapú támogatás mellett van területpihentetési támogatás, üzemanyagár-támogatás, van háromféle támogatási forma a szarvasmarha-tenyésztőknek, külön hegyvidéki övezeti támogatás, s minden ágazatra célzott terméktámogatás. Az más kérdés, hogy a

támogatás megszerzése sok gondot okoz, nagy a bürokrácia, sok a papírmunka, de… van. Ha valaki utánaáll, megnyerheti. Az már megint más kérdés, hogy a támogatásokat általában késve adják ki, de azért némi biztonságtudatot nyújt, hogy van lehetőség megszerezni. Ezzel szemben a szerbiai gazda nem is nagyon töri magát a támogatásért. Ő azt szeretné, ha normális árakat garantálnának, hogy azt, amit megtermesztett, el is tudja adni. Kalapáti szerint ez azért van, mert a szerbiai paraszt megszokta, hogy ő vitte a hátán az országot. A vajdasági magyar gazdáknak némi – és egyáltalán nem elhanyagolható mennyiségű és jelentőségű – segítséget jelent, hogy tizenhét pályázati lehetőség áll rendelkezésükre az anyaországból.

„A 90-es évekbeli szerbiai háború előtt Románia és Magyarország előtt voltunk gabonatermesztésben, most utánuk kullogunk" – mondja Kalapáti gazda. A tavalyi év rekord volt, most 120–140 mázsa kukoricával számolnak előre holdanként. Az ár? Nos, az a katasztrófa – mondja. Nagyjából 15 dinárt fizetnek mázsájáért, de tavaly 13,70-ért adta el,

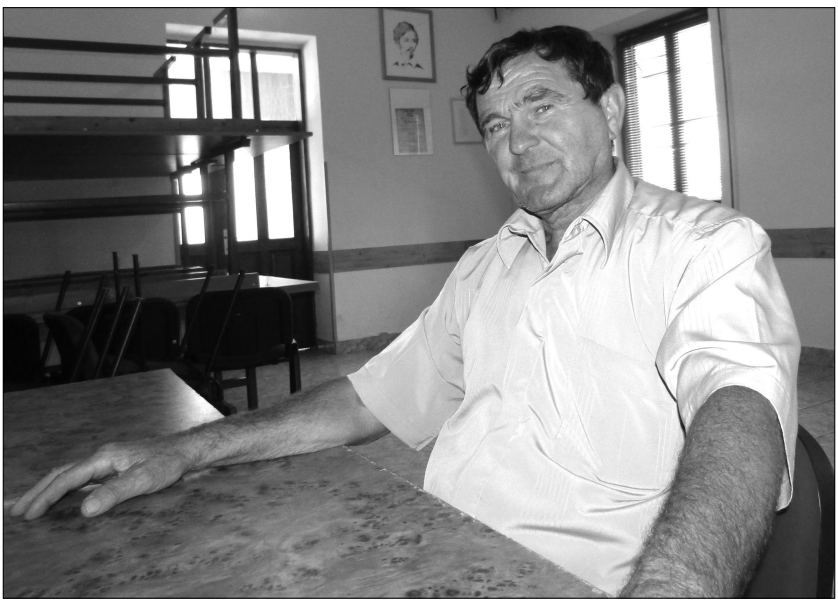

A rossz év ellenére Kalapáti faluelnök bizakodó

mert sok volt a piacon. Olyan ez, hogy ha a termés jó, az a baj, mert akkor alacsony az ár, ha meg rossz a termés, akkor nincs mit eladni. Kisebb a vásárlóerő, a mostani kormány fizetéseket és nyugdíjakat csökkentett, a külpiacon sincs kereslet. „Kukoricát, szóját termesztenek errefelé, most kezdik a napraforgót. Én próbálkoztam a tritikáléval (egy takarmánybúza-féleség), de alapvetően dinnyét termesztek. Hobbiszinten állatokat tenyésztőknek árusítok kukoricát, árpát, búzát, így nagyobb árat tudok elérni, mint a felvásárlóknál" – magyarázza a lehetőségeket. De ez az idei év (a 2017-es, *szerk. megj.*) teljesen rossz volt. A kukoricánál 30 százalékos terméskiesésre kell számítani, s ez még olyan körülmények között is rossz, amikor nem nagy területen termeszt. Nem volt jobb a helyzet az állattenyésztők számára sem.

Elmondja, hogy társultak tizenöten – ez tizenkét családot jelent – egy szövetkezetbe, hogy a felvásárlókkal tárgyalni tudjanak egyenlő alapokról. Van egy 12 tonnás gabonasilójuk, s még egyet szeretnének vásárolni. „Mi mérjük a mi termékeinket, s ez előnyt jelent. Emellett a szövetkezet besegít a tavaszi vetőmagbeszerzésnél, de a termény értékesítésénél is, így a tagok jelentős időt, utánajárást, bosszúságot spórolnak meg" – magyarázza a szövetkezés előnyeit. Az igazság az, mondja, hogy nem sok településen találkozunk ilyenszerű szövetkezéssel, pedig igen előnyös. Zentán például nem szövetkezet, hanem gazdakör működik. Nem kell félni a szövetkezéstől, csak ésszel kell belefogni. És elég tíz-tizenegy gazda, így könnyebben kezelhető a szövetkezeti forma. A szövetkezet abban is sokat segít – magyarázza –, hogy más alkupozícióból tárgyaljanak az árakról. Ezért is mondja – szövetkezniük márpedig kell a gazdaembereknek, ha biztonságban akarják érezni magukat. Korábban itt is volt gazdakör – mondja Kalapáti –, de nem ment. Úgy tűnik, az ahány ház, annyi szokás alapján szerveződnek a bácskai gazdálkodók.

Kalapáti Mihály faluelnök is egyben. Meg a VMSZ helyi elnöke. Nos, ezt a faluelnökséget hiába magyarázzák, nem tudom megérteni. Sehogyan sem tudom összhangba hozni a romániai valósággal. Nálunk a területi-adminisztratív berendezkedés szerint van község, annak van polgármestere, és van a helyi (községi) tanács, amelynek tagjai a községet alkotó falvak képviselőiből kerülnek ki. De hogy Szerbiában

Újvidék a község, s a faluelnöki tisztség amolyan tiszteletbeli, javadalmazás nélküli funkció, az sehogyan sem fér a fejembe. Meg az sem, hogy miként lehet egy nagyváros egyben községközpont is. Hogy mi a függőségi viszony a Vajdaságban, azt hosszas magyarázatok után sem tudtam felfogni.

Bakó Zoltán

FELNŐTTKÉNT SENKIT SEM LEHET BECSAPNI

Kíméletlenül perzseli a forró augusztusi nap az Újvidéktől 8 kilométerre lévő Piros települést (is). Délután fél kettőkor a hőmérő higanyszála már a 38 fokot is meghaladja, és ilyenkor bizony mindenki menekül a hűvösbe.

A templomnál lévő útkereszteződésnél a fák árnyékában sikerül parkolni a kocsit, az újságíró kollégák pedig egymás kezébe adják a már felmelegedett vizesüveget. Kérdezősködnénk, az utcán azonban senkivel sem találkozunk. Előkerül a mobiltelefon, „idegenvezetőnket", Gyülvészi Gézát hívjuk, aki megnyugtat bennünket, öt perc múlva itt lesz. Közben körülnézünk, fotózunk a kihalt utcákon. A templomot és a vele szembe lévő iskolát is lefényképezzük. Miután megérkezik a Fehér Ferenc Magyar Művelődési Egyesület elnöke, és beinvitál bennünket az éppen festés alatt álló bejáraton, végre hűvösön mondjuk el neki látogatásunk célját. Erdélyi újságíró kollégákkal faluriportot szeretnénk készíteni, és ehhez keresünk riportalanyokat, helyszíneket. Az alanyok is, a témakörök is fontosak, senkit sem szeretnénk kihagyni, és amíg a nap le nem nyugszik, beosztjuk a terepet.

Jómagam a főutcán lakó Szerbák Judithoz igyekszem, aki a helyi Margaréta kézimunkacsoport vezetője. A kapuban hangos csaholással fogad a házőrző kutya, de miután megjelenik a gazdasszony, az eb a farkát maga alá csapva vonul hűvösbe. Judit a házba hív, amelynek vastag falai között jólesik a hűvös és a félárnyékos szobában az ásványvíz. A faluról, a művelődési életről, a hőségről és a mezőgazdaságról is ejtünk néhány szót, közben elmondja, itt is elég nagy az elvándorlás, már nincs, ami itthon tartaná a fiatalokat. Tősgyökeres pirosi lakos ül velem szemben, aki nagyon jól ismeri az utóbbi évtizedek minden egyes pillanatát a településen:

– A Fehér Ferenc Magyar Művelődési Egyesület 2000 decemberében 25 alapító taggal jött létre. Tíz évvel ezelőtt mintegy kilencvenen voltunk, manapság 120–130 tagja van az egyesületnek. Több szakcsoport is működött, de évekkel ezelőtt megszűnt a néptánc- és az énekcsoport, a fiatalokat, a 15 és 50 év közöttieket pedig csak nehezen tudjuk bevon-

ni a munkába. Az egyik legrégebbi a Margaréta kézimunka-szakcsoport, a vegyes kórus pedig kisebb-nagyobb megszakításokkal immár tíz éve működik. A helyi általános iskola tőszomszédságában lévő művelődési ház épületét kb. 10 évvel ezelőtt újították fel, a bal szárnya az iskoláé, a másikat pedig az egyesület használja. A legaktívabb az egykor mintegy harminc tagot számláló Margaréta kézimunkacsoport, melynek vezetője sokáig Sipos Nataša volt, de működött még sakkszakcsoport, és minden második szombaton társas esteket szerveztek a művelődési egyesület épületében. Különféle rendezvényeken, ünnepségeken lépünk fel, például karácsonyra és nőnapra is készítünk műsort, de március 15-éről is megemlékezünk – sorolja beszélgetőtársam. Halkan megjegyzi, az iskolában alig van magyar diák, hiszen a faluban sok a vegyes házasság, az ebből származó gyermekeket pedig szüleik többnyire szerb osztályba íratják.

Judittal megbeszéljük, hogy csak az interjú végén fotózunk, addig ugyanis kigondolja, mely kézimunkákat rakja ki, és hova is tegyük őket.

– Talán azzal kezdeném, hogy a férjem topolyai, de ukrajnai származású, Csepén született, az édesapjáék az 50-es években jöttek Kárpátaljáról. A nagyszüleivel együtt az egész család az 1956-os forradalom alatt, pontosabban közvetlen utána települt át Topolyára. A Szerbák vezetéknév emiatt itt a környéken nem ismerős, a pirosiak főképp Kovács, Bacsi, Kocsis és hasonló neveket viselnek.

▸ **Mikor kapcsolódott be a művelődési életbe? Egyáltalán mióta van itt művelődési élet?**

– Magyar művelődési élet szinte mindig volt a faluban, de mint említettem, a Fehér Ferenc MME 2000-ben alakult. 13 éve vagyok tagja a kézimunkacsoportnak, ezáltal pedig az egyesületnek is, hiszen nagyon sok alkalommal, a rendezvények szervezésekor szükség van ránk, asszonyokra is. A kézimunkacsoportot váratlanul vettem át kb. másfél évvel ezelőtt, amikor a csoport vezetőjének meghalt a lánya. Emiatt ő képtelen volt tovább ilyesmivel foglalkozni, viszont valakinek csinálnia kellett. Ez a valaki pedig én lettem. Nem titok az sem, hogy miért: az 53 évemmel a csoport legfiatalabb tagja vagyok, a többiek szinte anyukáim lehetnének. És ez nemcsak a mi csoportunkra, hanem a művelődési egyesület egészére jellemző. Igaz, vannak fiatalok, de óvodások vagy

alsósok, akiket az óvónő vagy a tanító néni vezet a művelődési házba, a tagság átlagéletkora 60 éven felüli. Az ifjúságot nem érdekli a művelődési élet, rohannak a pénz után. Modern világ, vagy valami más.

Az utolsó mondaton néhány percig mindketten elmerengünk. Utána hümmögünk. A háziasszony elmegy kávét főzni, jómagam pedig elemeket cserélek a diktafonban. Az udvaron újra ugat a kutya, traktorberregés hallatszik. Ebédidő van, megjöttek a határból. Pár perc múlva megérkezik a kávé és a tea, a kutya elhallgat, a traktor is leáll.

Judit valószínűleg ráérez a következő kérdésre, mert kérdés nélkül is elmondja, hogy a családban tulajdonképpen nem a férje a földműves, hanem ő:

– Bejegyzett mezőgazdasági háztartási termelő – ez a pontos foglalkozásom jelenleg. Tudja, elég hamar munka nélkül maradtam. Az Etilenben (vegytisztító üzem – a szerző megjegyzése) dolgoztam, előt-

Szerbák Judit

te egy varrodában is. A vállalatban nagyon egyszerű „képlet" alapján mondtak fel: elmentem szülési szabadságra, és utána nem vettek vissza. Közben mindkét cég tönkrement. Jöttek a szomorú, a sok nincstelenséget hozó háborús évek, meg a gyerekek, de itt voltak az idősek és egy halom családi gond. Nem tudtam, mihez fogjak, hiszen akkoriban olyan nagy infláció volt, hogy félhavi keresetért még egy pár cipőt sem lehetett venni. Viszont nekem a nagytatám itt volt földműves, volt valamennyi gépezet a háznál, és persze a föld. Szüleim pici koromban elváltak. Anyukám visszajött ide a szüleihez és a nagytatához. Akkor, a 95–96-os években azt gondoltam, hogy ami ebben a házban van, azt mind a föld „hozta", talán próbáljuk meg tovább csinálni. Sajnos, nem sok eredménnyel jártam, mert egy asszony mindent egyedül nem tud és nem is bír el ezen a területen. A férjem valamennyit segített, de nagyon hamar beteg lett, 10 év alatt 7 műtétje volt, és akkor jött egy olyan időszak, hogy se előre, se hátra. De a földet még mindig mi műveljük, a legtöbbet én. Igaz, az idén én kényszerültem egy kicsit betegszabadságra, megműtöttek a tavasszal, de nem adjuk föl. A férjem fémmegmunkáló munkás volt, meg sokat maszekolt is. Miután lebetegedett, portásként bekerült a Forumba. Egymást érték tehát a gondok, és néha azt hittem, teljesen belezavarodok. A sok betegség, rohangálás, idegeskedés egyszerűen ráhajtott, hogy keressek magamnak valamilyen kikapcsolódást. Megpróbáltam, elsősorban a társaság kedvéért, a kézimunkázást. Mert ha az ember dolgozni akar és tud, a munka megvárja. Csakhogy fel kell néha egy kicsit töltődni valamivel, és szórakozni sem árt néha.

Újra egy rövid szünet következik. Kávézunk, teázunk. Közben Judit megjegyzi, azon gondolkodik, mely kézimunkáit szedje elő, és hova tegyük azokat a fotózás kedvéért. Végül bemegy az egyik szobába, és már hozza is a „kincseket". Kisebb, nagyobb hímzett darabok kerülnek a székre, az asztalra, az ágy szélére. Sorra fotózom mindegyiket. Néha igazítunk egy-egy darabon, mert a sarka nem fér a képbe, a csészéket, poharakat pedig elrakjuk az asztalról. Rátérünk a motívumokra, és a cérnáról, varrási technikáról, anyagbeszerzésről faggatom vendéglátómat.

– Pirosnak nincs saját tájjellegű, helyi hímzése, de menő a fehér hímzés és a különböző technikájú, ún. tarka hímzés. Az összejöveteleken azt tanuljuk meg, ami a csoportnak tetszik. Így egy helyen készül a

kalocsai, mezőségi, a gyetvai és több más különböző mintájú, technikájú alkotás. A kézimunkacsoportban van pár asszony, aki gyönyörűen horgol, és olyan is, aki szépen köt. Jómagam viszont nem tanultam meg mindent, nálunk ugyanis a családban annak idején megvolt a „beosztás". Nagymama például mindent tudott készíteni, de leginkább horgolt. Az anyám, aki hat éve halt meg, gyönyörűen tudott kötni, én pedig legtöbbször varrtam.

A kézimunkázó asszonyokkal már csak tízen maradtunk a csoportban. Pénteken esténként találkozunk a művelődési házban. A gond az, hogy az elején még 30-an voltunk, majd 20-an, ma meg ha 6-7 asszony eljön, akkor „sokan" vagyunk. De azért örülünk egymásnak, és annak is, hogy van olyan hely, ahol együtt dolgozhatunk – mondja Judit. Közben hozzáteszi, amíg többen voltak, a faluban folyamatosan rendeztek tavaszi, nyári és téli kiállítást is. Általában virágvasárnap, Mikuláskor meg a nyár folyamán legalább egyszer. – De amióta ilyen kevesen vagyunk, már csak akkor van kiállításunk, ha valamilyen műsort szerveznek. Ilyen például a művelődési ház évfordulója vagy a falunap. Viszont rendszeresen ott vagyunk a kézimunka-kedvelők szövetségének kiállításán, melyet a szenttamási Kiss Julianna szervez, továbbá mindenhova elmegyünk, ahova vendégül hívják a csoportot. A másik fontos kikapcsolódást a kézimunkázóknak a teadélutánok jelentik. Mi is azelőtt tartottunk több ilyen találkozót, de az idén valahogy nem jött össze. Az iskolában tatarozási munkálatok voltak, csak a tornatermet tudtuk elkapni díjmentesen, sajnos, a dátumokat a kiállítások miatt nem tudtuk összehangolni. Remélem azonban, hogy jövőre majd másként alakul minden, és időben elkezdjük a szervezést.

► **Milyen kapcsolatokat ápolnak más egyesületekkel, és mi mindent alkotnak közösen?**

– Nagyon jól együttműködünk mindenkivel, kivétel nélkül. Ha valahol szerveznek műhelymunkákat, azokra eljárunk, hiszen ezeken az alkalmakon általában mindig valami újat tanulunk meg, például a selyemvirágok készítését vagy a papír- és kosárfonást. Viszont a gond itt is az, hogy kevés a fiatal érdeklődő, mi, idősebbek többen vagyunk. Igaz, megtanuljuk, kipróbáljuk, de azért szerintem a fiatalok ebben sokkal több fantáziát látnak, viszont később nem foglalkozik velük senki, és el-

felejtik. Erre külön oda kellene figyelni, hiszen a kézimunkázást is egyszer majd nekik kell továbbvinniük. Több alkalommal is próbáltuk bevonni a fiatalokat. Eljöttek, megnézték, kipróbálták, és amikor hazavitték, otthon már nem funkcionált a dolog. Otthon kéznél van a számítógép meg a többi kütyü, és ezek sokkal érdekesebbek, jobban lekötik a figyelmüket, mint a kézimunkázás. Ha a gyerek nem jön többet tanulni velünk, vagy nem látja az anyukáját, nagymamáját kézimunkázni, és maga sem gyakorolja, akkor egyszerűen elfelejt mindent. Visszatérve a kérdéshez, tapasztalatot mindig tudunk gyűjteni, megosztani. Főleg a kiállításokon, hiszen ott legtöbbször megjelennek a magyarországi vendégek, a testvértelepülések képviselői is. Hogy a kézimunkázás drága hobbi-e vagy sem, nem tudnám igazából megmondani. Mindenesetre, az igaz, hogy pénz nélkül nincs hobbi sem. Ha csinálni akarjuk, mindenhez meg kell venni az anyagot, a cérnát, a vásznat/anyagot, tűt, drukkolni kell stb. Ha valahova szeretnénk elutazni, az is pénzbe kerül. Én nem voltam, de az asszonyok részt vettek tavaly és tavalyelőtt is az orosházi kézimunkatárborban, vagy például a kishegyesi Kátai-tanyán szervezett műhelymunkákon, ahol sok-sok tapasztalattal lettek gazdagabbak. Ez mind szép és jó, hiszen mindig valami újat meg lehet tanulni és nem

túl drága, de pénz nélkül akkor sem lehet mozdulni semerre. A költségeket saját zsebünkből fedezzük, de tulajdonképpen saját magunknak dolgozunk. Igaz, a művelődési egyesületnek már csináltunk 2-3 terítőt, meg ajándékba másoknak is, de azért a legtöbbet hazahozzuk.

▸ **Hol tudják beszerezni a kézimunkákhoz szükséges anyagot, cérnát, fonalat?**

– Elsősorban utánajárunk, hogy kinek mire van szüksége. Cérnát elég sokáig árultak Újvidéken, de már nincs megfelelő minőségű szinte sehol. Adán van egy üzlet, ahol be lehet szerezni magyarországi cérnát, ami jobb minőségű, mint a hazai. Amit hazaival varrtunk, mosás után színes lett az egész kézimunka tőle. Pláne a piros cérnától. Nagyon oda kell figyelni tehát, hogy mit veszünk, hol és mennyiért. Szerbiában nem gyártanak jó minőségű cérnát, amit árulnak, az Magyarországról, Boszniából vagy Horvátországból érkezik, és az árak is elfogadhatóak. A gond még az, hogy kevesen foglalkoznak az árusítással, tehát igen sokat kell telefonálgatni, utazni, ha jó minőségű alapanyaggal szeretnénk dolgozni. Hogy mi lesz ennek a sok kézimunkának a sorsa, nem tudni. Az én lányom azt mondta, neki nem kell, mert már nem divat. Hiába értékes, hiába van több tíz- vagy százórás munkám benne, egyszerűen nem divat és kész. Kirakjuk ünnepkor, húsvétkor, karácsonykor

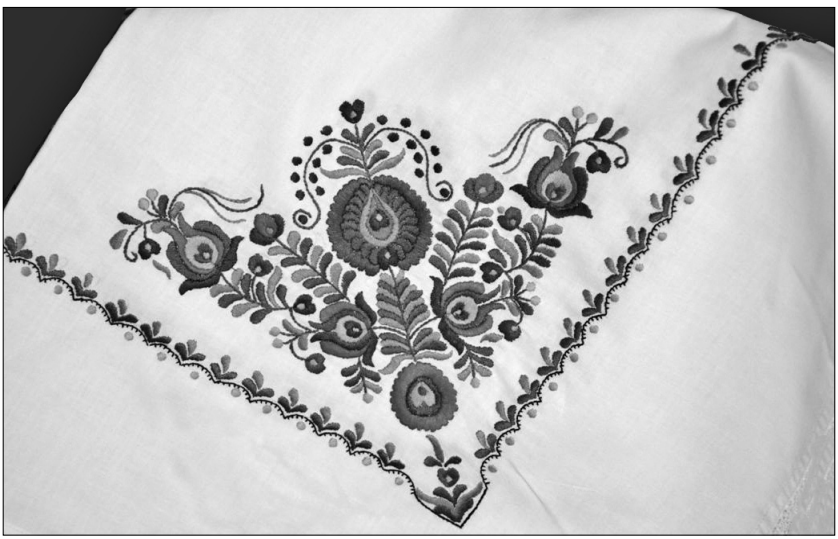

a díszes terítőket, abroszokat, kendőket. De azt vettem észre, hogy ez az egész kézimunkázás egy túlhaladott valami. És fogalmam sincs, mi lesz a sorsa. Nem tudom, nem látok jövőt benne, pedig valahol a fiatalok még szeretik az ilyesmit. Például egy kollégánk/barátnőnk a két menyének varr. Mindenféle kézimunkát elkészít. A menyei pedig szeretik, elfogadják a szép munkákat. Viszont sok helyen láttam már, hogy az egész szobában egyetlen terítő sincs, mert mint a fiatalok mondják, vesződni kell vele, mosni, szárítani, vasalni. Magyarán, nem értékelik. Hogy ez a hozzáállás változik-e a jövőben, azt most nem tudni, de személy szerint szeretném, ha visszatérne az értéke a kézimunkának. Pillanatnyilag a kalocsai minták a menők, azt csináljuk, de megtanultuk a fehér, ún. úri hímzést is. Igaz, az utóbbi piperemunka, és nem is igazán van rá érdeklődő, de azért igen tetszetős, emellett hasznos is, mert a fehér terítő mindig szép, bárhova teszi is fel az ember. A ruházati cikkek azonban már nem mennek, esetleg a kötött, téli holmik. Valamikor kötöttünk különféle blúzokat, ruhát, a mintákat pedig vagy divatlapokból vagy újságokból szedtük ki. Sajnos, már ez sem igazán menő – mondja a pirosi háziasszony.

Közben, újabb szünet után témát váltunk. Szóba kerül az elvándorlás, a szegénység, a munkanélküliség. Szinte kiérződik, mennyire megértik a pirosiak a napi változásokat, az emberi mentalitás és a hétköznapok egyre súlyosbodó zuhanását:

– Pirosra nem annyira az elvándorlás, inkább az asszimiláció a jellemző. Rengeteg a vegyes házasság, így sokan itthon maradnak. Az utóbbi két évben azonban az iskolázottabbak, az egyetemisták elmennek, hiszen semmilyen kilátás sincs arra, hogy a képesítésüknek megfelelő munkát kapjanak. Mit tud ilyenkor tenni egy diplomás fiatal? Összecsomagol, és elmegy külföldre, a barátok, ismerősök után. Két év alatt legalább 300–400 fiatal és középkorú magyar ment el Pirosról. Ez tény. Már azt sem tudom, hányan maradtunk a faluban. Csak az idősek vannak itthon, üres házak, üresedő utcák. Minden második házból hiányzik valaki. De senkit sem lehet emiatt megkövezni, hiszen csak a saját sorsukat keresik, alakítják, dolgozni és élni akarnak. Nagyon szeretném viszont tudni, hogy egyesek, akik mégis itthon maradtak, mit csinálnak a szabadidejükben? Mert már régóta nem járnak össze

az emberek, nem társalognak. Mindenki behúzódik a saját otthonába, vagyis, ahogy itt Piroson mondják: „elvagyok magamban, mint a dunszt". A művelődési életbe is nagyon kevesen kapcsolódnak be. Az egyesületben pár évvel ezelőtt még növekedett, ma viszont már rohamosan fogy a tagság. Legalább 20-30 százalékkal kevesebben vagyunk. Nőtt az elhalálozások száma is. Tavaly például egész télen a temetőt jártuk. Ha nem szomszéd, rokon, ismerős, akkor egyesületbeli tag hagyott itt örökre bennünket. Szomorú, de ez van. Azt mondják, Pirosnak jelenleg legalább hét-nyolcezer lakosa van. Szerintem többen vagyunk, de csak azért, mert sok a bevándorló, a betelepített. Újvidék itt van közel, a város egyre inkább terebélyesedik, itt a faluban pedig olcsón lehet házat, telket venni. A múlt század 90-es éveitől számítva duplájára nőtt a falu lakossága, sok az új épület is. Gyerekek, egyetemisták, felnőttek naponta ingáznak oda-vissza a városba.

▸ **Mi a helyzet a magyar óvodával, iskolával?**

– Óvoda még van, kiscsoport és nagycsoport együtt jár, de már azok sem színmagyar csoportok. Az iskolában egy tanítónő tanít négy generációt, mert együttesen alig van 10 gyerek. Az én osztályomban annak idején 12-en voltunk, és az volt első olyan évfolyam, akiknek megnyitották itt Piroson az ötödik osztályt magyarul. Mert addig csak alsós magyar tagozatok működtek. Innentől 10-12 évig volt magyar felsős tagozat, de lassan megszűnt, mert divatba jött, hogy inkább szerb osztályba írassuk a gyereket, mert alig van/volt magyar középiskola. Sokan emlékeznek még rá, volt az úgynevezett 9. és 10. középiskolás osztály, amiről sosem derült ki, hogy mire volt jó. Később, 1991-ben újabb lehetőség adódott, hogy legyen nyolcosztályos magyar iskolánk, addigra viszont elfogyott a gyerek. Most ott tartunk, hogy a pirosi gyerekeket naponta viszik a szülők Újvidékre a Petőfi iskolába. Viszik őket, mennek értük. Magyarán taxiznak.

Közben újra előkerül az ásványvizes üveg. Judit elmondja, hogy a faluban újra van magyar óvónő, gyerek is, de kevés. Fiatal is kevés van, egyre kevesebb. A kérdésre, hogy hogyan lehetne megállítani az asszimilációt és az elvándorlást, elmondta, a fiataloknak munkát kellene adni, mert csak az egzisztenciális biztonság az, ami valóban megállíthatja vagy legalább lassítaná a folyamatot:

– Ha nincs munka, nem marad itt senki. A városban csak éhbérért dolgoztatnak alacsonyabb képesítésű fiatalokat, de a diplomásokat sem fizetik rendesen. Ők meg rájöttek, nem érdemes tanulni, inkább elmennek valamilyen szakmára, azt kitanulják, felülnek az első vonatra, és el innen, minél messzebbre. Mert külföldön igenis megfizetik a szakképzett munkaerőt, ráadásul nem kell reggeltől estig robotolni, mint itthon. Ha viszont egyetemre megy ki külföldre a gyerek, még kisebb az esélye annak, hogy hazajön. Ott kap munkát, ott alapít családot és ott marad. Hiszen amit ott keresnek, abból meg is lehet élni, itthon viszont nem lehet. Még két munkabérből sem. Ha megoldanánk a fiatalok elhelyezkedését, egy kicsit rendbe szednénk a gazdaságot, talán többen maradnának itthon, hiszen biztos vagyok benne, hogy jobban szeretik ezt a falut, mint az idegen hont. De senki sem lép ez irányba semmit. Falunapkor felszólaltam a művelődési egyesületben, és megkértem a szervezőket, hogy ne szavaltassák el többet senkivel a verset, hogy *„Ne hagyjátok a templomot, / a templomot s az iskolát!”*, meg az *Apám citeráját* se. Mert a gyerekek közül, akik ezeket a verseket mondták, már egy sincs itthon. Tíz, tizenöt évvel ezelőtt még átélték a sorokat, a vers lényegét. Mert gyerekek voltak. Felnőttként azonban már senkit sem lehet becsapni.

Paraczky László

LEHET KEVÉS TÁMOGATÁSSAL IS

Ötödik Bancsi Gábor, a Ferguson traktor és a nyári aszály

Augusztusban a szerbiai Vajdaságban, pontosabban Dél-Bácskában jártam, s felkerestem néhány gazdálkodó embert. Az érdekelt, hogy az erdélyi, tágabb értelemben a romániai viszonyokhoz képest mennyivel jobb vagy rosszabb a helyzetük a nem euróövezetben gazdálkodóknak.

Először jártam ezen a vidéken, illett volna hát kavicsot venni a számba, de hát ember legyen a talpán, aki a bácskai országúton talál kavicsot. Keresni meg… no, hát nem azért jöttem ide, hogy a porban kavicsok után kutakodjam.

Újvidéktől tíz-egynéhány kilométerre fekszik Piros (szerbül Rumenka) falu 13 százaléknyi magyar lakossággal. Jellegzetes alföldi táj, ha szél fúj – az pedig szinte mindennapos jelenség –, megtelik a szemed homokkal, porral, ha meg nem, akkor az augusztusi kánikula fojt meg, mielőtt még feleszmélnél. Már csak ilyen ez a Bácska! Nem lehet könnyű az élet errefelé, ha anno Molter Károly, az erdélyi prózairodalom egyik kiválósága is itt hagyta a vidéket, s a szelídebb Erdélybe, jelesül szűkebb pátriámba, Marosvásárhelyre telepedett át, hogy a Bolyaiak ősi scholájában oktassa irodalomra a székely magyar nebulókat. S csak úgy mellesleg összehozott egy kisebb könyvtárnyi életművet.

Forgolódunk a faluban Paraczky László vajdasági kollégámmal, aki nélkül egyáltalán nem boldogulnék errefelé, hiszen 13 százalék ide, 13 százalék oda, tudni kell a szerb nyelvet ahhoz, hogy érts, és megértesd magad. Ja, és ha még horvátul, szlovákul, ukránul, albánul meg… de hagyjuk. Laci segítségével – aki egyébként a nem messze levő Szenttamáson lakik – rövid kérdezősködés után ráfordulunk a célirányra.

A főúton, nem messze a barátságos, Erdélyt idéző katolikus templomtól jókora vaskapu, s amint az udvarra lépek, olyan érzésem támad, hogy egy mezőgazdasági nagyvállalkozás portájára vetett a sors. Az egész udvar lebetonozva, baloldalt hosszú magtár, jobbra gépszín. Az udvar közepén 165-ös Top Liner kombájn bevetésre készen. Augusztus van, csoda, hogy az udvarban áll. Majd elfelejtettem – van itt egy

lakóház is. Amelyről később azt mondja a gazda, hogy az lemaradt a fejlődésben, épphogy elég a családnak, nincs benne semmi extra, de hát tulajdonképpen nem is kell, abban csak alszanak. Aki gazdálkodik, az a földdel és a gépeivel törődjön, ne cifrálkodjon a házával – mondja Bancsi Gábor, a házigazda, aki ezzel a névvel az ötödik a családban. Így esett, hogy sikerült szóba elegyednem V. Bancsi Gáborral, akinek ősei annak idején Erdélyből, s onnan is a Küküllő… No de hagyjuk most ezt, mindent a maga idejében.

ELBORZASZTÓ ASZÁLY

Olyan 80 százalékra becsüli Bancsi gazda a veszteséget a szójánál, s a kukorica is csak 40 százalékát adja annak, aminek lennie kellene normális körülmények között. De hát a 2017-es esztendő a nem normálisak közé tartozik, legalábbis agrármeteorológiai szempontból. Szójából lesz három, legjobb esetleg hat mázsa holdanként, a minősége meg olyan,

Bancsi Gábor tízezer euróért sem adná a kis Ferguson 539 jugoszláv változatát

hogy csak takarmánynak való. A búza az, ami még úgy-ahogy megmentheti az évet. Ez a 80 hektáros vetésterületnek az egyharmadán termett. Holdanként 4,2 tonna „jött le", ezt viszont az árak ölik meg. „Jelenleg 18 dinárért veszik kilóját, de lemegy az 16-ra is. Ahhoz, hogy valami nyereséget hozzon, legalább 20 dinárért kellene eladni. Na, abból az idén nem lesz semmi" – mondja beletörődő közömbösséggel ötödik Bancsi Gábor. Ehhez tudni kell, hogy a dinár augusztusi szabadpiaci árfolyama: 1 dinár – 0,04 lej. (A Román Nemzeti Bank hivatalos árfolyama szerint 1 RSD = 0,0386 RON.)

Negyven éve nem volt ilyen szárazság, hangsúlyozza Bancsi gazda, az ötödik. Az állami támogatás meg szinte egyenlő a nullával. „Adnak 2000 dinár területalapút, 2000-et műtrágyára, de csak 20 hektárig. A 60 liter/hektáros üzemanyag-támogatást megszüntették." Úgyhogy jelenleg kap 77 lejnek megfelelő területalapú támogatást, ugyanennyit műtrágyára. Hektáronként. S így meg lehet élni? – kérdem. Meg lehet, de nagyon nehezen – válaszolja. Aztán elindulunk az udvarban

Laci barátom a házigazdát faggatta, miután a kombájn nem volt hajlandó megszólalni

amolyan háztűznézőbe, mondanám én, de gyorsan a számra is ütök, mert gabonásgazda udvarán még csak ne is említsd a tüzet.

HÉT TRAKTOR

A nehéz megélhetésnek egy kicsit ellentmondani látszik, hogy a gépszínben négy traktort látok, közülük egy Landini. Ami azért márka… Szóvá is teszem. „Négy? – kérdez vissza, majd mosolyogva folytatja: – Nem négy, hét! Ennyi traktorom van. Meg a kombájn, öt utánfutó, s gépek, amik még kellenek egy gazdaságban. Azt a nyolcvan hektárt meg kell dolgozni, s nem faekével. Régebben, Tito alatt, amikor még csak tíz hektárja lehetett egy embernek, bosztánnal kezdtem. (Később jövök rá, ez nem disznótök, mint Romániában hinnénk, hanem görögdinnye, ami itt igen jól terem.) Abból aztán kerestem annyit, hogy feltornáztam magam 80 hektárra. Igaz, akkoriban még elmentünk a családdal a tengerre nyáron egy-egy hétre. Most meg már évek óta nem voltam szabadságon." Odamutat egy kis traktorra. Tudja, mi ez? – kérdi. „A Ferguson 539-es licencet vette meg Tito, s elkezdték gyártani. Akkor vettem ezt is, három és fél vagon búza áráért. Most 9 vagon nem lenne elég egy traktorra. De azt a kis traktort nem adnám semmiért,

Vendégmarasztaló sárga bajusz az asztalon

olyan jó. Jelenleg kétezer eurót érne, de ha letesz tízet az asztalra, akkor sem adom. Ott fog állni ez a színben a világ végéig, ha már nem fogom használni, de el nem adom" – mondja határozottan, majd hozzáteszi: Sok disznóságot csinált Tito, de a gazdaságot jól vezette. Amikor rájött, hogy a kollektív nem megy, felszámolta, s megengedte, hogy mindenkinek legyen tíz hektárja. Na, innen tornászták fel magukat a szorgosabb vajdasági magyarok, mint amilyen ez az ötödik… de hagyjuk már a számozást, szóval Bancsi gazda.

EPILÓGUS SÁRGA BAJUSSZAL

Elejtem, hogy odahaza az erdélyi Héderfáján van egy középiskolai osztálytársam, ő is Bancsi. „Hééderfááájáán? – néz nagyot a házigazda. Hát mi is onnan jöttünk ide Bácskába, mármint az őseim. Nemrégiben kutattam ki a család eredetét. Én sohasem jártam még Erdélyben, de egyszer csak eljutok Héderfájára, hogy meglássam, honnan jöttünk. A nagyapám megjárta Erdélyt a háború alatt. Marosvásárhelyen is volt. Ő mondta volt nekem gyakran: fiam, tanuld meg, hogy az erdélyi ember jó ember!" A szimpátia kölcsönös, s ennek okán még sokáig beszélgettünk történelemről, régmúlt időkről és emberekről, földekről, gazdaságról, s talán egyszer Erdélyben folytatjuk, valahol a Küküllő menti Héderfáján. De addig is, amíg ott is összefutnánk, leülünk szusszanásnyi pihenőre meg további rokonságboncolgatásra a tornácra. És lám – előkerül az üveg. Héderfáján jó küküllőmentivel kínálnának, itt a mennyei illatú, leheletnyi sárgás árnyalatú barackpálinka a módi. Később jövök rá, hogy nem csak Bancsiéknál. Mindenütt, ahol jártam, ilyennel kínáltak. Most már őszintén sajnálom, hogy húsz évvel ezelőtt – úgy tűnik, örökre – búcsút mondtam az alkoholnak. Választhatok nyugton itt a Kárpát-medence e szögletében: otthon a küküllőmenti bort nem iszom, itt meg a pirosi barackpálinkát nem. Nézegetem az üveget. Címke rajta, ahogyan illik. A címkén meg kalapos, nagy bajszú atyafi. S a miheztartás végett alatta a felirat Žuti Brk. S hogy mindenki számára világos legyen, magyarul is: Sárga Bajusz. BARACKPÁLINKA. Nehogy már valakinek is kételyei támadnának a földrajzi eredetmegjelölést illetően, a címke aljára azt is odaírták – Made in Voivodina. A miheztartás végett.

Bakó Zoltán

A TISZA TORKOLATVIDÉKÉN

Mottó: *„A múltból a parazsat kell elhozni, a hamut meg otthagyni"*

Vannak helyek, melyeket – bár olykor lényegesen távol esnek a fősodortól –mindenképpen érdemes lenne legalább egyszer felkeresnünk. Egy ilyen lokáció közülük a zalánkeméni csata helyszíne is.

ZALÁNKEMÉN (korábban Szalánkemén, szerbül Stari Slankamen) 49 km² összterületű falu a Szerémségben. Bármennyire is szokatlanul hangzik, jelenlegi lakosainak pontos számát még a világhálós mindentudó kisokos sem tudta megmondani. Legfeljebb csak annyit volt hajlandó „megsúgni", másfél évtizeddel ezelőtt 674-en éltek itt, amely lélekszámból nyolcan vallották magukat magyar nemzetiségűnek. A statisztikai rengetegből persze mást is ki lehetne hámozni, de ezt a foglalatosságot inkább azokra bíznám, akik számára a barangolás nem feltétlenül a túracipős-hátizsákos terepjárást jelenti.

Szóval, Zalánkemén. Dédelgetett álmaim egyike volt eljutni végre a Tisza–Duna torkolatvidékére. Arra a magaslatra, ahonnan akár szülőfalum templomtornyát is megpillanthatnám a néhai Torontál vármegye egyik délnyugati szegletében. Jól van no, csak képzelődöm! Viszont az átelleni Titel és a titeli dombok igenis markánsan látszanak. Egy mandulafákkal szegélyezett szőlőskert végéből pásztázzuk a tájat. A szemhatár delelőjén Bácska, Bánát és Szerémség érintkezik. Hátunkban a nyugovóra készülő, mellesleg nemcsak orcánkat, de a piruló szőlőszemeket is bearanyozó nap sugaraival, ki-ki megleli közülünk, mi szívének kedves abban a pillanatban. Legyen szó akár az egymásba ölelkező folyókról, a rajtuk céltudatosan araszoló uszályról vagy egy, a csillagok társaságát óhajtó világítótoronyról, egy fákkal sűrűn benőtt Duna-sziget peremén. A vízlépcsők közötti lagúnákban hattyúk úszkálnak rendíthetetlen nyugalommal. Nem, valóban nem az 1691. augusztus 19-ei ütközet színhelyén járunk ezekben a percekben. Az egy kicsit feljebb volt onnét. Pontosabban egy másik dombon. Napszentület felé. Ismételten érintjük hát a faluközpont útkereszteződése mentén üzemelő kisboltot. S míg kicsiny csapatunk frissítők után néz, a kapitány egy adósságot törleszt.

Alkalmi útikalauzunkat változatlanul a vegyeskereskedés előtti padon találjuk, „padtársainak" körében. Akárcsak egy fertályórával korábban, amikor még térképet is rajzolt számunkra, el ne téve(lye)djünk riport-táboros barangolásunk hevében.

Zalánkemént 1210-ben említik először *Zoloncaman* néven. A rómaiak idejében *Acumincum* nevű település állott itt, mely nemcsak számukra, de a későbbi korok urainak is stratégiailag fontos pont volt. Kiváltképpen az Oszmán Birodalom terjeszkedésének idején. A hely és az erődítmény, mely utóbbinak már szinte csak morzsányi darabkái vannak meg, többszörösen is kulcsfontosságú szerepet játszott az impériumok közötti obligát erőpróbák idején. Minderről a zalánkeméni ütközet színhelyén emelt, 12 méter magas kő emlékmű tövében elhelyezett információs táblákról is értesülhettünk. Több nyelven megfogalmazva, illetve írás-(formá)ban nyomatékosítva. Hogy mindenki *tutira* (meg)értse a *frankót*! Legfeljebb csak az emlékmű központi, ún. szarkofágos részének tetejére helyezett, nemzetiszín pántlikás koszorú előtt áll(hat)nak kissé értetlenül a történelemben kevésbé jártas ideérkezők. Már-már jogosan kérdvén: egyáltalán mi köze van a magyaroknak ehhez az obeliszkhez,

illetve az általa szimbolizált győzelemhez? Annál is inkább, mivel a nevezett infótáblák írásaiból ezt nemigen lehet megtudni. Csupán annyit, hogy az 1691. évi győztes ütközetben, amely a pár évvel későbbi zentai csatához hasonlatosan sok-sok lépéssel közelebb hozta a térség török uralom alóli felszabadítását, illetve az ezt szavatoló 1699. évi karlócai békét, *tényszerűen* az osztrákok és a szerb milícia egyesített formációja szállt szembe a jelentős túlerővel bíró törökkel.

Elsőre ugyan nekünk sem jön be, viszont seperc alatt kiguglizzuk a hiányzó láncszemet: itt, vagyis ebben a nevezett ütközetben esett el magyar zászlósúrként Zrínyi Ádám, Zrínyi Miklós egyetlen fia is. A csatában a zimonyi tábor felől érkező Bádeni Lajos őrgróf és a szerb csapatokat vezénylő Jovan Monasterlija egyesített hadai egy jól elsáncolt, mintegy százezer fős török hadsereg fölött diadalmaskodtak. Hatalmas adag hadiszerencsével is, ugyanis az ütközet sűrejében a mintegy húszezer elesett török katona közt volt a török hadak főparancsnoka, Köprülü Musztafa nagyvezír is. A régi korok hadviselésében jeleskedő törököknél nem volt szokatlan az efféle fordulat, így hát rövidesen mindez az oszmán hadsereg helyszíni formációinak szétzilálódását is magával hozta. Ottjártunkkor a tábláról a csata topográfiai helyzetjelentését is „lekérhettük".

Az emlékművet 1892. augusztus 18-án avatták fel, részvevők tízezreit egybegyűjtő állami rendezvény keretében. Feljegyezték, hogy az avatáson a kor legelitebb belgrádi kórusa is fellépett Stevan Stojanović Mokranjac szerb zeneszerző (Negotin, 1856. január 9. – Szkopje, 1914. szeptember 28.) által vezényelve. Az emlékmű „belsejében" elhelyezett kőtömbön kétoldalt német nyelvű a méltatás, frontálisan pedig Jovan Jovanović Zmaj szerb költő (Újvidék, 1883. december 6. – Kamanc, 1904. június 1.) alkalmi verssorai kerültek, cirill betűs írásmóddal. *„I hvala i slava junacima hrlim, padom uzdignutim, smrću neumrlim!"* Azaz: Köszönet és dicsőség az elesett hősöknek, kik pont ezen áldozatuk révén váltak halhatatlanná.

A zalánkeméni vár a 15. század második felére került a Hunyadiak tulajdonába. Itt ütköztek meg Hunyadi János seregei 1456. július 14-én a Vidinből Nándorfehérvár alá igyekvő török seregekkel. Az erősséget 1498-ban Corvin János birtokolta. Török kézre kerülvén a várat 1521-ben új „tulajdonosai" előbb lerombolták, majd öt évvel később, a Mohács felé vonuló Szulejmán rendeletére, ismét felépítették.

Lassan, de biztosan ránk köszönt az est, így végül – bármekkora is többünkben az ebbéli megkísértés – a hajdani zalánkeméni vár maradványaihoz mégsem megyünk tovább. Majd legközelebb. Vagy ki tudja. Elvegyülünk inkább a helyszín kínálta hangulatban, újabbnál újabb turistacsoportnak adva teret egy-egy emlékfotó/szelfi elkészítéséhez.

Martinek Imre

VÉRES KANTÁRSZÁR ÉS CICKAFARK

Újvidék–Maradék–Beška–Krčedin–Zalánkemén, ilyen egyszerű az út egy elfeledett emlékhelyig és a Tisza torkolatáig

Esteledik.
A zalánkeméni csata színhelyén kései varjak csemegéznek. Thököly Imre gyászos futásban. Maradék lovassága a Zimony felé menekülő törökkel együtt Nándorfehérvárig meg sem áll. Oroszláncímeres hajnalkék zászlaja üszök és egyadta rongy. Vér és mocsok a kantárszárakon és a kardvasakon. Lószerszámok fényes veretén por és veríték. A Duna fölött magas löszfal, délnyugatra dombhát ereszkedik. Szőlőskertekben veti meg ágyát, a vérvörös nap nyugovóra tér. Mára elég volt. Köprülü Musztafa nagyvezír halott, Ibrahim pasa hadügyminiszter, szeraszker ő maga sem tér haza, Zrínyi Ádám zászlósúr, Zrínyi Miklós egyetlen fia, továbbá nagyszámú képzett főtiszt is elesett. Több mint huszonötezren lófarkas zászlók alól hulltak a porba, hétezren pedig a Szent Liga katonáiból. Az oszmán haderő eredeti létszámának fele ma este nem kér vacsorát. Az évszázad egyik legvéresebb ütközete 1691. augusztus 19-én véget ért. Komoly dolga van itt Allahnak, Istennek.

Esteledik.
Szél támad. A lemenő napot a halál vérszaga kíséri. Új sátor áll a harcmező peremén. Előtte a nagyvezír parancsnoki lobogója és az összes pasa valamennyi harci zászlója kupacban, kedves hadizsákmány. Másnap, augusztus 20-án Badeni Lajos őrgróf, a Szent Liga keresztény csapatainak győztes parancsnoka levelet ír. A hírvivő indulásra készen nyeregben, aztán megsarkantyúzza jó lovát, és Bécsbe Lipót császárnak viszi a hírt: Győztünk!

…Bár sok vérbe került, fájdalmunkat enyhíti, hogy a mi veszteségünk semmi az ő veszteségükhöz képest, és e haditett olyan helyzetbe hozta őket, hogy reményeink szerint idén már nem lesznek képesek semmi komoly lépésre…

A vert had maradéka szétszóródott vagy rabló szabadcsapatokká süllyedt. Thököly Imre nyeregben hál, maradék embereivel Temesvár felé veszi útját.

A győztes keresztény had másnap Karlócára és Pétervárádra vonul, majd napok múlva Szolnokra ér. Itt megerősödve Temesvár, majd Nagyvárad falai felé indul.

Esteledik.

Kis csapatunk a lemenő nap fénye után futva – fényképezni is kell – az emlékhelyre ér. Mögöttünk porzik a keskeny út, jobbra gyér kukori-

Cum Deo pro Patria et Libertate

cás, odébb, ellenfényben a szőlőskertek őrsége, karók egész sora áll. A meredek part fölött alkonyba csendesedő löszhát. Szemben a Tisza, két kis hajóval észrevétlenül a nagy uszály mellé a Dunába ér. Három világ nézi egymást, Bácska, Bánság és Szerémség. A mikrobusszal mellékúton haladunk, és pár perc múlva megérkezünk. Előttünk, mintha a földből nőtt volna ki, 16 méteres obeliszk hanyatló ördögcérnabokrokkal kerítve. A zalánkeméni csata 200. évfordulóját követően, 1892-ben a Monarchia zászlaival felavatott emlékmű a törökverésben Jovan Monasterlija vezetésével részt vevő tízezer szerb milícia előtt is tiszteleg. *I hvala i slava junacima hrlim, padom uzdignutim, smrću neumrlim!** Jovan Jovanović Zmaj cirill betűs sorai bizonyára később kerültek a négy lábra állított obeliszk jelképes szarkofágjának homlokára. A két kis koszorú sem kőből van a fényét vesztett emlékhely kövén, csak a nyár tette korhataggá szétbomló szálait. A rajtuk levő szalag színei kitartanak, még mindig friss a piros, fehér, zöld. Legyen ez a Thököly csapatából kihullott vitézek emlékére. Ja, hogy ők rossz oldalon álltak, és a nagyvezír Köprülü Musztafa sorait erősítették a csatában? Végül az semmit sem jelent, hiszen a halál nem válogat, győztest és vesztest is egyaránt elér. Cickafark, egy szálat teszek, más virág is akadna a határban, a történelem megkopott márványkövére. Rozsdaszínű füst úszik a szürkületben, békesség van, és valami nyár végi spleen.

Esteledik.

Léphaft Pál

* Köszönet és dicsőség az elesett hősöknek, kik ezen áldozatuk révén váltak halhatatlanná.

SZABADKA, ZOMBOR, ÚJVIDÉK…

Az ötvenes-hatvanas években a szüleim sokszor skandálták, csak úgy, magukban, csak úgy, a lakásban, hogy Szabadka, Zombor, Újvidék… S még mintha valamit dúdoltak is volna hozzá, aztán amikor rákérdeztem, mi is az a furcsa „badkazombor", azt mondták, a háború alatt a rádióban így figyelmeztették a városlakókat a közelgő légiveszélyre.

Aztán, hogy a fülembe mászott a dallamos felsorolás, s olykor az utcán is dúdolgattam, rám szóltak, hagyjam, nem jó az embereket a háborúra emlékeztetni. Aztán, hogy nyiladozni kezdett az értelmem, rájöttem, hogy ez három olyan magyar város, mint Vásárhely, csak egy kicsit odébb vannak. Na nem, nem Magyarországon, hanem odaát, Titónál, a láncos kutyánál, s akkor már nem is tűnt olyan érdekesnek, mert hát mi a jó fene lehetne érdekes egy Újvidék nevű magyar kisvárosban – hogy honnan jött be az a „kis", ma sem tudom felfogni, és hogy miért pont az az új vidék nevű, azt még úgy sem, de mindenképpen vijjogva bombázó repülőkkel társult a kép –, ahova én bizonyára soha nem fogok eljutni, mint ahogyan más magyar és kevésbé magyar városokba sem, mert hát kétévente egyszer, és csak a szocialista lágerbe… Ez volt az útimars-divat Romániában, ahol, ha volt pénzem, épp nem adtak útlevelet, amikor meg adtak volna, akkor épp pénzem nem volt.

Hát most eljött az idő, hogy mehettem, útlevél nélkül, csak úgy, mert beszólt a kolléga, hogy indulunk, aztán stante pityere már röppentünk is át a határon, bele a nagy szerb, akarom mondani a vajdasági, izé, né, délvidéki, pontosabban bácskai ismeretlenbe. S vágom is hanyatt magam Újvidék láttán, merthogy ez egy város, ez egy nagyváros, negyedmilliós, s az itteni magyarok épp olyanok, mint mi, csak egy kicsit kevesebben vannak. Aztán, hogy elindulok Péterváradnak, előmerednek a Dunából a hídjavesztett pillérek, tizennyolc évvel ezelőtt a NATO-gépek borotválták le a folyóról, aztán, hogy ott volt egy 29 éves Oleg M. Nasov nevű alak, hát leborotválták a híddal együtt őt is. Meghalt, hát persze hogy meghalt, egy tábla maradt utána a vár alatt. Szabadka, Zombor, Újvidék… légiveszély volt akkorjában, s csak bámulom tanult kollégá-

mat, aki saját bőrén tapasztalta a háborút, hogyaszongya, csak álltam az utcán, néztem a folyó felett szálló gépeket, ahogyan bombáznak, hogy menekültem-e, hát hova menekültem volna, ha vakondok vagyok a föld alatt, azok a gépek ott is megtalálnak, így aztán csak néztem a folyó felé szálló gépeket, mint akinek esze ment, de mást nem lehetett akkor és itt csinálni, hát bámultunk, és reméltük, hogy megmaradunk.

Elmegyek Titelig Paraczky Laci barátommal, menet közben fogom az autó ajtaját, hogy ki ne bukjék rajta, merthogy a zárja vacakol, ő keresi az előttünk járók nyomait, s közben okít – ide feltétlenül el kellett jönnöd, itt szakad a Tisza a Dunába, azt látni kell, és itt találkozik a Bácska, a Bánság és a Szerémség, hát nézzük, amint a Dunába szakad a Tisza, s valamivel távolabb a Bega a Tiszába, itt minden beszakad valahova, de főként a történelem szakadozott, miután itt, Péterváradon Törefi Péter várnagy és csanádi főispán uram, akit Katona József peturosított, és megölette vele a galád és csalárd Gertrudist. Na hát talán ennek a királynőgyilkosságnak a visszaható bosszúlevét isszuk, s ittuk akkor is,

amikor a partizánokból lett nemzetvédők több tízezer ártatlan magyart – és németet – gyilkoltak le, aztán jöttek Titóék igazolni és szentesíteni, és később jöttek az amerikaiak az ő csodálatos repülő masináikkal.

Járom az újvidéki elegáns és ízléses sétálóutcákat, a boldog békeidőket idéző csodás házak elé varázsolt teraszok között andalgok, útra kitett asztalok-székek labirintusában bóklászok magyar szó után vizslatva, de ha nem lenne velünk Diósi Árpi, a fiatal újvidéki kolléga, még hideg vizet sem kapnánk, nemhogy habzó sört utcai pohárban, merthogy sem szerbül, sem horvátul, sem… na jó, semmiféle itteni nyelven nem beszélünk. A városháza előtt magasodik Svetozar Miletić – számomra groteszkül – eldurvított szobra, amint öklét rázza a vele szemben álló magyar Mária neve templomra valami ősi szerb dühtől átitatva, amellyel az időközben magyar parlamenti képviselővé avanzsált határőrvidéki szegény szerb vargagyerek tüzelt az erdélyi unió és a horvát egyezség ellen. Bemenekülök a kánikula elől a magyar templom hűvösébe, a neobarokk falak oltalmába, ahol az oltár két oldaláról Szent István és Szent László tekint le rám, a vitráliumok, a kálvária szobrai otthoni hangulatot árasztanak, most épp egy házasságkötésre készülnek. A fiatalok már le is ültek az oltár elé, jön az ősz hajú pap, s számomra ismeretlen nyelven kezd el beszélni, amiből csak annyit értek, hogy Átilá és Márjá készül egyesíteni az életét. Uramisten, mondom magamban, hol van már az, hogy *Szabadka, Zombor, Újvidék* / Honvédsereg virágra lép… Uramisten, ennek az Átilává süllyesztett Attilának már egy magyar katolikus pap sem jutott osztályrészül…?

Bakó Zoltán

BÉKÉS FEGYVER, AMELY TÖBB, MINT OTTHON

Az újvidéki Európa Kollégium kívülről impozáns iskolának, belülről pedig otthonos, elit szállodának tűnik. Ámulatba ejtő, hogy valójában mindkettő.

Snejder-Sára Ildikóval, az Európa Kollégium igazgatójával többek közt arról beszélgetünk, hogy hogyan bújt ki a pénzügyi munkák mögül a diákok közé, valamint hogy milyen fegyver az Európa Kollégium a vajdasági magyarság megmaradásáért, fejlődéséért folytatott harcban.

SEGÍTSÉG A SZÜKSÉGBEN

– Önök az újvidéki Európa Kollégiumban vannak. Ez egy nagyon új intézmény, 2015 szeptemberében kezdtük meg a működésünket, és abból a célból jött létre ez az impozáns épület, hogy a vajdasági magyar, Újvidéken tanuló egyetemistáknak otthont adjon – vezeti körbe a Kárpát-medencei magyar újságírókat Snejder-Sára Ildikó a riporttábor helyszínén. Az igazgató hangsúlyozza, hogy Szerbiában, Vajdaságban teljesen egyedülálló intézményről van szó, hiszen nemcsak szállást biztosít az Újvidéken tanuló magyar fiataloknak, hanem – a magyarországi szakkollégiumokhoz hasonlóan – szakkollégiumi programot is kínálnak a hallgatóknak.

Snejder-Sára Ildikót először arról kérdezem, mi indokolta a kollégium létrehozását.

– Tudjuk azt, hogy nagyon nagy az elvándorlás aránya a vajdasági fiatalok, egyáltalán a szerbiai magyar közösség körében. Nem titkolt küldetése ennek az intézménynek, hogy megpróbáljon olyan körülmények között otthont biztosítani a vajdasági magyar fiataloknak, ami valóban itt tartja őket, hogy itthon tanuljanak tovább, és itthon vállaljanak munkát a tanulmányaik befejezése után. Ezért indítanak különféle szakköröket, amelyekkel valami többet próbálnak adni a diákoknak, mint amit az egyetemeken, a főiskolákon tanulnak.

– A pluszképzések révén gyakorlati tudást nyújtunk számukra, hogy amikor megszerzik a diplomájukat, és kikerülnek az egyetemről, akkor

valami többlettel rendelkezzenek a munkapiacon, ahol könnyebben tudnak utána elhelyezkedni – magyarázza az igazgató.

A hiánypótló kollégium ügyét többen is felkarolták, és támogatták létrehozását.

– Magának az intézménynek a létrehozásában nagyon nagy szerepe volt a vajdasági kormánynak, amely felépíttette az épületet, viszont Magyarország kormánya nélkül nem tudnánk működtetni. Az anyaország ugyanis felismerte ennek az intézménynek a jelentőségét, és amikor elkészült az épület, akkor anyagilag, erkölcsileg és szakmailag is sokat segítettek nekünk abban, hogy felszereljük, azóta pedig kizárólag magyarországi forrásokból működtetjük. Ha ez nem így lenne, nem tudna nemzeti intézetként létezni – ismerteti Snejder-Sára Ildikó a támogatók sorát, és az egyház szerepvállalására is kitér. Az épület ugyanis az egyház telkén épült fel, a szabadkai püspökség ajánlotta fel az Európa Alapítványnak, így nyílt lehetőség arra, hogy megvalósuljon ez a nagyszabású intézmény. Ildikó hálásan meséli, hogy Pénzes János megyés püspök úr segítő szándékának mi mindent köszönhetnek, és az udvaron levő keresztről is ejt néhány szót:

Az Európa Kollégium, háttérben a Szent Erzsébet-templommal

– Az udvaron korábban is volt egy kereszt, amelyet a 6. Számú Hunyadi János Újvidéki Cserkészcsapat állíttatott. A jelenlegi, amely az MNT támogatásával készült, az 1944 és 1956 közötti kommunista időszak vajdasági magyar mártírjainak állít emléket. Egyúttal pedig emlékeztet minket az Európa Kollégium keresztény értékrendet képviselő mivoltára.

TISZTA HASZON

Furdal a kíváncsiság, hogy mitől több ez a kollégium, mint egy egyszerű szálláshely.

– Egyedülálló intézményként működtetünk szakkollégiumot, odafigyelünk a diákjaink közösségépítésére, nemzeti identitásuk erősítésére, megünnepeljük a magyar nemzeti ünnepeket, hangsúlyt fektetünk a hagyományépítésre és -ápolásra. A szakkörökön segítjük őket, közösséget formálunk – sorolja határozottan és meggyőződéssel Ildikó.

Snejder-Sára Ildikó

És hogy a fiatalok tudomást szerezzenek erről a lakhatási és szakmai fejlődést is biztosító lehetőségről, a kollégium munkatársai Vajdaságszerte járják a középiskolákat, azokat, melyekben magyar nyelven is folyik az oktatás. A harmadikos, negyedikes osztályokban bemutatják a kollégiumot, ezenkívül látogatásokat is hirdetnek a diákoknak, hogy a saját szemükkel lássák, mi várja itt őket.

– Szervezett buszokkal szoktak eljönni hozzánk, és nagyon hasznosak ezek a látogatások, mert a helyszínt látva konkrét kérdésekkel fordulhatnak hozzánk. Természetesen a leggyakoribb kérdés arra vonatkozik, hogy mi a feltétele annak, hogy valaki itt lakjon. Elsősorban magyar nyelven kellett végeznie az általános vagy a középiskolát, ezenkívül elsőéves egyetemi hallgató kell legyen valamelyik újvidéki akkreditált felsőoktatási intézményben, természetesen nem újvidéki lakcímmel. Egy nyilatkozatot írnak alá a diákok, hogy tanulmányaik befejezése után még legalább három évet Szerbiában dolgoznak. Ezek az alapfeltételek – vázolja a kritériumrendszert az igazgató.

Két tanév elteltével Snejder-Sára Ildikó úgy emlékszik, hogy a kezdés nagyon nehéz volt, hiszen egy teljesen új intézményt hoztak létre a semmiből.

– Két év után azt gondolom, hogy túl vagyunk a kezdeti nehézségeken, most már teljes lendülettel tudunk dolgozni. Első évben még nem volt teljesen telítve a kapacitásunk, második évben már igen, és idén túljelentkezésre számítunk. A kollégium 380 diák elszállásolására alkalmas, jelenleg harminckét alkalmazott dolgozik értük, beleértve a 24 órás portaszolgálatot, a takarítószolgálatot és az adminisztrációs teendőket ellátó személyzetet is. Öt nevelőtanár áll a diákok rendelkezésére, akik állandóan segítik őket a felzárkózásban, és ők azok, akik a szakkollégiumi programokat is szervezik.

Nem jellemző, hogy felsőoktatási intézmények kollégiumaiban enynyire odafigyelnének a diákokra, ezért joggal merül fel a kérdés, ők hogyan fogadják ezt a törődést.

– Azt hiszem, egyre inkább felismerik, mekkora lehetőség az számukra, hogy felkaroljuk és segítjük őket minden téren. A kollégium anyagi vonzata is jelentős szempont, hiszen jelképes összegért tudnak itt lakni a diákok. Amennyiben jelentkeznek a Magyar Nemzeti Tanács által

kiírt ösztöndíjpályázatra, akkor szinte zsebpénzük is marad, miután kifizetik a kollégiumi díjat, az étkezést az egyetemi menzán, illetve a tömegközlekedési bérletet. Nagyon fontos, hogy ezzel a vajdasági magyar családokat segítjük, azokat is, akik egyébként nem tudnák finanszírozni a gyerekük, gyerekeik felsőoktatási tanulmányait, hiszen az egyetemi élet nem olcsó – láttatja a kollégium kiterjesztett hasznát Ildikó, aki olyan elhivatottsággal beszél munkájáról, hogy nem tudom nem feltenni a kérdést, hogyan került a kollégium élére.

KI-HÍVÁS

– Tulajdonképpen én magam sem tudom. Én a vajdasági kormányban dolgoztam, az oktatási titkárság pénzügyi részlegének voltam a segéd-titkára. Egyszer behívott az oktatási titkár az irodájába, és elmondta, hogy nekem ajánlanák fel ezt a munkát, ami természetesen hatalmas meglepetés volt számomra, és abban a pillanatban hirtelen nem is tudtam reagálni, először azt hittem, viccel. Kellett egy-két nap, amíg átgondoltam, hogy ez valójában mit is jelent számomra. Mindenképpen hatalmas változást hozott az életemben, mert ki kellett bújnom az addigi pénzügyi munkák mögül, hiszen ez már korántsem csak a pénzügyről szól. Ez egy őrületesen nagy kihívás számomra, és beláttam, hogy akkor kell elfogadni az ilyen lehetőségeket, amikor azok az ember előtt vannak. Így végül belementem a dologba, és most már büszkén mondhatom, annak ellenére, hogy az elején nagyon nehéz volt, ez egy csodálatos történet, és nagyon örülök, hogy a részese lehetek – mesél a kezdetekről az igazgató.

A nehézségek rendjén a felelősséget említi, valamint azt, hogy rá várt a feladat, hogy felállítsa az intézmény rendszerét.

– Nekem kellett elképzelni, hogy ez hogyan is fog működni, az alkalmazottak beosztását és munkakörét leszögezni. Nem volt egyszerű. Ami pedig az elégtételt illeti, a kollégium küldetéséhez való hozzájárulás az, ami örömet jelent számomra. Az, hogy harcolunk a vajdasági magyarság megmaradásáért, fejlődéséért, és ösztönözzük a vajdasági magyar fiatalokat a felsőoktatási továbbtanulásra.

Az igazgatótól megtudom, hogy a szerbiai intézmények körében nem volt olyan minta, amelyet követhettek volna, amikor ezt az egészet megálmodták, inkább a magyarországi példákra próbáltak összpontosítani.

– Mégsem tudtuk ezeket a modelleket teljes mértékben átvenni és alkalmazni, mert itt teljesen más törvények és más felsőoktatási keretek vannak. Nekünk valahol meg kellett találni a kettő között az utat, amely ránk érvényes – emeli ki Ildikó.

MOZGALMAS MINDENNAPOK

A kollégiumi mindennapokba is bepillantást nyertem. A szakkollégiumi programról tudni kell, hogy kötelező és választható elemekből áll:

– A kötelező elemek közé soroltuk a közéleti esteket, a műhelyeket, a koncert-, színház- és kiállításlátogatásokat. A választható programokhoz tartoznak a céglátogatások, amelyeken a diákok szakmailag fejlődhetnek, kapcsolatokat építenek, és ebben a csoportban vannak a szakkörök is. Támogatjuk a hallgatóinkat a versenyeken, szemléken, konferenciákon, a Vajdasági Magyar Tudományos Diákköri Konferencián, az Országos Tudományos Diákköri Konferencián való részvételben, és sporttevékenységeket is szervezünk. Legalább tizenhárom karról vannak bentlakóink, akik folyamatosan, szinte reggeltől estig járnak órarend szerint az egyetemükre, úgyhogy mi a programjainkat inkább délutánra, estére tudjuk beütemezni. Dinamikus, családias hangulatú légkör alakul ki a kollégiumban – részletezi az igazgató.

A bentlakó fiatalok visszajelzései önmagukért beszélnek.

– Nagyon együttműködőek, és bármilyen rendezvény szervezéséről legyen is szó, ők teljes erőbedobással támogatják a megvalósítás minden szakaszát. Szívesen szavalnak, beszédeket állítanak össze, néptánccsoportunk van, amely a legnagyobb vajdasági magyar néptánctalálkozón, a Gyöngyösbokrétán képviselt minket. Énekelnek, most már amatőr színjátszó csoportunk is van, az 1956-os forradalom és szabadságharc hatvanéves évfordulójára a szabadkai főkonzulátusnak a felkérésére csodálatos előadást készítettek, nagyon büszkék voltunk rájuk, és úgy látjuk, hogy a jövőben is

szeretnének ezzel foglalkozni. Kézművesszakcsoport és fotószakkör is működik, valamint a diákjaink igényei szerint tovább alakítjuk ezeket a foglalkozásokat. Nagyon jó az együttműködés a diákok, a nevelőtanárok és az intézmény vezetősége között. Próbálunk odafigyelni a bentlakók kívánságaira, hiszen értük van minden – tesz tanúbizonyságot gyerekcentrikusságáról Snejder-Sára Ildikó.

Ildikó fellépése és mindaz, amit látok, olyannyira meggyőző, hogy azon tűnődöm, van-e tudomásuk arról, hogy az Európa Kollégium példaként szolgál más hasonló intézmények létrehozásához.

– A vajdasági magyar fiatalok létszáma alapján nem tudom, hogy mennyire lenne igény még egy ilyen létesítményre, de természetesen mi mindenképpen azt szeretnénk, hogy legyen. Egy ilyen intézménynek a létesítése és működtetése óriási befektetés. És ez az anyagiaktól függ elsősorban. Nekünk szerencsénk volt, hogy a vajdasági és a magyar kormány mellénk állt. Nem mondom, hogy könnyen ment a dolog, hiszen az intézmény ötlete még 2005-ben született meg, és bizony tíz évet kellett várni az objektum átadására. Többször leállt az építkezés, elsősorban anyagi okok miatt, de ez most már a múlt, az a lényeg, hogy a kollégium áll, belaktuk, és teljes gőzzel működünk – összegzi Ildikó.

A 2017/2018-as tanév küszöbén az igazgató azt mondja, mindenképp a már jól bevált programjukra szeretnének alapozni, az a céljuk, hogy minden egyes diákot bevonjanak az érdeklődési körének megfelelő tevékenységbe és a kollégium életébe.

– Tavaly kezdtük meg a műhelyek működtetését. Tíz műhelyt alakítottunk ki, vajdasági magyar egyetemi tanárok vezetik ezeket. Ennek a munkának az eredménye egy-egy szakkollégiumi dolgozat volt, amelyet először a műhelykonferencián, majd utána a kollégiumi tanácskozáson a legjobbak előadtak. Ezzel elsősorban arra szeretnénk ösztönözni a diákokat, hogy picit forduljanak a tudományos kutatómunka irányába. Idén még több műhelyt indítunk, hogy megfeleljünk a több mint húsz tanszéken tanuló bentlakóink igényeinek. És arra is nagyobb hangsúlyt fektetünk, hogy azok a magyar egyetemisták, akiknek nincs lehetőségük a kollégiumban lakni, mert újvidékiek, vagy mert nem jutnak be, szintén részt vehes-

senek a szakkollégiumi programokban. Egyébként folytatjuk azt a munkát, amelyet az elmúlt két tanévben elkezdtünk, és azt hiszem, hogy nagyon jó úton haladunk – ad hangot optimizmusának Ildikó.

Bár pontos felmérések nem támasztják alá, vannak visszajelzések a diákok részéről, hogy azért választották az újvidéki egyetemeket és az itthon maradást, mert egy ilyen fantasztikus lehetőség áll a rendelkezésükre.

– Amikor látjuk a fiatalokat itt, az udvaron szórakozni, amikor szervezünk egy rendezvényt vagy valamilyen közösségi programot, és halljuk őket magyarul társalogni, és érezni lehet bennük a fiatalos erőt és lendületet, olyankor azt gondolom, hogy ennél több nem kell.

Ambrus Melinda

ŐRÁLLÓKNAK ÁLLÍTOTT MINKET IDE AZ ISTEN!

Beszélgetés Nagy Margittal, az újvidéki Apácai Diákotthon igazgatójával

► **Erdélyben született református lelkészcsaládban. Gyermekkorát Kolozson töltötte. Hogyan került a Vajdaságba?**

– Szerelem által. A hatvanas évek végén megismerkedtem egy vajdasági fiatalemberrel, szerelem lett belőle, majd házasságot kötöttünk. Igaz, egy évet kellett várnunk a házassági engedélyre, egy évet vártam arra, hogy kijöhessek Jugoszláviába, egy évig voltam itt állampolgárság nélkül, akkor ugyanis még nem volt kettős állampolgárság, le kellett mondanom a románról, majd várnom kellett a jugoszláv állampolgárságra. A legfájdalmasabb talán az volt, hogy amikor meghalt a nagyapám, aki teológiai tanár volt Kolozsvárt, nem tudtam hazamenni a temetésére, mert nem volt semmilyen személyazonosságot igazoló papírom.

► **Mit hozott magával Erdélyből az új hazába?**

– A munka szeretetét. Azt, hogy ha egyszer becsületes munkát ajánlanak, azt el kell vállalni, ám szégyelleni sohasem szabad. Én tanítottam, tévéztem, rádióztam, tíz éven át a szabadságom ideje alatt takarítottam holland családoknál Németalföldön. Nem szégyelltem, hiszen ezáltal taníttathattam a fiamat. Férjemtől, aki nem volt hitben járó, elváltam. Rádöbbentem, hogy Isten útján haladva kell folytatnom az életemet, akkor is, ha gyakran gúnyolni fognak ezért. Vallási műsort vezettem az Újvidéki Rádióban, szolgáltam a kicsi szórvány református gyülekezetben, Tiszakálmánfalván (neves lelkészek igehirdetéseit olvastam fel). Úgy érzem, mintha az Isten azért helyezett volna minket, külhoni magyar értelmiségieket oda, ahol élünk, hogy őrállók legyünk, megvédjük a kisebbségben lévő magyarságot. Nem futamodhatunk meg…

► **Pedig voltak hűségpróbáló idők, a délszláv háború időszaka. Nem gondolt soha arra, hogy elmenekül, hazaköltözik a békés Erdélybe?**

– Szerencsére nem kellett katonának mennem, nem kellett embert ölnöm egy őrült ideológia nevében. Aztán a rám bízottakat sem hagyhattam magukra, istentiszteleteket tartottam, imádkoztunk együtt az emberekkel az emberiesség diadaláért. Közben zaklatott a belügy,

felajánlották, hogy visszakaphatom rádiós állásomat, ha jelentek az ismerőseimről. Féltem, de nem vállaltam. Kiábrándulva a miloševići korszak médiájából, úgy döntöttem, teljes mértékben a Vajdasági Magyar Pedagógusok Egyesületének feladatára összpontosítok, arra, hogy létrehozzuk és működtessük az Apáczai Diákotthont.

▸ **Hogyan sikerült ez?**

– Az újvidéki Apáczai Diákotthon a maradéki református egyházközség tulajdona, ugyanis amikor 1999-ben, a bombázások idején pályáztunk az épület megvételére, az újvidéki, jelenleg lefokozott református lelkész nem fogadta el az együttműködést. Hála Istennek, mondom én ma, mert lehet, elúszott volna a pénz, s a diákotthon talán máig

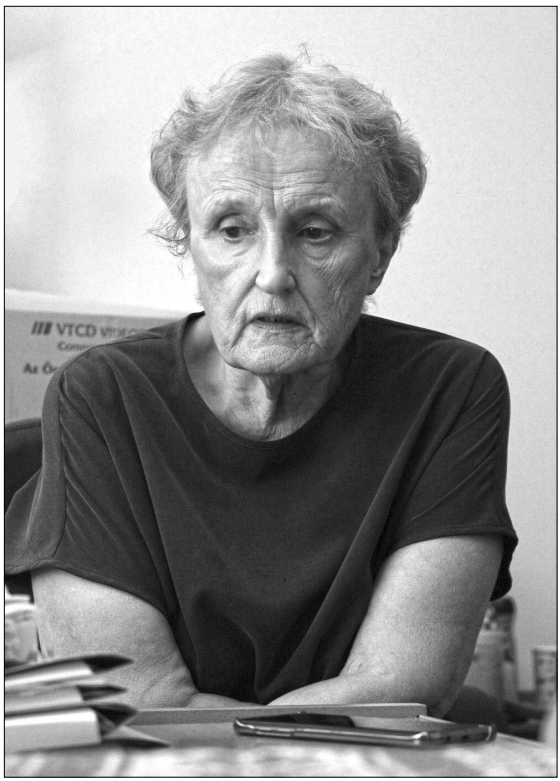

Nagy Margit

nem épült volna meg. A maradéki református egyházközség vállalta a tulajdonjogot, amire a háborús korszak bizonytalansága miatt volt szükség. S mi ennek nagyon örültünk, örülünk, mert a maradékiakkal nagyon jó kapcsolatunk van. A maradéki református egyházközség a tulajdonos, a Vajdasági Magyar Pedagógusok Egyesülete pedig a diákotthon működtetője.

2000-ben 20 diáklánnyal felavattuk a családi házból átalakított otthonunkat, két évvel később a központi új épületet, 2003-ban vásároltunk egy ingatlant a Telepen, 2007–2008-ban elkészült a fiúkollégium, 2016-ban pedig átadtuk a kollégium legújabb épületét. A két telephelyen jelenleg 80 magyar egyetemistának és középiskolásnak tudunk szállást biztosítani. A rászorulók kedvezményt kapnak.

▸ **Mi a céljuk az Apáczai Diákotthon üzemeltetésével?**

– Nem titkoljuk: hogy közösséget teremtsünk. Mivel az egyetemen – a Magyar Tanszéket kivéve – a fiatalok csak szerbül tanulnak, ezt ellensúlyozzuk azzal, hogy a kollégium nyelve magyar. Itt az anyanyelv ápolása mellett a bentlakók barátkozhatnak más magyar fiatalokkal, sőt még szerelmek is szövődtek. Voltak szerémségi gyerekek, akik a kollégiumban egészen szépen megtanultak magyarul, köztük egy platicsi fiatalember, Janika, aki egy pacséri lányba szeretett bele, és ez ösztönzően hatott rá, hogy újratanulja anyanyelvét… Az Apáczai Diákotthonban lakók magyarságismereti képzésen vesznek részt, s fontosnak tartjuk a kereszténységük erősítését is. Célunk, hogy az anyanyelvükkel, a magyar kultúrával a kapcsolatukat soha ne veszítsék el.

▸ ***Megtört nád* címmel jelent meg a Szerbiai Református Keresztyén Egyház és az újvidéki egyházközség közös kiadásában a délvidéki reformátusság múltját és jelenét rögzítő kiadvány a reformáció 500. évfordulójának apropóján. Ön szerkesztette. Honnan jött az ötlet?**

– Mivel úgy éreztem, hogy itt, Délvidéken a reformáció évfordulójának évében nem sok minden történik, arra gondoltam, hogy kellene egy könyv, amelyben megemlékezünk az itteni reformáció idejéről, s emléket hagyunk a jelenről is a jövőnek. Van miről megemlékezni, emlékeztetni a ma olvasóját. Arra, hogy a huszita Bálint és Tamás itt, Kamancon fordították le a Bibliának egy részét magyar nyelvre. Vagy például arra, hogy Sztárai Mihály ezen a vidéken, Dél-Baranyában volt

lelkész, ő kiállt az utcára, és ott prédikálta Istennek igéjét, így több mint száz gyülekezetet alapított rövid idő alatt. Azt is le kell jegyeznünk, hogy az a föld, ahol Sztárai szolgált, ma Horvátország területéhez tartozik. Nagyon kevés magyar maradt ott, és nagyon kevés református. Ott is, nálunk is a délszláv háború megtizedelte a magyarságot, s azóta is tart, talán az utóbbi időben mintha még felgyorsult volna a kivándorlás. A politikum nem sokat tesz azért, hogy megtartsa az itteni magyarságot, amint a szerb politikum sem törekszik arra, hogy a szerbséget itthon tartsa. Én nem tudok tenni semmit, én egy egyszerű ember vagyok. Azt hiszem, hogy az egyház lehet a megtartó erő. Mert a megtartó református egyháznak, amelynek elsődleges küldetése Isten igéjének hirdetése, a nemzetmegtartás is a feladatai közé tartozik. Sok helyen, ahol olyan lelkészek tevékenykednek, akiknek szívügyük a megmaradásunk, látszik is, hogy felvirágzik az egyházi élet, ott a fiatalokat is egybe lehet gyűjteni. Ahol viszont a lelkészek csak foglalkozásnak, nem pedig hivatásnak és szolgálatnak tekintik a mesterségüket, ott sajnos tönkremennek az egyházközségek, beolvad a magyarság. Ezért azon is gondolkoztam, hogy mivel olyan sok baj van, tegyük azokat közzé, mert egyébként hallgat ezekről mindenki.

▸ **Egyfajta reménykeltő kép rajzolódik-e ki a jövővel kapcsolatban?**

– Amint már említettem, a lelkészek nagyon sokat tehetnek ezért. Itt van például a maradéki lelkész, Halász Dániel, aki próbálja feltámasztani ezt a halófélben levő falut. Szépen összeszedte a gyerekeket, óvodát indított, kirándulásokat szervez, jól prédikál, odafigyel az emberekre, jó kapcsolatot tart fenn a gyülekezeti tagokkal. (Nagyon fontos a személyes kapcsolat, mert vannak lelkészek, akik sosem látogatják meg a családokat.) Megemlíteném továbbá a pacséri Csányi Erzsébetet is, aki nagyon szépen foglalkozik a gyülekezettel, táborokat szervez nyaranta, és szépen összeszedi a fiatalokat; Móricz Árpádot, aki Bácskossuthfalván indított óvodát, amely mára akkreditálttá vált, tehát államilag is elismert.

A vajdasági gyülekezetek megmaradását derékba törte az, hogy nem voltak olyan lelkészek minden faluban, akik megtartották volna a gyülekezetet. Az első világháború után a lelkészeknek egy része Kolozsvárt tanult, mert az akkori jugoszláv állam nem engedte ki tanulni

Magyarországra a teológusokat. Úgyhogy itt egy egész lelkészgeneráció a kolozsvári teológián végzett. Ők, akik Kolozsváron végeztek, dolgoztak, a mai napig példaképek. Viszont azután olyan lelkészek is jöttek, akik nem igazán tartották fontosnak megőrizni a magyarságot, nem is laktak a faluban. Ahhoz, hogy egy falut megtartsunk, elhivatottságot kell érezni, és nem az anyagiakat kell hajszolni.

Hogy hogy lesz, mint lesz, nem tudom. Csak azt, hogy kétszázvalahány ezren vagyunk, ahhoz képest, hogy amikor felbomlott Jugoszlávia, négyszázvalahány ezren voltunk… Nem tudom, hogy mit tartogat az Úristen számunkra, az ő kezében vagyunk, ő vezeti a történelmet, és be kell ismernünk, hogy meg is érdemeljük mindazt, ami ér bennünket, mert nagyon elszakadt a társadalom a hittől ezen a vidéken. Erdélyben inkább megmaradtak az emberek az egyház berkeiben, mint itt. Az erdélyieknek honfoglalás kori falvai, városai vannak, az újvidéki lakosság Mária Terézia idejében telepedett ide. S úgy látszik, hogy a nép tudatalattijába valahol mélyen beivódott, hogy ma itt vagyunk, holnap nem leszünk itt. Ám igazságtalan lennék, ha elhallgatnám, hogy a pedagógustársadalomban vannak nagyon lelkes és igazán példamutató emberek. Igaz, olyanok is, akiknek mindegy, hogy magyar vagyok, vagy szerb vagyok. Elhiszi, hogy magyar tanárok szerb iskolába íratják a gyerekeiket? És ha egy faluban szerb iskolába íratja a magyar tanárnő a gyerekét, akkor azzal rossz példát mutat, és ez tragédia. Ez a mi tragédiánk, hogy ez a nép valahogy nem tud kiállni magáért. Nem beszélek most a politikáról, mert az katasztrofális, ami itt van. Senki nem harcol a valós autonómiáért. Legalább Székelyföldön harcolnak, látom, hogy milyen keményen kiállnak, és nem hagyják magukat. Nálunk ilyet el sem lehet képzelni. Nálunk összefonódás van a szerb politikum és a magyar politikum között. Háttéralkuk vannak, így hát nem várhatunk semmi jót. A szerbek nyilván nem azért fognak háttéralkut kötni, hogy a magyarság megmaradjon. Gazdasági összefonódások is lehetnek, de ez csak az én feltételezésem, nem állítom, mert bizonyítani nem tudom.

Szinte elkerülhetetlen, hogy a kilátástalannak tűnő helyzet miatt kialakul a fiatalokban, hogy el innen, messze! Noha aki nagyon akar dolgozni, az talál munkát. Csak az a baj, hogy mindenki könnyű munkát

keres. Bárkit megkérdezünk, csak irodai munkát vagy elárusítóit lenne hajlandó vállalni, fizikai munkára senki nem akarja adni a fejét.

▸ **Látszanak a jó példák?**

– A maradéki közösséget hozom fel követendő példának! Van egy jó kemény magja, és ha Halász Dániel lelkész ott marad, azt hiszem, hogy növekedhet, erősödhet az a közösség. Ha ő ott kinevel egy generációt a magyar óvodában és iskolában, aminek az lesz a következménye, hogy több magyar lesz – mert a magyar katolikusok is adják oda a gyereküket –, akkor van esély. El kell mondjam, hogy mi a katolikus egyházzal jó viszonyban vagyunk. A mi kollégiumunkban a gyerekek nagy része katolikus, mert ez a vidék katolikus vidék. De az, amit a horvát katolikus egyház művel, az elfogadhatatlan: keményen horvátosítani akar mindenkit. Nincs az, hogy ha magyar vagy, akkor megmaradhatsz magyarnak, horvát mise van, és pont! Ez is egyfajta diktatúra, félelemre építő önkény.

▸ **Mi az, ami felülkerekedhet ezen a félelmen?**

– A szeretet.

Ambrus Attila

ÚJVIDÉK: MAGYAROK A NAGYVÁROSI SZÓRVÁNYBAN

Mária Terézia 1748. február 1-jén szabad királyi várossá nyilvánította Újvidéket. Városnévként a helybeliek akkor a Dunavárt, a Vízközt vagy az Újvidéket javasolták, ezek közül választott a császárné. Saját kezűleg írta rá a felterjesztésre: „Nominetur Neoplanta", azaz neveztessék Újvidéknek. S azóta lakosai, ki-ki a maga nyelvén, Újvidéknek, Novi Sadnak vagy Neusatznak nevezik.

Riporttáboraink célja a szórványmagyarság mindennapjainak felderítése. A 2017-es rendezvényünknek szállást adó városban, Újvidéken, jelentős számban élnek magyarok. Az ő helyzetük azonban egy kicsit más. Ha csak azt nézzük, hogy mennyien vannak, a tömbben élők is megirigyelhetnék őket, mégis elvesznek a nagyváros forgatagában. Az utcán csak elvétve hallani magyar szót, és a magyarul beszélők a legtöbb esetben nem helybeliek. Az óvoda után már sokan nem használják a magyar nyelvet, felnőtt korukra pedig eljutnak oda, hogy már szégyellik is a hiányos nyelvtudásukat. A 2011-es népszámláláskor beszélgettem egy újvidéki ismerősömmel – magyarul –, aki azon dilemmázott, hogy ő mit válaszolhatott volna a nemzeti hovatartozását firtató kérdésre. „Magyar? Nem érzem magam annak, mert nem ismerem a történelmet, nem hallgatok magyar zenét. Szerb? Nem, mert ahhoz a néphez sem tudok kötődni semmivel, habár a feleségem szerb. A legszívesebben vajdaságinak mondanám magam."

Végül magyarnak vallotta magát, és a statisztikában sokszor csak ennyin múlik, hogy hányan vagyunk. Az identitás zavara vagy hiánya jelen van, és sok esetben csak egy kicsi kell, hogy „többen" legyünk.

Mégis nehéz magyarnak maradni, ha mindez külön feladat a mindennapokban. A város egyik végébe visszük a gyereket magyar óvodába, a másikat a másik sarkába magyar iskolába, s ezután még be kell érnünk idejében a munkahelyre. Ha nincs segítség, szinte lehetetlen vállalkozásról van szó.

A statisztikai adatok nem nyújthatnak pontos támaszt, főleg nem Újvidék dinamikusan fejlődő városában, hiszen az új évezred elején

hét év alatt harmincezerrel nőtt a város lakossága. Beszélgetőtársamat, Galambos László nyugalmazott újvidéki jogászt kértem meg arra, hogy mutassa be a várost, magyar szemszögből.

– Újvidék egy rendkívül összetett nagyvárosi környezet, mind nemzeti, mind vallási és szociális struktúráját tekintve. Egykor a harmadik legnagyobb magyar város volt Vajdaságban, ma már nem az. A magyar közösség tipikus nagyvárosi szórvánnyá vált. Helyzetét talán az teszi kedvezőbbé, hogy továbbra is rendelkezik mindazon intézményekkel, amelyek korábban létrejöttek és működtek. Tény viszont, hogy a munkájukat mind nehezebb megtölteni tartalommal. A városban a múlt század nyolcvanas éveiben hat általános iskolában működött magyar tagozat, ma háromban folyik magyar nyelvű oktatás, beleértve a városhoz tartozó Tiszakálmánfalva és Piros osztályait. Minden általános iskolában kis létszámú, 5–18 tanulóval működő osztályok vannak. Évente mintegy 40–45 gyerek – egy részük vegyes házasságból való – kezdi meg tanulmányait magyar nyelven.

A súlyos helyzet fő oka az alacsony népszaporulat és a magyarság számának az állandó csökkenése. Újvidék városnak a legutóbbi nép-

Újvidék címere a városháza homlokzatán

számlálási adatok szerint, vagyis 2011-ben 335 701 lakosa volt, ebből a magyarok száma 13 340, vagyis nem egész 4%. Újvidéken, Pétervárraddal együtt, 10 300 magyar van, a hozzá tartozó településeken pedig még 3040. Legtöbben Tiszakálmánfalván, 1100-an, és Piroson, 740-en. Ma Újvidék városának mintegy 370 000 lakosa lehet, a magyarok létszáma valószínűleg nem több 11 500-nál, Újvidéken mintegy 9000-en lehetünk. Az elmúlt ötven év alatt a magyar lakosság száma több mint a felére csökkent. 1961-ben Újvidéken 29 233 magyar élt, 2011-ben pedig a már említett 13 340. Vajdaságban is csökken a magyarság száma, de kisebb mértékben, mint Újvidéken. 1941-hez viszonyítva mintegy 45%-kal.

Valaha Zombor és Nagybecskerek volt a megyeszékhely. A határok változásával azonban Újvidék vált Vajdaság központjává, és lett az évek során Szerbia második legnagyobb városa. A várost összességében soha nem alkotta magyar többség, az egyes városrészekben azonban más és más nemzetiségek kerültek többségbe, mint például a szlovákok által lakott Kiszácson.

Valaha a legtöbb újvidéki magyar a város központi részében és a túlnyomórészt magyar jelleggel bíró Telepen élt. Mára a helyzet megváltozott. A városrendezés olyan „jól" sikerült, hogy a Telepet sugárutakkal vágták szét, nagy tömbházakkal övezve, amelyek belakása után a telepi magyarság kb. 20%-os kisebbséggé vált. A Telepen mintegy 3000 magyar él, a városközpontban nagyjából 1200, a Limánon 2000, az Újtelepen és a Heréskertben 1000-1000, valamint Sósbara, Klisza, Szalajka és Podbara városrészben is van néhány száz magyar.

A régi újvidékiek valamivel előkelőbbnek tartották magukat a telepi kertészeknél, munkásoknál, napszámosoknál, de mára ez megváltozott. Sőt! Akinek pénze van, az a Telepen vesz vagy épít kertes házat, mert ott nyugalmasabb, szebb az élet. A telepiek most is a Szent Erzsébet nevét viselő templomukba járnak, annak közelsége miatt, és mert az az ő templomuk. A magyar katolikus hívek egy kis száma a Futaki úti, legrégebbi Rókus-templomban, a legtöbben pedig a neogótikus stílusjegyben épült, központi, Szabadság téri Mária neve templomban hallgatják a miséket, amelyet Nagytemplomnak nevezünk. A református híveknek a Telepen és a belvárosban van templomuk.

Azok az újvidékiek, akik az amatőr művelődési életben tevékenykednek, vagy szórakozni akarnak, valamennyien a Petőfi Sándor Magyar Művelődési Egyesületbe járnak műsoros estekre, bálokba vagy a nemzeti ünnepeinkről megemlékezni. Közösségünk fogyatkozása ott is meglátszik, a kórusnak mind kevesebb tagja van, a felnőtt-tánccsoport időről időre válságba kerül. Ami viszont nagyon fontos, hogy jól működik a szombat délelőttre szervezett játszóház, amelyben a legkisebbjeink jönnek össze. Hét óvodáscsoport van a városban és a környező falvakban, de sajnos nem minden gyerek folytatja magyarul az iskolát.

▸ **A magyar oktatást csak szervezetten, a magyar gyerekek szüleinek felkeresésével tudják fenntartani, sokszor rábeszéléssel. A szülőknek többletfeladatot jelent a város egyik végéből a másikba hordani az iskolába a diákokat nap mint nap.**

– A magyar óvoda és általános iskola után öt intézményben tanulhatnak tovább magyarul a fiatalok. A gimnáziumban, az egészségügyi, a villamossági, a mezőgazdasági és a művészeti szakközépiskolában. A középiskolákba jelentős számban iratkoznak be más községbe való fiatalok is. Naponta ingáznak Temerinből vagy Szenttamásról, de máshonnan is.

Újvidék egyetemi város. A magyar tanulók számára rendelkezésre áll az Európa Kollégium. Mindez kihatással van a kollégium közelében található Petőfi Sándor MME munkájára is. Az újvidéki magyarság számára kiemelt fontosságúak még a tartományi szintű médiaházak, mint a *Magyar Szó* napilap, az Újvidéki Rádió és Televízió, valamint a város által alapított és nagy részben finanszírozott Újvidéki Színház. Ezek az intézmények óvodáinkkal és iskoláinkkal a magyarság megmaradásának a fő pillérei. Ezért is érinti az ittenieket mindig érzékenyen, ha ezeket az intézményeket gyengítik. Miként történt az a Magyar Szóval, hogy több részre osztották a szerkesztőséget. A színháznak mindinkább szembe kell néznie a közönségválsággal. Bár egyesek ezt a színház repertoárjára fogják, el kell ismerni, hogy nagy művészi teljesítmény van mögöttük. Az elvont darabok azonban nem tudják megtölteni a nézőteret. A Magyar Szó és az Újvidéki RTV magyar műsorai is profitálni tudnak az Európa Kollégiumból, hiszen a diákok egy része ott vállal részmunkaidős állást. Az egyetemen a Magyar Tanszék munkáját

emelném ki. Tevékenysége a részét képezi a város kultúrájának, tanárai aktív tagjai a magyar közéletnek.

- **Természetesen a politika jelentősen befolyásolja a kisebbségek helyzetét. Egyes politikusok pedig előszeretettel nyúlnak vissza a történelem viharos, nemzetileg túlfűtött részeihez. Ezzel rövid távon szavazatot szerezve, ugyanakkor a magyarok szempontjából javíthatatlan károkat okozva.**

– Az újvidéki magyarság szövevényes helyzetét a politikai erőviszonyok jelentősen befolyásolták és meghatározták országos, tartományi és városi szinten. Állandó lidércnyomásként nehezedik rá az 1941–42-es januári razzia, amely hol erősebben, hol gyengébben érezteti hatását. Az országos szintű szerb–magyar megbékélés az újvidéki helyzetre pozitív hatással van, mert végre elismerték, hogy a magyar gaztettekre a szerbek 1944–45-ös megtorlása volt a válasz. Ez utóbbit elhallgatták, még a közeli hozzátartozók sem mertek beszélni róla évtizedeken át. A magyarok tetteire a Duna-parti sétányon álló emlékmű minden arra járót és turistát emlékeztet, míg a magyarok fájdalmára semmi utalás nincs a városban. A kettős mérce a mai napig érvényesül. Változás talán 2016-ban állt be, amikor a VMSZ kezdeményezésére a város határozatot hozott egy emlékmű felállításáról a folyami helyőrség barakkjaival szemben lévő téren. Az emlékművet minden 1944–45-ös áldozat emlékére létesítik majd, ugyanis akkoriban szerbek és németek is áldozatul estek a partizánoknak, a legnagyobb számban mégiscsak a magyarokat érte atrocitás. Az emlékműnek 2017. november 2-ára kellett volna elkészülnie, amikor is hagyományosan emlékezünk az áldozatokra. Persze az ilyen jellegű emlékművek felavatása mindig csúszik. Mindenesetre egy nagy lélektani megterhelés vége felé közeledünk. A sebek csak akkor gyógyulnak be, ha gyógyírt nyernek. Szerintünk a múlt feltárása megkönnyebbülést hozhat nemcsak a magyaroknak, hanem a szerbeknek is.

- **Mindehhez hozzátartozik, hogy eddig a városvezetés részéről egyetlenegy szerb vezető sem jelent meg a magyarok megemlékezésén. Mit jelent Újvidéken a magyar közösséghez tartozni, vagy egyáltalán magyarnak lenni?**

– Azok a magyarok, akik multietnikus környezetben a többséghez viszonyítva nem egész 4%-os kisebbséget alkotnak, jól érzékelik és

tudják, hogy az együttélés tűrhető feltételeinek megteremtése gyötrelmes munka. Együtt kell működnie a politikának és a civil szférának. A 2000-es rendszerváltást követően így sikerült elérni, hogy három új óvodai csoport nyíljon, létrejöjjön a magyar nyelvű oktatás az egészségügyi, a mezőgazdasági és a művészeti középiskolában, rendeződjön az Újvidéki Színház helyzete és megújuljon az épülete, de felújításra kerültek a templomaink, és a temetőink is rendezettek. Lettek magyar utca- és térnevek, vagy említhetnénk még Fehér Ferenc mellszobrát is, és ide tartozik még az I. világháborúban elesett katonák emlékműve, amelyet 1947-ben robbantottak fel. Természetesen mindehhez pénzre volt szükség, amit a városi kasszából tudtunk biztosítani, nem kis munkával. Mindezek után koronaként említhetem az Európa Kollégiumot. Kisebbségben sokkal többet kell küzdenünk. Például Jaša Tomić, Mihajlo Pupin, dr. Milan Petrović egész alakos szobrának a felállítására egy évre volt szükség, míg Fehér Ferenc mellszobrát több mint négy év alatt sikerült felállítani.

Az újvidéki városháza

A létszámcsökkenés ellenére az újvidéki magyarságban nő az identitástudat. Ez többek között az anyaország érzékelhetően növekvő anyagi támogatásának köszönhető. A magyar identitástudat azonban nem jelenti automatikusan a nyelv ismeretét is. Ők is hozzánk tartoznak, viszont vannak, akiknél már csak a vezetéknév árulkodik a magyar ősökről, és nem is kívánnak visszatérni a közösségünkbe. Ugyanakkor, különösen az őshonos szerbek utódai, mind nagyobb érdeklődést mutatnak a magyar nyelv iránt. Akár az iskolában választható tantárgyként, vagy azon kívül. Természetesen mindezt a magyar állampolgárság megszerzése miatt teszik, de fontos, hogy aki megismeri a nyelvünket, az másként viszonyul a magyarokhoz. Figyelemre méltó tény, hogy csökkent a magyarverések száma, mára szinte teljesen eltűnt ez a jelenség.

Sajnos, a külföldi nagyobb jövedelem az itt élőket is csábítja. Magyarországra elsősorban a nyelv és a nagyobb családtámogatás miatt mennek. Az informatikusokból és az orvosokból hiány van, de buszsofőr sem marad sokáig munka nélkül, és a fizetése sem rossz.

Hogy mit hoz a jövő, nem tudom, de a magyar közösség csökkenése oda vezethet, hogy az elkövetkezendő vagy az azt követő választások után már nem lesz képviselője a városi képviselő-testületben a magyarságnak. Ez pedig nemcsak a helyi, hanem az egész szerbiai magyarságra kihatással lesz.

Utóirat

Galambos Lászlónak a Forum Könyvkiadó gondozásában 2014-ben jelent meg *A múlt, a jelen és a jövő szorításába*n című könyve, amely egy hosszú, kitartó kutatómunka gyümölcse. A kiadvány a szerző szülőfaluja, Tiszakálmánfalva alapításának 130. évfordulója alkalmából látott napvilágot.

Csőke Csaba

AZ ÚJSÁGÍRÓ MÁSOKRÓL ÍRJON, DE ÁLLANDÓAN SAJÁT MAGÁVAL SZEMBESÜLJÖN

Tóth László Belgrádban született 1936. január 3-án. Újvidéken az Angol Nyelv és Irodalom Tanszéken 1961-ben szerzett diplomát, majd a Belgrádi Egyetemen magiszteri oklevelet. Egyetemista korában idegenvezetőként bejárta a Balkánt és a közép-európai országokat, később újságíróként a világot.

Első újságírói munkahelye a *Dnevnik* gyári és munkaszervezeti lapok szerkesztőségében volt, ahol – mint mondja – első kézből megtanulta azt, hogy nincs „nagy" és „kis" újságírás, hanem minden a témához való hozzáállástól függ. Az Újvidéki Televízió szerb nyelvű szerkesztőségéhez 1976-ban került, mivel több idegen nyelvet beszélt, a külpolitikai rovathoz osztották be. Lassan elsajátította a televíziózást, megismerte annak a tudatra és az érzelmekre ható vizuális erejét.

A kérdésre, hogy mit jelent számára az újságírás, azt mondja, ez egy morális cselekedet, mert az ember nem írhat alá olyasmit, amiben maga sem hisz. Nem írhat le szavakat, melyek mögé nem áll oda teljesen.

„Szerintem tekintet nélkül arra, hogy az újságíró mennyire van tudatában a valóságnak, amelyben él, az újságírás harc az objektív valóságért, hogy felfedezze annak ismeretlen, kevésbé szembetűnő, kihagyott elemeit. Ha elmegy bárhova, akár külföldre, valahol belül mindig megszólal az ember. Egy érzés, amely magával rántja az újságírót. Amivel szembesül, arról ne csak közismert adatokat közöljön (de azok is fontosak!), hanem az előtte lezajló történtekről a saját benyomásait is mérlegelje. Amikor csak teheti, elhallgatott tényeket fűzzön a nyilvánosságnak szánt szövegbe. Kritizálni kell azt, ami nem jó, de kioktatni nem szükséges az olvasót, nézőt. Elismerően kell beszélni vagy dicsérni arról, ami pozitív, de nem hízelegni."

A III. riporttábor csapatának tagjaként 2017 augusztusában Tiszakálmánfalván nem sikerült találkoznom a nyugalmazott újságíróval. Többszöri egyeztetés után végül a *Magyar Szó* szerkesztőségében találkoztunk. A helyen, ahol mindketten igen sokszor megfordulunk, régi

ismerősként üdvözöljük egymást, hamar találunk egy üres asztalt, és miközben szkenneljük a fotókat, elemezzük a beszélgetés lényegét, amelyet végül több részben, de sikerül rögzíteni.

▸ **Mikor és hova vezetett az első hivatalos külföldi útja?**

– Az első hivatalos külföldi küldetésem 1977-ben volt. Az akkori jugoszláv külügyminiszter, Miloš Minić először Helsinkibe, majd pedig Dániába utazott, és az operatőrrel ketten kísértük. Nekem ez óriási kihívást, ugyanakkor megterhelést jelentett. Rövid idő alatt be kellett vágni a filmanyagot, de előzőleg a tárgyalás eredményét folyékony, tudatos és meggyőzően csengő politikai frázisokba kellett önteni, és beolvasni úgy, hogy az elfogadható legyen az összes szerbhorvát nyelvű televíziónéző (Jugoszláv Rádió és Televízió) számára. Csináltam, és végigcsináltam, ahogy elvárták tőlem.

▸ **Ez volt az első európai út. Viszont a nézők és olvasók szerintem leginkább a közel-keleti tudósításokra emlékeznek. Bejárta Irakot, tudósított az irak–iráni háborúról…**

– Ugyanabban az évben még Kuvaitba, Irakba és Iránba is elmentünk. Iránban akkor még a sah uralkodott, de az országban már szinte minden téren érződött a nyugati világstílus, a modernség. Kuvait mint állam, egy család óriási birtoka, számomra egyenesen az olaj, a pénz végtelen uralmát tette érthetővé. Irak viszont teljesen zárkózott ország volt, amely csak az egyéni diktatúrában élt, és ebben látta a jövőt. Semmit sem volt szabad engedély nélkül felvételezni, ha mégis, azt szigorúan ellenőrizték. Ezt mind pozitív módon, az akkori el nem kötelezett országok politikai retorikájával fényesre kellett csiszolni, abból kiindulva, hogy az számunkra gazdasági előnyöket hoz. Gyakorlatilag ebben nem volt semmi rossz. Akkoriban, amikor a kommunista Szovjetunió és a kapitalista USA a saját érdekét törekedett a világ gyönge országaira fegyverrel vagy pénzzel ráerőszakolni, a blokkon kívüli, el nem kötelezett politikai elvek vonzóak és elfogadhatóak voltak még azon országok vezetői számára is, amelyek saját népükkel etették a krokodilokat (lásd: Idi Amin, Uganda példáját), vagy százezrével ölték meg az írni, olvasni tudókat, hogy zéró pontról kezdjék építeni a szocializmust (lásd: Pol Pot, Kampuchea).

▸ **Libanon a szabad újságírás bölcsője és a státusz bizonyítéka. Mivel tudja ezt az állítását alátámasztani?**

– Szigorúan riporteri szempontból nekem legtöbbet Libanon jelentett. Először 1976 végén forgattunk, mégpedig Bejrútban. Az utazásnak volt egy presztízsre vonatkozó, mélyebb gyökerű háttere is. Az Újvidéki RTV magyar nyelvű műsorai urbi et orbi üzengették (elsődlegesen a szomszédoknak), hogy nálunk mennyire tiszteletben tartják a nemzeti kisebbség jogait. Amikor az újvidéki, szerb nyelvű tv-híradó 1976-ban bekapcsolódott a jugoszláv szerbhorvát nyelvű „tv-ringbe", meg kellett mutatni, hogy Vajdaságnak is „konja za trku imamo". Magyarán, „jól lovagol, ki hasonlókkal lovagol". Külpolitikáról szólva, amikor minden ötödik héten (Belgrád, Zágráb, Szarajevó és Titograd után) sorra kerültünk, ezt egy másfél–két perces helyszíni riportban, a vasárnapi JRT-híradóban, továbbá egy 45 perces dokumentumműsorban meg is kellett mutatni. Ami a külpolitikai híreket illeti, az akkori Bejrútnál erősebb ütőkártya nem létezett. Az első utazást követően majdnem minden évben elmentünk Libanonba. Hangsúlyoznom kell, érdeklődé-

Koppenhága, 1979 tavasza, Friderika, Dánia királynője

sünk középpontjában nem annyira a „közel-keleti Svájc" szerencsétlen összeomlása volt, hanem a palesztin nép tragédiája. Azt is el kell mondani, hogy a vallásilag, nemzetileg, területileg szétzúzott Libanonban, ahol csak tehettük (tehettem), kiemeltük (kiemeltem) hírneves, világba tülkölt reputációnkat: „Látjátok, Jugoszlávia egy jó példa, hogy igenis meg lehet oldani a nemzeti viszályt, leépíteni a nacionalista, soviniszta indulatokat, a gyűlöletet és többi ellentétet." De amikor 1981-ben újra találkoztam Valid Dzsumblatt-tal, a drúzok fiatal vezetőjével, akivel már közeli, ismerősi viszonyban voltam, mosolygó gúnnyal rám kérdezett: „Akkor mi is történt Koszovóban?" Persze, tudtam, hogy az 1980-as koszovói lázadásra céloz. Beleadtam minden patriotizmusomat, és magyarázkodni kezdtem. Elindultak a rutinos hogyanok és miértek, melyek máig sem szűntek meg.

Hozzá kell tennem: Valid apját, Kamalt, Arafat talán legközelebbi és őszinte libanoni tárgyalópartnerét, 1977. március 17-én megölték, valószínűleg a szírek libanoni végrehajtói. Ezt akkoriban nem volt ajánlatos ismeretlenek előtt hangosan kimondani. Ennyit Libanon belső drámájáról, amellyel csak mellékesen foglalkoztunk. Mi főleg Libanont mint az arab–izraeli összetűzés legforróbb helyszínét és a palesztin dráma legvéresebb színpadát figyeltük és kísértük. A többi helyszínt először 1978-ban kerestük fel. Egy nagy körútra indultunk, melyen az 1948-as, az 1967-es és az 1973-as arab–izraeli háborúk tragikus kimenetelét ismertük meg. Főleg a menekülttáborokban filmeztünk, kivéve a Golán-fennsíkon fekvő Kuneitrát. Az 1973-as háborúban Izrael elfoglalta Kuneitrát, de 1974-ben a BT úgy döntött, hogy Izraelnek el kell hagynia Kuneitrát és a Golán-fennsíkot, kivéve egy kis csücskét (ahonnan egyébként majdnem fél Izrael látható – a szerző megjegyzése). Távozásukkor az izraeliek Kuneitrát teljesen lerombolták. Hafez el-Asszad, Szíria elnöke elrendelte, hogy a házak romjait állandó, nyílt múzeummá avassák. Amikor 1978 októberében odaérkeztünk, egy öreg nénike, a valamikori húszezer fős város egyedüli lakosa, kis házikójában kitűnő arab kávéval kedveskedett nekünk.

▸ **A másik, ezzel kapcsolatos gondolata az, hogy ahogyan a zsidóknak, a palesztinoknak is ősotthonukban kijár a haza…**

– Damaszkusz után Jordániába, majd a megszállt területre, a Jordán folyó nyugati partjára mentünk, és végül Izraelben kötöttünk ki. Ezen az úton lassan kibontakozott a palesztin–izraeli ütközet sokrétű lényege, ami azóta állandóan bővül. Bonyolult magyarázatok között kezdtünk mozogni, de erkölcsileg nem tévedhettünk el. Ez ma is így van. Habár a palesztinok szenvedései kerültek előtérbe, és máig is ott vannak, Izrael fennmaradása műsorainkban sohasem lett megkérdőjelezve. Csak fenntartottuk a gondolatot: a zsidók évszázadokon át sokféle bántalmazásnak voltak kitéve. Az orosz, cári birodalomban több száz rendelet tiltotta, hogy mit nem tehetnek, hol nem lakhatnak, a pogromokat viszont nem tiltotta semmi. Európában a nácik a végső kiirtásukat tűzték ki célul. Fennmaradásukat csak a saját országukban, egykori őshazájuk területén tudták elképzelni. A világ ezt megértette, elismerte, és megadta nekik. Ebből kiindulva feltehető a kérdés: a palesztinoknak miért nincs joguk országot alapítani őshazájuk egy kis részén, melyet soha nem hagytak el? Ahonnan az 1948-as háborúban a cionisták űzték ki őket, és Palesztina nagyobb részén megalapították

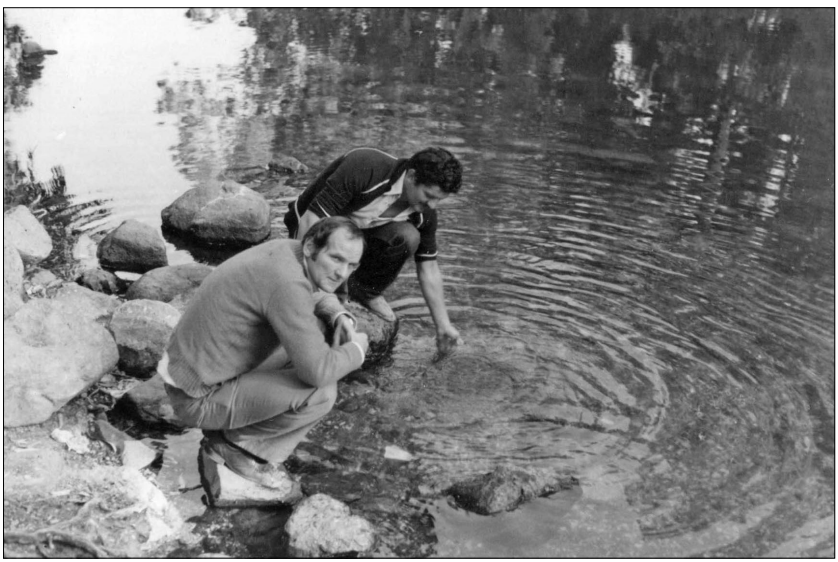

A Jordán folyó partján, Názáret közelében 1978 októberében (a háttérben Grga Vidačak operatőr)

országukat? A palesztinok nem bántalmazták a zsidókat, akik a múltban közöttük éltek. Miért kellett nekik fizetni a rosszért, amit mások Európában tettek a zsidókkal? Hozzávetőleg, biztonságuk ürügyén, a hatnapos, 1967-es háborúban Izrael elfoglalta egész Palesztinát, és azóta is a nyugati parton jó kétmillió palesztinait megszállás alatt tart. Ez a helyzet látszólag szépítve van. Hosszadalmas tárgyalásokban (az ún. Oslo Process 1993-tól 2000-ig) Izrael elfogadta ugyan a palesztin kormányzatot, de annak a területén szüntelenül új városnegyedeket épít. Durván mondva harapdálja, elkobozza, lopogatja a palesztinok földjét. Finoman, vagyis jogilag pontosan fogalmazva: semmibe veszi a nemzetközi törvényeket, melyek tiltják az építkezést a megszállt területeken. Erről a témáról, amikor már nem lábujjhegyen lépkedtem a térségben, magas rangú palesztin, izraeli, libanoni, egyiptomi, szíriai, jordániai képviselőkkel is beszéltem (országelnökökkel is), és igenlő, valamint ellentétes válaszokkal szembesültem. Voltak köztük olyanok, akik a megoldatlan palesztin kérdésben már akkor, több mint harminc évvel ezelőtt, az ISIS, Hezbollah és a ma is aktuális hasonló terrorszervezetek létrejöttét látták/jósolták. Arafattal 1981 után többször találkoztam. Ő már 1974-ben megértette, hogy Izrael elismerése nélkül nem lehet megoldani az arab–izraeli viszályt, sem pedig utat nyitni az önálló, független palesztin állam felé. Izrael ugyanis mindkettőt különböző módon elutasítja.

► **Több alkalommal is találkozott Jasszer Arafat palesztin vezetővel. Vannak-e esetleg olyan dolgok, amelyek közvetlenül megmaradtak emlékezetében?**

– Jasszer Arafat nevéhez kötődik a világ monoteisztikus vallásai legmagasabb rangú képviselőinek első elvi érintkezése. Ezt egy egyedülálló, ökumenikus jellegű eseménynek is lehetne nevezni. A kiindulópont az emberi élet végzetes kimenetelének tisztelete volt. Az indítéka viszont politikai, amiben semmi rossz nincs, hiszen a hit, a vallás nem tiltja az embernek, hogy politikával foglalkozzon. A történet 1980 szeptemberében Iránban kezdődött, mikor a buzgó Khomeini-lelkületű síita forradalmárok Teheránban túszul ejtették az amerikai nagykövetség 80 alkalmazottját. Carter elnök a túszok kiszabadítása érdekében Arafathoz fordult, ismervén rendkívüli jó viszonyát Khomeini imám iráni vezetővel. Ezt követően néhány napon belül 13 amerikai

hazamehetett. Carterék a megoldást valódi cowboy és politikailag végtelenségig naiv módon akarták felgyorsítani. Az óriási helikoptert viszont, útban Teherán felé, egy sivatagi zivatar a homokba csapta, és kilenc bátor pilóta életét vesztette. Amerika felbőszült, Carter elnök tekintélye a nullára zuhant. Újra Arafathoz fordult, a halott pilóták tetemeinek átadása érdekében. Erről nekünk Arafat Tuniszban mesélt, amikor 1986-ban dokumentumfilmet készítettünk élettörténetéről. Arafat akkor Capucci palesztin püspökben látta a reményt. Az izraeli hatóságok 1976-ban Capucci püspököt többéves börtönbüntetésre ítélték, mert állítólag fegyvert csempészett a Palesztin Felszabadítási Szervezetnek (PLO). Wojtyła pápa kérelmére Izrael felmentette és kiűzte az országból. Kameránk előtt, Rómában, Capucci püspök elmondta, hogy Arafat kérelmére Teheránba utazott, és találkozott Khomeini imámmal. Habár név szerint valószínűleg nem, de a kilenc ellenséges amerikai pilóta tragikus emberi sorsa (közöttük lehetett

Bejrút, 1982

júdeai hitű is) ott lebegett a keresztény püspök és a síita imám felett. Capucci püspök érdeme, hogy teljesítve Arafat kérelmét, Khomeini beleegyezésével, méltó körülmények között, kilenc koporsóval hagyta el Teheránt. A háttérben azonban az ügybe különféle módon be volt avatva az amerikai elnök és a római pápa is. Ilyen intézkedés Arafat nélkül nem érvényesülhetett volna. Ez azonban soha nem lett megfelelően elismerve.

▸ **Újra egy alcímbe illő kérdés: Ha Arafat nincs, ki kell találni. Ha van, meg kell semmisíteni?**

– Az akkori izraeli politikának nem egy békés beállítottságú, hanem egy mindenáron megsemmisítendő Arafatra volt szüksége. Ez volt az 1982-es libanoni invázió fő célja. Menachem Begin akkori izraeli miniszterelnök hangoskodott, hogy Libanon támadása kezdetén úgy érezte magát, mintha „Hitler berlini bunkerét rohamozná". Július végétől jó három hétig a helyszínen kísértük, hogy mindez hogyan is nézett ki. Arafattal nem találkoztam, viszont annál több magas rangú palesztin vezetővel, továbbá Libanon akkori és előző miniszterelnökével, Valid Dzsumblatt-tal. Ben Zwi ezredessel, az izraeli hadsereg szóvivőjével egy hosszú interjút rögzített a kamera, az izraeli katonákkal nyíltan beszéltünk. Jártunk még Dél-Libanonba, az Al-Anszar táborban, ahol 7000 embert tartottak fogva, Izrael viszont megtagadta a hadifogolystátust. A palesztin vezetőség és a harcosok kézi fegyverükkel, jelképesen megőrizvén hadi méltóságukat, elhagyták Bejrútot. Arafattal ezután 1983-ban találkoztam újra, Tripoliban, ahol a tengerről az izraeli torpedó és más hadihajók, a szárazföldön, a körülötte lévő térségben pedig a szíriai tankok és a személyisége ellen lázadók vadásztak rá. Arafat és a vele maradt harcosai görög hajókon és francia csatahajók kíséretében 1983 decemberében elhagyták Tripolit. Politikai szempontból a palesztin ügy fennmaradását a Palesztin Nemzeti Tanács (PNC) 1984 novemberében Ammánban, Jordánia fővárosában megtartott rendkívüli ülése bizonyította. A helyszínen kísértük, kísértem, mert az operatőröm hirtelen betegsége miatt másnap hazautazott. Libanonban ekkor több százezer palesztin menekült helyzete rendkívül veszélyes lett.

▸ **Itt kerültek önök is életveszélybe? Hogy is volt?**

– A palesztinok veszélyeztetett helyzete különösen 1985 tavaszán, a bejrúti Sabra és Shatila táborokban volt látható, ahol hetekig voltak kitéve a síita Amal szervezet támadásainak. Nabih Berri Amal-vezető kézzel írt engedélyével – az 1983. évi ismeretség alapján – talán az első tv-sek voltunk, akik a tűzszünet után bemehettünk a palesztin táborokba. A Palesztin Vörös Félhold elnöknőjétől tudtam meg, hogy tárgyalnak az Amal-vezetőkkel, mikor és hova temessék az összeütközésnek a táborban lévő többtucatnyi áldozatát. A tetemeket két hűtőkocsiban őrizték az Aka kórház közelében. Tudtam, hogy hol van ez a hely. Bratislav Stepanović operatőr volt velem, megkerestem a hűtőkocsi sofőrjét, aki beleegyezett, 10 másodpercnyire kinyitja az ajtót, hogy felvételt készíthessünk. Tisztában voltam azzal, hogy ez óriási veszéllyel jár. A sofőr éppen a kulccsal ügyetlenkedett, mire hirtelen egy kocsiban ott termett három fegyveres. Nabih Berri neve, engedélye nekik semmit

Mubarak, Egyiptom elnöke, Kairó, 1984

sem jelentett. Ebből sejtettem, hogy ezek már a Hezbollah, az új szervezet, akik éppen megjelentek a libanoni pályán. Betuszkoltak bennünket kocsijukba, és gyorsan elhajtottak onnan. „Ameriki, Izraili" – ordították vidáman, és pisztolyukkal, fegyverükkel az arcunk előtt hadonásztak. Azt vettem ki, hogy amerikai és izraeli kémeket fedeztek fel bennünk. Valamennyire ismervén a várost, úgy rémlett, hogy a szétbombázott utcákon egy elhagyott, szétvert katolikus temető felé tartunk. Bato operatőr megmutatta jugoszláv útlevelét, felesége és gyereke képét, de nekik sem az, sem a Tito és Jugoszlávia kiáltások nem jelentettek semmit sem. Az egyik szűk kanyarban szembejött velünk egy klasszikus személygépkocsi, a kanyar miatt mindkét jármű lelassult. Láttam, hogy a másik kocsiban egy libanoni katonatiszt ül, kihajoltam az ajtón, és elordítottam magam, hogy „újságírók vagyunk, ki akarnak végezni bennünket". Az idegen tiszt tüstént kipattant a kocsijából, pisztollyal a kezében, átvezényelt mindkettőnket az ő kocsijukba. Így menekültünk meg. Nem részletezem, nem volt kellemes élmény. Gondoltam, hogy az esetről Pelević ottani nagykövetnek, egyébként nagyra becsült régi ismerősömnek is tudnia kellene, hátha tiltakozik a libanoni kormánynál. Nagykövet ismerősöm figyelemmel meghallgatott, és elmondta, a Hezbollahról semmit nem tudnak (még), és nem volna okos dolog, ha panasszal vagy tiltakozással kezdenénk az ismerkedést. Az ügy így el lett hallgatva. Hát igen, mi nem voltunk se amerikai, se angol újságírók – sóhajtott fel az idős kolléga.

– Arafattal egyébként 1986-ban Tuniszban többször találkoztunk, dokumentumfilmet is készítettünk róla. A filmet később egy belgrádi díszbemutatón láthatta a (többnyire nagykövetekből álló) közönség. Az iraki nagykövetségből meghívtak a bagdadi tévéfilmszemlére, még esetleges díjra is utaltak. Akkoriban azonban a BBC rádió híreiben hallottam, hogy az irakiak halomra mérgezték Halabja kurd lakosait. Felhívtam az iraki„kapcsolatomat", és lemondtam az utat. A filmet Bagdadba vitte a tv egy alkalmazottja, de végül nem mutatták be. Az „esetről" Arafat is értesült, és helyeselte döntésemet.

A DÁNOK TISZTELETE, DE MÉG FINOMABB ÜZENETE IRÁNTUNK

Az interjúból nem maradhatott ki a kérdés, igaz-e az állítás, miszerint az akkori jugoszláv, bordó színű útlevél előtt minden határátkelő nyitva állt. A kérdésre beszélgetőtársam elmondta, ez egy kicsit túlzás. Ott, ahol ritkán jelentek meg, esetleg akadt egy-egy jóindulatú észrevétel, egyébként semmilyen privilégium nem volt, csak a normális, vámolási, határátkelési procedúra. Az tény, hogy Tito és az ország nevét akkor az egész világon ismerték, de nemcsak a politikában, hanem a sportban, pontosabban a kosárlabdában is a világ élvonalában járt az ország, ami külön tekintéllyel járt.

– Ide tartozik az 1979-es dániai élményünk. Friderika dán királynő jugoszláviai látogatása előtt meghívtak egy-egy újságírót az újvidéki tv-ből, valamint Zágrábból, Belgrádból és Titogradból Dániába. Addigra már sokfelé jártam, de olyan megtiszteléssel az országunk iránt sehol nem találkoztam. Friderika királynő a férjével és két gyermekével személyesen is fogadott bennünket. Mi, a kis újságírócsoport tagjai, meghatódva éreztük, és egymás közt ki is mondtuk, hogy a dánok nem dicsekedni akartak magukról, hanem általunk az államunknak, az itt élő népnek azt üzenték, hogy itt is elérhető az a színvonal, ami Dániában.

Megállunk, egy pici szünetet tartunk. Teázás közben szorgalmasan forgatjuk az idő kerekét, persze visszafelé. Eljutunk beszélgetőtársunk, kollégánk élettörténetének legelejére, és azt is körüljárjuk, hogy miért pont Belgrád a kiindulópont, hogyan került oda a család, de több élő, valós mozaikkocka is előkerül a magánéletből. Próbáljuk őket elhelyezni időben és térben.

▸ **Egy alkalommal ezt nyilatkozta: belgrádi születésű, de vajdasági autonomista vagyok és maradok. Mibe került megtartani ezt az elvet? Mert, ha jól tudom, családjával együtt eléggé megfizetett érte.**

– Édesanyámék apai oldalról tősgyökeres újvidékiek voltak, a nagyapám itt a Duna mellett volt erdész. Az apám Satrincán, a csodálatos szerémségi kis faluban jött a világra. Szüleim a 19. század első éveiben születtek, és a 20-as években Pétervárадon házasodtak össze, amikor már létezett Jugoszlávia. Az apám ezermester volt, mindenhez értett,

szeretett dolgozni, és valódi magyar virtus folyt ereiben. Belgrádban, a topčideri pénzverdében, házmesterként jutott jól fizetett álláshoz. Anyámmal odaköltöztek, és két testvérem is ott született. A háború kitörése előtt egy még ma is álló többemeletes épületben, nem messze az Albánia-palotától, apám házmesterként dolgozott. Soha annyi játékom nem volt, mint akkor. Ünnepkor elleptek a lakóktól származó különféle játékszerek. Jóval később, a belgrádi évekhez kötődő mesékből anyámtól megtudtam, hogy a kedves játék-ajándék áradat az épületben élő zsidóktól jött. A feldúlt világ az 1941. március 27-ei tömegtüntetésekkel, majd a Terazijén, a villanyoszlopokról lógó emberekkel mutatkozott be. Magam sem tudom, hogy mint ötéves gyerek hogyan jutottam addig, de azok a képek mély nyomot hagytak bennem. Nem emlékszem pontosan. Lehet, hogy szüleimmel kimentünk az utcára, és a hömpölygő tömeg sodort bennünket a veszély és iszony közelébe? Nem tudom. Belgrád 1941. április 6-ai bombázását már a pancsovai rétből figyeltük, ahova apám az ott élő rokonaihoz mentette ki családját.

Miután a magyar hadsereg bevonult a Délvidékre, Jugoszlávia és Magyarország egymás ellen hadba lépett. Szegény apám biztonságosabbnak látta, ha visszaköltözünk Újvidékre, habár a szüleim soha nem említették, hogy ez valami kényszer vagy fenyegetés miatt történt volna. Magyarázatként azt hozták fel, hogy az anyám minden rokona akkor Újvidéken élt. Háborúban szinte ösztönszerű a családi és nemzeti tömörülés. A fennmaradás kelléke ez. Újvidéken apám a vasútállomás közelében bérelt ki egy házat. Hamarosan azonban minden megváltozott. A város felett megjelentek az amerikai bombázók százai, útban Budapest felé, vagy onnét vissza. Apám pedig csakhamar rájött, hogy a vasútállomás is stratégiai célpontnak számít, ezért Csúrogra költöztünk, ahol apai nagyapám egy szerény kis házban élt. Csúrogon élt még a többgyerekes Rozi nenám is. Ez 1943-ban történt. Apám Pesten, a Csepel valamelyik gyárában dolgozott, és hetente hazajárt. Akkoriban több szerb nemzetiségű csúrogi (és nem csak csúrogi), pótolva a fronton harcoló magyar munkaerőt, Pesten (és máshol is) kényszermunkásként dolgozott. Akkoriban szerbül úgy is mondták, hogy „odneli ga u munkaše". Az ottaniak csúrogi hozzátartozói, isme-

retlenek is, rendszeresen felkeresték apámat, és megadva neki a címet, itthonról küldtek általa a leveleket, élelmiszert, ruhaneműt, zsírt és még sok mindent. Apám tehát afféle postásszerepet vállalt. Egyszer hazahozott egy hátizsákba gyömöszölt ejtőernyőt. Később kiderült, hogy egy Csepelen leereszkedett amerikai pilótától szerezte. Egy másik történetnek a lényegét is csak jóval később tudtam meg. Valamikor 1944 őszén kimentünk a határba, állítólag kukoricát törni. Apám egy táskával indult el, és amikor kiértünk a földre, eltűnt a kukoricásban, majd hamarosan táska nélkül jött vissza. 1944. október 23-án Csúrogon, az állomás felől, a főutcán bevonultak a partizánok. Ott voltunk, mivel nem messze laktunk. Apám viszont eltűnt, és napokig nem tudtunk róla semmit. A falu központjában a lövöldözések szinte mindennapossá váltak. Az utcából, ahol laktunk, áthelyeztek bennünket egy nagy üres házba, nem messze a községházától. Az udvarban óriási fészer alatt gőzgép, cséplőgép, elevátor állt. A lövések továbbra is felcsattantak a falu központjából. Az ivóvizet az ott lévő kútról hordtuk. Mikor vízért mentem, nem bírtam ki, hogy ne vessek egy pillantást az iskola felé, ahol látszottak a vérfoltok a földön. Apám, mint mester, javítgatott egy traktort, amivel napról napra a határba járt szántani. Oda ment, ahova küldték.

► **Azt mondja, keveset tudott a csúrogi magyarok tragédiájáról. A szerbekéről is. Lágerbe került a család, de szerencsére kiszabadultak. Hogyan emlékezik vissza azokra a napokra?**

– Bejött a tél. 1945. január 23-án, iszonyú hidegben, fegyverrel a kezükben a partizánok a falu központjába tereltek bennünket. Jula testvérem kabátja alatt szorongatta koromfekete kiscicáját. Apám az utcán hangosan tiltakozott. Szerbül azt mondta a partizánoknak: „Adtam nektek egy parabelumot meg két kézigránátot is." Utólag tudtam meg, hogy ezért tűnt el a kukoricásban a táskával. Egész nap a falu központjában fagyoskodva vártuk, mi lesz velünk. A felnőtt férfiakat, apámmal együtt, elkülönítették. Késő este vagy talán már az éjjeli órákban a vasútállomás felé indították a tömeget. Ott marhavagonokhoz toltak bennünket. Kínos hangok, jajgatás közepette, a koromsötétben csak a szavakba lehetett kapaszkodni. „Fogjátok a kabátom!" – kiabált anyám, keze pedig többször a fejemhez csapódott. Az arcomat hirtelen

egy puha dunna (dunyha) takarta be, egy beteget löktek be a vagonba. Igaz, térden kúszva-mászva, de valahogy mégis sikerül együtt maradnunk. Így jutottunk el Járekra, ahol kiürített német házakba kerültünk. Nem sokáig voltunk a táborban. Arra emlékszem, hogy amikor kiengedtek bennünket, Temerinben, a főutcán egy nagyon tiszta házba kerültünk, meleg vízben megmosakodtunk, és tiszta ágyban aludtunk. Másnap reggel Csúrogra indultunk, hazafelé. Ahogy emelkedett a nap, a fagy is engedett. Később a táj sűrű ködbel takarta be magát, szinte semmit sem lehetett látni, az út menti fák mutatták a csúrogi utat. Váratlanul megjelent egy lovas kocsi, Csúrog irányába tartott, rajta ült egy partizán, puskával az ölében, mellette a kocsisa. Megálltunk. Ők is. Mi ijedten néztük őket, ők gyanakodva minket. A partizán csendben bámulta a papirost, melyen rajta volt, hogy kik vagyunk, honnét jövünk, és hogy Csúrogra utazunk. Utazunk? Ez utazás volt? Anyámnak szó nélkül visszaadta a papírt, intett a kocsisnak, és továbbmentek. Mi viszont álltunk egy helyben. Ahogyan a kocsi a fegyveres partizánnal távolodott, mi is megmozdultunk. Az esteledő csendben, a jól ismert sárban, visszanyertük biztonságérzésünket, és már a csúrogi templomtornyokat is láttuk. Utólag többször próbáltam megmagyarázni saját magamnak, hogy miért nem vett fel bennünket a partizán a kocsira. Jula testvérem, aki mindenből tudott viccet csinálni, egyszer azt mondta, hogy valószínűleg a partizán attól tartott, ha felvesz mind a négyünket, vagyis ötünket, mert a mama akkor már Gyöngyivel nyolc hónapos terhes volt, az a sovány kis lovacska meg sem tudja mozdítani a szekeret abban a sártengerben. Nem csodálkoztunk, de kérdezni sem mertük, hogyan kerültünk ki a lágerból. Ez egyfajta szégyen is lehetett, ha nem emlegetjük, ha minél kevesebben tudnak róla, annál gyorsabban lekopik rólunk. Csúrogon akkor mi négyen az egyedüli magyarok voltunk. Kilencéves voltam, nem tudtam, mi lett az ottani magyarokkal. 1945. február végén megszületett Gyöngyi húgom. Nemsokára megjelent apám is. Újra elkezdett ingyen szántani. Sokkal később tudtam meg, hogy 1945 októberében, a kivégzések első hullámában azok mentették meg, akiknek Pestre vitte a leveleket, csomagokat. A lágerból pedig a Boris nenám élettársa, Marinković úr, a jugoszláv királyi hadsereg ezredese mentette meg,

aki a háború kitörése után itthon maradt. Érdekünkben ő kereste fel a partizán hatóságokat. Erről akkoriban nagyon ritkán, vagyis csak sokkal később beszéltünk.

A SOVINIZMUS ISZONY MILOŠEVIĆ-FÉLE VÁLTOZATA

Újra egy hosszabb szünet következik. Közösen megnézzük a múlt egy-egy pillanatát idéző fotókat. Aztán, nagyot ugorva az időben, 1989-ben találjuk magunkat. Tóth László egy újabb korra vonatkozó történetet mesél.

▸ **Mindannyiunk előtt ismeretes a jugoszláv rendszerváltás, amely véres, többéves polgárháborúba torkollott. Ön akkor a „másik oldalra" állt, és ellenezte a politikai diktatúra médiára gyakorolt nyomását. Visszautasította az Októberi Díjat is. Tehát ellenállás, emigráció, hazaköltözés. Jól tudom a sorrendet?**

– Az Újvidéki Független Újságíró-egyesület egyik alapító tagja voltam. Nem tudom, hogy történt, de javasoltak Újvidék Októberi Díjára. Abban az időben, amikor mindenütt üldözték a saját fejükkel gondolkodó újságírókat, a televízióban a magyar szerkesztőség kimagasló gárdáját szélnek eresztették, megjelent a független Napló hetilap, a Magyar Szóban, de a szerb lapoknál sem volt jobb a helyzet, a hatalomtól újságírásért díjat elfogadni amorális gesztus lett volna. Visszautasítottam a díjat. Olyasmi is megtörtént, hogy kineveztek az Újvidéki Televízió ideiglenes programigazgatójának. Erről teljesen véletlenül, az egyik délutáni tv-híradóból értesültem. Az első (szerkesztőségi) közös összejövetelen megkérdeztem, meddig érvényes ez a kinevezés. Valaki buzgón azt válaszolta, nem sokáig, Tóth elvtárs, mert a poszt hamarosan állandósítva lesz. Én viszont újrakérdeztem, mégpedig úgy, hogy mikor szűnik meg. Onnantól többet nem hívtak a szerkesztőségi ülésre. A kolléga, akit közben igazgatóvá neveztek ki, így kommentálta a helyzetemet: „Elfűrészeled magad alatt az ágat, amire ráültél?" Nem akartam vitázni, csak annyit mondtam: „Köszönöm, de nem kérek belőle!" A televízió egyik magyar nyelvű műsorában az akkori vezető politikusok stílusát fasisztoidnak (vagy talán még keményebbnek) neveztem. Azonnal ki akartak rúgni, de egy jogász megmentett azzal, hogy akkor (még) nem

létezett a munkás azonnali elbocsátására vonatkozó törvény. Bíróság elé (is) akartak állítani, de ezt egy Slobodan Milošević nevű bíró akadályozta meg. (Erről egyébként nem is tudtam semmit, csak mostanában hallottam). Végül a legalacsonyabb, az ún. újságíró munkatárs szintre vetettek vissza, magyarán lefokoztak. De még ez sem volt elég az akkori rezsimnek. Megkezdődtek a fenyegetések és zaklatások. Egy alkalommal, amikor egy beočini látogatásból a családommal hazaértem, egy csoport felfegyverzett rendőr állt épületünk bejáratánál. A VII. emeleti lakásunk ajtajánál pedig újabb két fegyveres rendőr. Felhívtam a limáni városnegyed parancsnokságát, és erélyesen tiltakoztam. A parancsnok értelmes, józanul gondolkodó embernek tűnt, és elnézést kért. Mint mondta, valaki azt jelentette nekik, hogy egy géppuska áll a teraszomon. Ezért jöttek ki ennyien. Végül a családommal nem bírtuk tovább a tortúrát, és átköltöztünk Magyarországra. Előbb Budán, majd Fóton, az általános iskolában angol szakos tanárként dolgoztam. Két év után hazajöttünk. Visszanézve, rossz döntésnek tartom a „menekülésemet" Magyarországra.

▸ **De miért? Hiszen abban az időben több mint ötvenezer ember, család költözött, emigrált Magyarországra.**

– Elsősorban azért, mert egy bürokrata hézag adottságait kihasználva magyarországi tartózkodásom alatt ideiglenes újvidéki lakásunkból feleségemmel és 7 éves gyerekemmel az akkori radikálisok (a jelenleg hatalmon lévők) engedélyével egyszerűen kilakoltattak. Két felnőtt fiam a bútort a többi holminkkal együtt Tiszakálmánfalvára, a feleségem otthonába vitte. Kihasználva az első komoly lehetőséget, kértem nyugdíjaztatásomat. Sikerült.

▸ **Ezek szerint a *Bácskai tájkép bárányokkal* című dokumentumfilmet már nyugdíjas korában készítette. Honnan jött az inspiráció, és miről szól a film?**

– Amikor a kaboli Laza Kostić Általános Iskolában angol szakos tanár hiányában ideiglenesen újra munkába álltam, több helybelitől megtudtam, hogy a háború előtt és alatt a településen, pontosabban Felső- és Alsó-Kabolon, két magyar nemzetiségű kisbíró dolgozott. Ők ketten 1942-ben Dunafalvi Lajos rendőrparancsnok segítségével meggyőzték a magyar hadsereg faluba érkezett vezetőit, hogy Kabolon nincsenek sem partizánok, sem fegyveres ellenállók. Így a faluban nem

volt razzia. Az egyiknél, Molnár Andornál, a tiszakálmánfalvi Gajdos István mint kisbíró szolgált. Amikor bejöttek a partizánok, mindkettőjüket kivégezték. A másik kisbírót, Horváth Mihályt, valamivel később verték agyon. Kabolon csak a jó dolgokról emlékeztek mind a két bíróra. Tiszakálmánfalván a kisbíró feleségétől és Pista fiától összegyűjtöttem az ehhez fűződő részleteket. Újvidéken felkerestem minden elérhető tanút, és beszéltem velük, Baján Molnár Andor lányával, valamint kutattam a Vajdasági Levéltárban. Jó kétévi adatgyűjtés után, sok szerb és magyar ember tanúvallomása alapján megmutatkozott a hamis vád, amely halálba küldte az ártatlan embereket. Az eredmény a majd egyórás tv-film, a Bácskai tájkép bárányokkal lett, amelyben dokumentáltuk a részleteket.

▸ **Az 1990-es évek végén több vajdasági újságíróhoz, történészhez, kutatóhoz hasonlóan Ön is elkezdett mélyrehatóbban foglalkozni a bácskai magyarságra vonatkozó 1944-es és 1945-ös tragikus eseményekkel. Valami okból mégsem tudta elkülöníteni az egészet az 1941–42-es bácskai szerbellenes vérengzéstől. Miért?**

– A kiűzött csúrogi magyarok sorsa érzelmileg mélyen hatott rám, de nem csak azért, mert egy ideig ott éltünk. Többször jártam a faluban, kerestem a gyermekkori ismerősöket, hogy hogyan emlékeztek ők a múlt eseményeire, és könnyedén mozogtam az ottani környezetben. Csakhogy, mivel a csúrogi magyar tragédiában családunkból senkit sem végeztek ki, valamiképpen betolakodónak is éreztem magam. A csúrogi filmek középpontjában állandóan egy kereszt állt, melyet az 1944-ben kivégzett csúrogiak utódai 1994 óta minden évben halottak napján az ártatlan áldozatok tömegsírjára tettek. A keresztet azonban rendszeresen összetörték, elégették. Tárgyilag a kereszt a dráma fókusza. Emberileg pedig Teleki Júlia és Légvári Sándor. Júlia maga az erélyes szembesülés mindennel, amivel az itteni hatalom több mint fél évszázadon át az itt élő magyarságra nyomta a kollektív háborús bűnösség bélyegét. Annak érzelmi, jogi, gazdasági következményeivel együtt. Légvári Sándor a nemzeti tudat hőse. Habár a kubikos, napszámos, kőműves magáról azt mondja, egyszerű ember, mégsem az, mert Ady Endre, Petőfi Sándor, Arany János és más nagyok segítségével egy mély kútból húzza fel mondanivalóját. Számomra a csúrogi szerb em-

berek vallomásai a tragikus eseményekről rendkívül fontosak, nemcsak mint adatok, hanem mint erkölcsi értékek. Csak egy példa: azt, hogy a dögtemetőt egy méltóságos (emlék)hellyé alakítsák, Branislav Vujkov már 2004-ben, az első találkozásunkkor javasolta. Abból indult ki, hogy valódi megbékülés és nyugalom akkor lesz, ha mindkét fél kimondja azt, ami nyomja a lelkét.

▸ **Zsablyán, Mozsoron és Sajkáslakon is forgattak a '44-es ártatlan áldozatokról, keresztállításról. Próbáljuk meg összefoglalni, pontosítani ezeket a munkákat, de ne hagyjuk ki Tiszakálmánfalvát sem!**

– Az ártatlan áldozatoknak emelt kereszt a fő téma a zsablyaiakról forgatott filmben is. Az első keresztet két akácfaágból tákolták össze, annak korhadt maradványain ma már betonkereszt áll. Ennek a felemelését egyeztetni kellett ugyan a község vezetőségével, a valódi érték azonban az, hogy mindig voltak az elkészítését támogató rendes emberek, mind szerbek, mind magyarok.

Ha már ez a téma, Mozsort semmiképpen sem lehet kihagyni, hiszen itt található a bácskai magyarok legelhagyatottabb tömegsírja. Hosszú kutatás után és az erre vonatkozó engedély megszerzését követően (Titel, Zsablya, Mozsor és Sajkásgyörgye (Đurđevo) feltérképezését követően) fedeztem fel, hogy hol is lehet pontosan az ún. lótemetőben a 40–45 kivégzett (Matuska Márton szerint 80–100 – a szerző megjegyzése) mozsori sírhelye. A tömegsír a falutól néhány kilométerre található. 2008-ban ide egy 110×65×25 centiméteres, betonból készült síremléket rendeltem, melybe az 1944, 2007 és 2008 számok lettek belevésve. Megjegyzem, a sírtábla engedélyezésére vonatkozó adminisztrációs procedúra közel két évig tartott. A tömegsír Tiszakálmánfalvától nagyjából 20, Mozsortól pedig mintegy 3 kilométerre található. Matuska Márton megszervezte a pap kijövetelét, a sír megszentelését, és a tv-től is kijöttek forgatni. Kerítést emeltünk a betonlap körül, és facsemetéket ültettünk. A kerítést azóta elvitték, a fiatal fákat pedig a kecskék, birkák vagy tehenek legelték le.

Sajkáslakon az emlékkeresztet Pásztor Antal vascsövekből hegesztette össze. Édesapját, többtucatnyi falubeli magyarral és egy szerb lakossal, 1944-ben végezték ki, és a település dögtemetőjében földelték el. Pásztor Antal kiharcolta, hogy a tömegsír helye ne legyen a falu szemétdombja. Az ő és más sajkáslaki magyarok anyagi támogatásának

köszönhetően az áldozatok neve az ottani katolikus templomban egy márványlapon maradt meg az utókor számára. Póth Imre operatőrrel filmet készítettünk itt is.

Az egész térség – Bácska, Székelyföld, Dunántúl, Bonyhád, Moldova – népének átköltözési drámájáról szóló filmet *(Sárvári angyalok – Anđeli iz tvrđave od blata)* több mint két év kutatás és forgatás után fejeztem be. A film a Trianon után Bácskába települt szerbek 1941-ben Sárvárba űzött sorsát követi, de lényegében az etnikai tisztogatás különféle politikai változatait vázolja fel úgy, ahogy azokat az áldozatok, szerbek, magyarok, székelyek, németek átélték. A dokumentumfilm egyik tragikus jelenete annak a negyven-egynéhány székelynek a sorsa, akiket a partizánok a háború befejezése után kísértek a magyar határ felé. De sosem értek oda, mert valahol útközben legéppuskázták őket, sírhelyük pedig a többi, sok-sok tömegsírhoz hasonlóan a mai napig is ismeretlen. A film elkészítését 2006-ban a tartományi kormány anyagilag támogatta, és 2009. április 13-án lett bemutatva.

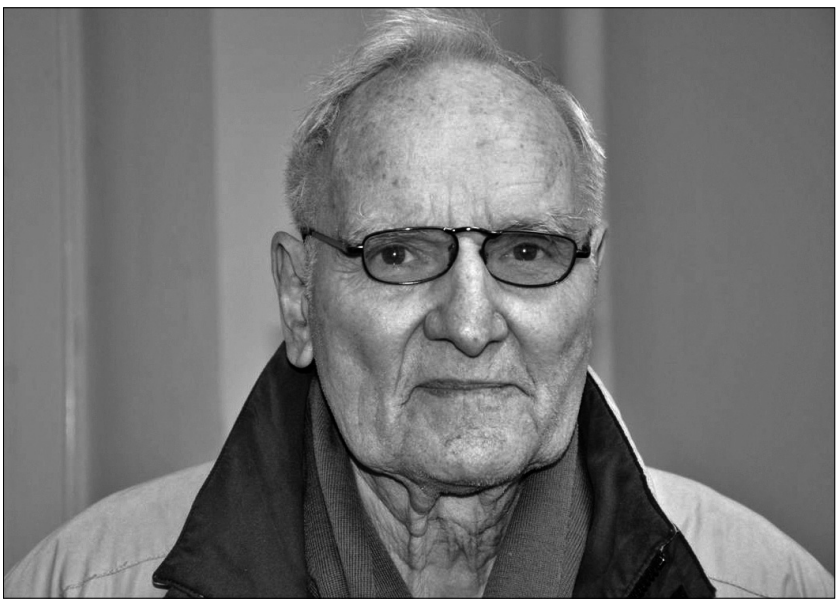

Tóth László (az egyik utolsó felvétel)

Tiszakálmámfalváról, Moldvai Károly emlékezései alapján, László fiam segítségével (operatőr és vágó) készítettem egy filmet, melyben Moldvai Károly édesapjának a hőstettét mutatjuk be. A film arról szól, hogy 1944 novemberében a faluból 50 férfit kényszermunkára vittek a partizánok. A titeli lerombolt híd javításán dolgoztak, melyen az orosz hadseregnek kellett átvonulnia, útban Berlin felé. A magyar munkások megtudták (az őrök nem is nagyon titkolták), hogy a munka befejeztével mindannyiukat a Tiszába lövik. Szerencséjükre, Titelen megjelentek az oroszok. Moldvai János jól beszélt oroszul, mert az első világháborút követően orosz hadifogságba esett. Elmondta az oroszoknak, hogy mivel fenyegetik őket a partizánok. Az orosz parancsnok szigorú rendeletére ez a terv meghiúsult. Az esetről az ott lévők közül a helybeli Cser Sándor és Gombár József vallott a dokumentumfilmben.

A NEMZETI KISEBBSÉG ELKERÜLHETETLEN SORSA A FOGYÁS

– Kabolban a helybeli lakosok egy kis része 2017-ben úgy gondolta, a falu egykori két bírójának, Molnár Andornak és Horváth Mihálynak, továbbá Dunafalvi Lajos rendőrparancsnoknak a nevét márványtáblába vésik, és a falu központjában megfelelő helyre teszik annak emlékére, amit 1942-ben Kabolért, a kaboliakért tettek. Elindultak az érvelések, hogy a táblának sokkal jobb helye lenne a kaboli katolikus imaházban. Ott az a kevéske kaboli magyar vasárnap és ünnepnapokon a szentmise alatt visszaemlékezhet a három derék ember hőstettére. Egyesek úgy vélekednek, hogy felesleges a falu központjában minden járókelő, turista, tanuló stb. figyelmét felhívni arra, hogy Kabolban három magyarnak 1942-ben nagyon fontos szerepe volt a falubeliek megmentésében. Mások szerint, és itt főleg azokra gondolok, akik úgy tudják, hogy a magyarok a szovjetektől menekülve 1956-ban kerültek Jugoszláviába, elképesztő tudatlanság egy ilyen tábla elhelyezése. Nem beszélve arról, hogy azokra, akik az emléktáblát a központban szeretnék felállítani, úgy tekintenek, mint akik törekvésükért már szép pénzt gyömöszöltek a zsebükbe. Mellőzve az efféle rosszmájúságot, állítom, hogy az emléktábla a három hős nevével 2091-ben lesz fel-

avatva Kabolban. Hogy miért? Hasonló a helyzet, mint a szomszédban lévő Budiszaván. Ott 2017. november 4-én, 74 év után újra felállították az emlékoszlopot, melyen 69 tiszakálmánfalvinak a neve van bevésve. Ők az I. világháborúban vesztették életüket. Az oszlopot 1943-ban készítették, 1945-ben pedig lerombolták. Ha budiszavai tempóval viszonyulnak a kaboli emléktábla iránt, akkor a sima matematika arra utal, hogy ez Kabolban 2091-ben valósul meg.

Szerintem a márványtáblák, emlékművek itt, Vajdaságban a magyar kisebbség apadásának jelei is. A jó fél évszázadot igénylő küzdelem az emlékezésre való jogért, párosítva az 1942-es razzia bűnvádi pecsétjével, mely kollektív háborús bűnként tapadt az itt élő magyarságra, az eddig felállított szobrok olyannak tűnnek, mint valami végvárak az elmosódás folyamatában a csendesen hullámzó part mentén. Tiltakoznék, ha ezt mint magyar- vagy hatalomellenes, akár pesszimista állításként varrnák a nyakamba. Mert ez egy sima tényfeltárás, amely a valamikori, többnemzetiségű Vajdaság felemésztési folyamatához tartozik. Lassacskán errefelé a kisebbségeket érintő témát cserépedényes díszvirágként kezelik, és mutogatják az EU képviselőinek. Minél kisebb a számuk, annál nagyobb a szellemi (marketing)értékük, ami különösen fontos most, amikor Újvidék a soknemzetiségű Európa 2021-es kulturális fővárosa címnek a várományosa. Ez nem vészjajgatás, csak egy gondolat, hogy a kisebbségi témával, annak gyakorlatával egy teljesen új módon kellene foglalkozni – mondta végezetül Tóth László nyugalmazott újságíró.

Paraczky László

Megjegyzés:

Mint ahogyan az írás elején a szerző említi, a riporttábor ideje alatt Tiszakálmánfalván nem sikerült találkoznia Tóth László nyugalmazott újságíróval, ezért az interjút jóval később, 2018. február 19-én készítette el Újvidéken. A végső szöveget többször egyeztették, egészen addig, amíg március 22-én meg nem érkezett a szomorú hír, hogy Újvidéken váratlanul elhunyt Tóth László, a Vajdasági Televízió nyugalmazott újságírója.

TARTALOM

Újságírói kalandozások (Tóth Lívia) 5
Maradéknyi magyar (Posta Ákos István) 9
Maradék maradéka (Ambrus Attila) 11
A múlt példája 13
A közelmúlt függőleges veszedelmei 16
Jövőbe nyúló jelen 18
A reformáció ünnepe 22
Hajszálvékony semmiség, avagy cérnaszálból szőtt aranyfonál (Bögözi Attila) 26
Feltámadás nélküli világ 26
Mintha úszó koporsófedelen 29
El ne merüljön végleg e kis sziget 30
Ördögkatlan – élmények hűvösével 32
Ineu – szarva közt a tőgyit 35
Mikor volt tokajit inni kényszer? 37
Isten közelébe járva 39
Cserebere Fiuméért 41
Megbecsüljük elődeink örökségét 43
Holdra szállás mint szórványmegmaradás 45
A magyar Atlantisz él 47
Mezítelen az Isten. Katolikusok Maradékon (Léphaft Pál) 49
Asszonyok a szórvány szórványában (Petki Judit)
Aki Péterrévéről jött ide negyvenhárom évvel ezelőtt 58
Aki Sárospatak mellől költözött Maradékra öt éve 60
Aki a Száva partja mellől jött ide férjhez 62
Történelmet írtak Maradékon (Farkas-Ráduly Melánia) 65
Hatalmas előnnyel indult 65
A magyar oktatás mozgatórugója 66
Énekkel és tánccal 67
Sok múlik a szülőkön 68
A kétnyelvűségen van a hangsúly 69
Templom és iskola (Stanyó Tóth Gizella) 70
Anyanyelvápolás – játékosan 72
Anyanyelven (is) tanulni 73
Az első bizonyítvány 76
Megőrizni, továbbadni az ősi örökséget 78

Berta Zoltán hűsége (Sarány István) 82
Állandó megújulásban (Stanyó Tóth Gizella) 93
Egy az Úr, egy a hit, egy a keresztség… (Martinek Imre) 103
„Ma már a magyar gyerekek is szerbül beszélnek otthon" (Tóth Lívia) 107
Szent István-templom – a satrincai katolikusok „ékszerdoboza" (Stanyó Tóth Gizella) 112
Megvalósulhatnak a merész elképzelések? (Stanyó Tóth Gizella) 117
Családi képeslap Dobradópusztáról (Tóth Lívia) 121
Változó idők Dobradópusztán (Sarány István) 125
A dobradói szerb kutyák (Sarány Orsolya) 131
Egy orosz nyelvész kutató nyomában Dobradópusztán (Stanyó Tóth Gizella) 137
A királyok borvidékén (Diósi Árpád) 142
A hegyek nem találkozhatnak, de az emberek igen 142
A lankák között 142
Eltűntek a királyok 143
Ma már a sör az úr 145
A világ legjobb termőhelye 148
A csapások 152
Törökverő lenyomatok – Karlóca és Tekia (Martinek Imre) 154
A tiszakálmánfalviak mindannyian igazi hívők (Paraczky László) 159
Tiszakálmánfalvától Budiszaván át Tiszakálmánfalváig 162
Mit mutatnak a számok? 164
Falun is kell valakinek világítania (Paraczky László és Tóth Lívia) 169
Optimistán tervezik a jövőjüket (Borsi Balázs) 176
Aktív közösségbe érkezhetünk 178
Pezsgő művelődési élet 180
Sosem unatkoznak 182
Ösztönzik a gyermekeket 182
Forrong a világ 183
Szívvel, kézzel, kitartóan (Ambrus Melinda) 185
Szövetkezniük márpedig kell a gazdaembereknek (Bakó Zoltán) 189
Ad, nem ad az állam, termelni kell 189
Felnőttként senkit sem lehet becsapni (Paraczky László) 193

Lehet kevés támogatással is. Ötödik Bancsi Gábor, a Ferguson traktor és a nyári aszály (Bakó Zoltán) 203
Elborzasztó aszály 204
Hét traktor 206
Epilógus sárga bajusszal 207
A Tisza torkolatvidékén (Martinek Imre) 208
Véres kantárszár és cickafark. Újvidék–Maradék–Beška–Krčedin–Zalánkemén, ilyen egyszerű az út egy elfeledett emlékhelyig és a Tisza torkolatáig (Léphaft Pál) 212
Szabadka, Zombor, Újvidék… (Bakó Zoltán) 215
Békés fegyver, amely több, mint otthon (Ambrus Melinda) 218
Segítség a szükségben 218
Tiszta haszon 220
Ki-hívás 222
Mozgalmas mindennapok 223
Őrállóknak állított minket ide az Isten! Beszélgetés Nagy Margittal, az újvidéki Apácai Diákotthon igazgatójával (Ambrus Attila) 226
Újvidék: magyarok a nagyvárosi szórványban (Csőke Csaba) 232
Az újságíró másokról írjon, de állandóan saját magával szembesüljön (Paraczky László) 239
A dánok tisztelete, de még finomabb üzenete irántunk 249
A sovinizmus iszony Milošević-féle változata 253
A nemzeti kisebbség elkerülhetetlen sorsa a fogyás 258

Maradék maradéka
Írások, beszélgetések, fényképek

Vajdasági Magyar Újságírók Egyesülete
Újvidék, 2018
Szerkesztette Tóth Lívia
A kiadásért felel a VMÚE vezetője
Olvasószerkesztő Kávai Mucsi Katalin
Könyv- és borítóterv Léphaft Pál
Műszaki szerkesztés
Basiliscus KMM

Készült az újvidéki Verzal 021 nyomdában
300 példányban

ISBN 978-86-917547-2-3

CIP – A készülő kiadvány katalogizálása
A Matica srpska Könyvtára, Újvidék

821.511.141(497.11)-92(082)
821.511.141-92(082.2)

MARADÉK maradéka / [szerkesztő Tóth Lívia ; a fotókat készítette Ambrus Melinda ... [et al.]]. – Újvidék :Vajdasági Magyar Újságírók Egyesülete, 2018 (Újvidék : Verzal 021). – 259 str. : ilustr. ; 22 cm. – (Délvidék felfedezése ; 3)

Tiraž 300.
ISBN 978-86-917547-2-3
COBISS.SR-ID 326372615

ISBN 978-86-917547-2-3

9 788691 754723